

ORTNAMNEN I VÄRMLANDS LÄN

INLEDNING

Av BIRGIT FALCK-KJÄLLQUIST

SKRIFTER UTGIVNA GENOM ORTNAMNSARKIVET I UPPSALA
SER. A: SVERIGES ORTNAMN

ORTNAMNEN I
VÄRMLANDS LÄN

PÅ OFFENTLIGT UPPDRAG UTGIVNA

AV

ORTNAMNSARKIVET I UPPSALA

DEL I

INLEDNING

AV

BIRGIT FALCK-KJÄLLQUIST

ESSELTE BOKHANDEL LUNDEQUISTSKA, UPPSALA

SKRIFTER UTGIVNA GENOM ORTNAMNSARKIVET I UPPSALA
SER. A: SVERIGES ORTNAMN

ORTNAMNEN I
VÄRMLANDS LÄN

PÅ OFFENTLIGT UPPDRAG UTGIVNA

AV

ORTNAMNSARKIVET I UPPSALA

DEL I

INLEDNING

AV

BIRGIT FALCK-KJÄLLQUIST

ESSELTE BOKHANDEL LUNDEQUISTSKA, UPPSALA

*Tryckt med anslag från
Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet
Längmanska kulturfonden*

© 1984 Ortnamnsarkivet i Uppsala

ISBN 91-85452-06-8

LUND 1984

BLOMS BOKTRYCKERI AB

Förord

Utgivningen av Ortnamnen i Värmlands län i serien Sveriges ortnamn påbörjades av dåvarande Kungliga ortnamnskommittén redan 1922 med del VII Karlstads härad och del IV Gillbergs härad. Den sista häradsbeskrivningen var del IX Nordmarks härad som utkom 1950 (territoriella namn) och 1952 (naturnamn). Ett första registerhäfte, del XVI: 1, omfattande A. Territoriella namn och B. Naturnamn, utkom 1962.

Författare till häradsbeskrivningarna har varit Adolf Noreen, Sven Lampa, Erik Noreen, Gottfrid Kallstenius och Elov Silfors. Finska namnförklaringar har granskats av K B Wiklund, Albert Palmqvist och Björn Collinder. Registerhäftet har redigerats av Greta Löfgren på grundval av Erik Noreens, Thorborg Thyselius och egna förarbeten.

Föreliggande del I, Inledning, är författad av fil dr Birgit Falck-Kjällquist. Manuskriptet har lästs av professorerna Thorsten Andersson, Lennart Elmevik, Lennart Moberg och Harry Ståhl samt docenten Bengt Pamp. Därutöver har delar av kapitlen om landskapets historia och bebyggelse lästs av professor Eva Österberg, kapitlet om naturförhållanden av professor Per H Lundegårdh och kapitlen om bebyggelse och språk samt artiklarna om finska namnelement av fil dr Richard Broberg. I det redaktionella arbetet har vidare förste arkivarien Svante Strandberg deltagit. Samtliga dessa har gjort värdefulla påpekanden. Viktigare muntliga uppgifter från Broberg är betecknade RBg.

Det medeltida beläggmaterialet för namnet Värmland har sammanställts av amanuensen Siv Lennerland. Beläggkontroll har utförts av Lennerland (medeltidsmaterial) och amanuensen Ann-Mari Marcström. Kontroll av citat och hänvisningar har gjorts av Marcström, som också svarar för slutredigeringen av käll- och litteraturförteckningen samt förkortningslistan.

Citat ur jb, tl och kb är hämtade ur häradsdelen av SOV. Detta gäller även former ur jb 1540, vilka dock är kollationerade mot Brobergs utgåva 1952.

Ortnamnsformer fr o m 1526 återges alltid med stor begynnelsebokstav. Orden *härad* och *socken* och förkortningar av dem redovisas alltid som *hd* resp *sn* i nysvenska källor.

Gånge ordböcker såsom Söderwall för fornsvenska, Fritzner och någon gång Heggstad för fornvästnordiska, Blöndal för nyisländska, Aasen och Ross för nynorska har använts utan att i varje särskilt fall åberopas. Svenska dialektord är någon gång hämtade från Rietz, vanligen ur ULMA:s eller OAU:s samlingar. Inte heller dessa källor anges alltid.

Uppsala i maj 1984

Allan Rostvik

1. Landskapet Värmland och Värmlands län

Historia, tidigare omfattning och indelning

Om Värmlands äldsta historia är inte mycket känt. Den tidigaste bevarade skriftliga källan är Adam av Bremens Norden-skildring från 1000-talet. Enstaka uppgifter om landskapet finns också i den fornvästnordiska skaldediktningen, särskilt *Austrfararvísur* av Sigvatr från början av 1000-talet, och i de fornvästnordiska sagorna (om förhållanden i slutet av 1100- och början och mitten av 1200-talet), framförallt i *Sverris saga* (AM 327 utg av G Indrebø, 1920), i *Saga Hákonar Hákonarsonar* (frs) samt i *Hákonar Saga hins gamla* (fl). Arkeologiska fynd pekar på att det under forntiden fanns ett västsvenskt kulturområde med stora inre överensstämmelser vilket omfattade Västergötland, Dalsland och södra Värmland med Västgötaslätten som centralbygd. Värmland styrdes på 900-talet av norska jarlar men kom in under sveakungarnas välde omkring år 1000. Senare kom Värmland på nytt att höra samman med Norge, först då Magnus Eriksson 1319 blev kung över både Sverige och Norge, senare under stridigheterna under den mecklenburgska perioden. År 1389 återförenades området med det övriga Sverige, men även därefter förekom åtminstone vissa näringsekonomiska och sociala mer eller mindre intensiva kontakter över riksgränsen; se t ex E Österberg i Värmland förr och nu 72 (1974) s 51 ff.

Landskapet Värmland omfattade troligen i stort sett samma område under medeltiden som i senare tid. Om gränsen mot Norge se E Noreen i NoB 7 (1919) s 121 ff samt R Karlbom i Värmland förr och nu 72 (1974) s 28 ff. Nordmarks hd hörde dock till Dal fram till mitten av 1500-talet. Gränsen mot öster var inte så noga bestämd, eftersom landskapet här var mycket glest befolkat. Värmland hade tidigt sin egen lagman och lagmännens namn är kända från slutet av 1200-talet. Landskapets ting hölls i Tingvalla, nuv Karlstad, och där dömdes efter värmsk lag. Lagen, vars ålder är okänd och varav ingen handskrift är bevarad, torde ha stått vgl mycket nära. Se C-I Ståhle i NoH 5 s 80 ff, spec s 98 ff. Konungens eriksgata gick inte genom landskapet.

Kyrkligt-administrativt utgjorde Värmland under medeltiden ett eget prosteri och hörde tillsammans med de övriga landskapen runt Vänern, Dalsland och Västergötland, till Skara stift med biskopssäte på Läckö. Denna indelning bestod under hela medeltiden. En uppräknings av kyrkor i Värmland ingår i vgl s 74 not 27 (se nedan).

Föga är känt om den medeltida prosteriindelningen i Sverige. En indelning i mindre prosterier avspeglar sig i Länsregister 1556 (RA), där följande värmländska prosterier förekommer: Östersyssla prosteri, som omfattar socknarna i Grums, Karlstads, Kils, Näs, Visnums, Väse och Ölme hd, och Västersyssla prosteri som omfattar socknarna i Fryksdals, Gillbergs, Jösse och Älvdals hd samt Silleruds sn från Nord-

marks hd. (Uppgifter om prosteritillhörighet saknas för de övriga socknarna i Nordmarks hd, liksom för Värmlandsberg, nuv Färnebo hd.) Man kan observera att prosteriindelningen 1556 anknyter till sysselindelningen. En intressant parallell härtill är den sekundära kyrkligt administrativa sysselindelningen på de danska öarna under medeltiden.

Om den danska och svenska prosteriindelningen se KL 13 sp 537 ff och där cit litt, spec T Dahlerup, *Det danske Sysselprovsti i Middelalderen* (1968). Om den värmländska sysselindelningen se vidare nedan.

Skara stift delades upp definitivt under Johan III:s regering och år 1581 utnämndes en särskild »tillsynesman» i Vadstena över prästerna i Värmland, Vadsbo och Valle. Dennes efterträdare fick titeln superintendent och »superintendentians» säte blev 1583 Mariestad i Västergötland fram till 1647, då Karlstad blev stiftsstad. Se vidare härom Edestam 1 s 11 och där cit litt.

Även världsligt-administrativt var landskapet orienterat mot Västergötland. Vid 1300-talets början hörde Värmland under Axvalls hus men bröts loss därifrån 1326 eller senare. Värmland följde Västergötland vid riksdelningen 1357. Under hela den mecklenburgska tiden styrdes Värmland av en av folkungaättens anhängare, Erik Kettilsson (Puke), som sannolikt byggde fästet Edsholm vid Grumssundet. Värmland var under 1400-talet ett eget fögderi till Edsholms slott. Edsholm brändes dock 1434. Om Värmlands förvaltning och fögderi under medeltiden se vidare Fritz 1973 s 75 ff, varpå ovanstående baseras. I jb 1540, som är länets första, förs Södra Råda i Visnums hd till Värmland. (Se JbVärml s 96 ff). Socknens tidigare länstillhörighet har diskuterats. Se SOV 12 s 14 och där cit litt samt Lundahl 1961 s 213. Enl aa räknades socknen till Vadsbo hd, Skar I, så sent som 1505. Hela Värmland bildade ett enda förvaltningsdistrikt ända till år 1550, utom den östra bergslagsbygden, som före 1545 dels hade sin egen fogde, dels lydde under fogden i Arboga. Efter 1545 övertog fogden i Värmland redovisningen även för sådant tackjärn som ej smiddes ut vid bruken. År 1549 tillsattes en särskild fogde vid Värmlandsberg.

År 1551 delades Värmland i två fogdedistrikt med namnen *Väster- och Östersysslet*. Till Västersysslet fördes Älvdalen, Fryksdalen, Jösse och Gillbergs hd samt Nordmarks hd, vilket då definitivt flyttades över från Dal till Värmland. År 1557 bröts Värmlandsberg ut ur Östersysslet som eget fögderi. Förändringar företogs även senare i fögderiindelningen. Se vidare härom AL 2 s 184 ff.

Vid 1600-talets början förvaltades Värmland än för sig, än med Närke, än med Dalsland och förenades vid länsindelningens genomförande 1634 med Närke till Örebro län. År 1639 blev Värmland eget län, men lydde 1648—54 tillsammans med Västergötland, Dal och Halland under en generalguvernör. Värmland blev på nytt eget län 1779. Värmlands fögderiindelning ändrades under 1600-talet. Till Västersysslet fördes efter 1610 Näs, Grums, Gillbergs, Jösse och Nordmarks hd samt Karlstads, Grava och Hammarö snr, och till Östersysslet Fryksdals, Älvdals, Väse, Ölme, Visnums samt återstoden av Kils hd. År 1682 tillkom Mellansysslets fögderi. Indelningen blev då: Västersysslet med Gillbergs, Nordmarks, Jösse och Fryksdals hd; Östersysslet med Ölme, Väse, Visnums hd och Bergslagen; Mellansysslet med Kils, Älvdals, Grums och Näs hd samt Karlstads tg. Karlskoga avskildes från Värmlandsbergslagen och lades till Edsbergs hd i Närke och 1616 räknas Sillerud, som tidigare hört till Gillbergs hd, för första gången

till Nordmarks hd dit det nu hör. Se S Samuelsson i Värmland 1 s 245 ff.

Speciell för Värmland är indelningen i sysslor: *J bro soken J nessyslo J wermalande* 1367 9/1 Apertin i Stora Kil UUBp (SD 9 s 183), *i Westersyslo j Wermeland* 1453 15/9 Sthlm Styffe Bidr 3 s 59 samtida avskr, *i Elgha sokn i wermalandh i wæstersyslo* 1469 20/12 Skara RAP, *i elghaa sokn i wermelandh i westersyslo* 1469 23/12 Skara vid uå (1493—1503) ud Skara? RAP, *i Jussisherad i westersyslo* 1471 ud Tingvalla RAP. Vidare finns ett belägg på namnelementet *syssel*: *östrasysslet* 1458 29/6 Tingvalla B 16 f 97 r (Styffe 1911 s 186 not 5).

Belägget på *syssel* förekommer endast i B 16. De övriga fornsvenska beläggen går tillbaka på *sysla*. En försvagad form förekommer i mitten av 1500-talet, (*til*) *Östre och Vestre Sysle i Vermeland* 1555 GFR 25 s 264. Från mitten av 1500-talet är *syssel* n den vanliga formen; jfr *Östersyslet* och *Vestersyslet* 1557 GFR 27 s 56 samt *Vestresyslet* och *Östresyslet* 1560 GFR 29 s 548. År 1556 förekommer dock formen *syssla* i Länsreg, nämligen *ostresysla* (f 221 v) och *westra Siisla* (el *Susla*) (f 222 r), som betecknar prosterier (se ovan). De medeltida namnen, med undantag av belägget *östrasysslet* 1458, innehåller sannolikt den även från Norge kända administrativa termen *sysla* f, fvn *sýsla* (jfr I Modéer i OUA 1947 s 38 ff och där cit litt, särskilt s 41 f; se även SOSk 1 s 28). Jfr de jylländska distriktsnamnen på *-syssel* i Vjb. Se härom aa Indledning s 56 ff samt Stednavneforskning 2 s 48 ff och Jørgensen 1980 s 43 f, 48 ff. Om *syssla* och sysselindelning se även KL 17 sp 645 ff. Jfr den värmländska prosteriindelningen (se ovan), som avspeglar sig i bl a Skjb 1540 och Länsreg.

Fritz 1972 s 80 f påpekar att stora likheter finns mellan det svenska begreppet *län* i betydelsen 'kungligt förvaltningsuppdrag, område över vilket sådant uppdrag utövas' och det norska *sysla* och att ordet *sysla* ibland används om den svenska länsmannens *län* i landskapslagarna. I de här förekommande namnen, vilka klart betecknar mindre delar av det större förvaltningsdistriktet Värmlands fögderi, har antingen termen *syssla* använts då man behövt en teknisk term för vissa underordnade förvaltningsdistrikt (jfr H Nilsson i Värmland förr och nu 68, 1970, s 24), eller också — vilket väl är det mest sannolika alternativet — är namnen från början partialnamn med den underliggande betydelsen 'östra delen av sysslan' resp 'västra delen av sysslan' och 'den del av sysslan som omfattar Näset'. I det senare fallet har väl *syssla* urspr betecknat hela fögderiet och användningen motsvarar då den enl Fritz 1972 förekommande användningen av ordet i landskapslagarna.

Inga städer anlades i Värmland förrän under nyare tiden, inte heller kloster eller egen stiftsort med domkapitel och domskola, utan Västergötland med Skara förblev kulturcentrum under hela medeltiden och nya tidens början. Av städerna tillkom Karlstad 1584, Filipstad 1611 och Kristinehamn 1642. Arvika fick stadsrättigheter 1911, Hagfors 1950 (bildad av enheter från Norra Råda sn) och Säffle 1951 (bildad av Säffle köping, i vilken By sn inkorporerades 1943, och Tveta sn).

Sedan 1 januari 1980 är Värmland indelat i 16 kommuner (SFS 1979: 908). Förhållandet mellan tidigare härad och nuvarande kommuner framgår av tabell 1 och av karta 1 och 2.

Om historia, tidigare omfattning och indelning se AL 2 s 178 ff, Broberg 1973 s 16 ff, Fritz 1972 och 1973, spec 1973 s 75 ff och där cit litt, R Karlbom i Värmland förr och nu 72 (1974) s 28 ff, H Nilsson

Karta 1. Häradar och städer i Värmlands län före 1950.

Karta 2. Kommuner i Värmlands län 1983.

Tabell 1. Tidigare häradsindelning och nuvarande kommunindelning. Se även karta 1 och 2. I Storfors kommun ingår även Bjurtjärns sn, tidigare Karlskoga hd, Ör 1.

Härad	Kommun	Socken
Fryksdal	Sunne	Gräsmark, Lysvik, Sunne, Västra o Östra Ämtervik
Färnebo	del av Torsby	Fryksände, Lekvattnet, Vitsand, Östmark
	Filipstad	Brattfors, Färnebo, Gåsborn, del av Kroppa, Nordmark, Rämnen samt Filipstads stad
Gillberg	del av Storfors	Lungsund, del av Kroppa (Storfors f d köping)
	del av Arvika	Glava, Högerud, Stavnäs
	del av Grums	Värmskog
Grums	del av Säffle	Gillberga, Långserud, Svanskog
	del av Grums	Borgvik, Ed, Grums
Jösse	del av Karlstad	Nor, Segerstad
	del av Arvika	Bogen, Brunskog, Gunnarskog, Mangskog, Ny, Älgå samt Arvika sn och stad
Karlstad	del av Eda	Eda, Köla
	del av Kil	Boda
	del av Karlstad	Del av Grava samt Karlstads sn och stad
	del av Forshaga	Del av Grava (Forshaga f d köping)
Kil	Hammarö	Hammarö
	del av Kil	Frykerud, Stora Kil
	Munkfors	Ransäter
Nordmark	del av Forshaga	Nedre o Övre Ullerud
	Årjäng	Blomskog, Holmedal, Karlanda, Silbodal, Sillerud, Trankil, Töcksmark, Västra Fågelvik, Östervallskog
Nyed	del av Eda	Järnskog, Skillingmark
Näs	del av Karlstad	Nyed, Älvsbacka
Visnum	del av Säffle	Botilsäter, Bro, By (=Säffle stad fr 1951), Eskilsäter, Huggenäs, Kila, Millesvik, Södra Ny, Tveta (=Säffle stad fr 1951), Ölserud
	del av Kristinehamn	Rudskoga, Visnum, Visnums-Kil
Väse	del av Gullspång (Skar 1)	Södra Råda
Älvdal	del av Karlstad	Alster, Östra Fågelvik, Väse
	Hagfors	Ekshärad, Gustav Adolf, Norra Råda, Sunnemo samt Hagfors stad
Ölme	del av Torsby	Dalby, Norra o Södra Finnskoga, Norra Ny, Nyskoga
	del av Kristinehamn	Varnum, Ölme samt Kristinehamns stad

i Värmland förr och nu 68 (1970) s 9 ff, E Noreen i NoB 7 (1919) s 115 ff, S Samuelsson i Värmland 1 s 193 ff, Styffe 1911 s 185 ff samt E Österberg i Värmland förr och nu 72 (1974) s 51 ff.

2. Namnet Värmland, inbyggarteckningar och adjektivet värmsk

Namnet Värmland. Namnformer före 1500: Guarmelande [ca 1120] SDa 1:1 s 3 förteckning i Bibl Medicea Laurenziana (Florenslistan), wermelandie, (annat brev:) in wermelandia (2 ggr), (de vermeland a t) 1180t-1202 ud uo SD 1 s 682, Wærmalandie (gen) 1268 5/4 uo RAp (SD 1 s 442), vermalandie (gen) 1268 9/4 Arnö RAp (SD 1 s 443), in wermælandia 1270t ud uo SD 1 s 738 (jfr NoB 54, 1966, s 104 not 17), de wermelandia 1276 27/5 uo RAp (SD 1 s 509), wermalandie (gen), (wermilandie a t) 1281-1292 ud uo SD 2 s 658, 659, in terra wermalandhe 1286 14/5 uo RAp (SD 2 s 8), in Wermalandya, in Wermalad [sic] 1287 14/7 Skällvik RAp (SD 2 s 29), in Wermalandia 1289 6/7 Skällvik RAp (SD 2 s 81; jfr s 29 not 4), in Wermaland 1291 oviss dag Visby RAp (SD 2 s 104), wermælandie (gen) 1291 21/1 uo RAp (SD 2 s 106), jn wærmælandia 1298 13/2 Säckestad RAp (SD 2 s 248), uærma land 1300t SdmL s 184, in wermalandia 1301 17/2 Vreta kl RAp (SD 6 s 163, jfr s 1146), vermalandie (gen) 1304 14/12 oviss ort RAp (SD 2 s 430), wermalandie (gen), (annat likalydande brev:) wærmalandie (gen) 1305 29/6 Sthlm RAp (SD 2 s 451; jfr s 450 not), wermalandie (gen) 1306 7/10 uo RAp (SD 2 s 475), in vermalandia 1307 17/4 Göksholm RAp (SD 2 s 496), in wermalandia 1308 10/8 Husaby RAp (SD 2 s 534), wermelandie (gen) 1312 9/10 »vnæ» SD 3 s 83, in Wermalandia 1314 13/7 »Waldby» SD 3 s 173 avskr Örnghjelm, in wærmalandia, (in wermaland a t) 1314 5/9 Riseberga SD 3 s 179 avskr Broocman, cum tota . . . Wermaland 1315 9/9 Lödöse SD 3 s 227 avskr Hadorph, Wermalantt 1315 9/9 Lödöse SD 3 s 227 not avskr omkr 1600, wermælandie (gen) 1316 16/10 Säckestad RAp (SD 3 s 279), cum terra wærmaland 1326 14/2 Skara RAp (koncept) (SD 3 s 709), in wærmælandia 1328 7/1 Västland RAp (SD 4 s 43), til wermaland omkr 1330 EK v 722, wermeland omkr 1330 ib v 784, gönom wermaland omkr 1330 ib v 2363, in wermalandia 1330 11/9 Dävö RAp (SD 4 s 180), Wærmaland uå (tidigast 1333) SRS 1:1 s 5, in wermælandia 1333 22/8 Örebro RAp (SD 4 s 331), vermælandie (gen) 1334 17/1 uo RAp (SD 4 s 348), in wærmalandia, (in vermeland a t) 1336 21/10 Riseberga RAp (SD 4 s 530, 531), wærmalandh 1336 29/12 Sthlm B 15 f 188 r (SD 4 s 537), Vermalandie (gen) 1339 13/2 Skara SD 4 s 650, 651 avskr 1600t (2 skilda brev), vermalandie (gen) 1340 20/9 Ulvåsa Skoklp (SD 4 s 743), in wærmalandia, wærmalandie (gen) 1345 16/8 uo RAp (SD 5 s 490, 491), in . . . wermaland 1346 ud Aros A 16 f 49 v (SD 5 s 587), wermælandie (gen) 1347 8/3 Örebro RAp (SD 5 s 643), in wermælandia 1347 28/4 Hammarön vid uå ud uo RAp (SD 5 s 662), wærmelandie (gen) 1347 2/5 Millesviks k:a RAp (SD 5 s 664), vermalandie (gen), jn placito vermalandie (gen) 1348 30/6 uo RAp (SD 6 s 43), in wermelandia, (in wermaland[] a t) 1349 29/9 Lödöse RAp (SD 6 s 140), wærmeland omkr 1350 MEL s 5, af wærmælande omkr 1350 ib s 22, wærmaland omkr 1350 ib s 157, vermalandie (gen) 1350 20/1 uo RAp (SD 6 s 159),

værmalandie (gen) 1350 16/3 Säckestad RAP (SD 6 s 175), wærmalandie (gen) 1351 10/6 (Riseberga) RAP (SD 6 s 306), j *vermolande* 1351? 30/11 Vad vid m 1400t UUBpp (SD 6 s 327; enl DN 16 s 16 vid ca 1440), *vermælandie* (gen), *vermalandie* (gen) 1352 13/4 Örebro RAP (SD 6 s 350), in *vermælandia* 1352 29/9 uo RAP (SD 6 s 379), *vermelandie* (gen) (2 ggr) 1353 26/2 uo RAP (SD 6 s 414), in *vermelandia*, (in *vermeland* a t) 1354 16/6 Örebro RAP (SD 6 s 501, 502), in *vermælandia* 1354 20/9 uo RAP (SD 6 s 520), *vermillandie* (gen) 1355 3/6 Arvika vid 1399 8/7 Sunne UUBpp (SD 6 s 555), *wermælandie* (gen) (2 ggr) 1355 19/6 Varnhem RAP (SD 6 s 558), in *wermelandia* 1356 25/7 Sthlm RAP (SD 7:1 s 77), *Wermelandiam* 1357 28/4 Jönköping SD 7:1 s 180 avtr, de *terra wermalandie* 1358 ud Bohus RAP (SD 7:2 s 1), i *vermeland* 1359 ud uo C 4 f 44 v reg 1470t, ii *vermillande* 1359 29/6 Tingvalla vid 1399 8/7 Sunne UUBpp (DN 3 s 249), til *wærmælanz* 1360 10/3 Tingvalla Sävstahp, jn *vermalandia* 1360 14/3 Örebro RAP (SRP 1816), *contracte vermaland* 1362 30/9 Söderköping RAP (SD 8 s 223), J *vermelande* 1362 23/11 uo RAP (SD 8 s 250), *terre vermalandia*, (*terre vermillandie* a t) 1363 11/6 Ulleruds k:a RAP (SD 8 s 332), *innan wermelände* 1363 4/10 uo RAP (SD 8 s 402), J *wærmalandæ*, J *vermelände*, til *vermalanz* uå [e 1363] ud uo vid 1399 8/7 Sunne UUBpp (DN 3 s 248), in *wermelandia* 1366 14/2 Skara RAP (SD 9 s 18), J *wermalande* 1367 9/1 Apertin i Stora Kil UUBp (SD 9 s 183), ij *wærmalande* 1367 15/11 uo RAP (SD 9 s 291), j *wærmalande* (2 ggr) 1369 25/2 Riseberga RAP (NMU s 63), j *Wermeland* 1370 6/10 Dragsmark DN 1 s 311, j *vermalande* 1371 (10/7) Almarestäket Skoklp (SD 10 s 53), j *wærmalande*, (*wærmalandh* a t) 1381 7/4 Vadst RAP (SRP 1572), j *wærmalandh*, i *wærmalande* 1381 15/6 Riseberga kl RAP (NMU s 66), *innan wermolande*, (*in vermelandia*, *wermeland* a t) 1382 7/2 uo RAP (SRP 1680), j *vermalande*, (j *vermelände* a t) 1383 16/6 Oslo RAP (DN 2 s 374), af *Wärmeland* 1384 11/4? Vadst kl FMU 1 s 394 avtr, j *wærmelande* (2 ggr) 1386 12/4 uo Skoklp, ij *wermalande* 1388 6/5 Bohus Skoklp, ij *vermelandhe* 1389 30/6 Tingvalla RAP (SRP 2405), i *wærmalande*, (i *veermalande* a t) 1389 5/12 Vadst RAP (SRP 2445), in *wirmillandia* 1390 (8/7) Skara RAP (SRP 2535), i *wermeland* 1390 14/7 Alleby RAP (SRP 2492), j *wærmelandh* 1391 24/6 Edsleskogs sn UUBp, j *wærmalande* 1391 3/7 uo RAP (Rääf 1 s 202), J *wærmalande* (2 ggr) 1391 28/7 Oslo RAP (DN 3 s 373), j *wærmelandi* 1392 24/10 Gillberga RAP (SRP 2643), *per totam wermelandiam*, (i *margin* m hand fr 1400t: in *Wermelandia*) 1393 13/1 Skara A 12 f 14 r (jfr SDA 1:2 s 133 med not), i *wærmelande* 1394 23/6 Vadst kl RAP (SRP 2725), de *Wermalandia* 1396 el följ år SRS 1:1 s 109, in *wermelandia*, (de *wermellandia* a t), (annat likalydande brev:) in *wermelandia*, (in *wermellandia* a t) 1396 20/6 Skara RAP (SRP 2817), *wærmaland* 1396 20/9 Nyköping DaRAP, af *wærmelande* 1396 20/9 Vadst RAP (SRP 2827), In *Wermelandia*, *per totam Wermelandiam* omkr 1397 VFT 1:4—5 s 62, 63 avskr, j *wærmelande*, *innan wærmelandh* 1397 18/3 Vadst RAP (SRP 2859), i *wermeland* (2 ggr) 1397 24/3 Kils k:a RAP (SRP 2864), j *Wærmolande* 1397 27/3 Arnstad DN 2 s 418, j *wærmalande* 1397 29/3 »fryka heret» RAP (DN 6 s 390), j *wirmilande* 1397 29/6 uo RAP (SRP 2879), i *wermeland*, *wermelandie* (gen) 1397 30/6 Tingvalla RAP (SRP 2880), j *vermalande* 1398 15/7 Värmskog RAP (SRP 2924), j *vermalande* 1398 6/8 Sund RAP (SRP 2932), ij *wærmeland* 1399 25/8 Vadst RAP (SRP 3008), in *Wærmelandia* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27, *Wermeland*, i *Wærmeland* 1300t el

1400t ud uo ÆDA 1 s 80 reg 1476, aff Wermeland, Wermeland 1400? ud uo ÆDA 1 s 60 reg 1476, ii værmelände 1400 7/3 Sunne RAp (SRP 3076), j værmelände 1400 29/3 Edsholm RAp (SRP 3083), j wermilände 1401 ud Skara RAp (SDns 1 s 1), i wærmelände, (i værmeland a t) 1402 12/2 Söderköping RAp (SDns 4 s 56, 57), interjacet Vermelandiam 1403 5-6/8 Särna SDns 1 s 281 avtr, emellom Wermeland och . . . 1403 5-6/8 Särna SDns 1 s 281 övers av föreg, avtr, til Wermeland, j Wermeland [?1404 nov Jönköping] DN 11 s 96, i Wermeland (2 ggr), mæth Wermeland, mæth Wermeland, mæth Wermeland, i for:de Wermeland, mæth for:de Wermeland 1405 31/1 uo SDns 1 s 406, J wermaland, (in værmeland a t) 1405 23/3 Riseberga RAp (SDns 1 s 435), ii værmelände, (in wermaland a t) 1405 11/8 Näs (hdstg) RApp (SDns 1 s 476), j wermalände 1411 22/2 Åby Strängnp (SDns 2 s 356), j wermælände, j wermelandhe 1412 27/3 »thæga» RAp (SDns 2 s 490), i Wærmelände 1413 16/4 Sthlm SDns 2 s 614 sen avskr, jnnan wermaland, J wermaland 1413 15/6 Riseberga kl RAp (NMU s 91, 92; feldaterat), j wærmeland 1413 26/7 Varnhems kl RAp (SDns 2 s 678), j wirmolad [sic] 1413 8/11 Via UUBp (SDns 2 s 711), j vermillandh, j vermilland 1414 4/3 Bro sn UUBp (SDns 2 s 787), i wermeland 1414 5/7 Skara RAp (SDns 2 s 833), i Wermeland 1415 10/8 uo SDns 3 s 65 avskr fr s hälften av 1500t, j wermaland 1415 17/8 Ervalla RAp (SDns 3 s 69), j wermaland 1417 16/8 Skara RAp (SDns 3 s 270), i wærmelandh (3 ggr) 1418 29/6 Köpenhamn Skoklp (SDns 3 s 342, 343), i Wermalände 1419 25/2 Sthlm B 16 f 96 v (SDns 3 s 419), i værmilände 1423 2/2 Läckö RAp, innan wermeland 1424 30/6 Tingvalla RAp (NMU s 103), j værmalände, j . . . værmalände 1424 28/12 uo DaRAp, i værmalandh 1425 24/2 Axvall RAp, j værmeland, værmelandz lag, j wermaland 1426 20/5 Edsholm Skoklp, innan wirmelandh, jnnan wirmelands laghsaghu 1429 12/3 Gillberga UUBp, j wirmelände 1431 22/5 Tingvalla HSkH 12 s 80, de Wermeland, de Wermalandh 1431 25/6 Stavanger DN 1 s 529, j wermaland, (j wærmælänndh a t) 1433 7/2 Edsholm RAp, j værmeland, j værmelandhe ?1433 22/6 uo Skoklp, j værmalände 1434 24/5 Tingvalla RAp (SMR 87), j wærmelandh 1436 2/3 Vadst RAp (SMR 379), j værmalandhe, j værmalandhe (2 ggr) 1436 21/7 Tingvalla RAp (SMR 438), j wirmelandh, j wermelandh, j wermelandh 1437 5/2 Väse hd Lignell 2 s 14 avskr fr m 1500t (SMR 512), i wærmiland, i wermiland, (wærmeland a t) 1438 29/6 Tingvalla RAp (SMR 769), i Wærmeland 1438 29/8 Södertälje Hadorph Rimkr 2 s 127, de Wermelandia 1440 el följ år SRS 1:1 s 157, i wermelandh (3 ggr) 1440 19/1 Nolby RAp (DN 16 s 115), j wermeland, j wermeland, (de værmaland a t) 1440 28/2 Tingvalla RAp (NMU s 115, 116), i værmeland, i værmelände, (de værmaland a t) 1441 25/1 Tingvalla RAp (NMU s 117, 118), i Wermeland 1442 ud uo Lignell 2 s 144 avskr Peringskiöld, j wærmelandh (2 ggr) 1443 19/1 Sundby RAp, j wærmelandh, j værmelände, (de værmaland a t) 1443 21/3 uo RAp (NMU s 118, 119), i værmeland, i værmeland, i værmeland (2 ggr), (i værmelandtt a t) 1443 29/6 Tingvalla RAp, j wærmelandh 1444 25/3 Vadst RAp, j wærmelände, j wærmelandz laghsaghu 1444 29/6 uo RAp (Liljegren s 32), j wærmelände, j wærmelandz laghsaghu 1444 29/6 uo RAp (annat brev), Wærmeland 1445 15/9 Köpenhamn JHD 1 s 280, j værmeland 1446 19/6 Riseberga RAp (NMU s 119), i wærmelandh 1446 29/12 Tun RAp, Aff wærmaland 1447? D 11 f 3 v (SFSS ser 1 bd 72 s 117), i wermeland, (Vermelandia a t) 1447 3/5 uo? RAp, i wærmalände 1447 29/6-6/7 Hällestad UUBp, i wærmelandh 1447 10/7 Eskilstuna RAp, j wermaland, ower alt wermaland 1449 8/7

Skara RAP (SDns 3 s 471, 472; jfr s 720), j wærmelandh, (i wermeland a t) 1449 20/11 Falköping RAP, de Virmelandia 1449 5/12 uo SDA 1: 2 s 360 Obligationes et Solutiones, Vatikanarkivet, gönom wermalandh omkr 1450 Rimkr 1 s 232, j wermelanda omkr 1450 Rimkr 2 v 1338 (m fl belägg), wærmelandh m 1400t KrL s 12, aff wermelande m 1400t ib s 29, wærmeland m 1400t ib s 173, J vermelande m 1400t (enl SD 6 s 327 not 1) UUBpp (DN 16 s 128; annan dat), Wærmelandiam 1450t SRS 1: 1 s 65, j wærmde s hälften av 1400t D 11 f 1 v (SFSS: R Geete, Småstycken på forn svenska ser 2 s 291; jfr s 239 f), i vermeland 1450 1/9? Sthlm C 4 f 42 r reg 1470t, i værmeland, (wermeland a t) 1451 8/2 Skara RAP, j vermeland 1451 22/2 Tingvalla C 4 f 34 v reg 1470t, j Wermeland 1453 15/9 Sthlm Styffe Bidr 3 s 59 samtida avskr, i Wermaland 1454 25/3 Tingvalla HSkH 9 bih s 3 reg, J Vermelandh 1455 Åke Ax: s jb f 6 v DaRA (Vetenskaps-Societetens i Lund årsb 1957 s 67), i vermeland, (i marg: vermeland) 1455 ud uo C 4 f 5 r reg 1470t, vermelandh, (i marg: j vermeland) 1455 16/1 Sthlm C 4 f 27 r reg 1470t, i wermeland (4 ggr), i wermeland 1455 21/10 Väse k:a UUBp, aff wermalandh 1455 31/12 oviss ort RAP, i wermeland 1456 8/6 Axvall RAP, j vermeland 1456 24/6 Riseberga RAP (NMU s 124), i wermeland, i vermeland [sic] 1456 julen Örebro C 4 f 12 r reg 1470t, Wærmalandh 1457 11/11? uo UUBp (HH 7 bil s 9), Wermeland 1458 29/5 Sthlm DCP s 93, j wermeland 1459 29/6 Tingvalla RAP, j wermelandhs (gen) 1459 30/6 Tingvalla RAP, per Virmelandiam, (per totam Vermelandiam a t) 1459 21/9 Skara SDA 1: 2 s 445, i værmillandh, i wærmilland 1459 7/10 Tingvalla RAP, i wermeland 1460 21/1 Skänninge LSBp, j wermaland 1460 1/2 Göksholm RAP (DN 16 s 218), j wermelandh 1460 24/3 Varnum UUBp, aff Wermelandh 1462 30/11 Strängnäs NMU s 127, i Wermeland 1463? ud Riseberga NMU s 128 avskr Peringskiöld, Vermelandiam ?1465 - b 1470t SRS 2: 1 s 90, aff wærmolandh 1466 UUB C 32 f 43 v (HH 16 s 214), J vermelandh (2 ggr) 1467 14/1 Värmland RAP, j wærmalandhe 1467 25/5 Sjögerås Sävstahp (HSkH 36 bil s 20), i wermalandh, (y vermælan a t) 1468 20/6 Lödöse UUBp, i værmalandh 1468 27/7 ATb 1 s 287, Wermeland 1468 22/8 Köpenhamn DCP s 200, J wermæland, (j vermelandh a t) 1468 6/10 oviss ort? RAP (NMU s 133), i Wermaland 1469 4/3 Riseberga? NMU s 134, i wermelandh (2 ggr) 1469 2/11 uo RAP, i wermalandh, i wermaland, (i Vermeland a t) 1469 20/12 Skara RAP, i wermelandh, i wermalandh 1469 23/12 Skara vid uå ud uo RAP, Vermeland 1470t C 4 f 12 v, vermeland 1470t ib f 42 r, vermeland 1470t ib f 42 v, vermeland 1470t ib f 44 r, i vermeland uå ud uo C 4 f 35 r reg 1470t, j vermeland, vermeland uå 19/1 Örebro C 4 f 43 v reg 1470t, i wermelandh, i wermeland, j wermeland 1471 ud Tingvalla RAP, j wermelandh, j ffornempde wermeland (2 ggr) 1471 6/2 Traneberg Skoklp, ex vermelandia, de vermelandia 1471 2/3 Berg RAP, ex vermelandia 1471 4/3 Hjälstad RAP, jn vermelandia, de vermelandia (3 ggr), de vermelandia, jn vermelandia 1471 5/3 Fägre RAP, j wærmelandh 1472 11/11 uo RAP, i wærmelandh, i værmelandh 1472 31/12 L Årås UUBp, Wærmelandiam uå (tidigast 1473) SRS 1: 1 s 93, i wærmeland, i værmeland, (i wærmaland a t) 1473 29/6? Tingvalla RAP, i wermaland, (i wermeland a t), (annat brev:) j vermelandhe 1473 18/10 Skara RAP, i Wermeland, pa Wermland 1475 [1/7] STb 1474-83 s 17, j wermeland (2 ggr) 1476 ud Skara RAP (DN 16 s 287), i wermelandh 1477 ud Skara RAP (DN 16 s 292),

vermelandie (gen), vermalandie (gen) 1477 Codex A 93 KB f 104 r, 120 r (SFSS ser 2 bd 3 s 115, 137), Værmelandh 1480 VkjB KA f 50 v, j vermeland uå (1480t?) e 18/10 Husaby Strängnp, j wermelandh, j wermolandh, (j vermelande a t) 1480 16/8 Vadst RAp, i vermelandh 1481 ud Linköping UUBpp vid 1481 19/3 Vinsarp, i wærmalande 1481 16/6 Vreta kl UUBp, i wermeland (3 ggr), (i vermeland a t) 1483 25/1 uo RAp, i Værmolande, j wærmolandh, (j wærmalandh a t) 1486 22/1 Vadst RAp, J wærmelandh 1486 21/12 Västerås slott Ep, RAp (två skilda brev), i wærmelandh 1488 2/7 Skara Strängnp (HskH 28 s 401), i vermelandh 1491 24/7 Sthlm UUBp, i wermelandh 1494 9/2 Sjögerås RAp (Liljegren s 41), j wærmelandh 1494 22/8 uo RAp, i Wermelandh 1494 28/9 Sthlm RAp, i wermelandh, (i wermeland a t) 1495 26/1 Arboga RAp (DN 16 s 347, 348), j vermelandh, (i wermelandh, i wermeland a t) 1495 12/11 Sthlm Ep, j wermelandh 1495 8/12 Älvsborg DaRAp, i wærmelandh uå (1497-1529?) 9/2 uo RAp odat nr 237, aff Wermelandh 1497 25/9 Husaby DN 9 s 401, i Wærmeland 1498 11/3 Örebro slott NMU s 151, i wermeland 1498 12/4 Hammer RAp, i Wærmeland 1499 17/1 Örebro slott NMU s 152, Vermmelandt 1499 20/2 Sthlm SvTr 3 s 703, i wermeland 1499 12/5 Örebro RAp, i Wermeland 1499 7/6 Sthlms slott NMU s 153, Aff Wermeland 1499 22/6 Sthlm Hadorph Rimkr 2 s 369.

Alltsedan A Noreens utredning om namnet *Värmland* (Noreen Spr stud 2 s 59 ff samt 4 s 40) har det för forskningen framstått som självklart att knyta samman landskapsnamnet *Värmland* med sjönamnet *Värmeln*. Namnet *Värmland*, inbyggARBeteckningarna fsv *værmnar*, fvn *vermar* och *vermilani* samt adjektivet fsv *værmsker*, fvn *vermskr*, har senast behandlats av L Moberg i NoB 54 (1966) s 95 ff, där också tidigare tolkningsförslag diskuteras. Följande framställning om landskapsnamnet, inbyggARBeteckningarna och adjektivet följer i allt väsentligt Moberg.

Den normala fsv formen av landskapsnamnet är *Værmaland*, fvn *Vermland*. Namnets bl är tvåstavig och har *e* (*æ*) som första vokal alltifrån de äldsta beläggen, medan bindevokalen växlar redan där. Efter en genomgång av bindevokalen i det fsv materialet påpekar Moberg att ingenting »tvingar oss att räkna med någon annan vokal än urspr *a* i kompositionsfogen» (aa s 107). Moberg anser att det inte finns något i beläggmaterialet som berättigar till det antagande som gjorts av tidigare forskare, nämligen att namnformen fsv *Værmaland*, fvn *Vermland*, avlöst en äldre namnform av annat utseende. Skrivningar som *Vermil-*, *Virmil(l)and* anses vara klara skrivaretymologier, beroende på association till sjönamnet *Värmeln*, fsv **Virmil* (< **Wermilar* 'den till **Wermōn* hörande', bildat till älvnamnet **Wermōn*, fsv **Værma*, med *il*-suffix; namnet anses vara det äldre namnet på den nuv Borgviksälven; se aa s 99 f). Namnet *Värmland* kan på grund av den fsv formen *Værmaland* knappast vara direkt bildat vare sig till sjönamnet *Värmeln* eller till älvnamnet **Værma*. Däremot pekar namnets form på att bl är gen pl av inbyggARBeteckningen fsv *værmnar*, fvn *vermar* (*vermir*), se nedan. Betydelsen bör då vara 'värmlänningar-(na)s land'.

InbyggARBeteckningar. *Wermilani*, *gentem Wirmilanorum* m 1000-talet AdB s 255, 158; *Wermis*, *Wermorum* sl 1100-talet Saxo s 134, 211; *værma* SdmL (s 47) Cod B, i Cod A felskrivningen *wermanna* (aa not

10); fvn normalformen är pl *vermar*, på vilken flera belägg finns (se t ex registren i fl och frs); jfr även Aisl Gr § 358.4 och § 387.2. En sällsynt fvn form är pl *vermir*, som förekommer i två fall, dels i Heimskr 3 s 174 (*vermar* på motsvarande ställe i frs s 234), dels i esp s 81, som Moberg påpekar i ett parti motsvarande den del av Heimskr i vilken det andra belägget återfinns; båda beläggen ser alltså ut att återgå på Snorre (Moberg aa s 110). Moberg påpekar här också (not 32) att uppslagsformen *vermir* pl i Fritzner är abstraherad ur ett textställe af *Vermum* i en text som i övrigt har pluralformen *vermar*. Ett tillnamn *Værme* finns äldst belagt från mitten av 1300-talet, och en dialektal beteckning *værme* 'värmlänning' är känd från Värmland och angränsande landskap. Moberg finner att inbyggarbeteckningen fsv pl *værmar*, fvn *vermar* (*vermir*) och sg *værme* är en urspr *an*-stam. Detta ger möjlighet att härleda inbyggarnamnet ur ett urnord **werman-*, dvs ur samma stam **werm-* på vilken han återför sjönamnet **Virmil* och älvsnamnet **Værma* (aa s 110). Moberg förklarar övertygande den äldsta kända inbyggarbeteckningen *Vermilani/Virmilani*, vilken endast förekommer hos AdB, som en tillfällig bildning.

Adjektivet värmsk. *Värmsk*, fsv *værmsker*, fvn *vermskr* 'värmländsk' återgår på ett urnord **wermaniska-* och är bildat till inbyggarbeteckningen *værmar*. Det uteblivna omljudet är antingen ljudlagsenligt eller beroende på association till *vermar* och *Vermaland*.

Som kärnan i namnkomplexet landskapsnamn, inbyggarbeteckning och adjektiv framstår enligt Mobergs uppsats elementet **werm-* 'varm, ångande, sällan tillfrysande', som från början tillkommit Borgviksälven, fsv **Værma* (< **Wermōn*), vilken faller 12 meter från sjön Värmeln's sydspets till sitt utlopp i Väneren, en sträcka på 2 km, och som är känd för att aldrig riktigt frysa till.

3. Naturförhållanden, vegetation, fauna, befolkning och näringar

Naturförhållanden. Större delen av Värmlands län hör till det nordsvenska inlandets morän- och myrområde. Värmlands högsta punkt är Granberget (700,5 m ö h) i Norra Finnskoga sn i Älvdals hd. Därifrån sänker sig den vågiga av djupa sprickdalar genomskurna platåytan ner mot Vänerslätten (60—70 m ö h), där den avslutas med en oregelbunden, ca 180—200 m ö h belägen rand. Här och där uppträder sedan isolerade öberg på ca 40—110 m på Vänerslätten. Slättområdena vid Väneren och i de stora dalgångarna består till stor del av postglaciala avlagringar, vilka har blivit torrlagda och tillgängliga för uppodling och bebyggelse. Till de yngsta geologiska bildningarna hör Klarälvens delta, som alltjämt är under uppbyggnad i och nära Karlstad. Landhöjningen har i historisk tid varit ringa. Vänerens vattenyta kunde dock variera med flera meter beroende på tillflöde och avrinning redan innan sjön reglerades i samband med den första utbyggnaden av fallen vid Trollhättan 1910. Värmlands största slättområde är Värmlandsnäs, vars östra strand stupar brant ner i djupt vatten medan dess västra långsamt sänker sig ner under Dalbosjöns yta och bildar en sönderskuren kustlinje och skärgård. I söder övergår Värmlandsnäs i Lurö

skärgård ner mot Kållandsö. Knappt hälften av morän- och myrområdet utgörs av morän och ca 10 % av kala berg. I sydvästra Värmland är dock andelen kalt berg ca 25 % och andelen myrar ca 10 %. På Värmlandsnäs och i Karlstadstrakten utgörs ca 55 % av kalt berg och ca 20 % av stora sandfält. Området norr om Karlstad och Värmlandsnäs liksom inskjutande partier av samma område längs dalstråken är ett övergångsområde med ca 35 % morän, 25 % kalt berg och ca 15 % lera. I östra och sydvästra Värmland är moränen bördig, men i sydöstra Värmland är blockhalten så hög att marken är svårödlad. I väst och nordväst finns korta och smala rullstensåsar, i öst är åsarna större och mäktigare. Dalstråken och de långsträckta sjöarna i länet är sprickbildningar i platåytan, med huvudsaklig riktning nordnordöst—sydsydväst i sydöstra Värmland, nordnordväst—sydsydöst i de östra delarna av landskapet, nordväst—sydöst längre västerut, t ex Klarälvsdalen i dess övre sträckning samt i Fryksdalen med Frykensjöarna och Glafsforden med dess avlopp Byälven. I sydvästra Värmland uppträder ett spricksystem i nord—sydlig riktning, t ex i Silensjöarnas bäcken. Berggrunden tillhör urberget och består dels av granit och gnejsgranit, dels av gnejs, med inslag av grönstenar, främst hyperit, i en bred zon genom landskapets mellersta del. Tre block kan urskiljas. Ett östligt innehåller Värmlandsgraniter (Filipstads- och Hagforsgraniter) och malmförande vulkanisk-sedimentära bildningar (leptit, hälleflinta, svartskiffer, kvartsit m m). Ett i mitten, det största, domineras av gnejsgranit med stora inslag av hyperit. Detta block gränsar i väster mot den breda värmländska mylonitzonen. I sydväst visar det tredje blocket en provkarta av gnejser och gnejsgraniter, som ofta är ådrade och sliriga. Ung granit slår här igenom kring Blomskog. I trakten av Glava har en skiva av berggrunden genom rörelse (överskjutning) malts sönder och kittats samman till hård glimmerskiffer, som brutits sedan 1700-talet. I detta block liksom i mylonitzonen finns också kopparmalm, som brutits bl a i Värmskog, Glava och Mangen nordväst om Gräsmark. Längst varade kopparbrytningen i Mangens gruvor. Hyperitstråket genom Värmland utmärker sig genom rik växtlighet med flera ovanliga arter. Jfr R Broberg i NoH 4 s 82 ff. Den svarta hyperiten benämns i dialekten *blåberg*. Detta ord förekommer i flera naturnamn, t ex *Blåbergskullen* i Fryksdals hd (SOV 2 s 79 har formen *Blåbärskullen*; tolkning saknas) och *Blåbergsåsen* i Visnums hd (SOV 12 s 74). Om Värmlands geologiska historia se N Magnusson i Natur i Värmland (1954) s 15 ff, spec karta över Värmlands berggrund s 30 f.

Vegetation. Barrskogen upptog på 1950-talet 68,8 % av Värmlands yta och lövskogen 1,7 %. Nordgränsen för flera ädla lövträd går genom länet, t ex för vanlig ek längs en linje Möckeln—Nedre Fryken—Charlottenberg. Alm och ask förekommer upp till Östmarks sn i Fryksdals hd, lönn till Södra Finnskoga sn, lind till Norra Finnskoga sn och hassel till Vitsands sn, samtliga i Älvdals hd. I norra Värmland är gråal det vanligaste lövträdet. Om förekomst och utbredning av kärllväxter i Värmland se Hård av Segerstad.

I länets ortnamn ingår följande trädbeteckningar: *al* med de dialektala formerna *alder* i t ex *Alderhultet*, säter i Älvdals hd (SOV 14 s 155), *ål* i t ex *Ålkärr*, gård i Visnums hd (SOV 12 s 20), *ålder* i skriftliga belägg av gårdnamnet *Älvbäck* i Älvdals hd (SOV 14 s 20) och

kollektivbildningen **älde* 'alskog' i det senare ombildade *Älvbäck*, gårdar i Fryksdals resp Älvdals hd (SOV 2 s 46, 14 s 20); *alm* med kollektivformen *älme* 'almskog'; *apel*; *ask* och *äske* 'askskog'; *asp* och *äspe*; *bar(r)lind* 'idegran'; *björk* med dialektformerna *bjärk* (jfr Broberg 1973 s 130 f, karta 6:1) och kollektivformerna *birke*, *björke*, *bjärke* 'björkdunge, björkskog'. Se SOV 12 s 3 och 15 s 4 samt nedan kap 13; *ek* och *eke* 'ekskog'; *en* f och *ener* m 'en, Juniperus' i t ex *Enerhög(g)en*, hemmansdel i Nordmarks hd, och *Enås*, gård i Kils hd (SOV 9 s 64 f resp 8 s 15); *fura* f med kollektivformen *fjuri* n 'furuskog, furulund' i t ex *Furholmarna*, holmar i Visnums hd, och **Fyrinæs*, utjord i Nordmarks hd (SOV 12 s 61 resp 9 s 20); *gran* med dialektformen *grän* eller kollektivformen *gräne* med apokoperad slutvokal i *Gränsjön*, sjöar i Gillbergs resp Jösse hd (SOV 4 s 50 och 6 s 89); *hassel* med kollektivformen *hässle*; *hägg*; *lind*; *lön*; *rönn* med dialektformen *runn*; *sälg* med dialektformerna *säld*, *sälder*; *tall* med kollektivformen *tälle*; *vide* mest som *vi-*; *vivang* 'dvärgbjörk, *Betula nana*' i nästan hela länet (i Eskilsåters sn, Näs hd, 'sälg' och i Ölseruds sn, samma hd, 'rötter och vide'; i Rämmens sn, Färnebo hd, 'besksöta, *Solanum dulcamara*'; ULMA; jfr Høeg 1974 s 305, 310 ff).

Följande beteckningar på örter och gräsväxter av olika slag ingår i ortnamn: *blacka* eller *bläcka* f 'stort blad, storbladig växt, t ex näckros'; ev *blaggarnsblom* 'nysört, *Achillea ptarmica*' i *Blaggarnsbacken* i Nordmarks hd (SOV 9 s 180); *blåbär*; *bockkramm* '*Epilobium angustifolium*'; *bring(e)bär* 'hallon'; *dunkavle* '*Typha latifolia*' eller ev '*Typha angustifolia*'; *fara* f, *fräken*, *fräkne*, *färjel*, *färn(e)* och *fänne* '*Equisetum fluviatile*' (se vidare sockennamnet *Färnebo*, kap 10); *fara får* ingår i namn som *Farmyren* och *Fartjärnet* i Fryksdals hd (SOV 2 s 52, där otolkade; se L Moberg i SSUF 1949-51 s 73, 80); *grön* 'ljung' (*ljung* förekommer dock åtminstone i gårdnamnet *Ljunggården* i Visnums hd; SOV 12 s 29); (*har*)*ull* 'ängsull'; *kröser* 'lingon'; *lök*; *mogubbe* 'mosippa, *Pulsatilla vernalis*'; *molter*, *multer* 'hjordtron'; *måra* '*Galium*'; troligen *märrspränga* 'sprängört, *Cicuta virosa*' (se E Noreen i NoB 9, 1921, s 100 ff); *nässla*, *nate* och *nassle*; *pors*; *rör*, även *vass* och *rörvass* 'vass'; *skav(e)rör* '*Equisetum hiemale*'; ev kan *skäfte* med samma betydelse ingå i två höjdnamn, nu även bebyggelsenamn, i Färnebo resp Älvdals hd, *Skäfthöjden* (SOV 3 s 18) och *Skäptesberget* (SOV 14 s 147, där dock även J Sahlgrens tolkning 'bergutsprång' observeras); *starr*; *sält(e)bläcka* eller *saltblacka* f (jfr *blacka*, *bläcka* ovan) 'missne, *Calla palustris*'; på somliga håll, t ex i Östmarks sn, Fryksdals hd, 'vattenklöver, *Menyanthes trifoliata*' (R Bg); *säv*, ev också dialektformen *tåg*; *tistel*; *torn* 'törne, törnebuskar', ev också kollektivformen *törne* i gårdnamnet *Törnebol* i Gillbergs hd (SOV 4 s 30, där det dock anses troligare att bl är mansnamnet *Törne*); *trante* 'tranbär' (SOV 9 s 239, *Trantemyren*); *ull* se *harull*; *ven*, ett slags gräs (se Høeg 1974 s 383 f); *vildpors* 'skvattram, *Ledum palustre*' i bl a *Villingborsiko*, myr i Älvdals hd (SOV 14 s 176). Namnet, som är annorlunda och felaktigt tolkat i SOV 14 (jfr även Mägiste 1966-70 s 776), är en förfinskad form av värmlandial *vildpors*; den enda växtplatsen i norra Värmland är just myren *Villingborsiko* i Älvdals hd (Hård av Segerstad s 624, karta 206). *Pors* '*Myrica gale*' växer inte i Norra Finnskoga sn (enl R Bg samt Hård av Segerstad s 207 f). Jfr även den felaktiga uppgiften i SOV 9 s 118, *Vildporstjärn*, att *vildpors* skulle ha betydelsen 'pors, *Myrica*'.

Många av de ovan nämnda örterna och gräsväxterna var ända in i

sen tid viktiga foderväxter och ansågs som en värdefull ekonomisk tillgång. Dit hörde olika arter av *Equisetum*, främst dock *Equisetum fluviatile*, som har flera olika dialektala beteckningar i länet (se ovan under *fara* m m), vidare vass och starr; sältebläcka (jfr Høeg 1974 s 255 ff); vattenklöver (jfr aa s 453 f). — Följande växter nyttjades på annat sätt: blaggarnsblom (te till dryck eller medicin; aa s 171 f); blåbär; bringebär; dunkavle (ätliga rötter och dun till fyllning i kuddar o d); (har)ull (kreatursfoder, stoppning i kuddar o d; aa s 354 ff); kröser; molter; måra (te för medicinskt bruk; aa s 369 ff); nässla; pors (krydda bl a i öl, medicinalväxt); skav(e)rör (tvagor för tråkäril o d; Lyttkens 3 s 1597 f); trante; vildpors (te för medicinskt bruk; Høeg 1974 s 424).

Fauna. I norra Värmland förekommer sådana arter som är typiska för de norrländska skogsområdena, i de sydligare delarna är faunan mellansvensk. Björn och varg har varit utrotade, men i länets ortnamn förekommer *björn* (*bjönn*) (jfr Broberg 1973 s 128 f, karta 5: 4), *ulv* och *varg* samt noabeteckningarna *gråfot* 'varg' i *Gråfoten* i Nordmarks hd, *grälle* 'ds' i *Grällitjärn* och i *Grällögepusset* i samma hd och *gullfot* 'björn, varg eller räv' i *Gullfotan* i samma hd (SOV 9 s 45, 85, 160). Vidare förekommer följande djurbeteckningar:

Däggdjur: *bjur* 'bäver' och *bäver*; *djur*, speciellt om rådjur eller andra djur av hjortsläktet (jfr SOÅ 1: 1 s 20); *ekorre*; *grävling*; *göpa* 'lodjur'; *hare*; *hjort*; *kanin*; *mård*; *råtta*; *räv*; *sork*; *utter*; *otter*; *älg*.

Fåglar: *and*; *duva*; *fjäderhane*, *fjärhane*, *fjörhane* 'tjädertupp'; *grågås*; *gås*; *gök*; möjligen *häger* i *Hägertjärnet* i Jösse hd (SOV 6 s 93) och *Häjeviken* i Kils hd (SOV 8 s 73); *hök*; *järpe*; *kattuggla*; *korp*; *korsnäbb*; *kråka*; *lom*; *måke* 'mås'; *orre*; troligen också *ramm* 'korp'; *sparv*; *stenulv* 'berguv'; *strandvipa*; *svala*; ev *svan*; *tita*; *trana*; värmlfi *tälkka*, *dälkka* 'vigge, knipa, svärta' i t ex *Dälkalamp* i Södra Finnskoga sn, Älvdals hd (SOV 14 s 57) och *Telkalamp* i Fryksdals hd (SOV 2 s 69); *tärna*; *uggla*; *uv*; *vipa*; *örn*.

Fiskar och kräftdjur: *abborre*; *brasme* 'braxen' och *braxen*; *grävika* (*krävika*) 'kräfta'; *gädda*; *hornfisk* 'spigg'; *krokabborre* 'rudabborre' (se *Lilla* och *Stora Krokabborrstjärnet*, SOV 4 s 53 och där cit litt); *kuva*, *kvidd*, *spragg* och (*öre*)*kyt* 'äling, elritsa', vanlig agnfisk; *lax*; *laxör* 'laxöring'; *löja*; *mört*; *panka* 'småbraxen, onyttig och värdelös fisk'; *ruda*; *sarv*, *särv* i t ex *Särvtjärn* i Gillbergs och Grums hd (SOV 4 s 60, 5 s 36; där otolkat); *sik*; *slom*; *spragg* se *kuva*; *ål* (jfr dock homonym under trädbeteckningar); (*öre*)*kyt* se *kuva*.

Kräldjur, groddjur och lägre djur: *hornabborre* 'vattenödlä'; *igel*; *klossa* 'groda'; *orm*; *possa*, *påssa* 'groda'.

Insekter: *bröms* 'broms'; *etterkaja* 'ettermyra'; *fläckfluga*; *klägg*; *loppa*; *lus*; *mugga* 'mygga', ev i *Muggedalen* i Gillbergs hd (SOV 4 s 35); *möra* 'myra'; *tordyvel*.

Befolkning och näringar. Värmland hade 282 115 invånare den 1/1 1983 (Årsb för Sveriges kommuner 1983). En stark ökning i invånarantalet ägde rum under 1800-talets första hälft, beroende på jordbrukets expansion bl a som en följd av laga skiftet. Under senare hälften av 1800-talet var länet överbefolkat, vilket resulterade i utvandring huvudsakligen till USA, 1871-1910 av 68 480 personer. Samtidigt sökte sig nästan lika många personer till olika delar av Sverige,

bl a till järnvägsbyggen och den norrländska träindustrin. Efter sekelskiftet växte befolkningen på nytt, och 1940-50 var folkökningen 6,3 % (hela rikets befolkning ökade samtidigt med 10 %) (Svensk uppslagsbok, 2 uppl 1947-55, bd 31 sp 1138 f). Under senare delen av 1900-talet har dock länet alltmera blivit en avfolkningsbygd, främst p g a näringslivets omstrukturering. Den 31/12 1950 hade länet 280 110 invånare och 31/12 1960 291 074 (Statistisk årsb 1982/83, tabell 12), varpå befolkningen fram till 1983 minskade till 282 115 (Årsb för Sveriges kommuner 1983). År 1975 uppgick den yrkesverksamma befolkningen till 116 710 och dess fördelning på olika näringsgrenar var följande: jordbruk med binäringar 8,8 %, bergsbruk med industri och hantverk 43,3 %, handel och samfärdsel 22,4 % samt offentlig tjänst 25,2 % (Statistisk årsb 1982/83, tabell 29).

4. Den svenska bebyggelsen

Värmlands första bebyggare antas ha följt Vänerns stränder eller kommit över skärgårdsområdet från Kållandsö till Värmlandsnäs. Kulturella novationer från centralbygden i Västergötland spred sig längs samma stråk, och ett relativt enhetligt kulturområde uppstod runt Väneren. Härifrån gick nya spridningsvägar in i Värmlands inre delar längs floddalar och långsträckta sjöar. Hällkistor förekommer rikligt i de sydvästra häradena väster och söder om en ungefärlig linje Grumsfjorden—VärmeIn—Arvikatrakten—Glasjöarna—Stora Le och visar att sydvästra Värmland, Värmlandsnäs och trakterna kring Byälven var Värmlands största och tätast befolkade bygd. Bebyggelsen spred sig till områdena kring de stora sjöarna vid Dalslandsgränsen, kring Glafs fjorden och VärmeIn, Frykensäjöarna och sjöarna norr om Vänerslätten och slutligen relativt långt upp efter Klarälven, dock inte till östra delen av Värmland. Huvudbygderna låg i sydväst också under bronsåldern och järnåldern, och bebyggelse och odling spred sig långsamt inåt landskapet längs vattenstråken. Även under medeltiden var Värmland mycket gleset befolkat, med bebyggelsen koncentrerad till sedimentjorden på Vänerslätten och de i denna utmynnande dalgångarna samt längs sjösystemen. Se vidare Broberg 1973 s 16 ff samt där cit litt. Boskapsskötsel och järnhantering var såväl under medeltiden som under 1500-talet betydelsefulla inslag i landskapets näringsliv, liksom jakt och fiske. Skb redovisar år 1503 leveranser av järn, oxar, kor, smör, skinn och fisk och E Österberg påpekar i en uppsats i Värmland förr och nu 72 (1974) s 51 ff att denna kombination säger en hel del om den ekonomiska strukturen i det medeltida Värmland (aa s 54). Hon påpekar också att Värmlands jordar till största delen innehades av skattebönder och att de värmländska frälsegårdarna »antingen varit perifer strögods i stora jordinnehav, vilkas tyngdpunkt legat i andra svenska landskap, eller tillhört småadel, som själv varit bosatt i området» (aa s 57). Flera medeltida kloster hade också jordegendomar i landskapet, framför allt Vadstena och Riseberga kloster (aa s 57 ff). Om den bebyggelsehistoriska utvecklingen i västra Värmland från 1300-talet fram till ca 1600 se E Österberg i aa, spec s 59 ff samt Österberg 1977. Om den finska kolonisationen av moränmarkerna bortom sedimentjorden se kap 5.

I den mån namnelement tillhöriga vårt äldsta ortnamnsskick som *hem*, *löv* och *vin* förekommer i Värmland, ligger de betecknade lokaliteterna just på Vänerslätten, ofta på Värmlandsnäs, i de ovan nämnda dalstråken eller vid sjöarna. Se vidare under namnelementen *hem*, *löv* och *vin(i)*. Endast två osäkra *inge*-namn finns i Värmland, ett gårdnamn längst ner på Värmlandsnäs och ett på Vänerslätten i Ölme hd. Se vidare kap 13. Beträffande namn på *-sta(d)* se kap 13. Namnelementet *by*, vilket varit produktivt under en lång tidsperiod och betraktas såsom hörande till ett något yngre skikt av de förkristna namntyperna, förekommer i betydligt fler namn och med större geografisk spridning. Även de medeltida och äldre bebyggelsenamnen på *-by*, liksom *hem-*, *löv-* och *vin(i)*-bebyggelserna, förekommer huvudsakligen i de ovan nämnda centrala odlingsområdena. Yngre bebyggelsenamnelement, av vilka de mest frekventa är *torp* och *rud*, vittnar om den nyodling som antas ha börjat under vikingatiden och fortgått under medeltiden. Namnen på *-rud* är de mest frekventa av länets bebyggelsenamn (se härom kap 11 samt namnelementet *rud*, kap 13). Deras höga frekvens och stora spridning framhäver länets natur av nyodlingsområde, liksom namnen på *-bo(d)*, *-bol* och *-böle* (se vidare dessa element i kap 13). Den svenska nyodlingen i länet bedrevs genom germanskt svedjebruk, dvs nyodlingarna bröts invid eller nära tidigare odlad mark. En speciell form av kolonisation med en avvikande nyodlingsmetod representerar den finska invandringen, som ägde rum under huvudsakligen 1600-talet.

5. Den finska kolonisationen och bebyggelsen

Under huvudsakligen förra hälften av 1600-talet äger invandring av finnar rum i Värmland österifrån. Efter 1650-talet fortsätter den, inte som direkt inflyttning utifrån utan som en flyttning till Värmland från andra svenska områden och som en omflyttning inom Värmland. Invandrarna var östfinnar från Savolax. I Värmland förekom tidigare svedjebruk av germansk typ, där endast skogsranden invid odlingsgränsen utnyttjas, aldrig marken inne i de orörda barrskogarna. Genom att använda ett svedjebruk med teknik att utnyttja orörd barrskog, vilket var bygdbrutande, koloniserade finnarna de stora, dittills föga utnyttjade skogsområdena i länet, vilka låg bortom den odlade marken i dalgångarna och bortom den mark mellan odlingsmarken och stor-skogen som var anslagen åt böndernas fäboddrift och höfång. I Bergslagen och i den sydligaste finnbygden, Glafinnskogen mellan Glafs-fjorden och Nordmarks hd, assimilerades det finska elementet relativt snabbt, men det behöll sin språkliga och kulturella särart inom det område som ända fram i sen tid räknats som Värmlands egentliga finnbygd, dvs norra delen av Jösse hd och skogsområdet norrut på båda sidor svensk-norska gränsen, vars kärnområde var skogsbygderna i norra Fryksdalen och norr därom i Älvdals hd. Finnbygdens språkliga och kulturella särart levde kvar fram till början av 1900-talet, i många fall ännu längre, och området fungerade som kulturbarriär mellan de omgivande värmländska och norska bygderna. Se vidare Broberg 1973 s 25 f och där anförd litt, 34 f, 63 ff, 122 f (karta över den finska invandringen före år 1700) och ds i Fataburen 1981 s 32 ff.

6. Kommunikationerna

Vägarna inom Värmland gick efter dalgångarna ner till bygderna vid Väneren. Under den kalla årstiden bildade tillfrusna sjöar, myrar och vattendrag lättframkomliga vägar i dalstråken. Viktiga förbindelsestråk med trakter utanför länet var vattenvägarna över Väneren till västgötastranden, dels från Tingvalla (Karlstad), dels från Byälvens mynning och Värmlandsnäs genom Lurö skärgård till Kållandsö och Lidköping. Vidare gick en samfärdsled på den västra Vänerstranden från Tingvalla söderut till Köpmannebro och Vassbotten väster om Götaälvs utflöde ur Väneren och sedan vidare längs älven ner till Lödöse, som var en viktig centralort för Västsverige. På Vänerens östsida gick en led över Amnebro, *amnæbro* 1322 14/10 Riseberga vid 1324 28/4 Södertälje RAP (SD 3 s 562), och över Tidån vid Ullervad, *ullærwis bro* omkr 1325 (i anteckningar av okänd hand i vgl s 307; se SOSk 11:1 s 136, *Ullervad*, och Lundahl 1961 s 16), ner till Skara och de centrala västgötabygderna. Mot Norge gick en samfärdsled från Nässets sydspets och från Byälvens mynning, där den anknöt till förbindelserna med Västergötland, norrut längs Byälven, genom Gillbergadalen, Glafs-fjordsbygden och Edskogen eller Edaskog (SOV 2 s 83) fram till Glomma. Detta kan mycket väl vara den led från Norge in i Värmland som beskrivs i t ex Sigvats Austrfararvísur från början av 1000-talet och de fornvästnordiska sagorna. Här gick också en viktig pilgrimsväg till Nidaros, nuv Trondheim. En annan viktig led med anknytning till vägen över Amnebro gick från Tingvalla norrut längs Klarälven in i Norge. Från norra Klarälvsdalen gick en led utefter Lettälven och Flisa till Glomma och vidare norrut till olika norska centralorter. Även denna led var pilgrimsväg till Nidaros. Dessutom fanns flera tidigt använda smärre stigar in i Norge, t ex från övre Fryksdalen i Rottmans dalgång och från Nordmarks hd till relativt nära liggande norska centralbygder som Halden och Oslo-området. Till svenskbygderna i öster fanns den gamla Letstigen från Tingvalla till Örebro och Bergslagen. Ödemarken Östvärmland skilde dock Värmland från svealandskapen till dess att bergsbruket började komma igång på 1400-talet genom brytning i Värmlandsberg (privilegiebrev för Värmlandsberg 1413). Se vidare Broberg 1973 s 21 och där cit litt, 23 f och där cit litt, 62 samt för anknytningen till vägar i Västergötland N Beckman i Göteb kungl vetenskaps- och vitterhets-samhälles handlingar, fjärde följen 17:3 (1916) s 1 ff, Lundahl 1961 s 14, 16, SOSk 1 s 5 f och där cit litt samt SOÅ 1:1 s 23 och där cit litt. Om kommunikationsväsendet i äldre tid se även Ernvik 1974 samt i anslutning härtill R Broberg i SL 97 (1974) s 103 ff och A Rostvik i NoB 63 (1975) s 201 f; vidare G Samuelson i Värmland 3 s 285 ff.

7. Värmlands svenska dialekter

För en ingående redogörelse för Värmlands svenska dialekter se Broberg 1973 och Kallstenius 1927. För namntolkningarna betydelsefulla dialektala böjningsmönster och dialektala ljudförhållanden behandlas i anslutning till namntolkningarna.

8. Värmlandsfinska ortnamn och språkdrag

En kort översikt

Värmlandsfinska talades 1948 av ett 40-tal personer bosatta i Värmlands finnbygder, huvudsakligen i Östmarks och Nyskoga snr (Broberg 1973 s 64) och så sent som 1968 behärskades språket av ett litet fåtal äldre människor (R Broberg i Fataburen 1981 s 32 not 1). Numera är inte värmlandsfinskan längre ett levande språk.

Någon monografi om värmlandsfinskt språk har ännu inte publicerats, men en genomgång av vissa värmlandsfinska språkdrag finns i Broberg 1973 s 68 ff och där cit litt. Broberg påpekar här att karaktäristiska drag i finnbygdens folkmål, efter det att värmlandsfinskan upphört som mer eller mindre nyttjat talspråk, framför allt är akut ordaccent i större utsträckning än i svenskbygdens mål, apokope med svårbedömd cirkumflektering, avvikande musikalisk accent, särpräglad satsmelodi och i en hel del fall från finskan härrörande ljudsubstitutioner. Dessa särdrag har på senare tid alltmer utplånats, och numera fortlever huvudsakligen endast enstaka finska lånord och ortnamn inom de bygder där befolkningen haft värmlandsfinskan som modersmål.

Språkprov på värmlandsfinska från 1948 finns i inspelningar på ULMA:s fonogramavdelning. J Mägiste har publicerat material från sina värmlandsfinska undersökningar i textutgåvorna Metsäsuomalaismurteiden nykyisestä vaiheesta (Suomi-kirjan eripainoksia. 21. Uusi sarja. Helsinki 1948; senare utgiven i Suomi. 105. Helsinki 1952) och Vermlannin sammuvaa savoa. Kielennäytteitä vuosilta 1947-51. Helsinki 1960. (Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia, 265.)

En utförlig bibliografi över litteratur om värmlandsfinska sammanställd av A Eklund har publicerats i Värmland förr och nu 51 (1953) s 145 ff.

De ortnamn som helt eller delvis består av värmlandsfinskt språk gods är relativt talrika, ca 7000 upptecknade namn, troligen till största delen naturnamn. Av dessa namn förekommer dock endast en del i häradsdelarna i SOV. En genomgång dels av i SOV och andra publikationer behandlade värmlandsfinska ortnamn, dels av dittills icke behandlade namn, görs i Mägiste 1966-70 samt i Mägiste 1955. Jfr G Pellijeff i en recension av Mägiste 1966-70 i NoB 58 (1970) s 176 ff. Vidare finns såväl uppteckningar som tolkningar av S Bograng publicerade i tidskriften Finnbygden 1951:1-1976:3 under den stående rubriken Värmlandsfinsk ortnamnsforskning. En genomgång av värmlandsfinska ortnamn i ett härad görs av Kallstenius i SSUF 1937-39 s 17 ff. Se vidare uppsatser i Finnbygden (1947-75) av S Bograng, O Olovsson och A Palmqvist (se Finnbygdens registerband s 5 ff), spec Olovssons uppsatser i aa 1953:1 s 17 ff och 1955:2 s 24 f. Broberg 1973 antar s 65 att högst ca 4000 namn numera är i bruk och att det nuvarande tillståndet är en etapp på vägen mot en stark minskning av det värmlandsfinska namnbeståndet, till stor del p g a att sådana lokaliteter som svedjor, små skogsängar, skogsåkrar o d, vilka brukades och namngavs under den värmlandsfinska kolonisationsperioden, inte längre brukas, och att skogarnas avfolkning och näringslivets omstrukturering kraftigt minskar behovet av namn på smärre lokaliteter i terrängen. Då stödet från ett värmlandsfinskt samtalspråk och från värmlandsfinsk kultur

saknas, förvanskas åtskilliga värmlandsfinska ortnamn, ibland till oigenkännlighet. I SOV redovisas alternativa namnformer på svenska resp värmlandsfinska (se t ex kap 12) liksom såväl helt värmlandsfinska namn som namn med värmlandsfinsk bl och svensk hl eller med svensk bl och värmlandsfinsk hl. I namnen finner man åtskilliga exempel på språklig interferens, dvs påverkan av svenskt resp finskt språk. Mekanismen hos sådan påverkan speglad i värmlandsfinska ortnamn berörs något i Broberg 1973 s 65 ff och där cit litt. Se även Mägiste 1966-70 samt G Pellijeff i hans recension härav i NoB 58 (1970) s 176 ff.

9. Häradsnamn och häradindelning

Flera medeltida belägg på värmländska häradsnamn och några enstaka sockennamn förekommer i vgl s 74 not 27. Enl Företal s XXI f synes texten »ej . . . vara yngre än från slutet af 14:e århundradet». Den lyder: *Numerus ecclesiarum in Wærmelandia et daall. IN iursers-hærad. VII. ecclesie. Gilbyærgæhærad. VII. Sunzhærad. III. Næshærad. IIII:or. Slotboohærad. IIII:or. Gromshærad. I. et adhuc. VIII:o. rustici de wirmilskogh in gilbærgæhærad. Frikuhærad. IIII:or. Eluahærad. III. adhuc due ecclesie dicte vlpær. øø. Ekes hærad. IIII:or Friskdal IIII:or. Wæshærad. V. Wisneem. III. Nordal. IX. Norþmarcum. IX. Busbohærad. VIII:o. ecclesie.*

Belägg på häradsnamnen förekommer också i svenska och norska medeltida diplom.

I Värmland förekommer *hærad* både som beteckning för s k bygdehærad och som administrativ teknisk term. På grund härav går det inte att på formell väg fastställa om sådana häradsnamn i vilka elementet *hærad* ingår som fast beståndsdel alltifrån de äldsta medeltida beläggen är primära administrativa häradsnamn eller f d bygdenamn. I en undersökning av svenska häradsnamn (Andersson 1965) utesluts Värmland i den typologiska översikten, varvid framhålls att en specialundersökning vore önskvärd. Se vidare härom aa s 10. I den här föreliggande genomgången av värmländska häradsnamn betraktas sådana häradsnamn, som inte har elementet *hærad* som fast beståndsdel av namnet, såsom klara f d bygdenamn, t ex *Fryksdals hd*.

Häradsnamn

Fryksdals hærad

Kallas *Fryksdalen*. Äldsta belägg på häradsnamnet är *Friskdal* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27. Enligt samma källa hade häradet fyra kyrkor. I fem av sju kända belägg från 1300- och 1400-talen förekommer inte *hærad* som en del av namnet och inte heller i namnets dialektala form. De två belägg i vilka *hærad* ingår ligger nära varandra i tiden (1457 och 1459) och förekommer i brev som med avseende på innehålllet står varandra nära. Namnet är säkerligen ett f d områdesnamn som betecknar dalen kring sjön Fryken.

Färnebo hærad

Äldsta belägg på häradsnamnet är *Färnebo hd* 1718 30/9 Strömstad HSKH 30 s 305. Häradet omfattar huvudsakligen det område som 1413

kallas »järnberget i Värmeland» och som även utgjorde Färnebo sn (SOV 3 s 1). Områdets expansion hänger samman med bergshanteringens framväxt. Det folkliga namnet är *Bergslagen* (jfr namnelementet *bergslag*, kap 13), best form av fsv *biærgs lagh* n pl, troligen i en betydelse utvecklad ur den under medeltiden vanliga innebörden av ordet 'lag som avser bergsväsendet, för bergsmän särskilt gällande lag' (Sdw). Se härom E Hjärne i NoB 35 (1947) s 56 f samt K Calissendorff i OUÅ 1980 s 5 ff. Ordet *bergslag* förekommer som både appellativ och ortnamn, enl K Calissendorff med bet 'det område där den lag som avser bergsväsendet gäller'. Namnet *Färnebo härad* är sent belagt och är säkerligen en administrativ namnform tillkommen för att få enhetliga namn på länets olika delar. Jfr G Kallstenius, som i NoB 20 (1932) s 41 antar att utvidgningen av bergslagen med ren bondebygd 1648 gjorde att området började betraktas som och benämnas *härad*, vid sidan av den fortfarande vanliga benämningen *bergslag*. Jb-belägg under Nyeds hd (se nedan) kan peka på att man i slutet av 1700-talet i administrativt avseende satte likhetstecken mellan begreppen härad och bergslag. Namnet *Färnebo härad* består av sockennamnet *Färnebo* som bl och *härad* som administrativ teknisk term som hl.

Gillbergs härad

Äldsta belägg på häradsnamnet är *Gilbyærgæhærad*, *gilbærgæhærad* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27. Enligt samma källa hade häradet sju kyrkor. Bl är namnet *Gillberga*, vilket även förekommer som namn på en socken i häradet. Bl kan rent formellt antingen vara en form av sockennamnet eller också, kanske troligare, går såväl sockennamnet som bl i häradsnamnet tillbaka på en och samma lokalitet med namnet *Gillberga*. Se under sockennamnet. Hl är *härad*, ovisst om som teknisk term eller med betydelsen 'bygd'.

Grums härad

Äldsta belägg på häradsnamnet är *Gromshærad* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27. Ett belägg 1331, vilket enligt SOV 5 s 1 avser häradsnamnet, är troligen äldsta belägg på sockennamnet. Se detta. Enligt vgl s 74 not 27 hade häradet en kyrka. Det omfattade, som antyds av det äldsta belägget, urspr endast Grums sn, dvs nuv Grums och Borgviks sn, samt ett antal gårdar i Värmskogs sn, Gillbergs hd. Det framgår av medeltida diplommaterial och jb-material att Nors och Segerstads sn räknades till Grums hd i mitten av 1400-talet, möjligen tidigare (1457 11/11? uo UUBp, 1459 7/10 Tingvalla RAp, 1455 ud uo C 4 f 5 r reg 1470t, 1455 16/1 Sthlm C 4 f 26 v reg 1470t). Jfr SOV 5 s 1. Senare tillfördes även Eds sn från Näs hd. Namnet är formellt identiskt med namnet på den socken i häradet, vilken utgjorde centralbygden vid häradets tillkomst, och är ett urspr områdesnamn med namnelementet *härad* i betydelsen 'bygd' som hl och ett vikinamn eller vattendragsnamn som bl. Se vidare sockennamnet *Grums(härad)*.

Jösse härad

Äldsta belägg på häradsnamnet är *iursershærad* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27, *jusedzherad* 1355 3/6 Arvika vid 1399 8/7 Sunne UUBpp

(SD 6 s 555). Enligt vgl s 74 not 27 hade häradet sju kyrkor. De flesta säkra äldre belägg på namnet har *hærad* som fast beståndsdel (SOV 6 s 1). Jfr dock *iudz edhe* 1394 23/6 Vadst kl RAP (SRP 2725) och *ij jusedh* 1400 18/7 uo UUBp. På orten kallas häradet såväl *Jösse* som *Jösshærad*. *Jösse* är antingen namnet på edet vid Jösseforsen (se SOV 6 s 1) eller en direkt härtill bildad områdesbeteckning, som formellt sammanfaller med naturnamnet. Hl i namnvarianten *Jösse hærad* är namnelementet *hærad* antingen i betydelsen 'bygd' eller som administrativ teknisk term.

Karlstads hærad

Äldsta belägg på häradsnamnet är *Karlstads hd* 1883 jb. Området räknas före 1883 till Kils hd och tidigare till Ælvhæraþ. Namnet gavs 1883, då häradet bildades (SOV 7 s 1). Hl är elementet *hærad* och betecknar administrativt häradsdistrikt. Bl är gen av stadsnamnet *Karlstad*, som är centralort i häradet.

Kils hærad

Äldsta belägg på häradsnamnet är *vppa kiilz hæraedz (ting)* 1426 20/5 Edsholm Skoklp. Namnet förekommer inte i vgl s 74 not 27. Häradet bildades säkerligen i samband med en administrativ omorganisation i slutet av 1300-talet eller under 1400-talet av det numera försvunna Ælvhæraþ och av den centrala delen av Frikuhæraþ (se nedan), vilka båda nämns i vgl s 74 not 27.

Hl *hærad* är en fast beståndsdel av namnet alltifrån äldsta belägget. Bl är gen av sockennamnet *Kil*. Med hänsyn till den sena häradsbildningen och till att inte något tyder på att Kils sn tidigare skulle ha kallats *Kilshærad* är det troligt att namnelementet *hærad* här är en administrativ teknisk term.

Nordmarks hærad

Kallas *Nordmark(en)*. Äldsta belägg på häradsnamnet är *nordmarchæ* 1287 3/5 Gällkvist RAP (SD 2 s 25), *Norþmarcum* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27. Enligt sistnämnda källa hade häradet nio kyrkor. I ett av de åtta beläggen fram t o m 1400-talet förekommer elementet *hærad* som en icke sammanskriven del av namnet (1396 11/12 Lödöse DaRAP, Lignell 2 s 220; SOV 9 s 3). I samma diplom förekommer också namnet i best form utan elementet *hærad*. Namnet betecknar den norra delen av området *Markir* (SOV 9 s 3) och är ett urspr områdesnamn. Se Andersson 1965 s 123 ff, 128 samt B Falck-Kjällquist i NORNA-rapporter 10 s 82 ff.

Nyeds hærad

Äldsta belägg på häradsnamnet är *Nyeds hd* 1815 jb. Området räknas till Väse hd före 1805. Bl är gen av sockennamnet *Nyed* och hl är *hærad* som administrativ teknisk term. Området kallas enligt jb 1786 äldst *Nyeds bergslag*. Samma beteckning används i jb 1805. Tydligt har man här satt likhetstecken mellan begreppen *hærad* och *bergsdag* i administrativt avseende. Jfr Färnebo hd ovan.

Näs härad

Äldsta belägg på häradsnamnet är *Næshærad* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27. Enligt samma källa hade området fyra kyrkor. Namnet betecknade ett mindre område, vilket troligen bestod av enbart socknarna på Näset (Värmlandsnäs). Om hur häradets område expanderade se nedan samt i SOV 11 s 3. Elementet *härad* ingår i flera belägg. I vissa belägg betecknas området även som *Näset*, men det framgår inte av dem om *Näset* avser hela häradet eller endast Värmlandsnäs. Troligen har dock *Näset* och *Näshärad* växlat som namn på Näsbygden, men man kan inte utesluta att hl är elementet *härad* som teknisk term. Bl är områdesnamnet *Näset*.

Visnums härad

Äldsta belägg på häradsnamnet är *Wisneem* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27. Enligt denna källa hade häradet tre kyrkor, enligt SOV 12 s 1 tydligen Rudskoga, Visnums och Visnums-Kils. Häradets namn är formellt identiskt med namnet på en socken i häradet, vilken troligen var centralbygden i området vid häradets tillkomst. Se även sockennamnet *Visnum*. Nannelementet *härad* förekommer första gången 1443 21/3 uo RAp och kan antingen vara en administrativ teknisk term fogad till det urspr bygdehäradsnamnet *Wisneem* eller *härad* i betydelsen 'bygd'.

Väse härad

Kallas *Väshärad*. Äldsta belägg på häradsnamnet är *Wæshærad* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27. Enligt denna källa hade häradet fem kyrkor, enligt SOV 13 s 1 desamma som nu ingår i Väse och Ölme hd. Häradets namn är formellt identiskt med namnet på en socken i häradet, vilken säkerligen var centralbygden i området vid häradets tillkomst. Namnet är sannolikt ett f d områdesnamn, med *härad* i betydelsen 'bygd' som hl och ett vattendragsnamn i bl. Se vidare sockennamnet *Väse*.

Älvdals härad

Kallas *Älvdalen*. Äldsta säkra belägg på häradsnamnet är *Elle dallen* 1503 Skb s 67, 100. Ett belägg (*ingemar ionsson köyrkapræsth j) elwedalen* 1415 17/6 uo NoB 9 (1921) s 147 (jfr SDns 3 s 46 avskr Hildebrand) kan avse antingen häradet eller området. Belägget kan inte avse Älvdalens sn, Kopp 1, eftersom där inte fanns »sittande» präst före 1576 enl Ekström 1: 2 s 444. Namnet är ett urspr områdesnamn och som sådant troligen en variant till närnamnet **Dalen* (se Dalby sn nedan). Att dubbletterna **Dalen* och *Älvdalen* tycks beteckna en del av Ekeshæraþ kan tyda på att namnet *Ekeshæraþ* här betecknar ett område som är resultatet av en sammanslagning av två gamla bygder **Dalen/Älvdalen* och *Ekeshæraþ* till en administrativ enhet, ett härad. I början slog namnet *Ekeshæraþ* ut det namn som betecknade den mer avlägset liggande och troligen också glesare befolkade delen av häradet. Namnet *Ekeshæraþ* försvann som häradsnamn vid en omorganisation under 1400-talet (se sammanfattningen nedan), och namnet *Älvdalen*

användes om den större enheten. Namnet kan anknytas till den grupp värmländska häradsnamn som består av gamla bygdenamn som *Fryksdalen* (ligger nära Älvdalen) och *Nordmark*.

Ölme härad

Äldsta säkra belägg på häradsnamnet är *j wлма herrit 1491 24/7* Sthlm UUBp. Tidigare räknades troligen Ölmehäradens sn och Varnums sn till Väse hd (SOV 13 s 1 och 15 s 1). Det är troligt att häradet uppstod i samband med den ovan nämnda administrativa omorganisationen under 1400-talet (se vidare nedan i sammanfattningen). Häradets namn är formellt identiskt med namnet på en socken i häradet, vilken troligen utgjorde centralbygden i området vid häradets tillkomst och är ett f d områdesnamn med namnelementet *härad* i betydelsen 'bygd' som hl och ett vattendragsnamn i bl. Se även sockennamnet *Ölme* (*härad*).

Numera försvunna häradsnamn

Ekeshæraþ

Enda belägg på häradsnamnet är *Ekes hærad* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27. Häradet hade enligt samma källa fyra kyrkor, vilka enligt SOV 14 s 1 bör vara Dalby, Norra Ny, Ekshärad och Norra Råda kyrkor. Häradets namn är formellt identiskt med namnet på en socken i häradet, vilken antagligen utgjorde centralbygden vid häradets tillkomst. Även samtliga belägg på sockennamnet, utom jþ-beläggen, har elementet *härad* som fast beståndsdel, sannolikt i betydelsen 'bygd'. Bl är oklar. Namnet är säkert ett gammalt områdesnamn. Se även sockennamnet *Ekshärad*. Under 1400-talet försvann *Ekeshæraþ* som häradsnamn. Tillsammans med området norr därom, kring övre delen av Klarälvsdalen, bildade *Ekeshæraþ* en ny administrativ enhet som kallades *Älvdalen*. Se även *Älvdalen* samt sammanfattningen nedan.

Frikuhæraþ

Äldsta belägg på häradsnamnet är *Frikuhærad* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27. Enligt denna källa hade häradet fyra kyrkor, enligt SOV 8 s 2 och där cit litt Frykeruds (f d *Frikuhæraþs*), Stora Kils, Nors och Segerstads kyrkor. Häradets namn är formellt identiskt med namnet på en socken i häradet, vilken troligen utgjorde centralbygden vid häradets tillkomst. Namnet är säkerligen ett gammalt områdesnamn, vars bl *Friku-* är en böjd form av namnet **Frika*, en äldre benämning på den älv som nu kallas *Norsälven* och som rinner genom området, från Nedre Fryken till Vänern. Hl är elementet *härad*, här säkerligen i betydelsen 'bygd'. Se även sockennamnet *Frykerud*, Kils hd. Att häradsbegreppet *Frikuhæraþ* levde kvar i slutet av 1400-talet visar det faktum att Segerstads sn räknas hit 1480 enligt Vkjþ KA (f 50 v), medan den enligt två belägg i C 4 (f 5 r, f 26 v) räknas till Grums hd 1455. Troligen motsvarar dock uppgiften i C 4 det verkliga förhållandet. Centralbygden i häradet, *Frikuhæraþs* sn, räknas nämligen till Kils hd 1503 (Skb s 89), vilket visar att häradet upplöstes senast i slutet av 1400-talet.

Slotbohæraþ

Enda belägg på häradsnamnet är *Slotboohærad* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27. Enligt samma källa hörde fyra kyrkor till häradet. Detta omfattade troligen området kring Edsholms slott, från vilket Värmland förvaltades under början av 1400-talet. Häradet försvann i samband med att slottet förstördes 1434 (Fritz 1973 s 76, SOV 5 s 1 och 11 s 3). Sex år efter slottets förstörelse, dvs 1440, hörde Eds sn, som tidigare hört till Slotbohæraþ, till Näs hd (1440 28/2 Tingvalla RAp). År 1503 förs socknen alltjämt till Näs hd (Skb s 71), men senare förs den till Grums hd. Se vidare under Näs hd. Bl är inbyggarbeteckningen *slotboe* i gen pl. Hl är elementet *hærad*, sannolikt som administrativ term.

Sundshæraþ

Enda belägg på häradsnamnet är *Sunzhærad* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27. Enligt denna källa hör tre kyrkor till häradet, vilket troligen omfattade ett område norr om Värmlandsnäs, i så fall socknarna By, Kila och Tveta. Se vidare nedan samt i SOV 11 s 3. I By sn ligger gården Sund (1 fr, säteri), vars namn dock först är säkert belagt 1443 (SOV 11 s 3, 25). Gården ligger vid Byälven och gränsar mot By, på vars mark kyrkan i By sn ligger. Bl i häradsnamnet är antagligen gårdnamnet *Sund* och hl *hærad* i betydelsen 'bygd' eller som administrativ term.

Ælvahæraþ

Enda belägg på häradsnamnet är *Eluahærad* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27. På samma ställe omtalas att tre ej namngivna kyrkor samt ytterligare två vid namn *vlþær øø* hör till häradet. De förra identifieras i SOV 8 s 1 samt SOV 7 s 1 som Grava, Hammarö och Tingvalla kyrkor. Bl är *elua*, enligt SOV 7 s 1 »fsv. gen. av *ælv*, syftande på Klarälven». Eftersom namnet skrivs *Eluahærad* i vgl s 74 not 27 och det knappast är troligt att *-r-* i gen sg av fsv *ælf*, fvn *elfr* f, fallit i en så tidig västsvensk handskrift, bör man kanske istället räkna med en fsv gen pl, antingen av *ælf* eller, troligare, av en inbyggarbeteckning fsv **ælvar* 'de som bor vid älven'. Hl är *hærad*. Om namnelementet här förekommer som administrativ teknisk term eller med betydelsen 'bygd' är ovisst. Häradet uppgick i Kils hd i slutet av 1300-talet eller i början av 1400-talet, väl i samband med en administrativ omorganisation. Se vidare under Kils hd.

Av namnen på de 13 härad som förekommer i vgl s 74 not 27 är minst sex, troligen sju, gamla områdesnamn: *Fryksdalen* och *Nordmark(en)*, vilka är urspr naturnamn utan *hærad* som fast beståndsdel i namnen, samt *Ekeshæraþ*, *Frikuhæraþ*, *Grums hærad* och *Väse hærad* med elementet *hærad* sannolikt i betydelsen 'bygd'. Namnen i den senare gruppen är formellt identiska med namnet på den socken i resp härad som utgör häradets centralbygd, liksom *hem*-namnet *Visnum* som troligen var områdesnamn vid den tid då sockenindelningen genomfördes.

I ett häradsnamn i vgl s 74 not 27 förekommer sannolikt elementet *hærad* som administrativ teknisk term, nämligen i *Slotbohæraþ* med gen pl av inbyggarbeteckningen *slotboe*.

I de fem återstående häradsnamnen i vgl s 74 not 27, *Gillbergs härad*, *Jösse härad*, *Näs härad*, *Sundshæraþ* och *Ælvahæraþ* är det ovisst om elementet *hærad* förekommer i betydelsen 'bygd' eller som administrativ term. Bl är sannolikt inbyggarbeteckning i *Ælvahæraþ*, områdesnamn i *Näs härad*, områdesnamn eller naturnamn i *Jösse härad*, gårdnamn i *Sundshæraþ* och ovisst i *Gillbergs härad*. Se vidare under respektive namn.

Namnen på *-hærad* har vattendragsnamn i bl (se därom litt cit under sockennamnen *Visnum* och *Väse*) eller, i fallet *Grums härad*, viknamn eller vattendragsnamn. I namnet *Ekeshæraþ* är bl ovisst. Jfr de västgötska *Amnehærad* och *Upphærad* (se Andersson 1965 s 174 ff samt SOSk 1 s 6 och SOÅ 1:1 s 24). I Värmland förekommer namnen i Vänerområdet och de därmed sammanhängande dalgångarna. Jfr även det som häradsnamn yngre *Ölmehærad*. Tre häradsnamn förekommer i länet vid medeltidens slut men inte i vgl s 74 not 27. Av dessa är *Älvdalen* och *Ölmehærad* tidigare områdesnamn. *Älvdalen* är urspr naturbetecknande och *Ölmehærad* har säkerligen urspr betecknat ett gammalt bygdehärad och är formellt identiskt med namnet på en socken i häradet med ett vattendragsnamn i bl. I det nybildade Kils härad består namnet av elementet *hærad* som administrativ teknisk term i hl och namnet på den socken som är centralbygden i häradet i bl. Namnen på de tre härad som uppstod under 1700-talet och 1800-talet är bildade med elementet *hærad* som administrativ teknisk term i hl och som bl antingen namnet på centralorten i häradet, *Karlstads hærad*, eller namnet på den socken området äldst består av, *Färnebo hærad*, *Nyeds hærad*.

Häradindelning

I vgl s 74 not 27 nämns 12 härad i Värmland. Vidare nämns där Nordmarks hd som då hörde till Dalsland. Två av namnen, *Ekeshæraþ* och *Frikuhæraþ*, är nu sockennamn, det senare i en förvanskad form. I texten ser häradsnamnen ut att i stort sett vara uppräknade från väster till öster. *Ælvahæraþ*, som säkerligen omfattade området kring södra delen av Klarälven, nämns omedelbart före *Ekeshæraþ*, som omfattade området norr därom. I anslutning till *Ekeshæraþ* nämns *Fryksdalen*. *Sundshæraþ* nämns mellan *Gillbergs hd* och *Näs hd* i texten, *Slotbohæraþ* mellan *Näs hd* och *Grums hd*. Detta tyder antagligen på att områdena befann sig i närheten av det gamla *Näs hd*, *Sundshæraþ* troligen väster eller nordväst ev norr därom, vilket stämmer med antagandet i SOV 11 s 3 att *Sundshæraþ* bestod av ett område norr om det egentliga *Näset*, nämligen socknarna *By*, *Kila* och *Tveta*. Enligt samma kriterium ligger *Slotbohæraþ* öster eller nordost, ev norr, om *Näs hd*. Vid det nuvarande *Slottsbrosundet* vid *Grumsfjordens* mynning låg den medeltida borgen *Edsholms slott*, från vilket *Värmland* förvaltades. Slottet finns omnämnt i diplom från slutet av 1300-talet (*Fritz* 1973 s 75 ff, *SOV* 5 s 1 och *Styffe* 1911 s 185 ff), men antas vara något äldre. Slottet intogs och förstördes i samband med engelbrektsupproren 1434. Läget passar väl in på antagandet om *Slotbohæraþs* läge och i *SOV* 5 s 1 och 11 s 3 antas häradet ha omfattat området vid slottet, socknarna *Bro*, *Huggenäs*, *Södra Ny* och *Ed*. *Slotbohæraþ* försvann troligen som administrativ enhet då slottet förstördes.

Efter tillkomsten av förteckningen över kyrkor i Värmland och Dals-

land i vgl s 74 not 27 försiggick en omorganisation av häradena i Värmland. Kils hd tillkom i början av 1400-talet vid en sammanslagning av Ælvahæraþ och den centrala delen av Frikuhæraþ. Segerstads sn överfördes från Frikuhæraþ till Grums hd, vilket alltså nu kom att omfatta ett betydligt större område. Att Ælvahæraþ uppgått i Kils hd i varje fall från 1426 framgår av flera diplom. I diplommet 1426 20/5 Edsholm Skoklp nämns Kils häradsting i Ångebäck, som ligger i Grava sn, nuv Karlstads hd, förr Ælvahæraþ (SOV 7 s 1). Den äldre häradindelningen dröjde kvar i medvetandet mot slutet av 1400-talet, som framgår av ett belägg i Vkj b KA 1480 (f 50 v), där Segerstads sn förs till Frikuhæraþ, medan den enl två belägg i C 4 hörde till Grums hd redan 1455. Näs hd utvidgades med områden som tidigare hört till Slotbohæraþ och Sundshæraþ. Tidigare bestod häradet troligen endast av socknarna på Värmlandsnäs. Eds sn hörde till Näs hd redan sex år efter förstörelsen av Edsholms slott (1440 28/2 Tingvalla RAP) och ännu 1503 (Skb s 71), men fördes senare över till Grums hd. Bro sn räknades till Näs hd redan 1401 (1401 ud Skara RAP; SDns 1 s 1) och till Nässyssla 1367 (1367 9/1 Apertin UUBp; SD 9 s 183). Huggenäs sn räknades 1446 till Näs hd (1446 29/12 Tun RAP). Södra Ny sn finns inte omnämnd före 1503. By sn hörde till Näs hd 1499 (1499 12/5 Örebro RAP). Ekeshæraþ övergick i Älvdalen (Älvdals hd), men namnet lever kvar som sockennamn (*Ekshärad*) liksom namnet *Frikuhæraþ*, det senare dock förvanskad till *Frykerud*. Troligen bildades i slutet av 1400-talet också häradet Ölmehärad av delar av Väse hd.

Vid medeltidens slut tycks följande härad ha funnits i Värmland: Fryksdalen (Fryksdals hd), Gillbergs hd, Grums hd, Jösse hd, Kils hd, Näs hd, Visnums hd, Väse hd, Älvdalen (Älvdals hd) och Ölme hd, av vilka Kils hd, Älvdalen (Älvdals hd) och Ölme hd inte förekommer i vgl s 74 not 27. Ekeshæraþ, Frikuhæraþ, Slotbohæraþ, Sundshæraþ och Ælvahæraþ förekommer i vgl s 74 not 27 men saknas i våra dagar. Nordmarks hd fördes över till Värmlands län i mitten av 1500-talet. Färnebo hd tycks ha tillkommit i början av 1700-talet (namnet äldst belagt 1718) som beteckning på det område som under medeltiden kallades »järnberget i Värmeland» och som utgjorde största delen av Färnebo sn. Området var judiciellt och administrativt skilt från övriga härad i länet. Se ovan. Under 1800-talet tillkom Karlstads hd av en del av Kils hd, närmare bestämt en del av det område som tidigare utgjort Ælvahæraþ. Vidare tillkom Nyeds hd, som omfattade Nyeds sn, från den del av Väse hd som tidigare hade utgjort Nyeds bergslag.

10. Sockennamn och sockenindelning

Sockennamn

Med äldsta belägg avses i samtliga fall äldsta belägg på namnet som sockennamn eller, i vissa fall, som namn på kapellförsamling.

Fryksdals härad

För Fryksände och Lysviks snr finns inga kända belägg från tiden före 1500. *Sunne* och *Ämtervik* förekommer i diplom från slutet av 1300-talet och 1400-talet. I 1397 29/3 »fryka heret» RAP (DN 6 s 390)

förekommer dock inte, som Styffe felaktigt uppger, något belägg på namnet *Ämtervik*; jfr Styffe 1911 s 189. Något annat diplom från år 1397 innehållande belägg på namnet *Ämtervik* är inte hittills excerperat. Se nedan under *Ämtervik*.

Fryksände. Äldsta belägg: *Froxende* 1503 Skb s 87. Belägget ej tidigare i SOV. Socknen omfattar bl a övre delen av Övre Fryken. Kyrkan och stommen ligger vid den avsmalnande vik som bildar sjöns norra ände, där Ljusnan rinner ut. Marken har tidigare hört till gården Torsbys ägor. Namnet är enl SOV 2 s 2 givet p g a läget vid norra änden av sjön Fryken. Säkerligen har sockennamnet tidigare betecknat området vid *Fryksände(n)* och är ett urspr naturbetecknande områdesnamn.

Gräsmark. Äldsta säkra belägg på sockennamnet: *Gräsmark sn* 1805 jb. Sockennamnet är ett f d områdesnamn i obest form sg. Se vidare B Falck-Kjällquist i NORNA-rapporter 10 s 82 ff.

Lekvattnet. Äldsta belägg: *Lekvattnets Kapell* 1877 jb. Socknen är utbruten ur Fryksände och Östmarks snr 1849 och har namn efter gården *Lekvattnet*, på vars mark kyrkan, f d kapellet, ligger.

Lysvik. Äldsta belägg: *Lisswig soken* 1503 Skb s 87. Jfr *Lysseuick* 1556 Länsreg f 222 r. Beläggen ej tidigare i SOV. Namnet är säkerligen givet efter den vik i vilken älven *Lysan* rinner ut. Sockenkyrkan ligger på gården *Stävarby* (1/3 sk) nära viken. Gårdens namn är äldst belagt 1590. Två av de största gårdarna i socknen, *Östra Berga* (*Berg* 1503 Skb s 87) och *Ransby* (*Ransbyn* 1503 Skb s 87), ligger vid viken alldeles invid Lysans utlopp. I vgl s 74 not 27 anges fyra kyrkor för Fryksdalen. En av de nämnda kyrkorna är säkerligen kyrkan i Lysvik. Ingenting tyder på att kyrkan tidigare skulle ha legat på annan plats och det är tänkbart att sockennamnet urspr betecknat området kring viken, inte en gård. Jfr dock kommentaren under sockennamnet *Östra Fågelvik* i Väse hd, slutet.

Sunne. Äldsta belägg: *aff sunde* 1359 29/6 Tingvalla vid 1399 8/7 Sunne UUBpp (DN 3 s 249). Belägget ej tidigare i SOV. Kyrkan och prästgården ligger vid sundet mellan Mellan-Fryken och Övre Fryken. Troligen är namnet ett f d gårdnamn.

Vitsand. Äldsta belägg: *Hvittsands Capell* 1825, *Hvittsands sn* 1877 jb. Socknen är utbruten ur Fryksände 1825 och har namn efter gården *Vitsand*, på vars mark kyrkan, f d kapellet, ligger.

Ämtervik. Efter 1795 *Västra* resp *Östra Ämtervik*. Äldsta belägg: *i empterwiikssokn* 1460 24/3 Varnum UUBp, *i æmtawik soken* (el *soken*) 1479 18/12 Arvika UUBp. Kyrkan och stommen ligger vid Ämtans utlopp i en vik av Mellan-Fryken. En genomgång av namnen på de gårdar i socknen som ligger vid Frykens östra strand visar att de flesta har namngivits efter viken vid vilken gården ligger, vilket troligen också var fallet med stommen. Sockennamnet är alltså sannolikt ett f d gårdnamn. Då socknen delades 1795 i en västlig och en östlig del, fick de nya socknarna namnen *Västra* och *Östra Ämtervik* med reci-procerande tillägg.

Östmark. Äldsta belägg: *Östmarks sn* 1805 jb. Socknen bildades 1805 genom en utbrytning ur Fryksände sn och har namn efter gården *Östmark*. Om gårdnamnet se B Falck-Kjällquist i NoB 72 (1984).

Färnebo härad

Brattfors. Äldsta belägg: (*per paroeciam*) *Brattfors* 1764 Fernow Met s 4, *Brattfors Capell* 1786 jb. Socknen uppstod 1786 genom utbrytning ur Färnebo sn och har namn efter hyttan och hemmanet *Brattfors*. Flera sockennamn är givna efter det växande centrum som en hytta och den däromkring uppväxande bebyggelsen utgör, i häradet sockennamnen *Gåsborn*, ev *Kroppa* samt *Nordmark* och *Rämnen*, i Grums hd *Borgvik* och i Älvdals hd *Sunnemo*. (Se även B Falck-Kjällquist, S Strandberg och M Wahlberg i NORNA-rapporter 10 s 76 f, översikten).

Färnebo. Kallas *Färnbo*. Äldsta belägg: *Fernebo* 1570 jb. Socknen omfattade i äldsta tid hela Värmlandsberg. Sockenkyrkan låg från början vid Kalhyttan väster om Färnsjön men flyttades till Filipstad 1611 då staden grundlades (Fernow s 537, Kallstenius 1911 s 18). Enl SOV 3 s 63 finns ett utomordentligt starkt bestånd av *färne* 'Equisetum fluviatile' just på sjöns västra strand. Om växtens utbredning se Hultén 1971 karta 12. Från formell synpunkt kan antingen växtbeteckningen *färne* m eller ett till växtbeteckningen bildat sjönamn **Færne* ligga till grund för förra leden i sammansättningen *Färn(e)bo*. Om bortfall av vokal i kompositionsfog se Lindqvist 1947 karta 512. Till grund för senare leden ligger fsv gen pl av *boe* m 'inbyggare' och den underliggande namnformen har säkerligen varit ett **Færnaboa sokn* 'de vid Färnsjön boendes socken' eller 'socknen tillhörig dem som bor där det finns färne'. Inbyggarbeteckningen är i så fall bildad antingen till växtbeteckningen *färne* eller till ett sjönamn **Færne*, om vars bildning se L Moberg i SSUF 1949-51 s 83. Det nuvarande namnet på sjön är äldst belagt 1724. Möjligen förekommer namnformen *Firne Stön* på 1670-talet (SOV 3 s 63). Om bildning av inbyggarbeteckningar jfr E Wessén i NoB 20 (1932) s 71 ff, spec s 88. En urspr sammansättning med *-boe* är även sockennamnet *Dalby* i Älvdals hd, varom se nedan.

Gåsborn. Äldsta belägg: *Gåsborns Capell* 1786 jb. Socknen bildades detta år genom en utbrytning ur Färnebo sn. Om uppkomsten av sockennamnet se *Brattfors* ovan.

Kroppa. Äldsta belägg: *Kråppa sn* 1645 Noraskogs arkiv 2 (1893-95) s 769, *Kroppa sn* 1648 jb. Belägget 1645 ej tidigare i SOV. Socknen bildades 1642 genom utbrytning ur Färnebo sn med tillägg också från Karlskoga och Varnums snr. Sockennamnet är ett f d gårdnamn. En hytta låg på gården Kroppas mark. Där ligger även sockenkyrkan. För uppkomsten av sockennamnet se *Brattfors* ovan.

Lungsund. Kallas *Lungsundet*. Äldsta belägg: i *Lungesundh sn* 1666 ldb s 151, *Lungesund sn* 1674 kb. Belägget 1666 ej tidigare i SOV. Socknen bildades officiellt genom utbrytning ur Kroppa sn 1786. Ett kapell för Kroppa sockens södra del vid sundet *Lungsundet* invigdes 1643. Vid samma sund ligger gården *Lungsundet* (1/2 fr), första

gången i jb 1581 som kronotorp (SOV 3 s 30 resp 38). Sannolikt har såväl kyrkplatsen som kronotorpet fått namn efter sundet. Sockennamnet är troligen ett f d kyrkplatsnamn.

Nordmark. Kallas *Normarka*. Äldsta belägg: *Nordmarks Capell* 1786 jb, då socknen bildades genom utbrytning ur Färnebo sn. Om uppkomsten av sockennamnet se *Brattfors* ovan. Socknen har fått namn efter *Nordmarkshyttan*, även kallad *Nordmarken*, uttalet är *Normarka*. Om hyttans namn se B Falck-Kjällquist i NoB 72 (1984).

Rämmen. Kallas även *Räms socken*. Äldsta belägg: *Näsräms Capell* 1805 jb, *Rämmens sn* 1808 Hermelin. Kyrkligt skildes socknen från Gåsborns sn 1777 och blev då annex med eget kapell. Kyrkan ligger på ett näs i sjön mitt emot hyttan *Rämmen* eller *Näsrämshyttan* och nära denna. Kyrkans mark inklusive prästgården och klockarbostället är säkerligen avstyckad från hyttans. Jfr *Brattfors* ovan. Stavningen *Rämmen* i överensstämmelse med uttalet genomfördes 1950.

Gillbergs härad

Gillberga. Äldsta belägg: (*Apud Ecclesiam*) *gilbierghæ* 1357 18/6 *Gillberga* k:a RAP (SD 7: 1 s 201). Sockennamnet sammanfaller med häradsnamnet. Namnet är vanligt som gård- och bynamn i mälardalsskapen. Enstaka *Gillberga*-gårdar förekommer på andra platser. I socknen finns numera ingen gård med namnet *Gillberga*.

Två möjligheter att förklara *Gillberga*-namnen har hittills framförts. I SOV 4 s 1 antas namnets f led vara antingen *fisl* och no dial *gil* 'klyfta, rämna, stor öppning i skog' eller det därmed nära besläktade från västnorska dialekter kända *gīl* i samma betydelse. S led antas gå tillbaka på fsv pl av *berg*. Ståhle anser också att *Gillberga* kan vara sammansatt med *gīl* 'klyfta' och påpekar att en undersökning av terrängen behövs på samtliga *Gillberga*-lokalteter (Ståhle 1946 s 215 f). Han anför som stöd två *Gillberga*-lokalteter i Stockholms län, där terrängen sägs vara »förklyftad» med trånga dalar. Mot Ståhle har L Hellberg muntligen invänt att de sakliga uppgifterna om terrängförhållandena inte kan sägas peka på någon för de båda lokaliteterna gemensam nämnare. Den andra tolkningsmöjligheten företräds av HJ Lindroth (Lindroth 1926 s 98 f not 4), som visar på *Gillberga*-lokaliteternas mängd och läge i förhållande till de gamla helgedomarna och på grund härav anser att namnen har en innebörd av kultisk-social art. Han anknyter f led till f led i fsv *gildbrodhir* 'gillesbroder', fvn *gilker* 'kar som används då man brygger öl', *gilbúð* 'bod där man brygger' och till no dial *gil* 'öl under tillverkning' och anser att namnen speglar ett slags gillesinstitutioner i samband med kulten.

Kyrkan och prästgården i *Gillberga* ligger vid den vattenled som går från Väneren genom Byälven upp till Glafsforden och som är en tidig centralbygd i Värmland. Terrängen vid kyrkan och väster därom är öppen men karaktäriseras av flera mindre berg och kullar med oregelbundna slingrande dalar med sluttande sidor. Dalarna är inte trånga och branta. Själva kyrkan ligger på en kulle som skjuter ut som en udde i den låglänta marken kring älven. Söder om kyrkan ligger en höjd av ungefär motsvarande storlek. På båda kullarna finns fasta fornlämningar, och i kyrkobyggnaden, som är uppförd i utkanten

av ett förhistoriskt gravfält, ingår betydande delar av en av Värmlands få romanska stenkyrkor från 1100-talet eller 1200-talets förra hälft (Å Nisbeth, Gillberga kyrka, 1963, s 4 ff; i serien Värmländska kyrkor). På andra sidan vattnet sett från Gillberga ligger en gård med namnet *Odenstad* (1 fr, säteri), vars bl dock inte är gudanamnet *Oden* utan det fsv personnamnet *Odhin* (SOV 4 s 6). Personnamnet är väl belagt i fsv enl SMPsaml. Det är mycket tveksamt om gudanamn alls förekommer som bl i *sta*-namn. Se härom t ex J Kousgård Sørensen och L Hellberg i *Sta*-namnen s 64 ff. Oberoende av om namnet har en innebörd av kultisk-social art eller är terrängbeskrivande är sockennamnet *Gillberga* säkerligen ett f d gårdnamn, vilket urspr tillkommit den gård på vilken kyrkan nu ligger.

Glava. Äldsta belägg: *Gladwol soken* 1503 Skb s 79. Belägget ej tidigare i SOV. I SOV 4 s 10 anses sockennamnet vara ett urspr **Gladhavall*, -*väll* med fsv gen av ett fsv älvnamn **Gladh* i bl och fsv *valder* 'gräsmark' i hl. Sahlgren betvivlar SOV:s tolkning. Han menar att sjöarna Stora och Övre Gla samt Glafs fjorden »en gång med ett gemensamt namn kallats *Gladh*» och anser namnet **Gladhavall* innehålla gen pl av detta sjönamn och urspr ha betecknat vallen mellan de båda största och viktigaste sjöarna *Gladh* (ANF 50, 1934, s 283). Båda tolkningarna utgår från skrivningarna i jb 1540 *Gladeväll sn* och i Skjb 1540 *Gladwäll* som äldsta belägg, liksom från att den nuvarande sockenkyrkan från 1700-talet ligger ungefär mitt på det odlade området mellan sjöarna Stora Gla och Glafs fjorden. År 1941 grävdes dock en medeltidskyrkas grund fram vid gården Fors vid Glaåkersälven och även grunden till vad som sannolikt varit ett pilgrimshärbärge (H Kjellin med flera i Karlstads stift i ord och bild, 1952, s 622). Gårdnamnet *Fors* är belagt sedan 1503 (Skb s 79), ev tidigare, och det är alltså knappast troligt att sockennamnet är ett f d gårdnamn. Troligare är att namnet betecknat kyrkplatsen vid den nuvarande Glaåkersälven. Att namnet innehåller gen sg av Glaåkersälvens fornsvenska namn, vilket enligt SOV 4 (s 10, 66) varit **Gladh*, är dock knappast sannolikt, eftersom man då måste förutsätta *r*-bortfall i fogen, vilket inte är vanligt i Västsverige. Se tex Alfvegren 1958 spec s 83 ff. Där emot kan bl vara gen pl **gladha* av en fsv inbyggarbeteckning bildad till älvnamnet **Gladh*. Namnet skulle i så fall betyda 'gladbornas vall'. Möjligen kan *vall* här ha betydelsen 'kyrkvall'.

Högerud. Kallas *Huderud*, *Huderudsocknen*. Äldsta belägg: *Hurud Capell* 1805, *Högerud sn* 1825 jb. Socken inrättades 1805 och har namn efter gården *Högerud*, vars namn är en urspårad form av *Huderud*.

Långserud. Kallas *Långserud*, *Långsocken*, ä *Långerud*. Äldsta belägg: *Langxret soken* 1503 Skb s 77. År 1556 skrivs sockennamnet *Langessrud* (Länsreg f 222 r). Beläggen ej tidigare i SOV. Sockennamnet förekommer i jb 1540. Enligt SOV 4 s 17 är namnet sammansatt av gen av sjönamnet *Långe* (fsv **Langer*) och namnelementet *rud* med senare inskott av ett *e*-ljud. Denna tolkning får stöd av belägget 1503. Namnformen *Långerud* anses i SOV 4 s 17 vara bildad på samma sätt till en biform **Lange* av sjönamnet. Ett annat tolkningsförslag, framfört av E Noreen i NoB 10 (1922) s 91 f, enligt vilket *Långserud*

liksom t ex *Frykerud* skulle vara ett urspårat bygdenamn på *-härad*, motsägs av belägget 1503. Namnet är säkerligen ett f d gårdnamn (jfr andra sockennamn på *-rud*, t ex *Sillerud*), vilket betecknat den gård vid sjön Lången på vars mark kyrkan ligger. Socknen omfattar sedan 1500-talet, i varje fall sedan 1540, de f d socknarna *Långskog*, *Åstenkog* eller *Östenskog* och *Ämmeskog* (se nedan samt under *Sockenindelning*). Den gamla Långskogs sn tycks ha omfattat de centrala bygderna i Långseruds sn inklusive den plats där sockenkyrkan ligger (se nedan under *Långskog*). Socknen har av okänd anledning bytt namn i slutet av 1400-talet eller i början av 1500-talet så att det gamla bygdenamnet *Långskog* (se nedan) då kom ur bruk som sockennamn och gårdnamnet *Långserud* kom i dess ställe.

Stavnäs. Kallas även *Stavnässocken*. Äldsta belägg: *de stauanæs* 1353 17/5 Grinsbol RAp (SD 6 s 427). Socknens prästgård kallas *Stavnäs* (SOV 4 s 25, 28). Kyrkan ligger på ett litet näs vid den del av vattenleden mellan Vätern och Glafsforden som kallas Söljeflagan. Namnets syftning är oklar.

Svanskog. Kallas även *Svansocken*. Äldsta belägg: *Swanskog* 1503 Skb s 77. Belägget ej tidigare i SOV. Socknen ligger liksom andra socknar med namn på *-skog* i utkanten av häradet. Bl är gen sg av namnet på den sjö som dominerar bygden, *Östra*, *Mellan-* och *Västra Svan*. Sockennamnen på *-skog* är f d områdesnamn och gamla namn på vad som från de centrala bygderna sett är utmarksområden. De flesta sockennamnen på *-skog* finns i Gillbergs hd. Se vidare också under namnelementet *skog*.

Värmskog. Kallas även *Värmskogsocken*. Äldsta belägg på namnet: *wirmilskogh* senast sl 1300t? vgl s 74 not 27. Äldsta säkra belägg på sockennamnet: *vermilscoger* 1398 15/7 Värmskog RAp (SRP 2924). (Namnbelägget avser utställningsorten i diplomets dateringsformel). Socknen ligger i utkanten av häradet. Bl är gen sg av namnet på den sjö som dominerar bygden, *Värmeln* (varom se kap 2). Se vidare under *Svanskog* ovan.

F d socknar. — *Långskog*. Äldsta belägg: *Långskog* 1540 Skjb s 170. Socknen nämns i Skjb 1540 som avlagd och förekommer ej 1556 i Länsreg, ej heller i jb 1540 (JbVärml, ortnamnsregistret). Sockennamnet *Långskog* levde kvar i folkmun ännu i mitten på 1600-talet (Diarium Gyll s 53, 64 ff) och har betecknat den del av nuvarande Långseruds sn som ligger vid sjön Lången, vilket framgår av läget på de byar som i Diarium Gyll anges ligga i Långskog (Ed, Kettilsbyn, Olebyn, Åskog). Gyllenius nämner kyrkan i Långskog (aa s 67) och av den tydliga lägesangivelsen framgår klart att han åsyftar kyrkan i nuvarande Långserud.

I SOV 4 s 21 förs beläggen på *Långskog* från Diarium Gyll upp under *Lönskog*, säkerligen p g a ett belägg från jb 1610, *Longskogh*. Med detta enda undantag har dock jordeböckerna genomgående skrivningen *Lönskogh* o likn från 1564 till 1877 för byn Lönskog. Namnet *Långskog* har gen sg av sjön Långens fsv namn som bl och namnelementet *skog* som hl. Namnet betecknade området vid sjön Lången och troligen

också utmarken norr därom. Om elementet *skog* se under namnelementet kap 13 samt ovan under *Svanskog*.

Åstenskog el *Östenskog*. Äldsta belägg: *Åstenskogh* 1540 jb, *Östenskog* 1540 Skjb s 170. Socknen tycks ha omfattat sydvästra delen av nuvarande Långseruds sn, den s k *Åsenkroken*, *Åskogskroken* eller *Östanskog*, och ha funnits som självständig socken samtidigt som Långseruds sn 1540 enl Skjb (SOV 4 s 23, *Åskog*). Dock är namnet i jb 1540 upptaget under Långserud (JbVärml s 120). Socknen förekommer ej 1556 i Länsreg. Bl är otolkad och hl är *skog*, varom se namnelementet kap 13 samt ovan under *Svanskog*. Namnet har urspr betecknat ett område.

Ämmeskog. Äldsta belägg: *Embisko Soken* 1413 SL Bih 1 s 173. Socknen avlagd i Skjb 1540 s 170 och tas upp under Långserud i jb 1540 (JbVärml s 120). År 1503 (Skb s 77 f) står byarna i Ämmeskog under Svanskogs sn. Socknen förekommer ej 1556 i Länsreg. Om namnet se L Elmevik i OUÅ 1966 s 10. Om elementet *skog* se under namnelementet kap 13 samt ovan under *Svanskog*. Namnet har urspr betecknat ett område.

Grums härad

Borgvik. Äldsta belägg: *Borgvik* 1737 kb. Socknen har tillhört Grums sn intill år 1795 och är namngiven efter gårdarna och bruket *Borgvik*. Jfr *Brattfors*.

Ed. Kallas även *Edsocken*. Äldsta säkra belägg: *Eder* 1330 24/11-1334 27/8 Avignon SDA 1:1 s 348, *j edz sokn (liggiandis j næshæradh)* 1440 28/2 Tingvalla RAp (NMU s 116). Kyrkan ligger på ett ed mellan två sjöar inom byn Kyrkebyn, vars namn är belagt sedan 1440 (SOV 5 s 7). Byn har väl tidigare haft namnet **Ed* efter sitt läge på edet. Kyrkan och byn ligger invid ett stort flackt åkerområde som skjuter in i landet från Kyrkebysjön mot Grumsfjorden. Sockennamnet är troligen ett f d bynamn.

Grums(härad). Kallas numera *Grums*. Äldsta belägg: *de gromshæret* 1331 12/6 Läckö RAp (SD 4 s 217), *Gremheret* 1330 24/11-1334 27/8 Avignon SDA 1:1 s 348. Belägget 1331 står i SOV 5 s 1 som belägg på häradsnamnet. Troligen avses dock socknen. Sockennamnet förkortades och skrivs i jb 1564 *Grums sn* (SOV 5 s 12). Ännu 1646 i Diarium Gyll förekommer skrivningen *Grumshäradz kyrckia* (s 83). Sockennamnet är formellt identiskt med häradsnamnet. Hl *härad* är en fast beståndsdel av namnet alltifrån de äldsta beläggen och har troligen betydelsen 'bygd'. Bl är ett *Groms*, *Grums* till vilket olika tolkningsförslag givits, senast av L Elmevik i OUÅ 1963 s 24 ff. Han sammanställer namnelementet med bl a ä nsv *grom* n 'grums, drägg, slam, gyttja', sv dial *grom* 'slipavfall, gruset i en sliph, grummel, kaffesump'. Om man som Elmevik antar att namnet *Grums* urspr tillkommit en inre sumpig del av fjorden och att denna del helt eller delvis kan ha stått under vatten (aa s 36), kan man kanske anta att namnet från att ha betecknat den inre delen av fjorden med tiden kommit att beteckna hela fjorden. Namnet *Grumshärad* skulle i så fall betyda 'bygden kring **Grom*' och

kunna knytas till namntypen *Amnehärad* (jfr Andersson 1965 s 174 ff samt SOSk 1 s 6 och där cit litt). I båda fallen kan namnen tänkas bestå av namnet på ett vatten el vattendrag som bl och en hl med bet 'bygd'. Sockennamnet är sannolikt ett f d bygdenamn.

Nor. Kallas även *Norsocken*. Äldsta säkra belägg: *aff nore, noor* 1359 3/3 Nor RAp (Liljegren s 9). Nuvarande kyrkan och klockartomten ligger på tomter som är insprängda i byn *Lillnors* ägoområde. Nors gamla kyrka låg omedelbart intill den plats där den nuvarande kyrkan ligger men något norr därom (H Kjellin i Sveriges kyrkor, Värmland, bd 1, h 1, 1924, s 66, 68). Prästgården gränsar till *Lillnor*. Sakerligen har *Lillnor* och *Prästgården* tidigare — på medeltiden? — utgjort en enda gård med namnet *Nor*, namngiven efter sitt läge vid ett *nor*.

Segerstad. Äldsta belägg: *j sigheterstadh sokn* 1381 7/4 Vadst RAp (SRP 1572). Det i SOV 5 s 28 anförda äldsta belägget åsyftar enligt den omgivande texten i diplommet 1287 14/7 Skällvik RAp (SD 2 s 29) en gård, *curia*, och inte en socken. Vad angår belägget 1298 13/2 Säckestad RAp (SD 2 s 248) är det osäkert om det syftar på en gård eller en socken — *Colonias nostras jn searstadum*. Däremot framgår det klart att belägget *sigarstaðæ* 1308 10/8 Husaby RAp (SD 2 s 534) avser en gård. Eftersom sockenangivelse saknas för de gårdar som omtalas i diplommen kan beläggen avse antingen en gård *Segerstad* i socknen med samma namn eller en numera försvunnen gård med samma namn i någon annan socken i länet. Tecken finns som tyder på att en nu försvunnen bebyggelse med namnet *Segerstad* kan ha legat i Lungunds sn, Färnebo hd (SOV 3 s 41).

Hl är namnelementet *stad* och bl är urspr gen av mansnamnet *Sighar* (SOV 5 s 32). Den urspr betydelsen hos namnelementet *stad* och vilken typ av lokalitet namn på *-stad* urspr betecknat är en omdiskuterad fråga. Se vidare härom *stad 1* och *stad 2*, kap 13. Namnet är formellt identiskt med namnet på en gård i socknen, gränsande mot *Prästbol* eller *Stommen i Segerstad* och är ett f d gårdnamn.

Jösse härad

Arvika. Kallas även *Arviksocken*, *Arviksocknet*. Äldsta belägg på namnet: *i bygd þa er Avvikr heita frs* s 448; jfr *Aarvikr* i fl s 70. Äldsta belägg på sockennamnet: *in aruikum* 1354 8/10 uo RAp (SD 6 s 523). SOV 6 s 6 antar att sockennamnet *Arvika* tidigare tillkommit en större by, vari *Arvika* prästgård och gården *Kyrkebyn* (*kyrkyuby* 1362 23/11 uo RAp; SD 8 s 249) ingått. Namnet antas syfta på *Kyrkebyälvens* krökar i dess nedre lopp (SOV 6 s 6 och där cit litt) och har i de äldsta beläggen genomgående plural form. Jfr gårdnamnet *Arviken* i Nyeds sn och hd (SOV 10 s 2).

Boda. Kallas även *Busocken*. Äldsta belägg: *Bodha sn* 1624 jb. Socken bildades 1624 genom utbrytning från Brunskogs sn och är namngiven efter gården *Boda* (SOV 6 s 16). Namnet på en gård i socknen har här blivit sockennamn.

Bogen. Äldsta belägg: *Bogens kapell* 1877 jb. Annexförsamlingen utgjordes 1849 av delar från Eda och Gunnarskogs snr och är namngiven efter gården *Bogen*, vilken blev centralort i området då Mitanderfors järnbruk anlades på gårdens ägor 1841 (SOV 6 s 21). För uppkomsten av sockennamnet se *Brattfors* ovan.

Brunskog. Äldsta belägg: *Bronskøg soken* 1503 Skb s 83. Socknen är den sydligaste av häradets tre socknar med namn på *-skog*. Den bildar tillsammans med de båda andra, *Mangskog* och *Gunnarskog*, ett sammanhängande område från sydöst till nordväst i de skogiga delarna av Jösse hd. Områdena är troligen namngivna från bygderna i sydväst, från vilka de bör ha betraktats som utbygder. Bl är väl gen av fsv *broni*, *bruini* 'brand, svedja' (SOV 6 s 23), och namnet *Brunskog* är säkerligen urspr namnet på den av utmarksskogarna som härjats av brand eller den i vilken det funnits svedjefall. Jfr ev *Rudskoga* 'skogen med röjningar'. Om sockennamn på *-skog* se även *Svanskog* i Gillbergs hd samt under elementet *skog*.

Eda. Äldsta säkra namnbälägg: *til bygðar þeirrar er Eiðar heita* frs s 447. Äldsta belägg på sockennamnet: *in parochia eedha* 1355 3/6 Arvika vid 1399 8/7 Sunne UUBpp (SD 6 s 555). I SOV 6 s 32 antas sockennamnet gå tillbaka på *ed* n 'passage vid eller mellan vatten' och syfta på passagerna förbi forsarna i Vrängsälven. Fvn namnformer på *-ar* talar mot en direkt anknytning till ett grundord *ed* n, men för att namnet är en feminin movering i plural form till det neutrala *ed*. Eftersom feminina moveringar inte tycks ha direkt betecknat ett större område, är det sannolikt att namnet tidigare betecknat en gård eller by, kanske efter att urspr ha betecknat någon form av ägomark. Se Hellberg 1960 s 75. Jfr sockennamnet *Tveta* nedan. Var i socknen den äldsta bebyggelsen legat är ovisst, liksom den urspr kyrkplatsens läge. Se C B Noreen i Eda i gammal och ny tid (1975) s 128 ff. Med hänsyn till Hellbergs påpekande i aa måste det dock betraktas som sannolikt att sockennamnet är ett urspr gårdnamn.

Gunnarskog. Äldsta belägg: *?in Gwnnascogh* 1376 27/11 Gunnarskog Nya källor till Finlands medeltidshist utg af E Grönblad (1857) s 13, *Gwnderskog soken* 1503 Skb s 83. Socknen består av de vidsträckta skogsområdena kring och norr om sjön *Gunnern*. Bl har antagits vara gen av sjöns fsv namn, väl i så fall **Gunne* eller **Gunner* (SOV 6 s 39, 90). Om sockennamnen på *-skog* i häradet se under *Brunskogs* sn samt namnelementet *skog*. Sockennamnet är sannolikt ett f d områdesnamn.

Köla. Äldsta belägg: *j kyøl* 1379 21/12 uo RAp (SRP 1889). Enl SOV 6 s 50 med hänvisning till Lindberg 1941 s 207 är sockennamnet ett f d gårdnamn. Prästgården, på vilkens mark kyrkan ligger, kallas *Kölen*. Ett antal gårdnamn på *-kjølen* finns i Eidskogens sn på den norska sidan riksgränsen. Se aa s 234 samt NG 3 s 224 ff. I Silbodals och Silleruds snr, Nordmarks hd, finns tre gårdnamn på *-køl*. Jfr även ödetorpen *Hampkölen*, tre intill varandra liggande ödetorp i Eda sn (OAU). Slutligen nämns en plats som liggande *við Kiølinn* i Saga Hákonar Hákonarsonar (frs s 449). Av kontexten framgår att platsen inte ligger långt från Holmedals sn och troligen då i Jösse eller Nordmarks hd. Vilken lokalitetstyp *Kiølinn* betecknar framgår inte. Två

förklaringar till namnet *Köla* är tänkbara. *Kiolinn* kan vid den tid sagan skildrar ha betecknat ett större område. Gårdnamnen på *-köl* är då sekundärer till benämningar på mindre delar av ett större *köl*-område. Jfr Lindberg 1941 s 184 ff som menar att *köl* i norra Värmland skulle kunna åsyfta en ödemark bestående av skogar, berg, myrar och sjöar. Sockennamnet anknyter då till områdesbeteckningen och är ett urspr områdesnamn. Tänkbart är också att en gård i området har fått namnet *Kölen* sekundärt efter det område vid eller i vilket den ligger eller efter sitt läge vid en liten myrköl. Sockennamnet är då det f d gårdnamnet. Med nuvarande källmaterial vet man inte vilket område *Kiolinn* omfattade. Om sockennamnet är ett urspr områdesnamn eller ett f d gårdnamn är därför ovisst.

Mangskog. Kallas även *Mangskogen*. Äldsta belägg: *Magneskogs Capell* 1765 Ekman s 211. Socknen bildades 1877 genom utbrytning av den tidigare kapellförsamlingen ur Brunskogs sn. Namnet är ett urspr områdesnamn som betecknar den skogiga trakten kring och norr om sjön Mangen. Bl innehåller sjön Mangens namn. Om sockennamn på *-skog* i häradet se under Brunskogs sn samt namnelementet *skog*.

Ny. Kallas även *Nysocken*. Äldsta omnämmandet av socknens kyrka förekommer i Saga Hákonar Hákonarsonar: *skamt fra kirkio þeirri er Nyiakirkia heitir frs* s 448. Äldsta belägg på sockennamnet: *j nysoken* 1400 18/7 Axvall UUBp. Namnet, som är ett primärt sockennamn och är givet i förhållande till en äldre intilliggande socken (SOV 6 s 62), är sannolikt en redukt av ett **Nyiakirkiu sokn* i två steg, först genom reduktion av mellanleden och betydligt senare av slutleden. Jfr J Ericson i SOÅ 1961-62 s 22 ff, spec s 27, samt sockennamnen *Södra Ny* och *Norra Ny* i Näs resp Älvdals hd.

Älgå. Äldsta belägg: *j elgha soken* 1400 18/7 Axvall UUBp. Enl SOV 6 s 68 är namnet givet efter Älgälven, som förr hette *Älgån*. Socknens centrala bygd ligger vid älven och sockenkyrkan vid dennas utlopp i Glafsforden. Sockennamnet går säkerligen tillbaka på ett gårdnamn **Ælghā*, vilket är sekundärt bildat till älvenamnet och har betecknat den vid älven liggande gård från vilken stommen avsöndrats.

Karlstads härad

Grava. Kallas även *Gravsocken*. Äldsta belägg: *j grawu* 1359 3/3 Nor RAP (Liljegren s 9). Enl SOV 7 s 2 är sockennamnet ett f d gårdnamn *Grava* som innehåller fsv *grava* f 'grav, urgrävning'. Gården Gravas namn är belagt först 1457 (SOV 7 s 4). Sockenkyrkan ligger på gårdens ägor.

Hammarö. Kallas *Hammarön*. För äldre belägg se SOV 7 s 11. I sin uppsats i hembygdsboken Hammarö s 147 ff granskar J Sahlgren kritiskt samtliga redovisade medeltida belägg och påpekar att man av SOV lätt kan få föreställningen att Hammarö redan från 1296 utgjorde egen socken. Sahlgren visar att beläggen i alla de medeltida urkunder där Hammarö vid Karlstad nämns avser ön Hammarö och påpekar att de inte ger stöd för antagandet att Hammarö före reformationstiden varit egen socken (s 151). Sannolikt inrättades dock Hammarö sn

före reformationstiden. Se vidare under *Sockenindelning*. I en annan uppsats i samma hembygdsbok, Nya bidrag till Hammarö kyrkans historia (s 289 ff), påvisar H Kjellin att en stavkyrka, troligen uppförd omkring 1170, funnits på Hammarön. Kjellin anser att kyrkan kan ha varit uppförd av ägaren till Hammars gård, lagman Folkvidh. I början av 1300-talet uppfördes en något större träkyrka (s 303), väl förmodligen som sockenkyrka. Sockennamnet är ett urspr önamn och områdesbetecknande.

Karlstad, urspr *Tingvalla*. Motsvarar Karlstads landsförsamling och Karlstad stad. Äldsta belägg: *de thingwaldum* 1290 15/5 Fullösa RAp (SD 2 s 91). Beläggen t o m 1347 avser samtliga socknen. Eftersom sockenbegreppet Tingvalla då är väl etablerat är det knappast möjligt att ur de efterföljande beläggen avskilja belägg som enbart skulle beteckna tingsplatsen. Det kan dock knappast råda något tvivel om att Tingvalla med lagberget är en förkristen tingsplats, där landsting hölls även under medeltiden. Se vidare SOV 7 s 17 samt Styffe 1911 s 190.

Socken har fått namn efter tingsplatsen. Namnbyte skedde i samband med stadens grundläggning 1584.

Kils härad

Frykerud. Äldsta belägg: *i frykahæridhz sokn i wærmalande* 1389 5/12 Vadst RAp (SRP 2445). Belägget ej tidigare i SOV. Socken kallas *Frykerud* sedan åtminstone 1436 (SOV 8 s 2). Namnet hör till den grupp värmländska sockennamn som är formellt identiska med namnet på det härad i vilket socknen ligger. Bl är vattendragsnamnet **Frika* (jfr litt cit under sockennamnen *Visnum* och *Väse*) och hl *härad*, här säkerligen i betydelsen 'bygd'. Se vidare häradnamnet *Frikuhæraþ* (kap 9) och jfr litt cit under sockennamnen *Visnum* och *Väse*; jfr även sockennamnet *Ekshärad*. Namnformen *Frykerud* är ett ex på namnelementet *ruds* genomslagskraft i länet på 1400-talet. Jfr även sockennamnet *Ullerud* i samma härad (se nedan).

Kil, Stora. Kallas *Kil*. Äldsta belägg: *de chill* 1315 25/5 Nedre Ullerud RAp (jfr SD 3 s 216: *de kyl*). Bestämd form av sockennamnet i medeltida belägg 1385 (SOV 8 s 13 anger felaktigt 1365; se J Liedgren i Personhistorisk tidskrift 57, 1959, s 51 f) och 1397. Det förtydligande tillägget tillkom 1886 för att skilja socknen från Kils sn, Visnums hd.

Den gamla sockenkyrkan låg på näset mellan Norra Hyn och Nedre Fryken på gården Apertins mark. Gårdens namn är visserligen belagt sedan 1367 (SOV 8 s 13 f), men namnet anses av E Noreen i NoB 27 (1939) s 171 vara ett uppkallelsenamn, vilket kan innebära att gården haft ett äldre, nu okänt namn. Enl SOV 8 s 13 betecknade namnet *Kil* tidigare den trakt mellan sjöarna Nedre Fryken och Norra Hyn där kyrkan förr låg och var urspr namn på en numera försvunnen vik av Norra Hyn. Eftersom *kil*-vikarna vanligen är spetsiga (se t ex Linde 1951 s 229, Hellquist EO s 457) och den vik av Norra Hyn som här kan komma i fråga snarare är en öppen bukt och ingenting tyder på att viken nämnvärt ändrat form, är denna förklaring föga sannolik. En troligare förklaring är att gården Apertins tidigare namn var **Kil*, sekundärt bildat till ett namn **Kil* på sjön Nedre Frykens avsmalnande

slut. En del av gården går ner till Fryken och den gamla kyrkplatsen ligger ca 1 km från sjön. Namnet är i så fall ett f d gårdnamn.

Ransäter. Äldsta belägg: *Ransätters sn* 1765 Ekman s 392. Kapellförsamlingen bildades 1670 av hemman från Övre Ulleruds sn. Namnet är givet efter gården *Ransäter*, på vilkens mark kyrkan ligger (SOV 8 s 29).

Ullerud, Nedre. Socknen kallas *Ullerön, Nedre Ullerud* och *Nersocknen*. Äldsta belägg: *vtreullærø* 1315 25/5 Nedre Ullerud RAp (jfr SD 3 s 216). För de äldsta beläggen på de olika namnvarianterna se SOV 8 s 37. I vgl s 74 not 27, *vlþær øø*, är skrivningen med *-lþ-* dock säkerligen en felaktig skrivning för *-ll-*. För övrigt förekommer endast *-ll-* och *-l-* i beläggen. Namnformerna med hl på *-ö* är äldst. Säkra belägg med hl på *-rud* förekommer från 1503 (*-ret*) och blir gängse i jb efter 1600 (jfr även *j nidhra vllerue* 1456 24/6 Riseberga RAp; NMU s 124). Orsak till förändringen av *-ö* till *-rud* är de båda namnelementens ljudlighet i svagton efter *r* i kombination med attraktion från den stora gruppen gårdnamn på *-rud*. Jfr E Noreen i NoB 10 (1922) s 91 och Ejder 1979 s 338, 341. Eventuellt kan övergången från annat namnelement till *-rud* i sockennamnen *Frykerud* och *Ullerud* antyda en tilltagande tendens att bilda sockennamn av gårdnamn. Denna modell blev den gängse vid namngivning av de nya socknar som bildades genom utbrytning ur de medeltida socknarna. Se vidare nedan. Utgrävningar visar att en romansk stenkyrka från ca 1150-1250 har funnits där den nuvarande kyrkan ligger (Kjellin 1959 s 64 ff). Här är otvivelaktigt socknens äldsta kyrkplats, vilken troligen var kringfluten av älven, innan en del av vattenmassorna sökte sig en ny, sydligare väg på 1700-talet. Omgivningarna runt kyrkplatsen är ännu sankta. Det är mest sannolikt att den f d ön i älven är den primära bäraren av namnet *Ullerö*, inte den f d halvö på vilken prästgården ligger. Om tolkningen av önamnet se B Falck-Kjällquist i NoB 71 (1983) s 152 ff. I SOV 8 s 37 antas gudanamnet *Ull* ingå i namnet.

Tillägget *Yttre* eller *Nedre*, som förekommer alltifrån de äldsta beläggen, betecknande läge nerströms (jfr *Ithermarchen* och *Överstemark*, B Falck-Kjällquist i NoB 72, 1984) kan ha förekommit redan i önamnet, för att skilja *Ullerö* från den längre upp i älven liggande ön. Troligare är dock att tillägget kommit till då den norra socknen bildades, vilket i så fall bör ha skett på 1200-talet eller början av 1300-talet. Enl vgl s 74 not 27 fanns det vid dess tillkomst två kyrkor med namnet *Ullerö*. Socknen har fått namn efter kyrkplatsen, där möjligen också en gård med samma namn som ön kan ha legat. Gården har i så fall senare gått upp i Hållerud (nuv Katrineberg) eller i prästgården.

Ullerud, Övre. Kallas *Ullerön, Övre Ullerud* och *Översocknen*. Äldsta belägg: *j øffra willarø* 1440 28/2 Tingvalla RAp (NMU s 116). För de äldsta beläggen på de olika namnvarianterna se SOV 8 s 51. Övre Ulleruds kyrka och prästgård ligger vid Klarälven inte långt från en ö i älven, högre upp i älvfåran än ön vid Nedre Ullerud. Socknen har tidigare hört samman med Nedre Ullerud enl SOV 8 s 51. För vidare kommentar se *Nedre Ullerud*.

Nordmarks härad

Blomskog. Äldsta belägg: *blomsasckoghs kirkia* 1396 11/12 Lödöse DaRAp (avvikande läsning i Lignell 2 s 220 f). SOV 9 antar (s 4) att f led är det fsv namnet på *Blomsjön*, väl med stöd av den korrupta formen *blomsasckogh* 1396, vilken återges i den form som förekommer i Lignell 2 s 220. Skrivningen *-sa-* i belägget är troligen en påbörjad felskrivning av hl *skog*. Ett brev 1472 28/5 är endast bevarat i avskrifter. Den äldsta, från 1672 (RA R 5215), har formen *Blomskogh* (2 ggr). Lignell vidimerar en avskrift av originalet 1831 14/1, som troligen begagnats av Skoglund s 456 f, och N J Ekdahl vidimerar likaledes en avskrift av originalet 1831 14/3. Lignell (och Skoglund) har formen *Blomoscogh* (2 ggr). Ekdahl, som daterar brevet 1468, läser *Blomoscogh* resp *Blom/moscogh* (2 rader). Hammarin 2 s 174 not 1 har formen *Blomskogh* (2 ggr). Det framgår ej om Hammarin läst originalet. Han synes inte ha begagnat någon av de ovannämnda avskrifterna. Den av Styffe 1911 s 184 anförda formen *Blomsaskogh* är uppenbarligen hämtad från Lignells läsning av brevet 1396.

De äldsta tillförlitliga beläggen är alltså, förutom *blomsasckoghs* (gen) 1396, *Blomskogh sokn* 1431 sept-1432 sept Vikar DN 10 s 122 samt *Blomoscogh* 1472 28/5 *Blomskog* avskr 1831 (Skoglund s 456, 457). Belägget *Blomoscogh* tyder på att namnets bl är gen sg av ett svagt femininum, sannolikt av älvnamnet **Blomma*, fsv **Bloma*, det urspr namnet på *Blomälven*. Älvnamnet förekommer även sekundärt i gård- eller bynamnet *Blomma* (SOV 9 s 4). Tre sockennamn på *-skog* finns i häradet, *Blomskog*, *Järnskog* och *Östervallskog*. Om hl se under namnelementet *skog* samt under *Brunskog* och *Svanskog*. Namnet har säkerligen betecknat området kring älven redan innan socknen bildades.

Fågelvik, Västra. Kallas *Fågelvik*. Äldsta belägg: *Fuglwik* 1330 24/11-1334 27/8 Avignon SDA 1:1 s 347. Tillägget *Västra* tillkom 1886 för att skilja socknen från *Östra Fågelviks* sn, Väse hd. Sockennamnet är troligen det urspr namnet på *Stommen*, på vars mark också kyrkan ligger. Gården ligger vid en vik av sjön Fuxen. Jfr t ex sockennamnen *Åntervik* och *Östra Fågelvik* samt där cit litt.

Holmedal. Äldsta belägg på namnet: *þa byggð er Holmadalir heita* frs s 449. Äldsta belägg på sockennamnet: *Holmedal* 1531 SOV 9 s 15.

Namnets hl är det urspr naturbetecknande *dal*. I SOV antas bl vara antingen ett numera försvunnet namn **Holmasiör* på Holmedalssjön eller också ett ånamn **Holmā*. En möjlighet är också att bl är oblik form av ett fsv namn **Holme* på Holmedalssjön. Namnet är troligen ett f d gårdnamn och har betecknat prästgården, som 1540 skrevs *Holmedal stomp(s)* (SOV 9 s 17). Kyrkan och prästgården ligger i en öppen dal vid sjöns norra ände.

Järnskog. Äldsta belägg: *Herneskog* 1531 Lignell 2 s 228. Den gamla kyrkan låg på *Stommen*, på det öppna åkerområdet vid Järnskogsälven, men den nuvarande sockenkyrkan ligger på mark som avstyckats från gården Beted. Sockennamnets hl är elementet *skog*, om vilket se vidare under *Blomskog*. Bl är oklar. Jfr SOV 9 s 22. Liksom övriga sockennamn på *-skog* är namnet säkerligen ett f d områdesnamn, vilket betecknat en utskog till ett tidigare bebyggt område.

Karlanda. Kallas även *Karland*. Äldsta belägg: *j Kaflandæ sokn* 1344 30/1 Oslo DN 13 s 16. Kyrkan ligger i västra delen av socknen på hemmanet Bjärns mark. Bjärn gränsar mot Stommen, på vars mark kyrkan låg fram till 1778 (SOV 9 s 30, 36). Bl är oklar och hl är *land*, varom se namnelementet. Enl SOV 9 s 30 är sockennamnet det äldre namnet på Stommen. Som stöd härför kan anföras att namnen på *-land* i både Värmlands län och Älvsborgs län huvudsakligen betecknar byar, gårdar och torp (se vidare under namnelementet samt SOÄ 1: 1 s 61). I Värmlands län är *Karlanda* i Nordmarks hd det enda sockennamnet på *-land* mot åtta i Göteborgs och Bohus län, vilka samtliga tycks vara f d by- eller gårdnamn (Hj Lindroth i GBFT 1945 s 25 ff). Sockennamnet *Karlanda* har troligen samma ursprung.

Silbodal. Äldsta belägg: *silbyrdhædal kirkia* 1396 11/12 Lödöse DaRAp (Lignell 2 s 220). Enl SOV 9 s 38 betecknar namnet sedan gammalt även prästgården. Dock finns inga äldre belägg som visar detta. Gården kallas i jb 1542 *Stommen* (SOV 9 s 42). Hl är givetvis urspr naturbetecknande. Bebyggelsenamn på *-dal* har ofta ansetts beteckna det område som dalen omfattar. *Silbyrdhæ-* begränsar dock genom sin betydelse, 'ställe vid Silen där man burit båt och varor' (tolkningen enligt SOV 9 s 38), lokalitetens utsträckning. Då en gård anlagts på platsen har denna övertagit namnet som sedan överförs till socknen.

Sillerud. Äldsta belägg: *j Sillarudz sokn* 1383 16/6 Oslo DN 2 s 374. Enl SOV 9 s 46 är namnet givet efter hemmanet *Sillerud* (Silleruds prästgård), där intill sen tid sockenkyrkan haft sin plats. Något skriftligt belägg på *Sillerud* som gårdnamn finns dock inte. Genom sin karaktär av röjningsnamn och med hänsyn till att *rud* vanligen betecknar gårdar, anses namnets språkliga form tala för att sockennamnet tidigare betecknat en gård. Se även B Falck-Kjällquist i NORNA-rapporter 10 s 82.

Skillingmark. Kallas *Skillingmark*. Äldsta belägg: *Skeringemark* 1531 Lignell 2 s 228. Äldsta jb-belägg: *Skeringha mark sn* 1540 jb, *Skeringemar(c)k* 1540 Skjb s 170, 171. Jfr dock *Skellingamar sn* 1564 tl. Enl SOV 9 s 57 är namnet säkerligen ett gammalt bygdenamn och bör ses i sammanhang med de norska bygdenamnen *Vestmarken* och *Östmarken*, vilka är sockennamn sedan 1800-talet. För en sådan tolkning talar även genomgången av övriga namn på *-mark* i Värmland (se namnelementet). Bl är troligen ett inbyggarnamn på *-ing* eller *-ling* (SOV 9 s 57). Till vilket ord det bildats är ovisst.

Trankil. Kallas *Tranköl*, y *Trankil*. Äldsta belägg: *Tranukiol* 1330 24/11-1334 27/8 Avignon SDA 1: 1 s 348. Dialektuttal och äldre belägg visar att namnet är ett urspr *köl*-namn, sannolikt med en böjd form av fågelbeteckningen *trana* i bl. Den yngre namnformen *Trankil* kan ha uppstått ur en böjd form, troligen dat *kili*, under påverkan av andra namn på *-kil*, t ex *Stora Kils sn*, *Kils* hd. I SOV 9 s 60 påpekas att namnet kan vara givet efter ett tidigare namn *Tranköl* på hemmanet *Stommen*, vilket kan ha fått namn efter någon *köl* vid gården, liksom de två gårdarna med *köl*-namn i Silleruds sn och gårdarna på norska sidan riksgränsen med namn på *-köl*. Se vidare namnelementet *köl* samt

kommentaren till sockennamnet *Köla*. Om ett större område, t ex halvön mellan sjöarna Stora Le och Lelång, tidigare haft namnet *Tranköl* (alternativ tolkning i SOV 9 s 60), vilket inte är osannolikt, kan sockennamnet vara givet efter detta. Det är alltså ovisst om sockennamnet är ett f d gårdnamn eller ett f d områdesnamn.

Töcksmark. Äldsta belägg: *a Byghs mork* 1344 30/1 Oslo DN 13 s 16, där det dock inte framgår om namnet betecknar en socken. Äldsta belägg på sockennamnet är *Tyxmark sn* 1540 jb, *Tysmarck* 1540 SOV 9 s 64. Enl SOV 9 s 64 är bl gen av sjönamnet *Töck* och hl *mark* 'utmark' m m. Säkerligen är namnet ett gammalt bygdenamn. Jfr t ex *Skillingmark* och se vidare under namnelementet *mark*.

Östervallskog. Kallas *Östevall* eller *Östervallskog*. Äldsta belägg: *Östanudsko* [sic] 1531 Lignell 2 s 228 (SOV 9 s 69), *Östervalkoffh sn* 1540 jb. I SOV 9 s 69 anses namnet innehålla sjön Östens urspr namn, **Öfsta-vatn* 'översta vattnet' (jfr kap 12:1, *Östen*; jfr även sockennamnet *Östmark* och där cit litt). Sjön Östen ligger längst uppströms, dvs överst, i en rad av sjöar. Den äldsta formen av sockennamnet, *Östanudsko*, förklaras på samma ställe så att förlagan till handskriften 1531 förmodas ha haft formen **Östauadsko*. Se vidare SOV 9 s 69. Hl är i så fall elementet *skog* och bl ett urspr **Öfsta-vatn*, senare omtolkat till *Östervall* väl med folketymologisk anknytning till det välkända ordet *vallskog*. Sockennamnet är ett f d områdesnamn. Om namn på -*skog* i häradet se *Blomskog*.

Nyeds härad

Nyed. Kallas även *Nysocken*. Äldsta belägg: *Nye Edz sn* 1600 jb, *Ny sn* 1603 db i Göta hovrätt, Advokatfiskalens arkiv, s 34 (Renoverade dbr t o m 1700, Värml 1, E VIIaaal:1). Ej tidigare i SOV. Socknen bildades år 1600 av hemman från Nedre Ulleruds sn, Kils hd, och Alsters och Östra Fågelviks snr, Väse hd. Den administrativa och den folkliga namnformen tycks av beläggen att döma ha bildats ungefär samtidigt. Det administrativa namnet är bildat till namnet på kyrkbyn *Ed* med adjektivet *ny* som förtydligande tillägg, vilket skiljer socknen från t ex *Eds sn* i Grums hd. Det folkliga namnet består av adjektivet *ny* som bl och *socken* som hl och är givet i förhållande till de intill liggande, äldre socknarna. Jfr *Nysocken*, nuv *Ny*, Jösse hd. Av samma skäl har säkerligen adjektivet *ny* använts som förtydligande tillägg i det administrativa namnet, ev under påverkan av socknens folkliga namn.

Älvsbacka. Socknen bildades 1819 av gårdar som tidigare hört till Nyeds sn. Dess namn är givet efter gårdnamnet *Älvsbacka*.

Näs härad

Botilsäter. Kallas *Bollsäter*, *Bollsätsocken*. Äldsta belägg: *J bydhilscæter sokn* 1423 2/2 Läckö RAp. Namnet ansluter sig genom sin hl till övriga namn på -*säter* i bl a Värmland och norra Västergötland (se Hedblom 1945 s 96 f resp 93) och har sannolikt tidigare betecknat nuv *Byn*, eller *Botilsättersbyn*, i vars närhet kyrkan ligger (SOV 11 s 4) på

gården Kalvhagen, sannolikt en avstyckning från Byn. Att en medeltida gård med namnet *Botilsäter* funnits i häradet visar belägget . . . *en myn gardh bolsæthir j wærmælandh j ness hærithæ . . .* 1436 2/3 Vadst RAP (SMR 379). Belägget ej tidigare i SOV. Liksom *Eskilsäter* i samma härad (se nedan) är *Botilsäter* ett f d gårdnamn.

Bro. Äldsta belägg: *J bro soken J nessyslo* 1367 9/1 Apertin i Stora Kil UUBp (SD 9 s 183), *Brosäther* 1556 Länsreg f 221 v, ej tidigare i SOV. I SOV 11 s 10 anförs *bro* 1307 17/4 Göksholm RAP (SD 2 s 496) som belägg på sockennamnet. Troligare är dock att belägget åsyftar en gård, antingen den vars namn legat till grund för sockennamnet eller gården *Bro* i Ölme hd. Jfr J Sahlgren om nämnda belägg i Hammarö s 149. Som antas i SOV 11 s 10 är namnet säkerligen givet efter den gamla gården Bro. Gården är nu delad och sockenkyrkan ligger på den nuvarande gården Västbros mark. Under 1500-1700-talet tycks socknen även ha kallats *Brosäter*, väl i anslutning till sockennamn som *Botilsäter* och *Eskilsäter* i häradet.

By. Kallas även *Bysocken*. Äldsta belägg: *in by* 1315 25/5 Nedre Ullerud RAP (jfr SD 3 s 216), *in By* 1326 26/9 uo RAP (SD 3 s 741). Namnet är *by* 'enstaka gård, by' (varom se under namnelementet), och sockennamnet är ett f d by- eller gårdnamn. Jfr SOV 11 s 18.

Eskilsäter. Kallas även *Ässäsocken*. Äldsta belägg: *Eskisæter* 1330 24/11-1334 27/8 Avignon SDA 1: 1 s 348. Namnet ansluter sig till övriga namn på *-säter* (se *Botilsäter* ovan). Liksom i *Botilsäter* ligger kyrkan och prästgården intill en gård med namnet *Byn* och är troligen avstyckad därifrån (SOV 11 s 29, 30). Sockennamnet går säkerligen tillbaka på ett gårdnamn.

Huggenäs. Kallas även *Huggnäsocken*. Äldsta belägg: *J hugganæs sokn* 1423 2/2 Läckö RAP, *Hugnes* 1556 Länsreg f 221 v, ej tidigare i SOV. Namnet, vars hl urspr är naturbetecknande, syftar enl SOV 11 s 36 på ett näs varpå säteriet UGGLEBERG (1 fr, förr kyrkohmn, präste, *Byn* 1540 jb) legat, då Uggelsätersmossen ännu var en sjö. Socknens gamla medeltidskyrka låg mitt i socknen på Kyrketorps ägor nära gränsen mot Bredene (2 fr, förr domkyrkohmn, *bredhene* 1446 29/12 Tun RAP) och nära gränsen mot Hög (2 sk, förr kyrkohmn, präste, *høgh* 1301 17/2 Vreta kl RAP; SD 6 s 163), inte på eller vid den gård som i SOV 11 anses vara primär bärare av sockennamnet. Med hänsyn till ägofigurernas läge förefaller den gamla kyrkotomten vara avstyckad från Bredene eller Hög. Något näs som kan ha varit namngivningsgrund för en bygdebeteckning *Huggenäs* finns inte i socknen. Här tycks sockennamnet tidigare ha betecknat en annan gård än den från vilken kyrkotomten avstyckats eller själva kyrkplatsen.

Kila. Kallas *Kile*, *Kila*, *Kilesocken* och *Kilasocknen* (samtliga namnformer med grav accent). Äldsta säkra belägg: *Killa soken*, i *Killa* 1503 Skb s 74, 99. Ändelsevokalerna och uttalet med grav accent tyder på att antingen ett svagt *kile* eller en fsv pl *kila* ligger till grund för namnet. Namnet kan vara fsv pl av dial *kil* 'kilformigt gärde' (SOV 11 s 40) eller 'kilformig vik', i vilket fall namnet troligen är ett urspr gårdnamn i plural form. Lika troligt är dock att en svag biform *kile*

ligger till grund för namnet och att namnformen *Kila* går tillbaka på en oblik form härav. *Kila* kyrka och hemmanet Prästgården ligger vid en vik av sjön Harefjorden i vilken ett vattendrag från sjön Summeln mynnar ut. Viken är sumpig i sin inre del och har säkerligen haft den för *kil-*, *kile*-vikarna vanliga formen. Troligen har gården kallats *Kile* eller *Kila* sekundärt till ett viknamn **Kile*. Antingen namnet är »bebyggelsenamnspluralis» av ett *kil* 'kilformigt gärde' eller 'kilformig vik' (jfr sockennamnet *Eda* ovan och där cit litt) eller går tillbaka på ett viknamn **Kile* är sockennamnet säkerligen ett f d gårdnamn. Jfr sockennamnet *Visnums-Kil* i Visnums hd, vilket troligen är ett f d gårdnamn, sekundärt till namnet på den vik vid vilken gården ligger.

Millesvik. Äldsta belägg: *Midilswik* 1330 24/11-1334 27/8 Avignon SDa 1: 1 s 348. Kalvövikens vid vilken sockenkyrkan, prästgården och klockargården ligger kallas 1740 *Millsvika* (SOV 11 s 51, 80; I Lundahl i ANF 58, 1944, s 3 f). Det är troligt att den nuvarande kyrkorten tidigare ingått i en gård med namnet **Millesvik*, vars namn varit sekundärt till viknamnet.

Ny, Södra. Kallas även *Nysocken*. Äldsta belägg: *Ny soken* 1503 Skb s 73. Namnet är givet i förhållande till moderförsamlingen By. Jfr *Ny* i Jösse hd. Det 1885 på officiell väg tillkomna tillägget *Södra* skiljer sockennamnet från *Ny* i Jösse hd och *Norra Ny* i Älvdals hd.

Tveta. Kallas *Tvete*, y *Tveta* samt *Tvetsocken* och *Tvetsockna* (samtliga namnformer med grav accent). Äldsta belägg: *Twethe soken* 1503 Skb s 72. Socknen ligger i utkanten av häradet mot dalslandsgränsen i en skogsbygd där flera lokaliteter har röjningsnamn. Enl SOV 11 s 61, 64 är sockennamnet troligen gen sg av det äldsta namnet på det f d stomhemmanet, nuv *Prästegården*, med binamnet *Tveta*. Gårdens namn antas då urspr ha varit **Thwet* och dess nuvarande binamnsform vara sekundär till sockennamnet. En annan möjlighet är att gårdnamnet är ett gammalt pluralt ägonamn. Jfr sockennamnet *Eda* ovan och där cit litt.

Ölserud. Kallas även *Ölserudsocken*. Äldsta belägg: *parochie oluæsrudh*, (*parochia oluæsrwdh* a t) 1354 20/9 uo RAP (SD 6 s 520). Namnet är säkerligen ett f d gårdnamn. Jfr *Sillerud*.

Visnums härad

Rudskoga. Äldsta belägg på namnet: *in ruzskoghum* 1329 25/1 uo RAP (SD 4 s 88) samt *jn silua que Rudhaskoghæ dicitur* 1336 22/7 Sthlm RAP (SD 4 s 509). Äldsta säkra belägg på sockennamnet förekommer 1403. Kanske avses också socknen i belägget 1329, där jordegendom i *thyælaby parochia fors* bytes mot *terra dicta erixbøle in ruzskoghum sita. cum alia quadam parte terre in sunde in visnem*. Som framgår förekommer *parochia* endast vid namnet *Fors*. Det är väl dock troligt att man avser socknar även i de två andra fallen. Möjligen kan det faktum att *parochia* utelämnas vid *Ruzskoghum* och *Visnem* peka mot att namnen även ses som områdesbetecknande. Jfr belägget 1336. Sockennamnet är säkerligen ett ursprungligt enledat områdesnamn. Härom se vidare SOV 12 s 2 samt B Falck-Kjällquist i NORNA-rapporter 10 s 82.

Råda, Södra. Kallas *Råda*. Äldsta belägg: *aff Rudha sokn, aff Rudhom, aff Rudom* 1346 ud Aros A 16 f 49 v (SD 5 s 587). Det nuvarande sockennamnet fick tillägget *Södra* på officiell väg 1886 för att skilja socknen från *Norra Råda* i Älvdals hd. Namnet är pl av en motsvarighet till fvn *ruð* n 'röjning' (jfr SOV 12 s 14) eller fsv *ruþa* f 'till odling uppröjt jordstykke'. Namnet, som står i plural form, kan antingen vara ett pluralt gårdnamn (jfr sockennamnet *Eda* och där cit litt) eller ett områdesnamn och kan i det senare fallet syfta på att området karaktäriseras av röjningar. Länets nio övriga *råda*-namn betecknar en socken i Älvdals hd samt gårdar och byar och förekommer i namnformerna *Råda, Rådane* och *Rådom*. Sockennamnet i Älvdals hd är ett f d gårdnamn (SOV 14 s 38). Jfr även sockennamnet *Råda*, Kållands hd, Skar I (SOSk 8 s 50), vilket antas vara ett f d gårdnamn. Med hänsyn till övriga namn på *-råda* m m samt till namn på *-rud* (se t ex *Sillerud*) antas sockennamnet *Råda* vara ett f d gårdnamn och ha betecknat stommen, på vars mark den medeltida ödekyrkan ligger.

Visnum. Kallas även *Visnommet*. Äldsta belägg: *wisnhem* 1248 ud Dimbo A 16 f 49 r (SD 1 s 337). Bl är det fsv namnet på den älv som flyter genom socknen, **Visn* eller **Visna*, och hl är elementet *hem*, varom se kap 13 (SOV 12 s 22 samt Th Andersson i NoB 60, 1972, s 30 ff och där cit litt samt om kompositionsfogen ds i NoB 67, 1979, s 142 ff). Från mitten av 1500-talet uppträder namnformer som *Wiisnume, Wiisnemme(s)* o d, kanske tillkomna efter påverkan av *Warnumme, Warnimma* o d. Så kan även den dialektala namnformen *Visnumes* förklaras. Se *Varnums sn* nedan. Sockennamnet är formellt identiskt med häradsnamnet, vilket äldst är belagt i vgl s 74 not 27. Se kap 9 samt jfr sockennamnen *Alster* och *Varnum*. Om namnet vid kristendomens införande betecknat 'bygd' eller 'gård' är svårt att avgöra. Kyrkans och prästgårdens läge vid älven *Visna* eller *Visn* samt det faktum att de flesta övriga *hem*-namnen i Värmland och Västergötland betecknar gårdar talar för att namnet avsett en gård. Se vidare under elementet *hem*. Att häradet har samma namn och att det äldsta belägget på häradsnamnet inte har elementet *häråd* som fast beståndsdel kunde å andra sidan tyda på att ett större område än en gård betecknats. Jfr L Elmevik i OUÅ 1963 s 42 f. Se vidare härom under häradsnamnet, kap 9. Det är möjligt att namnet vid sockenindelningens genomförande betecknat både den gård på vilken kyrkan legat och, sekundärt, ett större område.

Visnums-Kil. Kallas *Kil*. Äldsta belägg: *de ecclesia kile* 1334 13/2 uo RAp (SD 4 s 354), *in parochia kiil* 1352 13/4 Örebro RAp (SD 6 s 350) samt best form *j kilen* 1476 ud Skara RAp (DN 16 s 287). Det särskiljande tillägget *Visnums-* tillkom på officiell väg 1886 för att skilja socknen från Stora Kils sn, Kils hd. Socknen kallas ibland *Fiskakil(en)* eller *Kilen*. Sockennamnet sammanfaller med äldsta namnet på nuv gården *Kilsby (kilen* 1434 24/5 Tingvalla RAp; SMR 87), vilken ligger vid en djupt inskjutande vik av Vänern. Omedelbart intill denna bys nuvarande ägor ligger sockenkyrkan och sockennamnet är säkerligen givet efter bynamnet (SOV 12 s 39).

Väse härad

Alster. Kallas även *Alstersocken* (grav accent). Äldsta belägg: *Alster soken* 1503 Skb s 90, *Alstremis kyrkies*, *Alstrem* 1540 Skjb s 175, *Alster sn* 1540 jb, *Alsterum* 1556 Länsreg f 221 v. Beläggen 1503 och 1556 ej tidigare i SOV. Socknens namn var från början *Alstrem* väl med älvnamnet **Alster* f i bl och *hem* i hl. Härom Th Andersson i NoB 60 (1972) s 37 ff samt i NoB 67 (1979) s 142 ff (om älvnamnet även ds i NoB 63, 1975, s 158 f) samt L Elmevik i OUÅ 1963 s 42. I SOV 13 s 2 antas att sockennamnet tidigare betecknat bygden kring sjön Alstern eller kring älven Alstran. Se vidare under namnelementet *hem*.

I socknen finns en gård, som nu har namnet *Allström* och vars namn 1433 7/2 Edsholm RAp är belagt som *alstrem*. (Även det senmedeltida belägget *Alstrem* i C 20, vilket i SOV 7 s 17 förs till det medeltida torpet *Alstirs quern*, nuvarande gården Alster, i Karlstads hd, avser troligen gården i Väse hd.) Namnet *Alstrem* antas i SOV 13 s 2 vara en förkortning av *Alstremrudhum*, vilket förmodas vara det tidigaste belägget på gårdnamnet, med sockennamnet *Alster* i bl. Förklaringen är säkerligen förfelad. Sannolikt har ingen förkortning *Alstremrudhum* till *Alstrem* skett, utan det urspr gårdnamnet är *Alstrem*, tidigast indirekt belagt i bl i *in alstremrudhum* 1326 17/1 uo RAp (SD 3 s 708) och senare, 1433, som *alstrem*. *Alstremrudhum* betecknar sannolikt en gård som hört till gården Alstrem, eller legat intill denna gård. Att *Alstremrudhum* 1326 avser en gård av en viss storlek framgår av innehållet i brevet av 1326, i vilket Thorberg Ragvaldsson ger sin hustru Margareta *predia mea in alstremrudhum sita videlicet bæghisbol et lætturud* i morgongåva. Den mest sannolika förklaringen till att inte någon gård med namnet *Alstremrud* e d i dag finns i socknen är att lokaliteten försvunnit eller, troligare, bytt namn.

Sockennamnet *Alstrem* förekommer alltså även som namn på en vid Alstersälven norr om sjön Alstern liggande medeltida gård, på vars mark sockenkyrkan ligger med prästgården i omedelbar anslutning härtill. Gårdens namn är i dag förvanskat till *Allström*. Sockennamnet är säkerligen ett f d gårdnamn.

Fågelvik, Östra. Äldsta belägg: *j fuglauik sokn* 1400 29/3 Edsholm RAp (SRP 3083). Tillägget *Östra* tillkom 1886 på officiell väg för att skilja socknen från *Västra Fågelvik* i Nordmarks hd. Kyrkan ligger nu på hemmanet Bergs ägor i närheten av en vik av Vänern, nuv *Gränsviken*, vars äldre namn antas ha varit **Fågelvik* (SOV 13 s 10). Enl Djurklou s 92 låg dock socknens äldsta kyrka på hemmanet Björkas mark. Gårdarna Berg och Björka (förr vardera 1 mtl, kyrkohmn, präste), bär namn som är äldst belagda 1540 resp 1468 (SOV 13 s 10). Då det inte finns något som tyder på att vare sig den medeltida gården *Björka* eller den sannolikt medeltida gården *Berg* tidigare haft ett annat namn, förefaller det mest sannolikt att den f d viken givit namn åt kyrkplatsen eller den omgivande centralbygden, inte åt den gård på vars mark den gamla sockenkyrkan legat. Vikar, fjordar och vattendrag tycks i de flesta fall först ha givit namn åt en by, gård eller marknadsplats, inte åt det runt viken liggande området. Se härom G Holm i NoB 43 (1955) s 105 ff, P Hovda i NoB 59 (1971) s 127 och där cit litt samt i KL 12 sp 244, L Moberg i SaoS 1964 s 86

och där cit litt samt M Olsen i NK 5 s 33. Den gamla kyrkans plats vid den f d viken **Fågelvik* på antingen gården Bergs eller gården Björkas ägor talar för att kyrkplatsen här först fått namn efter viken.

Väse. Kallas även *Väshärad*. Äldsta belägg: *in parochia væherad* 1359 25/3 uo RAp (SRP 408), *parochie wæsherad* 1390 (8/7) Skara RAp (SRP 2535), *i wæsæheradhe* 1391 17/6 Varnhem RAp (SRP 2560), *j væshærazsokn* 1392 24/10 Gillberga RAp (SRP 2643). *Wessa* 1556 Länsreg f 221 v, ej tidigare i SOV. Samtliga äldre belägg har elementet *härad* som fast beståndsdel i namnet utom formen *Wessa* 1556, som sannolikt är en ellips av det längre namnet. Namnet är belagt som sockennamn 1359 och formellt identiskt med häradsnamnet. Hl *härad* har här troligen betydelsen 'bygd' och bl är sannolikt ett numera försvunnet namn **Væs* eller **Væsa* på älven Glumman (SOV 13 s 17 och där cit litt). Ang vattendragsnamn i bl se Andersson 1965 s 38 ff, 175 f, Lindquist 1926 s 426 och J Sahlgren i OUÅ 1953 s 5 f samt litt cit under sockennamnet *Visnum*. Sockennamnet är sannolikt ett urspr bygdenamn.

Älvdals härad

Dalby. Äldsta belägg: *Dalbo soken* 1503 Skb s 67. Enl SOV 14 s 2 var socknens namn urspr **Dalbo(a) soken*. Bl är gen pl av inbyggarbeteckningen för invånarna i en bygd som bör ha kallats **Dalen* och ha omfattat den övre delen av Klarälvsdalen. Den nuvarande namnformen *Dalby* är en omvandling av det ovan nämnda *Dalbo*, sannolikt tillkommen under inflytande av i trakten förekommande namn på *-by*. Jfr sockennamnet *Kuddby* (Björkekinds hd, Östg 1) i Franzén 1937 s 138 samt Ståhle 1946 s 552 ff. Namnet är säkerligen ett primärt sockennamn med inbyggarbeteckning i bl.

Ekshärad. Äldsta belägg: *Ekysherrede* 1503 Skb s 68. Sockennamnet är formellt identiskt med namnet på ett numera försvunnet härad. Jfr *Frykerud*. Se vidare under häradsnamnet, kap 9.

Finnskoga, Norra. Kallas *Norra Finnskoga, Norra kapellet* eller, någon gång, *Höljes*. Äldsta belägg: *Norra Finnskoga Capellförsamling* 1840 jb, då socknen inrättades. Området hörde tidigare till Dalby. Av de i SOV 14 s 23 citerade äldre beläggen avser flera hela det av finnar koloniserade området och inte socknen. Namnet *Finnskogarna* betecknade från början säkerligen de av finnar koloniserade skogarna. I norra Värmland utgjordes finnmarkerna huvudsakligen av det skogsområde som nu bildar socknen Södra Finnskoga, i vilken invandring skedde långt tidigare än i den nuvarande socknen Norra Finnskoga. I Norra Finnskoga finns endast två gamla finska hemman och området hade Dalby som bebyggelsecentrum medan Södra Finnskoga-området var orienterat mot Norge. Detta märks bl a i dialekterna i områdena. I Södra Finnskoga talades Solörmål, medan dialekten i Norra Finnskoga är en variant av Dalbymål (Broberg 1973 spec s 60, 63, 71).

Böjningsformen *finnskoga* i namnen *Norra* och *Södra Finnskoga* är den dialektala motsvarigheten till riksspråkets *finnskogarna*, dvs best form m pl. De båda sockennamnen har den dialektala böjningsform som förekommer i dialekten i Södra Finnskoga, vilket också är

det genuina finnskogsområdet. Då sockenbildningen skedde och sockennamnen kom till, namngavs den norra delen av skogsområdet i analogi med den södra delen och de särskiljande tilläggen *Norra* och *Södra* tillkom. Jfr sockennamnet *Nyskoga* nedan. Liksom andra namn på *-skog(a)* betecknar *Finnskoga* ett område som ligger i utkanten av den odlade bygden och räknas till dennas utmarksområde. Se även namnelementet *skog*. Namnet (*Södra*) *Finnskogas* plurala form syftar på att flera skogsområden avses.

Ytterligare två namn förekommer ibland som beteckning på socknen *Norra Finnskoga*, *Höljes* och *Norra kapellet*. Det senare motsvarar *Norra Finnskoga Capellförsamling* (jå 1840-talet). *Höljes* är namnet på det hemman på vars mark kyrkan ligger (SOV 14 s 23). Socken har alltså flera namn av vilka två är bildade enligt de två vanligaste namngivningsprinciperna för sockennamn i Värmland. Det ena är ett tidigare områdesnamn, om än tillkommet i analogi efter *Södra Finnskoga*, det andra ett tidigare gårdnamn.

Finnskoga, Södra. Kallas *Södra Finnskoga* och *Södra kapellet*. Äldsta belägg: *Södra Finnskoga Capellförsamling* 1840 jå, då socknen bildades (SOV 14 s 25). Området, som tidigare hörde till Dalby, kallas även *Sörfinnskogen* (R Bg). Om sockennamnet se under *Norra Finnskoga*.

Gustav Adolf. Kallas även *Gustava* (grav accent, *guståva*). En kapellförsamling bildades 1765 av hemman och lägenheter från Ekshärads och *Norra Råda* sn. Namnet är givet 1791 efter den dåvarande kronprinsen, senare kung Gustav IV Adolf (SOV 14 s 11 f). Dubbletten *Gustava* är en talspråklig förkortning av den längre officiella namnformen med ordleksanknytning till personnamnet *Gustava*.

Ny, Norra. Kallas även *Nysocken*. Äldsta belägg: *Ny soken* 1503 Skb s 81. Namnet är givet i förhållande till en äldre intill liggande socken (SOV 14 s 29), Dalby eller Ekshärad, och är ett primärt sockennamn. Jfr *Ny* i Jösse hd. Den 1886 på officiell väg tillkomna bl *Norra* skiljer sockennamnet från *Ny* i Jösse hd och *Södra Ny* i Näs hd.

Nyskoga. Äldsta belägg: *Nyskoga* kungl brev 20/12 vid socknens tillkomst 1872. Området kallas i kb 1848 *Ny Sockens Finnbyggd* och ligger i skogsområdet mot norska gränsen söder om *Södra Finnskoga* sn. Namnets bl är sockennamnet *Ny* och markerar områdets tillhörighet till *Ny* sn. Hl är *skoga*. Eftersom socknen omfattar den skogiga del av *Ny* sn som koloniserats av finnar och är *Ny* sockens finnskog, är namnet säkerligen en redukt av ett **Nyfinnskogen* med pluralformen *skoga* tillkommen efter mönster av namnen *Norra* och *Södra Finnskoga*. I *Nyskoga* sockendialekt har nämligen best form pl ändelsen *-an*, inte som i *Södra Finnskoga -a* (se ovan). Sockennamnet är ett urspr områdesnamn.

Råda, Norra. Kallas *Råda*. Äldsta belägg: *Rode soken* 1503 Skb s 69. Tillägget *Norra* tillkom på officiell väg 1886 för att skilja socknen från *Södra Råda* sn, *Visnums* hd. Sockennamnet är givet efter gårdarna *Västra* och *Östra Råda* där kyrkan ligger (SOV 14 s 38).

Sunnemo. Äldsta belägg: *Sunnemo Capell* 1805 jb. Socknen bildades detta år av gårdar från Norra Råda sn. Sockennamnet *Sunnemo* är givet efter Sunnemo masugn och hytta, på vars mark kyrkan, f d kapellet, legat sedan 1653 (SOV 14 s 45 samt Sunnemo socken, 1953, s 321). Jfr *Brattfors* i Färnebo hd ovan. Ett äldre namn på kapellet och kapellförsamlingen är gårdnamnet *Tutemo* 1676 (SOV 14 s 45).

Ölme härad

Varnum. Kallas även *Varnomme*. Äldsta belägg: *parochie varneem* 1362 30/9 Söderk RAP (SD 8 s 223). Namnet är sammansatt av ett fsv älvnamn **Varn* eller **Varna* f, som betecknat nuv *Varnan*, och *hem*, senare utvecklat till *-um*. Jfr Th Andersson i NoB 67 (1979) s 142 f, L Elmevik i OUÅ 1963 s 42 f och SOV 15 s 2. En inbyggarbeteckning bildad till namnet *Varnum* förekommer i namnets dialektala form, *Varnomme*, och i skriftliga belägg fr o m 1381. Namnformen *Varnomme* anses vara en försvagad form av en inbyggarbeteckning **varnhemar* i gen pl och är säkerligen en ellips av en alternativ namnform med inbyggarbeteckningen i gen i bl samt *sokn* i hl. Jfr *Dalby* o *Färnebo* i Älvdals resp Färnebo hd.

Den nuvarande sockenkyrkan ligger i Kristinehamns stad nära älven *Varnan*, där även den äldre kyrkan antas ha legat liksom prästgården (SOV 15 s 42, 45). Ingen gård eller by med namnet *Varnum* finns i socknen. Om namnet vid tiden för kristendomens införande betecknat en bygd eller en gård är svårt att avgöra. För att en gård betecknats talar kyrkans och prästgårdens läge vid älven samt det faktum att de flesta övriga *hem*-namn i Värmland och Västergötland betecknar gårdar. Se vidare under namnelementet *hem*.

Ölme(härad). Kallas *Ölme*. Följande belägg på sockennamnet har tillkommit efter publiceringen av SOV 15: *ölmehæredh* 1386 12/4 uo Skoklp, *i vlmehæredh* 1438 1/7 Tingvalla C 4 f 42 r reg 1470t (SMR 772), *jn ylmahæradh* 1471 5/3 Fägre RAP.

Prästgården kallas *Skåre* sedan gammalt och dess ägor går mot älven *Ölman* med en smal remsa i sin östra del. Kyrkan ligger nära prästgården på gården *Rudsbergs* ägor (SOV 15 s 30 f). Någon gård eller by med namnet *Ölme* finns inte nu i socknen. Ett belägg *i ylmu* 1360 10/3 Tingvalla Sävstahp syftar enl kontexten säkerligen på en gård. Belägget förekommer inte i SOV 15. Gårdnamnet, som sannolikt är sekundärt till ett fsv älvnamn **Ylma* svarande mot nuv *Ölman*, pekar på att gården legat vid älven. Ingen lägesangivelse förekommer i diplomtet och det är därför oviss om gården legat i Väse eller *Ölme* sn, vilka båda genomflyts av *Ölman*.

Namnet *Ölmehärad* betecknar såväl socknen som häradet. Hl *härad* är en fast beståndsdel av namnet och har troligen betydelsen 'bygd'. Bl är gen sg f av ett namn *Ylma*. Det är knappast troligt att bl utgörs av det medeltida gårdnamnet *Ylma* utan av den fsv formen av älven *Ölman* namn, vilket även förekommer sekundärt i gårdnamnet. Namnet *Ölmehärad* betydde troligen 'bygden vid Ylma' innan det blev sockennamn. Se även under häradsnamnet. Namnformen *Ölme* är en förkortning av det längre namnet.

I länets medeltida sockennamn går hl vanligen tillbaka på beteckning för naturlokalitet. Ord med bebyggelse-, odlings- eller artefaktbetecknande betydelse ingår dock i följande fall: Gillbergs hd: *Långserud* (där namnet ersatte det gamla, områdesbetecknande *Långskog*); Grums hd: *Segerstad*; Nordmarks hd: *Karlanda* och *Sillerud*; Näs hd: *Botilsäter*, *Bro*, *By*, *Eskilsäter*, *Tveta* och *Ölserud*; Visnums hd: (*Södra*) *Råda* och *Visnum*; Väse hd: *Alster* (i den medeltida namnformen); Älvdals hd: (*Norra*) *Råda*; Ölme hd: *Varnum*. Namnen är sannolikt samtliga f d gård- eller bynamn, med undantag av *Varnum* och *Visnum*, vilka troligen betecknade områden då namnen blev sockennamn, men sannolikt är urspr gård- eller bynamn.

I följande fall är hl elementet *härad*, sannolikt i betydelsen 'bygd': Grums hd: *Grums*(*härad*); Kils hd: *Frykerud* (*frykahæridhz sokn* 1389); Väse hd: *Väs*(*härad*); Älvdals hd: *Ekshärad*; Ölme hd: *Ölme-härad*. Namnen är formellt identiska med namnet på det härad till vilket socknen hör eller hört och betecknar socknar i länets centralbygder, de flesta i häraderna vid Väneren. De är samtliga f d (eller nuvarande) områdes- eller distriktsnamn. I följande sockennamn går hl tillbaka på ord med naturbetecknande betydelse: Fryksdals hd: *Fryksände*, *Lysvik*, *Sunne* och *Äntervik*; Gillbergs hd: *Gillberga*, *Stavnäs*, *Svanskog*, *Värmskog*, *Långskog*, *Åstenskog*/*Östenskog* och *Ämmeskog*; Grums hd: *Ed* och *Nor*; Jösse hd: *Arvika*, *Brunskog*, *Eda*, *Gunnarskog*, *Köla* och *Älgå*; Karlstads hd: *Hammarö*; Kils hd: (*Stora*) *Kil*, (*Nedre*) *Ullerö* och (*Övre*) *Ullerö*; Nordmarks hd: *Blomskog*, (*Västra*) *Fågelvik*, *Holmedal*, *Järnskog*, *Silbodal*, *Skillingmark*, *Trankil*, *Töcksmark* och *Östervallskog*; Näs hd: *Huggenäs*, *Kila* och *Millesvik*; Visnums hd: *Rudskoga* och (*Visnums*-) *Kil*; Väse hd: (*Östra*) *Fågelvik*. Vanliga naturbetecknande huvudleder är *skog* och *vik*. Samtliga medeltida sockennamn på *-skog* och *-mark* ligger i länets utmarksområden och även i utmarken av de härad till vilka de hör. De har samtliga tidigare betecknat områden. Se vidare härom under namnelementet. De flesta namnen på *-skog* och *-mark* har som bl namnet på en sjö som dominerar området och som i de flesta fallen ligger mellan centralbygden och utbygden. I *Blomskog* kan dock bl vara ett vattendragsnamn, i *Skillingmark* sannolikt en inbyggarbeteckning och i *Rudskoga* och *Brunskog* beteckningar för röjning och bränning. I det senare fallet kan ev vådeld avses. F d områdesnamn är sannolikt också *Fryksände* och *Hammarö* och möjligen *Lysvik*. Se vidare under resp sockennamn. Av de övriga sockennamnen med naturbetecknande hl är det sannolikt att följande namn betecknat gårdar eller byar, innan de blev sockennamn (se resp sockennamnsartikel): Fryksdals hd: *Sunne* och *Äntervik*; Gillbergs hd: *Gillberga*; Grums hd: *Ed* och *Nor*; Jösse hd: *Arvika*, *Eda* och *Älgå*; Kils hd: (*Stora*) *Kil*; Nordmarks hd: (*Västra*) *Fågelvik*, *Holmedal* och *Silbodal*; Näs hd: *Huggenäs*, *Kila* och *Millesvik*; Visnums hd: (*Visnums*-) *Kil*. (*Östra*) *Fågelvik* och (*Nedre*) *Ullerö* är troligen tidigare namn på kyrkplats, ej gårdnamn, liksom *Glava* möjligen 'gladbornas vall'. Ett sockennamn är urspr namn på landskapets tingsplats: *Tingvalla* i Karlstads hd.

Liksom namnen på *-hem* och *-härad* ligger huvudparten av de sockennamn som är f d by- eller gårdnamn i länets centralbygder vid Väneren och i de sydligare delarna av de stora dalgångarna. På Värmlandsnäs tycks de flesta sockennamnen vara f d by- eller gårdnamn. De anknyter därmed också i sin geografiska spridning till socken-

namnstyperna i Västergötland, där det stora flertalet sockennamn tidigare varit bynamn. Se härom SOSk 1 s 7 och SOÄ 1: 1 s 26 f samt där cit litt. De sockennamn som tidigare betecknat områden förekommer såväl i länets centrala delar (det gäller huvudsakligen namnen på *-härad*) som i utmarksområdena, exempelvis namn på *-skog*. Man kan observera att i tre sockennamn, *Frykerud* samt *Övre* och *Nedre Ullerud* i Kils hd, har den urspr hl på *härad* resp *ö* förvanskats och omvandlats till *rud*, som också är den vanligaste hl bland länets gårdnamn.

Ett sockennamn i norra delen av Älvdals hd, *Dalby* (< **Dalboa socken*), bestod urspr av en inbyggarbeteckning i gen pl till vilken fogats en numera försvunnen områdesbetecknande hl *socken*. Jfr det senare belagda *Färnebo* nedan samt den alternativa namnformen *Varnomme* till sockennamnet *Varnum*. Liksom namnet *Dalby* är de tre sockennamnen *Ny*, urspr *Nysocken* o d, i Jösse, Näs och Älvdals hd primära sockennamn, dvs namnen har tillkommit i samband med tillkomsten av den socken de betecknar. Av de namnelement som hör till våra äldsta bebyggelsenamnstyper är endast *hem* representerat bland värmländska sockennamn. Till senare skikt hör *by*, *rud* (*råda*), *stad* och *säter*. Bygdenamnen på *-härad* är av oviss ålder. Jfr kap 11.

Under 1600-1800-talet bildades 23 nya socknar genom utbrytning ur de äldre. I dessa fall är det möjligt att genom en analys av namnens funktion i namngivarnas miljö få klarhet i vad namnen betecknade då de blev sockennamn. De nya socknarnas namn är i de allra flesta fallen f d gårdnamn, t ex *Lekvattnet*, eller namn på en hytta och kring denna uppväxande bebyggelsecentrum, t ex *Brattfors*. *Lungund(et)* i Färnebo hd betecknade dock sannolikt tidigare kyrkplatsen och sockennamnen *Gräsmark* i Fryksdals hd, *Mangskog* i Jösse hd samt *Norra* och *Södra Finnskoga* och *Nyskoga* i Älvdals hd går helt (*Gräsmark* och *Mangskog*) eller delvis (de övriga) tillbaka på gamla områdesnamn. Se vidare härom under resp sockenartikel. Liksom de äldre sockennamnen på *-skog* och *-mark* betecknar de avses, i länets utmarksområden liggande socknar. *Norra Finnskoga* kallades inofficiellt även *Norra kapellet* eller *Höljes*, *Södra Finnskoga* även *Södra kapellet*. Namnet *Norra Finnskoga* är tillkommet i analogi med *Södra Finnskoga*, som är ett f d områdesnamn med förtydligande tillägg. *Höljes* är ett f d gårdnamn. Även bland namnen på de yngre socknarna finns några primära sockennamn. Ett namn, *Färnebo* i Färnebo hd (jfr *Dalby sn* ovan), består av en inbyggarbeteckning i gen pl, urspr sannolikt i kombination med en områdesbetecknande hl *socken*, vilken fallit bort.

Följande namn var inte lokalitetsbetecknande innan de blev sockennamn: *Gustav Adolf*, inofficiellt *Gustava*, i Älvdals hd, vars namn är givet efter dåvarande kronprinsen, senare kung *Gustav IV Adolf*, samt *Nyed* i Nyeds hd, inofficiellt *Nysocken*. Namnet *Nyed* är bildat till namnet på kyrkbyn *Ed* med adjektivet *ny* som bl.

Sockenindelning

Som klart medeltida måste man självfallet betrakta de socknar vilkas namn är belagda som sockennamn under medeltiden t o m 1503 samt vidare Långskogs, Ämmeskogs och Åstenskogs/Östenskogs snr i Gill-

bergs hd. Långskog och Ämmeskog tycks ha upphört som socknar före 1540 (Skjb) och uppgått i den nybildade socknen Långserud, dit även Åstenskog/Östenskog fördes efter 1540. Ingen av de tre socknarna finns med 1556 i Länsreg, väl p g a att de då uppgått i Långseruds sn. Holmedals, Järnskogs, Skillingmarks och Östervallskogs sn i Nordmarks hd är belagda först 1531 (i en förteckning över klockskatten på Dal, varom se S Kjällerström i Scripta Minora 1969-1970: 2-3 s 63 ff) och Töcksmarks sn i samma hd samt Hammarö sn i Karlstads hd först 1540 (se ovan). Säkerligen är även dessa socknar medeltida. Det totala antalet medeltida socknar i länet var om detta är riktigt 65. Strävan under 1500-talet var att minska utgifterna för kyrkan och kyrklig administration genom sammanläggning av socknar — exempel härpå är Långskogs, Ämmeskogs och Åstenskogs/Östenskogs snr som lades samman till Långseruds sn (se ovan) — inte att inrätta nya. Jfr även förhållandena i Västergötland, där antalet socknar var större under medeltiden än under nya tiden (SOSk 1 s 7 och SOÄ 1:1 s 25). En tanke att Hammarö sn ev inrättats under reformationstiden, eftersom namnet är belagt som sockennamn först 1540 (se ovan under sockennamnsartikeln och där cit litt) måste därför anses som osannolik. I Karlstads, Nordmarks, Näs, Visnums, Väse och Ölme hd i länets centrala delar har inga nya socknar tillkommit. I sådana områden som tidigare varit glest eller inte alls bebyggda inrättades från 1600-talet och framåt nya socknar p g a nyodlingen, den finska invandringen samt bergsbrukets utveckling och den därmed sammanhängande befolkningsökningen. Så tillkom under 1600-talet fyra socknar i Färnebo, Jösse och Nyeds hd, liksom f ö Nyeds hd, under 1700-talet sex socknar och kapellförsamlingar i Färnebo, Grums, Kils och Älvdals hd och under 1800-talet 13 socknar och kapellförsamlingar i Fryksdals, Färnebo, Gillbergs, Jösse, Nyeds och Älvdals hd. Den största expansionen från 1600-talet och framåt har ägt rum i Fryksdals, Färnebo och Älvdals hd. Där ligger de flesta socknarna som bildats fr o m 1600-talet.

11. Namn på byar och gårdar

Vanligast bland länets by- och gårdnamnselement är *rud*, som ingår i närmare 500 namn, och *torp*, som ingår i nästan lika många. En annan stor grupp är namnen på *-by*. Liksom de flesta andra bebyggelsenamn innehåller by- och gårdnamnen i Värmland ofta hl med urspr bebyggelsebetecknande betydelse, t ex *gård* och *hem*, hl som är urspr naturbetecknande, t ex *dal* och *vik*, eller hl som är ägobetecknande, dvs som urspr betecknat någon form av bearbetad mark, t ex *bråte*, *gårde*, *rud* och *vin(i)*. Några namn är uppkallelsenamn, t ex *Apertin* i Kils hd (SOV 8 s 13 f, där otolkat) som enl E Noreen i NoB 27 (1939) s 171 f är uppkallat efter staden och biskopssätet Aberdeen i Skottland.

Vissa namn består av lägesangivande preposition samt beteckning för den lokalitet som är utgångspunkt för lägesangivelsen, t ex *Nordsjö* i Kils hd, *northansioar* 1268 (SOV 8 s 55 f), *Sunnandå* i bl a Väse hd (SOV 13 s 8), *Västanå* i bl a Fryksdals hd (SOV 2 s 6) och *Östanås* i Karlstads hd (SOV 7 s 16). Vidare förekommer namn som består av ett bebyggelsenamn som hl och ett adjektiv som bl, t ex *Gammalkroppa*, *Nykroppa* i Färnebo hd (SOV 3 s 23, 25, 27), där hl sanno-

Tabell 2. De äldsta by- och gårdnamntyperna, deras frekvens och genomsnittstorlek i mtl.

Namnelement	Antal by- och gårdnamn belagda 1540 och tidigare	Mtl i genomsnitt
hem	9	1,3
löv	1	1
vin(i)	8	1,6
by	153	1
torp	25	1
säter	15	1,5
bol, böle	66	1
land	12	1
rud	144	1
bo(d)	12	1

likt är bebyggelsenamnet *Kroppa*. Ett antal namn består av hl som är bildade efter mönster av andra bebyggelsenamn, t ex vissa av namnen på *-berg*, *-dal*, *-holm* och *-hov*. Bl i dessa namn är ofta personnamn med anknytning till ägarfamiljen eller annat ortnamn. Se vidare härom under namnelement.

Flera namn har en stelnad fsv dativform i sin nusvenska namnform, t ex *Takene* i Hammarö sn, Karlstads hd (SOV 7 s 15), som går tillbaka på best dativ sg av *taka* f, samt *Norum* och *Rådom* i Nyeds sn och hd (SOV 10 s 7 f), som går tillbaka på dativ pl av *nor* resp *rud* eller *ruda*. Namntypen *Takene* kan ha blivit mönsterbildande. Jfr t ex *Skagene* i Hammarö sn, Karlstads hd, varom se J Sahlgren i Hammarö s 155 f, och *Kilene* i samma sn (aa s 156), vilka av Sahlgren anses vara bildade till *Skagen* och *Kilen* med tillägg av *-e* efter mönster av *Takene*.

Namnelement som hör till våra äldsta bebyggelsenamnstyper är *hem*, *löv* och *vin(i)*. Till senare skikt hör *bo(d)*, *bol* och *böle*, *hult*, *mark*, *rud*, *säter*, *tomt*, *torp*, *åker* m fl. Namnelementet *rud* är så vanligt i namn på bebyggelser att det utvecklats till ett bebyggelsenamnsuffix. Se vidare härom under namnelementet.

I de områden som koloniserades av finnar förekommer värmlfi hl i by- och gårdnamnen, t ex *Bassissa*, *Bassbärissa* och *Rammala* i Nyskoga sn, Älvdals hd (SOV 14 s 35). De flesta som redovisas i SOV förekommer i Nyskoga sn och är alternativa namnformer till ett svenskt namn.

I tabell 2 redovisas uppgifter om de äldsta by- och gårdnamntyperna, deras frekvens och genomsnittstorlek i mtl. Endast namn belagda 1540 och tidigare, vilka i ä jbr betecknar enheter på 1/2 mtl och mera, har tagits med. Till grund för mantalsuppgifterna ligger de uppgifter som redovisas i häradsdelarna av SOV under ä jbr, varmed liksom i SOÄ avses jbr från tiden före 1560. Endast ett fåtal lokaliteter består av mer än 1 mtl. Detta gäller även sådana som betecknas med namn tillhöriga våra äldsta namntyper. Härmed kan jämföras storleksuppgifterna i SOÄ 1:1 s 28 f och SOSk 1 s 8, där mantal i genomsnitt för motsvarande kategorier är betydligt högre. Ett av *vin(i)*-namnen i Värmlands län betecknar en lokalitet som enl ä jbr varit på sammanlagt 4 mtl (*Norra* och *Södra Skane* i Näs hd, SOV 11 s 23 f) och två

lokaliteter på 2 mtl (*Bredene* i Näs hd samt *Norra* och *Södra Törne* i Grums hd, SOV 11 s 36 resp 5 s 25, 32). Av bebyggelserna med namn på *-hem* är en by på sammanlagt 3 mtl (*Säm* i Grums hd, SOV 5 s 18) och en på sammanlagt drygt 2 mtl (*Skanum* i Ölme hd, SOV 15 s 33). Sex *by*-namn i Fryksdals, Näs, Visnums och Ölme hd, sex *torp*-namn i Karlstads, Näs, Visnums och Ölme hd, sju *säter*-namn i Gillbergs, Karlstads och Näs hd, två *bol*-, *böle*-namn i Gillbergs hd och sju *rud*-namn i Gillbergs, Grums, Jösse, Karlstads, Näs och Visnums hd betecknar enheter på 2 mtl. Skillnaderna i storlek mellan äldre och yngre namntyper är alltså mycket mindre i Värmlands län än i Västgötalänen och bebyggelserna är totalt sett mycket mindre. De flesta av enheterna på 2 mtl eller mer ligger i Vänerhäraderna.

12. Naturnamn

12: 1. Namn på sjöar och andra vattensamlingar

Namnen på sjöar och andra vattensamlingar kan delas in i två huvudgrupper: namn med ord för vattensamling som hl och namn utan sådan hl. Jfr Sahlgren 1912 s 16 ff, 22 ff, SOSk 1 s 10 och SOÅ 1:1 s 30 f. Följande beteckningar för olika slag av vattensamlingar förekommer som hl, ensamt, som senare led eller, i något enstaka namn, som framförställd hl med bl som senare led: *ave*, *brunn*, *damm*, *dulp(a)*, *dy(e)*, *dyvel*, *dyvling*, *dävel*, *fjord*, *flade*, *flaga*, *flo(e)*, *fly*, *flyt (flöt)*, *hå*, *håll(a)*, *höl (hölj)*, *järv(a)*, *kulpa*, *källa*, *lamp (lam)*, *le*, *lok*, *lon(a) (lun)*, *lök*, *pott*, *potta*, *potti*, *puss*, *pöl*, *sjö*, *slor*, *tjärn*, *vatten*. Vanligast är *sjö* och *tjärn*. Om elementens betydelse och vidare förekomst se resp namnelement. Angående de supponerade beteckningarna *und* och *vätter* för vatten eller sjö se resp namnelement.

Namn med framförställd hl är *Tjärnen (Tjärnarna) på berget* i Älvdals hd (SOV 14 s 94) och ev *Lelången* 'den långa Le', långsträckt sjö i Gillbergs hd, där förleden enl SOV 4 s 53 är en motsvarighet till fvn *hlér* 'hav' och *-en* i så fall bör ses som ett senare tillägg till namnet efter mönster av andra sjönamn på *-en*, varom mera nedan. Jfr även *Lelång* i Nordmarks hd (SOV 9 s 96) där förleden är bl och betecknar läge intill sjön Stora Le. Se vidare namnelementet *le*, kap 13. Några namn är suffixbildningar, t ex *Värmeln*, fsv **Virmil*, säkerligen bildat till ett fsv älvnamn **Værma* med *il*-suffix med betydelsen 'den till **Værma* hörande'. Se härom under namnet *Värmland* (kap 2) och där cit litt. Även namnet *Vänern*, fsv *Vænir*, kan vara en onomastisk suffixbildning till ett älvnamn, en *ia*-avledning till ett icke belagt namn, fnord **Vān*, på Göta älv, vilket kan sammanställas med det mytiska litterära fvn älvnamnet *Vān*, ett ev noanamn på Göta älv med betydelsen 'förhoppning, god utsikt'. Sjönamnet kunde ha betydelsen 'den som avrinner genom Van'. Härom J Sahlgren i NoB 47 (1959) s 5 ff. Enligt andra tolkningsförslag är sjönamnet bildat till ett fsv *vān* f 'vån, förhoppning' (jfr sv dial *vån* 'fiskeredskap', no dial *von* 'ställe där man väntar sig jakt- eller fiskelycka') och kunde då betyda 'den som ger förhoppning om god fiskelycka' (se SOV 5 s 37, 7 s 25 f, 11 s 76 f, 12 s 53 f, 13 s 32 f och 15 s 51 f samt där cit litt) eller till en motsvarighet till adj *vān* (urnord **wāni-*) kanske i en urspr betydelse 'strålande, skön'. Jfr Hellquist EO s 1390 f och där cit litt. Om *Vänern* se även

Pamp 1974 s 83 f, SOSk 17 s 44 f, SOÄ 1:1 s 31, Ståhl 1976 s 109 f och hos dessa cit litt. Vidare är sjönamnet *Varalden*, tilljämnad form av fvn *Verald*, säkerligen en bildning med suffixet *-ald* till en stam identisk eller samhörig med den som förekommer i fvn *vera* 'vila, ro' med betydelsen 'den lugna (sjön)'. Se vidare B Lindén i ANF 70 (1955) s 197 ff, NG 5 s 163 och SOV 6 s 115 f samt där cit litt. Det likaledes från fornspråklig tid belagda *Skagern*, fsv *Scaður*, (SOV 12 s 52) är enligt Hellquist 1903-06 s 534 bildat till stammen i got *skadus* 'skugga', samhörigt med västgdial *skadda* f 'dimma'. Enligt Sahlgren 1912 s 92 är namnet bildat till en *u-* eller *i-*stam *skað-*, etymologiskt samhörig med latinska *scatēre* och *scatūrire* 'framvälla, uppspringa, flöda' och *scatūriġo* 'källsprång', med betydelsen 'den framkvällande' e d eller ev 'den porlande, svällande' e d. Sahlgren vill i fsv *Scaður* snarast se en numera försvunnen beteckning för sjö, utvecklad ur betydelsen 'den framkvällande' e d. Namnet torde ännu ej vara tillfredsställande tolkat, jfr I Lundahl i SOSk 17 s 34 f. Ett annat ordbildningselement i sjönamnen i länet är *-ing* (*-ung*). Ev förekommer också bildningar med ett suffix *-und*. Se vidare namnelementen *-ing* och *-und*, kap 13.

Åtskilliga sjönamn är ellipser, ideella eller reella (eller bildningar efter mönster av sådana), bildade till appellativ, enstaka ortnamn, adjektiv och verb. Om bildningssättet se tex DNO 1:1 s XVIII, B Lindén i NoB 57 (1969) s 5 ff och Sahlgren 1912 s 16 ff, spec s 26 ff. Urspr obest form hos sjönamn har sekundärt ersatts av best form, tex *Vänern* av fsv *Vænir*. Som Sahlgren påpekar har säkerligen ändelsen *-en* övergått till ett produktivt suffix »Sedan man genom ellips bildat hundratals ock åter hundratals av sjönamn på *-e(n)* . . . Man hade troligen ej allttjämt klart för sig, att det var bestämda artikeln man tillade till det förkortade namnet. Men i så fall blev förkortningen ej någon ellips, utan en redukt av samma typ som *labbis* av *laboratoriūm + is*» (Sahlgren 1912 s 58). Jfr här J Sverdrups uppsats om analogi vid bildning av norska vattendragsnamn med *n-*suffix i MoM 1910 s 143 ff och ev Hj Lindroth i anslutning till bildning av namn på öar mm i SIOD 3 s 82 ff. Det är i åtskilliga fall praktiskt taget omöjligt att avgöra om namn innehållande personnamn, adjektiv, verb eller appellativ med bibehållet genus, är vid namnbildningen nyuppkomna ord eller inte. Namn bildade till appellativ med från namnet avvikande genus bör dock kunna betraktas som onomastiska bildningar, liksom namn bildade till annat ortnamn. Då ett namnbildningsmönster väl uppstått kan namn med den etablerade strukturen nybildas genom analogi, så att sjönamn på *-en* bildas efter mönster av sjönamn som *Aspen* och *Soten*, namn på holmar och skär bildas efter mönster av namn på *-a* och *-en* osv. Se vidare nedan under resp naturnamnskategori. En mer eller mindre bestämd uppfattning om vilken struktur namn på vissa lokalitetskategorier »bör» ha ingår med säkerhet i en individs allmänna språkmedvetande. Flera av de bildningar som utgår från appellativ har maskulin form och är moveringar av feminina eller neutrala ord, kanske med ett maskulint ord för vattensamling som *sjö*, *pott* e d som bas för namnbildningen. Maskulina bildningar innehållande appellativ med annat genus är: *Pånken*, sjö i Väse hd, till fiskbeteckningen *panka* f (SOV 13 s 32; namnet är en parallell i moverad form till namn som *Spraggen*, se nedan), *Paradisén*, tjärn i Färnebo hd (SOV 3 s 76) och *Pörtarna*, tjärnar i Älvdals hd (SOV 14 s 86; till *pörte* n). Sjönamn som *Aspen* i Gillbergs hd (SOV 4 s 43),

Björken i Fryksdals hd (SOV 2 s 50), *Lilla och Stora E'ken* i Jösse hd (SOV 6 s 84), tjärnamnet *Barlingen* i Näs hd (SOV 11 s 73) är sannolikt bildade till träd­beteckningarna *aspe* n, *björk* f, *eke* n, *barlind* f 'idegran'. *A'spen* och *Lilla och Stora E'ken* kan också vara bildade till vattendragsnamn som **A'span*, **E'kan*, vilka i sin tur bildats till träd­beteckningarna. Vattendraget *Viggen*, numera också kallat *Viggälven*, för­binder sjöarna *Viggen* i Älvdals hd samt *Räviggen* och *Övre och Nedre Gräsviggen* i Fryksdals hd (SOV 2 s 54 f, 65, 78 och 14 s 97; tolkningen av deras namn i SOV 14 är förfelad; jfr *Mä­giste* 1966-70 s 773 f). Sjön *Rottnen* i Fryksdals hd (med såväl akut som grav accent) har säkerligen fått namn efter ett vattendrag, fsv **Rotn* eller **Rotna*, nuv *Rottnan* 'den rytande' (SOV 2 s 65, 76; se vidare kap 12:3). Flera sjöar och tjärnar anses i SOV 9 och 14 ha namn efter vattendrag som rinner genom, till eller från sjön eller tjärnen, utan förändring av vattendragets namn, som *Hy'nnan*, sjö i Nordmarks hd (SOV 9 s 89; vattendraget som rinner genom sjön har sannolikt kallats **Hy'nnan*), *Hö'rkan*, tjärn i Älvdals hd (SOV 14 s 68 f; ett vattendrag som kan ha kallats **Hö'rkan* rinner genom tjärnen) och *La'xan*, sjö i samma hd (SOV 14 s 75; en bäck som troligen kallats **La'xan* avvattnar sjön).

Åtskilliga sjöar och tjärnar med namn innehållande adjektiv kan vara bestämda maskulina singularformer av substantiverade adjektiv. Vanliga är namn på *-lången*, t ex *Björk(e)lången*, som betecknar flera långa, smala sjöar i Nordmarks, Nyeds och Älvdals hd (SOV 9 s 74, 10 s 17 och 14 s 52) samt osammansatta *Lången*. Jfr namnelementet *-lång(en)*. Andra tänkbara exempel på samma namntyp är *Djupen*, sjö i Fryksdals hd (SOV 2 s 52), *Ska'rpen*, sjö i Färnebo hd (SOV 3 s 78), *Ro'mmen*, sjö i Gillbergs hd (SOV 4 s 57; till fsv adj *rumber* 'vid, rymlig'), samt namn bildade till adj på *-lös*, t ex *Fisklösen*, som före­kommer som namn på tjärnar och småsjöar i t ex Älvdals hd (SOV 14 s 58) och *Namnlösen*, som namn på små obetydliga tjärnar åtminstone i Gillbergs, Nordmarks och Älvdals hd (SOV 9 s 102 och 14 s 83). *Namnlösen* i Gillbergs hd har dock feminin form (SOV 4 s 56). Till denna typ hör också möjligen namnen på *-mangen* och *-mången*, t ex *Mangen* (med växling mellan akut och grav accent) och *Gräsmangen* (alternativt *Mången* och *Gräsmången*) vilka antas vara bildningar till fsv adj *manger*, förutsatt att detta i fsv inte blott haft betydelsen 'mycken' utan även 'stor'. Namnen betecknar relativt stora sjöar i t ex Jösse, Kils och Nyeds hd (SOV 6 s 100 f, 8 s 63 och 10 s 15 f). Nämnas kan också *Ö'sten* av ett **Övsten* som går tillbaka på superlativen *överst(a)* till adj *över*, 'den översta sjön', och *Ö'vern* 'den övre sjön', sjöar i Nordmarks och Jösse hd. *Övern* avvattnas genom ett kort vattendrag ner till Norra Baksjön (SOV 6 s 120) och *Östen* är den sjö som ligger överst av flera sjöar, genomflutna av samma vattendrag (SOV 9 s 121; jfr även sockennamnet *Östervallskog* och där cit litt). Namn som *Djupen*, *Mangen* och *Östen* kan också vara elliptiska. Elliptiska kan också sådana namn vara som innehåller maskulina eller feminina appellativ och personnamn i best form sg och har motsva­rande genus och böjningsform. Som exempel kan nämnas *Spragden* och *Spraggen*, tjärnar i Fryksdals, Kils och Älvdals hd (SOV 2 s 67, 8 s 68 och 14 s 90) samt *Ölkytan* i Gillbergs hd (SOV 4 s 62 f), vilka säkerligen innehåller de dialektala beteckningarna *spragg* och *örkyta* för elritsa och syftar på att man tagit elritsor till agnfisk i tjärnarna. Annorlunda i SOV 2 och 8. Att elritsa inte förekommer i tjärnarna i dag

tyder snarast på utfiskning (R Bg). På förekomst av annan djurart i eller vid sjön syftar namn som *Igeln*, tjärn i Färnebo hd (SOV 3 s 67). Även följande maskulina tjärnamn som är bildade till personnamn eller personbeteckning kan vara ellipser: *Jappinen*, *Rickonen* och *Vinicken* i Fryksdals hd (SOV 2 s 57, 65, 71; till värmlfi släktnamn), vidare *Svarte Pelle* och *Lilla* och *Stora Munken* i Färnebo hd (SOV 3 s 80, 74) samt *Lagmannen* i Älvdals hd (SOV 14 s 74).

Flera vattensamlingar har jämförelsenamn, vanligen efter sin form men också efter storlek eller annan egenskap. Flera små runda tjärnar har namn som *Oxögat* (SOV 2 s 64, 3 s 76, 4 s 57 och 6 s 105) och *Stutögat* (SOV 6 s 112 och 9 s 112) men också *Getögat* (SOV 9 s 83), *Svartögat* (SOV 9 s 113) och *Västra* och *Östra Trollöga* (SOV 9 s 116) förekommer, samt *Norra* och *Södra Krokvattsögat*, dyvlar vid sjön Krokvattnet i Nordmarks hd (SOV 9 s 94). Flera småtjärnar och dyvlar har mer eller mindre obscena namn, t ex *Fittan* (SOV 9 s 80), *Fittemurvan* (SOV 9 s 81), *Rassbåran* (SOV 9 s 104). Några långsmala sjöar har namn som syftar på (form)likhet med kroppsdelar som strupe, hals och svans, t ex *Nedre* och *Övre Långhalen*, i Gillbergs hd (SOV 4 s 54; dial *hale* 'svans'). Flera småtjärnar har namn som syftar på formlikhet med välkända bruksföremål, t ex *Fatet* (SOV 6 s 84) och *Norra* och *Södra Knådtrågan* (SOV 9 s 92). På formen syftar också namn som *Trehörningen*, sjöar och tjärnar i t ex Fryksdals hd (SOV 2 s 69; jfr G Pellijeff i OUÅ 1951 s 55 ff) och *-klam* i *Björnklam* i Gillbergs hd, sjö vars södra del är mycket smal (SOV 4 s 44). På god förekomst av fisk syftar *Matlöpen*, tjärn i Fryksdals hd (SOV 2 s 62; *löp* 'korg av stickor') och säkerligen också *Fiskbyttan*, tjärn i Älvdals hd (SOV 14 s 58). På att virke till korgar tagits vid tjärnen syftar namnet *Fillskruck* i Nordmarks hd (SOV 9 s 80; *filla* f 'trasa', här använt i allmänt nedsättande betydelse, och *skruck* m eller *skrucka* f 'korg med breda furuspjälor att bära t ex foder i'). En mycket obetydlig tjärn i Färnebo hd kallas *Hundslorten* (SOV 3 s 66). Några sjöar och tjärnar har namn på *-kalven*. Lokalitetserna ligger samtliga i närheten av en större sjö, ofta förbundna med denna genom ett vattendrag, som flyter från den sjö till vilken sjön med namnet på *-kalven* kan anses vara »kalv». Jfr kommentaren till *Kalven* i Nordmarks hd (SOV 9 s 91) samt namnelementet *kalv*, kap 13. Jfr även SOV 3 s 62, 67, 73 samt 4 s 52 m fl.

Flera vattenlokalteter har sannolikt namn efter någon (intelligande) naturformation, t ex *Sillmack* (värmlfi), tjärn i Jösse hd (SOV 6 s 109; enligt SOV 6 snarast en ellips), *Sälgedrågarna*, tjärn i Nordmarks hd (SOV 9 s 113; ellipsbildning enligt SOV 9) och *Salm*, del av sjö i Älvdals hd avskild från resten av sjön genom ett smalt sund (SOV 14 s 88; värmlfi *salmi* 'sund'). I några få fall har en artefakt vid lokaliteten varit namngivande, t ex *Björnespjut*, *Fjällbu* och *Gyltan* (*gylta* i dial betyder 'kolmila av liggande virke'), samtliga namn på tjärnar i Nordmarks hd (SOV 9 s 75, 81, 85). En tjärn, *Östmarken* i Jösse hd (SOV 6 s 119), har fått namn efter den del av socknen i vilken den ligger.

Vidare förekommer uppkallelsenamn som *Lusten*, obetydlig sjö i Fryksdals hd (SOV 2 s 61), *Sommen*, liten tjärn i Nordmarks hd (SOV 9 s 110), och *Vättern*, obetydlig tjärn i Färnebo hd (SOV 3 s 85), efter de större sjöarna *Lusten* i Kils hd (varom L Elmevik i Festskr Ahlbäck 1971 s 82 ff) samt *Sommen* och *Vättern* utanför länet. Namn med hl

som tillkommit med anslutning till namnet på en sjö i närheten är *Hundslungen*, obetydlig tjärn i Färnebo hd (SOV 3 s 66; jfr *Lilla* och *Stora Lungen* i samma hd), och *Värmullen*, binamn på *Värmunden*, sjö i Älvdals hd (SOV 14 s 98; jfr *Stora Ullen* i samma hd); jfr även *Degerloven*, sjö i Gillbergs hd i närheten av *Lovarna* i samma hd (SOV 4 s 46) samt *Uppämten* i Älvdals hd (SOV 14 s 96, 101) ovanströms sjön *Ämten* eller *Nerämten*.

De flesta namnen är maskuliner och förekommer i best form sg, jfr ovan. Obest form har dock namn som *Lelång* i Nordmarks hd (SOV 9 s 96; dock i växling med best form, *Lelången*), *Lilla* och *Stora Flat* i samma hd, grunda sjöar eller tjärnar med flacka stränder (SOV 9 s 81), *Björnklaam*, sjö i Gillbergs hd (SOV 4 s 44), *Fillskruck*, tjärn i Nordmarks hd (SOV 9 s 80), *Fiskelös*, tjärnar i samma hd (SOV 9 s 80), *Väteled*, sjö i Jösse hd (SOV 6 s 117), samt flera namn med ord för vattensamling som hl.

12:2. Namn på vikar, sund och andra delar av sjöar

Följande beteckningar för vik, sund eller annan del av sjö förekommer som hl, ensamt eller som senare led: *botten*, *fjord*, *flaga*, *hals*, *kil(e)*, *lok*, *lök*, *mar*, *nor*, *sund* och *vik*. Om elementens betydelse och vidare förekomst se resp namnelement. Elementet *vik* förekommer även som epexegetiskt tillägg till fnord *anqr* 'vik' i namnet *Ångersviken* i Karlstads hd (SOV 7 s 27).

Ett flertal vikar och andra delar av sjöar har som hl ord för sjö eller annan vattensamling (jfr kap 12:1), t ex *sjö* och *tjärn*. Bl är ofta adj *lill-*, *lilla*, *stor-*, *stora*, t ex *Storsjön*, större delen av Vänern öster om Värmlandsnäs och Kållandsö (SOV 11 s 83), eller namnet på en gård eller annan lokalitet, t ex *Vingsöflagan*, del av sjön Vänern mellan öarna Vingsön och Kalvön i Näs hd (SOV 11 s 84). Bl kan också vara inbyggarbeteckning, t ex *Dalbosjön* 'dalboasjön' (SOV 11 s 78), dvs 'deras sjö som bor på Dal', som betecknar den del av Vänern som ligger väster om Värmlandsnäs och Kållandsö och som går emot Dalsland. Den kan också innehålla namnet på den större sjö eller annan vattensamling med vilken lokaliteten hör samman, t ex *Stora-Börsviken*, vik av sjön Stora Bör i Gillbergs hd (SOV 4 s 64). Några vikar med namn på ord för sjö eller annan vattensamling har tidigare varit separata vattensamlingar, t ex *Tjárnarna*, vik av sjön Stora Lungen i Färnebo hd (SOV 3 s 89; viken utgjorde två tjärnar före vattenregleringen av sjön).

Vissa viknamn består eller kan bestå av appellativ i best form med behållet genus, liksom vissa sjönamn, t ex *Mörteleken*, vik och lekplats för mört i Nordmarks hd (SOV 9 s 124; jfr namnelementet *lek*, kap 13) och värmlfi *Kattiska*, vik i Fryksdals hd (SOV 2 s 73; *kattiska*, *katsa* 'fast fiskebyggnad av visst slag'; se Th Jonsson i SL 1939 s 69 ff). I det senare fallet kan namnet syfta på antingen att katsor funnits i viken eller också att viken liknar en katsa.

Jämförelsenamn som namn på vikar är vanliga. En liten bukt i Nordmarks hd har namnet *Kåven* (SOV 9 s 124; se namnelementet *kåve*, kap 13), en vik i samma hd på tre sidor omgiven av berg kallas *Rävbåsen*; viken anses likna en *rävbås* 'rävfälla med tre väggar' (SOV 9 s 125). Andra jämförelsenamn är *Billröven*, vik i Färnebo hd (SOV 3

s 87; *billröv* 'bakre delen av en plogbill'), och *Ravskåran*, liten vik i Kils hd (SOV 8 s 73; *ravskåra* 'inskärningen i podex'). Flera viknamn, som betecknar små obetydliga vikar, ibland med branta stränder, har som hl *hålan* eller *hål(et)*, t ex *Gubbehålet* och *Svarta hålet*, vikar i Nordmarks hd och i Färnebo hd (SOV 9 s 123 resp 125 samt SOV 3 s 89) samt *Hålan* och *Skinnhålan* i Jösse hd (SOV 6 s 122, 123).

Jämförelsenamn som namn på sund är t ex *Diket*, grunt och smalt sund i Nordmarks hd (SOV 9 s 127), *Kanalen*, smalt rakt sund i Kils hd mellan en ö och fasta land (SOV 8 s 74), *Lommehalsen*, jämbrett sund i sjön Ränken i Jösse hd (SOV 6 s 126; jfr *hals* ovan), troligen också *Smugan*, trånga sund i Nordmarks hd (SOV 9 s 128); beträffande *smuga*, *småga* 'smyghål, trång passage' se G Kallstenius i NoB 28 (1940) s 28 och Olsson 1959 s 140 ff, spec s 145 ff och där cit litt; ordet kan dock ev vara en terrängbeteckning för smala sund. Troligen har också elementet *gång* 'smal passage' i *Norra* och *Södra Megången* i Nordmarks hd (SOV 9 s 127 f) jämförande betydelse, liksom ord för vattensamling som *slor* (varom se kap 13), t ex *Bommestoren* i samma hd (SOV 9 s 127).

Några viknamn är sekundärer till andra naturnamn, t ex *Stejen 'stigen'* i Jösse hd (SOV 6 s 124; jfr vattendragsnamnet *Genstegen 'genstigen'* i samma hd, SOV 6 s 129) och *Torsången* i Karlstads hd (SOV 7 s 27) samt *Annevass*, *Bynvassen* och *Småvassarna* i Näs hd (SOV 11 s 77, 82) och *Djupvassen* i Jösse hd (SOV 6 s 125), vilka urspr betecknat de vassområden som finns i vikarna. Namnet *Svältan*, liten vik med badstrand i Nordmarks hd (SOV 9 s 126), är sannolikt dock inte sekundärt till ett urspr ägonamn *Svältan* på en mager betesplats invid viken, utan hänsyftar antagligen på dålig vassväxt i själva viken, vilken således blev en mager betesplats för vassbete och gav dåligt utbyte vid skörd av vass. Namnet *Kastarna* på en liten bukt i Nordmarks hd (SOV 9 s 123) har en plural form till vilken anledningen enl SOV 9 är oklar. Vid bukten finns timmerkast, dvs en brant där man kastar ner timmer, ved o d. Viknamnets plurala form, som alltså inte motsvaras av plural naturformation, kan bero på att man haft flera timmerkastställen vid viken. Som sekundärer kan ev även räknas namn som *Stampen*, vik i Nordmarks hd (SOV 9 s 125; en vadmalsstamp har funnits i den bäck som mynnar ut i viken).

Följande viknamn har hl som visar att platsen använts som båthamn: *Jössehäradshamnen*, liten vik i Näs hd (SOV 11 s 80), *Juddehamnen*, vik i Ölme hd (SOV 15 s 54), och *Pråmstaden*, vik i Nordmarks hd (SOV 9 s 125; *pråmstad* 'landningsplats för eka'). SOV 9 antar här m genus, vilket dock ingalunda kan anses som självklart; se vidare *stad* 2, kap 13.

Bland sundnamnen finns också sekundärer till andra naturnamn, t ex *Edet*, sund mellan två sjöar i Jösse hd, där namnet antas urspr ha betecknat landtungan som skiljer vattnen åt (SOV 6 s 126), och *Grundvassen*, sund mellan ö och fasta land i Grums hd (SOV 5 s 39), som säkerligen urspr betecknat ett vassområde i sundet (jfr liknande viknamn ovan).

12:3. Vattendragsnamn

Namnen på vattendragen i länet kan liksom sjönamnen delas in i två huvudgrupper: namn med ord för vattendrag som hl och namn utan sådan hl. Följande beteckningar för vattendrag förekommer som hl,

ensamt eller som senare led: *bäck, dike, flyt (flöt), fors, jåk, kanal, kvill, lök, nor, packi, porra (porro, porrå), ränna, ström, vall (vassel), å, ådra och älv*. Möjligen kan även *slor* i vissa fall i dialekten användas som beteckning för vattendrag. Om elementens betydelse och vidare förekomst se resp namnelement. Vidare kan nämnas *tvärbäck, tvärå och tvärälv* 'i (rät) vinkel mot huvudvattendraget flytande bäck, å och älv'. I flera fall har en hl på *-älv* i sen tid epexegetiskt lagts till ett urspr namn på *-a(n)*, t ex *Rottnan* — *Rottnaälven* i Fryksdals hd (SOV 2 s 76), *Billan* — *Billälven* i Jösse hd (SOV 6 s 127) och **Blomma* (fsv **Bloma*) — *Blom(me)älven* i Nordmarks hd (SOV 9 s 4, 129; se även under sockennamnet *Blomskog*, kap 10). I *Varan* — *Varån* i Älvdals hd har en hl på *-å* lagts till det urspr namnet (SOV 14 s 122).

I gruppen namn utan ord för vattendrag som hl ingår bl a namn som slutar på *-a(n)* och starka feminina vattendragsnamn. De i länet frekventa namnen på *-a(n)* kan anses inta en särställning i förhållande till de två huvudgrupperna, eftersom de även kan innehålla urspr *ā 'å'*. De kan vara: a. Urspr *ōn*-stammar, antingen primära namnbildningar, häribland även moverade namn av *ōn*-stamstyp, eller innehållande oförändrade appellativ eller adjektiv. b. Urspr sammansättningar med fsv *ā 'å'*, vilket förkortats i svagton, varefter namnen kommit att sammanfalla med urspr *ōn*-stammar och följaktligen uppfattas och böjs som sådana. c. Utvidgningar av urspr starka feminina vattendragsnamn, t ex **Alster* — *Alstran*. Se vidare nedan. Jfr SOSk 1 s 10 f och SOÅ 1:1 s 32 ff. Med tiden har *-a(n)* med all säkerhet kommit att uppfattas som ett speciellt feminint suffix för bildande av vattendragsnamn. Jfr kap 12:1 och där cit litt.

Ett exempel som belyser problematiken i samband med *a(n)*-namnen är ånamnet *Rottnan* i Fryksdals hd (SOV 2 s 76). År 1400 skrivs namnet (*ii Anne*) *Rothno*, dvs med oblik svag böjningsform, men i bebyggelsenamnet *Rothneros*, *Rothneros* 1509 (SOV 2 s 23) visar förledens grammatiska form (gen sg *-ar*) att namnet vid beläggets tillkomst antingen är ett starkt feminint **Rotn* eller en utvidgning med *ā 'å'*. Om namnet är ett urspr starkt feminint **Rotn* representerar den svaga formen *Rotna* ett yngre namnskikt. Om namnet är en utvidgning med *ā 'å'* är belägget från år 1400 exempel på ett äldre namn på vattendraget och visar att namnet uppfattas som ett svagt femininum år 1400 vid beläggets tillkomst. Jfr möjligheterna a—c ovan. Ex på sammansättning med fsv *ā 'å'* är *Halgån*, (*mz*) *halghanne* 1415 (NoB 9, 1921, s 147), som är ett namn på en biflod till Klarälven (SOV 14 s 109). Exempel på namn av *ōn*-stamstyp är säkerligen: fsv **Bloma* i Nordmarks hd, belagt i sockennamnet *Blomskog* (*Blomoscogh* 1472; se ovan under sockennamnet, kap 10) och i gårdnamnet *Blomma* (SOV 9 s 4), fsv **Frika* i härads- och sockennamnet *Frikuhæraþ* vgl s 74 not 27 (se ovan under häradsnamnet, kap 9), *Höljan* i Älvdals hd, fsv **Hylia* i *Hyljuftell* sl 1200-talet (SOV 14 s 111), fsv **Værma* < **Wermōn* i Grums hd (SOV 5 s 40) varom se ovan under namnet *Värmland* (kap 2) och där cit litt, *Växan* i Jösse hd, fsv **Vaxa* i *Vaxu* (*bru*) sl 1200-talet (SOV 6 s 135), och *Ölman* i Väse och Ölme hd (SOV 13 s 34 och 15 s 57), fsv **Ylma* i det medeltida gårdnamnet *Ylma*, i *ylmu* 1360 10/3 Tingvalla Sävstahp; se vidare under sockennamnet *Ölme* (*häråd*), kap 10. I sådana fall då äldre belägg, som klart visar böjningen, saknas, går det inte att avgöra till vilken namnbildningskategori ett *a(n)*-namn hör. Man bör här observera att i gen sg av starka

femininer i förledsställning kvarstår vanligen ändelsens *r* i Värmland. Se härom s 35.

Flera namn på *-a(n)* syftar på vattnets utseende, t ex följande: *Klaran* eller *Klarälven* i Karlstads, Kils och Älvdals hd (SOV 7 s 28, 8 s 76 f och 14 s 112 f), som innehåller adj *klar*; *Ljusnan* i Fryksdals och Älvdals hd (SOV 2 s 75 och 14 s 114 f), enl SOV 2 en bildning till ett **liusn* 'lysning, lysande'; *Sorkan* i Ölme hd, som väl är bildat antingen till dial *surka* 'smutsa' eller till en värmländsk motsvarighet till no dial *surka* 'gyttja'; vattendraget är smutsigt och trögflytande (SOV 15 s 56; jfr SOV 2 s 77 och i anslutning därtill I Lundahl i NoB 40, 1952, s 85); *Svartan* eller *Svartälven* i Färnebo hd (SOV 3 s 94) till adj *svart*. Andra syftar på vattendragets lopp, som kan vara lugnt och trögflytande: *Lugnan* i Jösse hd (SOV 6 s 131) och *Slöan* eller *Huggenäs-slöan* i Näs hd (SOV 11 s 85 f) till adj *lugn* resp *slö* 'långsam, kraftlös, trög' samt ev också *Tåsan* i Älvdals hd till ett värmdial *tås*, svarande mot no dial *tos* 'sakta brus' (SOV 14 s 121), eller snabbt och vilt forfarande: *Uvan* i Älvdals hd, bildat till ett dialektord svarande mot fvn *úfr* 'hetsig, ovänlig' (SOV 14 s 121; här *úfr* 'uppbragt, som förhåver sig'), samt **Ullä* (eller **Ull*, se nedan) 'den sjudande, kokande', troligen belagt i namnet *Ullerö*; se härom B Falck-Kjällquist i NoB 71 (1983) s 152 ff. På annan för det namngivna vattendraget utmärkande egenskap syftar t ex namnet **Værma* 'den varma, ångande, sällan tillfrysande' på nuv Borgviksälven i Grums hd (SOV 5 s 40). Se strax ovan.

Flera vattendragsnamn innehåller element som återfinns i namnen på sjöar som vattendragen avvattnar eller rinner igenom, t ex *Alstran*, som rinner genom sjön Alstern i Karlstads och Väse hd (SOV 7 s 27 och 13 s 34; se även under *Alster* nedan); *Björkan*, som kommer från sjön Björklången i Älvdals hd, flyter genom sjön Björken i Fryksdals hd och slutligen mynnar i Övre Fryken (SOV 2 s 73 och 14 s 105); *Rottnan*, som flyter genom sjön Rotten i Fryksdals hd (SOV 2 s 76); **Værma*, namnet på nuv Borgviksälven, som är sjön Värmelns huvudutlopp i Grums hd (se strax ovan). I flera fall är det svårt eller omöjligt att avgöra om sjönamnet eller vattendragsnamnet är det primära. Jfr även kap 12: 1.

På växter och terrängformationer som finns vid eller i vattendraget syftar namn som *Hasslan* i Fryksdals hd (*hassel*; SOV 2 s 74), *Höljan* i Älvdals hd (dial *hölj* 'djupt ställe i vattendrag'; SOV 14 s 111), *Stöpan* eller *Stöpälven* i Fryksdals hd (dial *stöp* 'brant' o d; SOV 2 s 77), *Giljan* i samma hd (dial *gilja* 'hålväg, pass'; SOV 2 s 74) samt *Västra* och *Östra Jola* eller *Västra* och *Östra Jolen* i Fryksdals och Älvdals hd (SOV 2 s 74 och 14 s 111 f). Namnet *Jola* eller *Jolen* bör säkerligen sammanställas med de norska älvnamn i vilka ett element *gjol(a)* 'klyfta' o d ingår. Se härom Hovda 1966 s 34 ff, Jonsson 1966 s 128 f och I Olsson i NoB 56 (1968) s 132 ff. I SOV 2 och 14 antas namnet vara urspr best form av ett icke närmare specificerat subst *gjord* f. På djur som finns vid eller i vattendraget syftar flera namn.

Starka feminina vattendragsnamn är: **Alster* i Karlstads och Väse hd, med betydelsen 'den svällande' eller 'den till sjön Alstern hörande'; namnet är belagt i sockennamnet *Alster*, fsv *Alstrem* (se kap 10); vattendraget har även en yngre namnform *Alstran* (se ovan), som är en utvidgning med *-a(n)* till det äldre namnet (SOV 7 s 27 och 13 s 34 samt Th Andersson i NoB 60, 1972, s 37 ff, i NoB 63, 1975, s 158 f, och i NoB 67, 1979, s 142 och där cit litt). *Amn* i Visnums hd samt i Skar 1, (*in*) *ampn* 1249 ud Amnehärad A 16 f 50 r (SD 1 s 338), (*in*) *amn*

1287 14/7 Skällvik RAp (SD 2 s 29), kan innehålla ett ord för 'å' eller vara bildat med *n*-suffix till ett i andra nordiska vattennamn förekommande *Am-* med anknytning till »nordiska ord bl. a. med innebörden 'gnida, skrubba, hårt beröra' och som det f. ö. förefaller möjligt att hålla samman med ett över Europa vida spritt vattennamnselement *Am-*» (Th Andersson i NoB 60, 1972, s 19; jfr SOV 12 s 58 och DSÅ 1 s 65 ff och där cit litt). Den tidigare sammanställningen med lat *amnīs* 'å, flod' (Tunberg 1911 s 49 not 5, SOV 4 s 24, J Sahlgren i NoB 47, 1959, s 1, SOSk 17 s 62 och Ståhl 1976 s 120) är svår att upprätthålla (se Th Andersson i NoB 60, 1972, s 19 not 65 och L Elmevik i OUÅ 1974 s 26). Ett annat förslag att förklara *Amn* ur ett ord för 'vatten, å' *o d* (ett urnord **ambn-*, bildat med *n*-suffix till ett **amb-*) har framlagts av L Elmevik i OUÅ 1974 s 26 ff. Det antagna **Rotn* i Fryksdals hd (SOV 2 s 23, 76), varom även ovan, kan antingen innehålla ett fvärml substantiv **hrotn* 'rytande' eller 'framstörtande', bildat till en fvärml motsvarighet till *hrjóta* 'ryta' eller 'störta plötsligt fram', eller vara en primär namnbildning till samma verb, i båda fallen med *n*-suffix. Ett parallellt fall är förhållandet mellan det i älvdalsmålet belagda appellativet *sugn* n 'den del av ett vattendrag där strömdraget börjar bli starkt märkbart ovanför en fors' (eg 'suget'), dvs 'den del av ett vattendrag ovanför en fors där det våldsamma suget från forsens börjar' och namnet *Storsugnet*, parti av Österdalälven, Älvdalens sn, Kopp 1. Se härom H Lindberg i OUÅ 1947 s 31 ff. Jfr även det norska namnet *Sogn*, som är det äldre namnet på Sognefjorden. Jfr Th Andersson i NoB 60 (1972) s 12 f. Om sådana bildningar se J Sverdrup i MoM 1910 s 143 ff, spec s 147 f, I Lundahl i NoB 38 (1950) s 38 ff, G Widmark i NoB 51 (1963) s 65 ff samt Th Andersson i NoB 61 (1973) s 168 f. Även det supponerade **Ull* i Kils hd (se ovan) antas vara ett starkt feminint älvnamn.

I fall som de nuvarande *Varnan* och *Visman* i Ölme resp Visnums hd (SOV 15 s 57 resp 12 s 59 f) är det ovisst om namnen går tillbaka på urspr starka feminina namnformer, **Varn* resp **Visn*, eller urspr svaga, **Varna* resp **Visna*; se vidare Th Andersson i NoB 60 (1972) s 30 ff och där cit litt samt i NoB 67 (1979) s 142 ff. Ett i SOV 13 (s 17) i samband med tolkningen av socken- och häradsnamnet *Väsehärad* antaget fsv namn **Væs* eller **Væsa* på älven Glumman skulle också höra till denna grupp.

Några vattendragsnamn är sekundärer till andra naturnamn, t ex *Genstegen* 'genstigen' i Jösse hd (SOV 6 s 129; jfr viknamnet *Stejen* i samma hd, SOV 6 s 124). Betydelsesekundärer till andra naturnamn kan föreligga i forsnamn som *Brunnsreveln*, fors vid en källa i Nordmarks hd, där åbädden i forsens är en revel, dvs uppfylld av sten (SOV 9 s 129), och *Tröskeln*, fors i samma hd, vars namn urspr betecknade en numera bortsprängd bergrygg, som gick tvärs över älven (SOV 9 s 136). Några vattendragsnamn syftar på en händelse som ägt rum vid eller i vattendraget. Så är säkerligen fallet i *Persfördärv* i Kils hd, avloppet från en tjärn till Klarälven (SOV 8 s 79). En ovanlig namnbildning är *Tjärnemellan* i Nordmarks hd, som betecknar ett vattendrag mellan två tjärnar (SOV 9 s 136). Förleden är säkerligen en gammal gen pl med försvagat *a*; jfr fsv *landa mællom* och *berghænnæ mællom* (Sdw). Ett mycket stort antal vattendrag har olika namn i olika delar av sitt lopp. Ett av de vanligaste namnbildnings-

mönstren är att ett vattendragsbetecknande element förekommer som hl medan bestämningslederna växlar alltefter det område eller den bebyggelse som vattendraget passerar.

I de värmlandsfinska språkkontaktssområdena förekommer, då det gäller vattendragsnamn såväl som andra naturnamnskategorier, både svenska och värmlandsfinska namnformer, t ex *Håkanbäcken—Håganporra*, *Höbäcken—Häjanporrå* och *Mangsälven—Manganjåk*, samtliga i Älvdals hd (SOV 14 s 111 resp 115).

12: 4. Namn på öar, holmar, skär och grund

Även namnen på olika slag av kringflutna lokaliteter och på grund, undervattensstenar o d kan delas in i grupperna namn med ord för sådan lokalitet som hl och namn utan sådan hl.

Följande beteckningar förekommer som hl, ensamt eller som senare led i namn på kringflutna lokaliteter eller grund, stenar över eller under vattenytan o d: *berg*, *både*, *grund*, *grunna*, *hall*, *hammar*, *holm(e)*, *häll(a)*, *klack*, *klint*, *klubb*, *knagg(e)*, *knall(e)*, *knös*, *kult*, *mal*, *man*, *rev*, *revel*, *skalle*, *skär*, *skärgård*, *sten*, *ö*, *ör* och *örd*. Om elementens betydelse och vidare förekomst se resp namnelement. Vidare kan nämnas (*flyt*)*tuva* 'flytande kärrtuva'. Så gott som samtliga ord, som i viss kontext betecknar en kringfluten lokalitet eller grund, undervattensstenar o d, kan i andra sammanhang beteckna förhöjningar av olika slag på land, t ex *berg*, *hall*, *klack*, *knall(e)*, *sten* o d. Även beteckningar som *holm(e)* och *skär* kan i vissa fall beteckna landlokalitet. Se vidare under resp namnelement.

I den andra gruppen är några namn suffixbildningar, t ex *Fyllingen*, *Fyllingarna*, som är en grupp större och mindre öar, holmar, småskär och grund söder om öarna Kalvön och Sandön i Näs hd (SOV 11 s 94; ek 9C9g; enl SOV är namnet dunkelt). Vissa meddelare räknar även Sandön och ev även Kalvön till Fyllingarna. Namnet ser ut att vara en feminin *ing*-avledning till en fornvärmländsk motsvarighet till adj *full*, fsv *fulder*, *fuller*, fvn *fullr* i betydelsen 'fylld av, full av, rik på', kanske i ironisk användning om antalet holmar, skär och grund. Jfr sjönamnet *Fyllingen* (Hellquist 1903-06 s 155). Området bildar avslutningen på en landudde som går ut i Vätern öster om inseglingen till Byälven och Säffle, den gamla segelleden in till bygderna nordväst om Värmlandsnäs. Det är fyllt med små och stora holmar, skär och stenar över och under vattenytan och måste ha varit ett förrådiskt hinder speciellt för stora seglande skepp vid kryss in till Byälvens mynning. Osäkerheten då det gäller lokalitetens avgränsning talar för att området är namngivet utifrån sjön. Området har setts på ett visst avstånd utifrån och betraktats som en helhet, inte som bestående av större och mindre lokaliteter, alla med sina speciella karaktäristika. Speciellt Kalvön och Sandön är relativt stora och en namngivare som vistats inne i området skulle säkerligen ha skilt på fler av de olika större holmarna.

Det i SOV 4 s 68 otolkade *Bålaren bēlan*, *bēlan*, ö i Gillbergs hd, är troligen en *are*-bildning till verbet *bōla*. Jfr SIOD 3 s 12 f, *Ackaren*, där det särskilt framhålls att fiskare och sjömän har ett säkert öra för varje bådes säregna läte under storm. Vokalens uttal med *ø* i stället för normalt *ø* e d förklaras av G Kallstenius i Glava socken i forntid

och nutid (1936) s 64 som beroende på ställningen mellan *b* och »tjockt» *l*. Uttalet *-an* är säkerligen en ombildning efter mönster av övriga skär- och holmnamn på *-an*.

Åtskilliga namn är ellipser, ideella eller reella (eller bildningar efter mönster av sådana; om bildningssättet se kap 12:1), bildade till appellativ, adjektiv eller verb. Av de relativt fåtaliga bildningar som utgår från appellativ har följande två maskulin form: *Suttern*, holme i Karlstads hd (SOV 7 s 31), vilket av J Sahlgren i hembygdsboken Hammarö s 163 ff, spec s 165 f, tolkas som ett starkt maskulinum, väl en bildning till det neutrala *sätter* (*sotter*, *sutter*) 'sörja, slam, orenlighet; genom slamavsättning och igenväxning uppgrundad vattensamling; sumpmark, kärrmark' (namnet har väl betydelsen 'holmen i kärrmarken, sumpmarken, den uppgrundade viken'), och *Tyven*, liten långsmal holme i Älgsjön i Gillbergs hd (SOV 4 s 70; till *type* n, varom se namnelementet); bas för ellipsbildningen kan här vara det maskulina *holme*. Feminin form har t ex *Jättan*, ö i Färnebo hd (SOV 3 s 95), och *Kläppan*, liten ö eller holme i Nordmarks hd (SOV 9 s 141; till *kläpp* m 'bergsknöl'). Bildningar innehållande adjektiv är de maskulina *Svarten*, ö i Vänern i Grums hd (SOV 5 s 44), och *Klöven*, två öar i Eskilsäters resp Millesviks skärgårdar i Vänern (SOV 11 s 100; värmdial adj *klöven* 'kluven'), samt de feminina *Ledsamman*, ö i vik av sjön Yngen i Färnebo hd (SOV 3 s 96) och *Spartan*, ö i Vänern i Ölme hd (SOV 15 s 64). *Streten stréta*, skär i Östra Silen i Nordmarks hd (SOV 9 s 145), samt *Rasslan* och *Skvallran* i Vänern i Näs hd (SOV 11 s 107 resp 109 och där cit litt) kan vara bildade till verben *streta*, *rassla* och *skvallra* eller till *stret* n, *rassel* n och *skvaller* n. Bas för namnbildningen kan vara det feminina ö. Ellipsbildningar (se ovan) kan även sådana namn vara som innehåller maskulina eller feminina appellativ och personnamn och som har mot dessa svarande genus, t ex *Justus* i Nordmarks hd, ett undervattensskär i sjön Fuxen, där en pojke med namnet *Justus* sägs ha drunknat under skridskoåkning (SOV 9 s 141). I några sådana namn är namngivningsgrunden en artefakt som finns eller funnits på lokaliteten, t ex *Fänadsfjuset* i Nordmarks hd, en holme i Fuxen på vilken det funnits ett skjul till skydd för fåren vid dåligt väder, dvs ett *fänadsfjus* (SOV 9 s 139), och *Stengubben* i samma hd, en bergholme med uppmurat stenröse (SOV 9 s 145). Namn på *gubbe* och *käring* tycks i flera fall från början ha syftat på en på lokaliteten (upp)murad stenformation, vilken troligen haft betydelse för sjöfarten som riktningangivande märkespunkt. Se vidare härom under resp namnelement. Man kan här observera att flera holmar och skär såväl i den yttre som i den inre skärgården i Näs hd har namn som t ex *Alskogen* (SOV 11 s 89), *Björken* (SOV 11 s 90; ligger nära Alskogen), *Rönnen* (SOV 11 s 108). Namnen syftar antagligen på att en grupp alar, en björk och en rönn funnits på resp holme och använts som märkespunkter vid navigering. Troligen har namn på lokaliteter av detta slag spelat en roll vid angivande av sådana punkter och haft stor betydelse för sjöfarten i äldre tid. Jfr namnelementen *bonde*, *gubbe*, *hall* och *käring*.

I ett flertal fall har lokalitetens form varit namngivningsgrunden, t ex i följande jämförelsenamn: *Andskockarna* i Färnebo hd, en grupp småskär i sjön Yngen, de flesta under vattenytan (SOV 3 s 95); *Byxen* i Nordmarks hd, en holme som liknar ett par byxor (SOV 9 s 138); *Båtsman* i Näs hd, ett litet avlångt klippskär som liknar en flytande

människa (SOV 11 s 91 och egna iakttagelser på platsen); *Floken* i Näs hd, en i det närmaste fyrkantig, rätt stor, ca 10 m hög holme i Vänern (SOV 11 s 93; ek 9C7i; enl SOV härledning okänd), är säkerligen best form sg av värmdial *flok* m 'stort åbäkigt stycke, stor kraftig bullig bit'; *Lilla* och *Stora Jätten*, höga runda bergholmar i Eskilsäters skärgård i Näs hd (SOV 11 s 98); *Lursegelarna* i Näs hd, en grupp småskär i Vänern väster om Lurö (SOV 11 s 103), vilka ur en viss vinkel ser ut som segelbåtar på väg mot eller från Lurö (egna iakttagelser); *Musen* i Nordmarks hd, skär med grästott på i sjön Fuxen; säkerligen ett obscent namn (SOV 9 s 143); *Måken* i samma hd, en sten som skjuter upp ovan vattenytan i sjön Stora Bör och sägs lysa vit mot regn (SOV 9 s 143; dial *måke* 'mås'); *Trulsen*, mycket liten och rund ö i Grums hd (SOV 5 s 44; dial *truls* 'litet ovigt klumpigt barn'); *Tvärkavlarna* i Visnums hd, smala långsträckta öar i Kilsviken, vilka ligger vinkelrätt mot viken (SOV 12 s 67 f). I denna namngrupp liksom i namn på höjder, stenar o d förekommer åtskilliga namn innehållande beteckningar för djurrygg, t ex *Galteryggen* och *Griseryggen*, alternativa namnformer till *Galten*, undervattensskär i Östra Silen i Nordmarks hd (SOV 9 s 139) samt *Svinryggen* i Gillbergs hd (SOV 4 s 70) och *Geteryggen*, grund mitt i Byviken i Vänern i Näs hd (SOV 11 s 94). Namn som *Galten* och *Galtarna*, med alternativ namnform *Grisarna*, förekommer som namn på stenformationer i och under vattenytan. Se även under namnelementen *galt* och *gris*. Formationerna är långsträckta och rundade som grisryggar. Andra djurbeteckningar som förekommer i jämförelsenamn och jämförande namnelement som avser formen på hela lokaliteten är *hästen* och *märren*, t ex *Rahästen* i Ölme hd (SOV 15 s 62), om en i Vänern liggande sten, vilken enligt ortsbefolkningen liknar en vadande eller simmande häst. Jfr även kap 12:6 samt namnelementen *häst* och *märr*.

Observeras kan även det i namn på berg och höga uddar vanliga *huvud* (se även under namnelementet *huvud*), som bl a förekommer i *Hökö huvud*, relativt hög, långsmal ö omedelbart norr om Hökön i Vänern i Näs hd (SOV 11 s 97). Ön ligger så nära Hökön att den utifrån sjön ser ut som en udde. I några namn är utgångspunkten för jämförelsen en terrängformation som utgör en del av lokaliteten, t ex i önamnen *Tingklon* och *Älgsöklon* i Grums resp Gillbergs hd. Den klockliknande utskjutande udde som finns på resp lokalitet är säkerligen namngivningsgrunden. Jfr SOV 5 s 44 resp 4 s 71, där namnen är otolkade. Om *Älgsöklon* se G Kallstenius i Glava socken i forntid och nutid (1936) s 65. Se namnelementet *klo*. Nämnas kan även *Röven* i Nordmarks hd, litet skär i sjön Fuxen, vilket på ett ställe har en ytbildning som liknar ett avtryck av en människas bakdel (SOV 9 s 144).

Ett antal småholmar eller skär intill en större holme eller ö har namn med hl på *-unge* och på beteckningar för djurungar av olika slag. Se härom under elementet *-ing*; jfr även elementet *kalv*.

Några namn syftar på lokalitetens läge som hinder för sjöfarten, t ex *Gråns gosse* 'fans gosse', grund i farled i Vänern i Näs hd (SOV 11 s 95), ev också *Länsmannen* i sjön Treen i Jösse hd (SOV 6 s 139; jfr SIOD 3 s 48 om *Länsmannen* som namn på en farlig sten som bör undvikas). Namnet *Låkan* i Näs hd, ö i Byälvens utlopp, syftar på holmens funktion som spärr vid inloppet och därmed också för infarten till Byälven (SOV 11 s 103; dial *låka* f 'skjutlås, klinka'). Flera namn på öar, holmar, skär och grund är sekundärer till andra naturnamn,

t ex *Lilla* och *Stora Sönnervass*, två små skär som är omgivna av ymnig vassvegetation (SOV 11 s 113) och *Abrahamsvarp*, skär i samma hd med intilliggande notvarp (SOV 11 s 89). Exempel på uppkallelse-namn är sannolikt *Tyskland* i Näs hd (SOV 11 s 114), möjligen också *Jungfrun*, liten ö i Vänern i Ölme hd (SOV 15 s 60; ek 10D5h). Namnet *Jungfrun* förekommer som namn på höga klippöar, ofta där farleder går fram, t ex *Blå Jungfrun* vid norra inloppet till Kalmar sund, *Jungfrun* i Vättern vid farleden Karlsborg—Motala—Vadstena och *Lilla* och *Stora Jungfrun* i Vänern, Kållands hd, Skar 1 (SOSk 17 s 87) och har säkerligen noanamnskaraktär (jfr namnelementet *bonde* och där cit litt). Lokaliteterna är ofta viktiga märkespunkter för sjöfarten. Om öarna med namn innehållande *jungfru* ansetts som tillhåll för sjörån (se SOSk 17 s 87) är väl en öppen fråga. Däremot kan namnet *Frun*, holme i Visnums hd (SOV 12 s 61), troligen anses syfta på sjörået, som i Värmland liksom skogsrået med omskrivande benämning av noanamnskaraktär brukade kallas *frun*.

I namn på *-både* är hl säkerligen tillkommen efter mönster av sådana namn i Göteborgs och Bohus län. Se vidare under namnelementet *både*.

I några fall ger kedjor av namn med samma hl anledning att misstänka att namnen uppstått genom analogi eller »mode» i namngivningen. Jfr S Benson i SOÅ 1972 s 34 ff och E Kiviniemi i Synvinklar s 25 ff. Så har åtminstone fyra öar i Näs härads skärgård namnet *Entorvan* (SOV 11 s 93), och vidare förekommer *gås(en)* dels i namnet *Grågåsen*, skär drygt fem m över vattenytan (vid Väterns normala vattenstånd), dels i *Skeppargåsen* resp *Söta gås*, två skär, det ena i och det andra under vattenytan inte långt från Grågåsen, samtliga i Näs hd (SOV 11 s 95, 109, 113); jfr även *Gåsen* i Vänern i Grums hd (SOV 5 s 41). Det mest påfallande exemplet är namnen på *-stackan* och *lövstackan*, av vilka något eller några säkerligen varit mönsterbildande för de övriga. Det mönsterbildande namnet är säkerligen bildat till samma *stack* m som förekommer i *höstack* och *lövstack* och är antingen en ellips av ett **-stackön* eller en bildning till *stack* med ett önamnssuffix *-an* (jfr önamnen *Rasslan*, *Lilla* och *Stora Skrubban* samt *Skvallran* i närheten; SOV 11 s 107, 109). Namnen förekommer i grupper i intill varandra gränsande socknar längs västra kusten av Värmlandsnäs. Se vidare B Falck-Kjällquist i OUÅ 1982 s 8 ff.

12:5. Namn på uddar och näs

Följande beteckningar för udde och näs förekommer som hl, ensamt eller som senare led: *nubb(e)*, *näbb(a)*, *näs*, *skag(e)* (*skav(e)*), *skate*, *tånge* och *udde*. Om elementens betydelse och vidare förekomst se resp namnelement. Något namn är en appellativisk eller onomastisk suffixbildning, t ex *Tvättaren*, udde i Nordmarks hd (SOV 9 s 154; till verbet *tvätta*). Flera namn är ideella eller reella ellipser (eller bildningar efter mönster av sådana), bildade till adjektiv och verb, t ex *Landfasten*, f d holme nu udde i Nordmarks hd (SOV 9 s 151; till adjektivet *landfast*) och *Jänken*, udde i samma hd (SOV 9 s 149; till verbet *jänka* 'jämka'). Namn som innehåller appellativ och som har mot dessa svarande genus är t ex *Stormen* i Nordmarks hd, udde med för olika vindar utsatt läge (SOV 9 s 153). I några namn är namngivningsgrunden en artefakt på eller vid lokaliteten, t ex *Noteboden*, udde i Nord-

marks hd (SOV 9 s 152). Namn som *Gubbekuken*, *Lutejuran* och *Prästen* i Nordmarks hd har urspr betecknat ett vindfålle rakt ut i vattnet kring vilket udden bildats, en lutande fura och en buske kallad *Prästen* på resp udde (SOV 9 s 148, 151, 152). *Gubbekuken* och *Prästen* är jämförelsenamn. Andra jämförelsenamn i samma hd är *Bolden*, den yttersta upphöjda rundade delen av en udde (SOV 9 s 147; ordsdial *bolde* 'höld'), *Kodden* (SOV 9 s 150; ordsdial *kodd* 'scrotum och penis') och *Räckespaden* (SOV 9 s 153; värmdial *räckespade* 'skavjärn som används vid skinnberedning') samt flera namn på *-huvud*, varom se vidare under namnelementet. Flera höga bergsguddar har namn på *-hammar*, *-klint* o d. Åtskilliga uddar är f d kringflutna lokaliteter och har namn på t ex *-ö* och *-holm(e)*. Namn som *Grötebyttan* i Nordmarks hd och *Ängen* i Kils hd är säkerligen urspr ägonamn (SOV 9 s 148 och 8 s 85). Exempel på sekundärer är även *Vinterstaden* i Nordmarks hd, udde med *vinterstad* 'plats där vinterväg på isen går upp på land' (SOV 9 s 155). En udde med rund bergknalle i Nordmarks hd är sannolikt uppkallad efter det norska fjället *Tronshatten* (SOV 9 s 154).

12: 6. Namn på berg och höjder, backar och stenar

Följande beteckningar för berg och höjder, backar och stenar av olika slag förekommer som hl, ensamt eller som senare led: *berg*, *bratt*, *egg*, *fjäll*, *hammar*, *hol*, *hög*, *höjd*, *kalli* (*kalliå*), *klatt*, *klev* (*klöv*), *klint* (*klätt*), *knagg(e)*, *knall(e)*, *knart*, *knatt(e)*, *knip*, *knipp*, *knott(e)*, *knut*, *knöl*, *kombo* (*kompo*), *kull(e)* (*koll(e)*), *man*, *mäg* (*måk*), *nolla*, *noppi*, *res*, *skalle*, *skuta*, *skär*, *topp* och *ås*. För backar och sluttningar förekommer *backe*, *bratt*, *bratta*, *bricka*, *bräcka*, *häll(a)*, *kast* 'timmerkast', *klev*, *lid*, *släppa* och *stup*. För stenar förekommer *hall* och *sten*. Om elementens betydelse och vidare förekomst se resp namnelement.

Några namn är suffixbildningar: *Svartningen*, högt berg i Nordmarks hd (SOV 9 s 175), samt *Dumparen* och *Kesaren*, ett berg och en backe i samma hd (SOV 9 s 158, 183; till värmdial *dumpa* 'bullra (genom att stöta mot något)' och *kesa* 'rusa iväg med vilda språng (om nötkreatur)'; jfr no dial *keisa* 'gå i krokar'). I sådana fall, liksom i fråga om ellipser, är det inte möjligt att avgöra om namnen är appellativiska eller onomatiska bildningar. Jfr kommentaren under namnelementet *-ing* och där cit litt samt kap 12:1. Ett antal namn är ellipser, ideella eller reella (eller bildningar efter mönster av sådana), bildade till appellativ, adjektiv och verb. Bildningar som utgår från appellativ är t ex det maskulina *Kattuggeln*, berg i Jösse hd (SOV 6 s 148), och de feminina *Gullfotan*, ås i Nordmarks hd (SOV 9 s 160; till noordet *gullfot* m för vilddjur som björn, räv och varg), och *Skansan*, ås i Jösse hd (SOV 6 s 151; till *skans* m). Bildningar till adjektiv är sannolikt de maskulina *Fluxen*, höjd i Gillbergs hd (SOV 4 s 72; till dial *flux* 'villig, hågad'; kallas även *Radhästen*, se nedan), *Svarten*, höjd i samma hd (SOV 4 s 74) samt *Skarpen*, höjd i Älvdals hd (SOV 14 s 147).

De flesta namnen på berg och höjder ser ut att ha maskulint genus. Ellipsbildningar (se ovan) kan även sådana namn anses vara som innehåller maskulina och feminina appellativ och personnamn och som har mot dessa svarande genus, t ex *Eskiln* i Grums hd (SOV 5 s 46). I vissa sådana namn har t ex en artefakt på berget varit namngivande. En del bergstoppar har exv fått namn efter rösen på toppen,

se t ex namnelementet *käring* i t ex *Bykäringen* i Näs hd (SOV 11 s 121), och efter andra inrättningar, t ex *Törehjällen* i Gillbergs hd, efter en anordning för att bränna tjära (SOV 4 s 74), *Björnsputet* i Jösse hd, efter självskjutande björnsput (SOV 6 s 143), och *Ladan* i Nordmarks hd, höjd namngiven efter en lada som förr stod på åsen (SOV 9 s 167). Påfallande många berg, höjder och stenar har namn, ofta jämförelsenamn, efter sin form. Det namnelement som anspelar på formen förekommer som bl men också ensamt. Exempel på jämförelsenamn är *Altartavlan* i Jösse hd, berghäll som lossnat från en bergvägg och står på kant framför den (SOV 6 s 154; jfr önamnet *Altartavlan* i Färnebo hd, SOV 3 s 95), *Axeln* i Färnebo hd, höjd som ligger intill en högre höjd (SOV 3 s 98), *Bibeln* i Jösse hd, två stenar som tillsammans ser ut som en uppslagen tjock bok (SOV 6 s 154), samt i Nordmarks hd *Bocken*, hög bergås med en tvärbrant sida (SOV 9 s 156), *Bänkarna*, bänkliknande formationer (SOV 9 s 157), *Kyrkan*, stor sten (SOV 9 s 191), *Predik(e)stolen*, några ovanligt höga stenar (SOV 9 s 193), och *Sadeln*, gränssten som liknar en sadel (SOV 9 s 193 f). Vidare förekommer *Skollen* i Jösse hd, skogsås med bred avsats (SOV 6 s 151; se namnelementet *skolle*), och *Slottet* i Nordmarks hd, högt berg med lodrät vägg (SOV 9 s 174 och där cit litt). Speciellt vanliga är namn som innehåller *rygg*, vanligast *Galt(e)ryggen*, som är namn på bergsryggar och avlånga stenar med rundade former både i och under vattenytan och på land (se t ex SOV 9 s 160, 14 s 154 och 15 s 70) samt *Galten* i Nordmarks hd (SOV 9 s 189; se även kap 12: 4), *Soryggen* i Näs hd (SOV 11 s 124) och slutligen *Geteryggen*, om vassa bergsryggar, och *Kamperyggen*, om en berghäll som liknar en hästrygg, båda i Nordmarks hd (SOV 9 s 160 resp 163). Vanliga för samma typ av lokalitet är också namn som innehåller *häst* och *märr*, t ex *Grå hästen* i Jösse hd, bergrygg som från ett håll liknar en häst (SOV 6 s 145), och *Ra(d)hästen*, höjd i Gillbergs hd (SOV 4 s 72; samma lokalitet som *Fluxen* ovan) och flyttblock i Nordmarks hd (SOV 9 s 191). Se även kap 12: 4. Om höjdnamn på *-bonde* och namn som *Gubben* och *Käringen* se resp namnelement.

Flera höjder har namn efter någon på eller vid höjden liggande naturformation. Så t ex kan berg med trånga dalar, klyftor och grottor få namn på *-klamm* (se namnelementet) och *-ugn*, i dialekten *omm*. Jfr även *Rännberget* i Fryksdals hd (SOV 2 s 81; där otolkat), som säkerligen fått namn efter rännor i berget, se närmare R Broberg i NoH 4 s 102.

Ett antal höjder har sekundärt fått samma namn som myrar, svedjefall och uthuggningar på eller vid lokaliteten, t ex *Brånen* i Färnebo hd (SOV 3 s 98), *Samfallen* i Jösse hd (SOV 6 s 150) samt *Masthugget* i Ölme hd (SOV 15 s 68).

Vidare förekommer uppkallelsenamn som *Nebo* i Nordmarks hd, efter det berg varifrån Moses fick se Kanaans land (SOV 9 s 169) och något enstaka prepositionsnamn, t ex *På grotte* i Nordmarks hd, berg där det finns en grotta under ett framskjutande parti av berget (SOV 9 s 171).

12: 7. Namn på dalar och sänkor

Följande beteckningar för dalar och fördjupningar av olika slag i terrängen förekommer som hl, ensamt eller som senare led: *dal*, *dråg*,

gjuta (gjota), grav(a), grop, håll(a), klamm, klev (klöv), sidd och skåra. Om elementens betydelse och vidare förekomst se resp namnelement.

Flera dalar har namn efter någon i eller vid dalen liggande naturformation, t ex *Bjurdämman* i Nordmarks hd (SOV 9 s 197) efter en *bjurdämna* 'av bävrar byggd fördämning' och *Rotvälтан* i samma hd (SOV 9 s 204) efter en rotvälta. I andra fall har en artefakt i dalen varit namngivande, t ex *Björnebåsen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 197) innehållande *björnbås* 'stockfälla för björn' och *Älgegroparna* i samma hd, om en dal där det funnits fångstgropar för älg (SOV 9 s 207). Namnen kan ses som ett slags ellipser. Se ovan.

Åtskilliga dalar och fördjupningar har namn efter sin form. Namnen är ofta jämförelsenamn, t ex *Kanalen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 201) och *Kåven* i samma hd (SOV 9 s 202; se vidare namnelementet). Även andra typer av jämförelsenamn förekommer, t ex *Lillehelvetet* och *Storehelvetet* i samma hd (SOV 9 s 202, 205). Ett uppkallelseamn efter *Dals Långed* i Dalsland är sannolikt *Dals Långed* i Nordmarks hd (SOV 9 s 198).

Någon dal har fått namn efter en äng i dalen, t ex det värmlandsfinska *Alanitti* i Jösse hd (SOV 6 s 155; värmlfi *niitty* 'äng').

12: 8. Terräng- och ägonamn

I avdelningen *Terränger* i resp häradsdel av SOV är flera olika lokalitetstyper placerade, som inte kunnat placeras i någon annan avdelning. Här finns lokalitetsangivelser som *område, terräng, plats i skogen* o d. Också namn utan uppgift om lokalitetens art förekommer i denna avdelning. De flesta namnen betecknar myrar, mossar och andra sankmarker, olika slag av mer eller mindre bearbetad och inhägnad mark samt namn på skogar och skogsområden. Om problem i samband med avgränsning av bearbetad mark från naturlig äng och myr se Falck-Kjällquist 1973 s 11 ff och där cit litt.

Följande beteckningar för mosse, myr och annan sankmark förekommer som hl, ensamt eller som senare led: *blöta, dy(e), dyssel, fly, flyt (flöt), flå(e), kärr, köl (kål), mad, mosse, myr, sek, sik, so (så, soät, så), sylta, tyve* och *ätto*. Om elementens betydelse och vidare förekomst se resp namnelement.

Följande beteckningar för olika slag av bearbetad och inhägnad mark förekommer som hl, ensamt eller som senare led: *ahå, binge, brott, brottnig, bråte, bränna, bränsel, bröta, brötning, djurgård, fall, golv, gårde, gårdsla, hag(e), hamn, hägnad, intag(a), kas, kitta, land, lycka, löt, nit(t) (nitti, nity), rajs (rajt), rajviå, rönning, slog, slätt, tå, täppa, val(e) (vål(e)), vall, vallbrott, vänd(a), åker, äckra och äng*. Nära samband med beteckningar för olika slag av bearbetad och inhägnad mark har ord som *våla* eller *vala* samt *svålta*. Om elementens olika betydelse och förekomst se resp namnelement.

Några namn är appellativiska eller onomastiska suffixbildningar: *Gövligen* och *Häjsingen*, gården i Näs hd (SOV 11 s 126; till verbet *gåvla, gövla* 'beta, tugga illa, tugga som idisslare' resp *häjsa* 'hässja'), *Gråtaren* och *Svingaren*, åkrar i Nordmarks hd (SOV 9 s 218 resp 237; till verbet *gråta* resp *svinga* 'svänga, gå i sväng').

Åtskilliga namn, såväl naturnamn som ägonamn, är ellipser, ideella eller reella (eller bildningar efter mönster av sådana), bildade till appellativ, personnamn och adjektiv. Jfr övriga namnkategorier ovan.

Bildningar som utgår från appellativ och personnamn är t ex det maskulina *Nyggen*, åker i Jösse hd (SOV 6 s 163; till *nygg* n 'inskränande vinkel'), och de feminina *Norra* och *Södra Gubban*, gården i Näs hd (SOV 11 s 126), *Gulvedan*, åkrar i Nordmarks hd (SOV 9 s 218, Falck-Kjällquist 1973 s 79; till en värmländsk motsvarighet till no dial *gulvid* m 'brakved, Rhamnus Frangula'), *Hansan*, *Stubban* och *Sumpen*, gården i Näs hd (SOV 11 s 126 resp 129; till personnamnet *Hans* resp substantiven *stubbe* m och *sump* m).

Bildningar till adjektiv är t ex de maskulina *Hårlösen* och *Skacken*, åkrar i Nordmarks hd (SOV 9 s 220, 233; till *hårlös* 'utan hår' och *skack* 'sned, vind') samt de feminina *Brödlösen*, magert gårde i Näs hd (SOV 11 s 125; till *brödlös* 'utan bröd'), och *Skarpan*, åker i Jösse hd (SOV 6 s 165; till *skarp* 'torr, hård, mager').

Elliptiska kan också sådana namn vara som innehåller maskulina och feminina appellativ och personnamn och har mot dessa svarande genus, t ex *Jakoben*, åker i Nordmarks hd (SOV 9 s 221). Namn som anger mått på avkastningen (jfr DNO 1:3 s 31 ff) är *Hökämman* i Nordmarks hd; namnet anger att ägan endast avkastar så mycket hö som man räfsar ihop och tar med ena handen och räfsan (SOV 9 s 221). Ett sådant namn är ev även *Stackston* i Näs hd; namnet syftar antagligen på att ägan bär så mycket som får plats på en *stacksto* 'underlag till stack' eller 'första lagret i en stack' (SOV 11 s 129; jfr Falck-Kjällquist 1973 s 71). På hårt arbete syftar namn som *Pinan* och *Plågan* i Nordmarks hd (SOV 9 s 230, 231) och troligen även *Ba* i Näs hd; namnet innehåller antagligen dialektordet *ba(d)* 'ansträngande arbetsomgång' o d och syftar väl på att det var arbetsamt att bruka gårdet (annorlunda i SOV 11 s 85, 124; jfr Falck-Kjällquist 1973 s 71 f). Vidare förekommer ett par ellipsbildningar i gen sg till personnamn resp personbeteckning: *Knus*, gårde i Näs hd (SOV 11 s 126; till *Knut*), sannolikt också *Skäggas*, ängsmark i Visnums hd (SOV 12 s 77; troligen till en personbeteckning *Skäggan* 'kvinna med stark skäggväxt').

I ett flertal fall har lokalitetens form varit namngivningsgrunden. Jfr övriga namnkategorier ovan. Namn som anspelar på formen på hela ägan eller en del därav är t ex, i Nordmarks hd: *Byxen* och *Byxorna* (SOV 9 s 212), *Hummeln* (SOV 9 s 220; *hummel* '(bakre) tvärträ på ett par skaklar'), *Hängeskåpen*, två små, nu utlagda åkrar i brant sluttning (SOV 9 s 220; *hängeskåp* 'mindre skåp att hänga på vägg'), *Kapitlet*, *Långerumpan* och *Långfredagen*, vilka är namn på extremt långa och smala åkrar (SOV 9 s 222, 227), samt vidare *Kloftorna* (SOV 9 s 223; *klofta* 'något kluvet, kluven stock' o d, sannolikt syftande på att åkern förr var uppdelad i breda tegar skilda åt av öppna diken), *Skottfjolen* (SOV 9 s 234; *skottfjöl* 'brödspade'), *Slångkappan* (SOV 9 s 235) och *Stryten*, *Strytarna* (SOV 9 s 236 samt Falck-Kjällquist 1973 s 69; *stryt* 'strut' eller 'strutformigt föremål'). Däremot har åtminstone åkern *Västen*, Blomskogs sn i samma hd fått sitt namn p g a läge invid åkern *Byxorna* (SOV 9 s 241).

Namn som anspelar på annan likhet än formlikhet är de berömda *Bringan* ('bröstdelen av (slaktat) kreatur', som ansågs höra till de bästa köttbitarna) och *Kornbingen* samt de nedsättande *Arresten* och

Nötehelvetet, samtliga i Nordmarks hd. Namnen syftar på god årsväxt resp dåligt bete på lokaliteten (SOV 9 s 211, 224 resp 209, 229).

Några åkrar har namn efter numera försvunna bebyggelser, t ex *Bässetorpet*, f d torp, nu skog och gårde i Nordmarks hd (SOV 9 s 212), och *Hiblet*, litet utgårde i samma hd (SOV 9 s 219). Uppkallelsenamn är t ex *Varpenäs* i Nordmarks hd, stora åkrar med namn efter gården *Varpnäs* i Grums hd (SOV 9 s 240), och vidare *Amerika* och *Sibirien*, som betecknar avsidet liggande åkrar i samma hd; *Sibirien*-åkrarna ligger också norr om övriga inägor (SOV 9 s 208 samt där cit litt resp 233). Åkernamn med ordlekskaraktär är *Missionsfältet* och *Tistelman* med skämtsamt personifikation, båda i Nordmarks hd (SOV 9 s 228 resp 238).

I åtskilliga fall har ett namn följt ett område från naturlokalitet till kulturlokalitet eller omvänt. Där om berättar t ex ägonamn på *-backe*, *-kärr*, *-myr* och *-slätt* och namn som *Dysslan* i Näs hd (otolkat i SOV 11 s 126; se namnelementet *dyssel* samt Falck-Kjällquist 1973 s 43), *Kjosen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 223; *kjos* 'dalsänka o d') och *Siken* i Näs hd (SOV 11 s 128; *sik* 'vattensjuk sänka, sank ängsmark' o d). På samma sätt har givetvis sådana naturnamn, t ex namn på myrar, vilka är avledningar, ellipser e d, följt lokaliteterna, vilket belyses av namn som *Moltelösan*, odlad myr i Nordmarks hd (SOV 9 s 228; till adj *moltelös* 'utan hjortron'). Där det inte språkligt kan utläsas av själva namnet, är det givetvis i de flesta fall omöjligt att avgöra om t ex en uppodlad myr med namn som *Maggan* (SOV 9 s 227; till kvinnonamnet *Maggan*) eller *Skrymtan* (SOV 9 s 234; till verbet *skrymta* 'spöka') namngivits som naturlokalitet eller i samband med att den bearbetats. Vidare går det knappast att avgöra om namnet tidigare tillkommit en odling, en betesmark eller en naturlokalitet i sådana fall där namngivningsgrunden är naturlokalitet eller artefakt. Exempel på sådana namn är *Bjurdämman*, *Galteryggen* och *Rävelämnen*, f d åker resp gården samt inägor och skogsmark i Nordmarks hd (SOV 9 s 210, 217, 232; *bjurdämman* 'bäverdamm', *rävläm* 'rävfälla'). Detsamma är fallet vid sekundärnamn som t ex *Djupviken*, äng i Visnums hd (SOV 12 s 75). Omvänt råder samma förhållande vid t ex namn på mossar och myrar. Lokaliteten kan tidigare ha varit bearbetad och namngivits i samband härmed. Då lokaliteten övergår till vanlig naturlokalitet i samband med att bearbetningen upphör kan namnet kvarstå. Flera huvudleder kan beteckna såväl naturföreteelse som bearbetad mark, t ex *bränna* och *bränsel*, vilka båda kan betyda 'av våda avbränd mark' och 'svedjeland', samt *fall* som kan ha innebörderna '(område med) nedhuggen eller av vinden fälld skog' och 'svedjeland, svedjefall'. Vilken betydelse hl har i det enskilda fallet är ofta svårt eller omöjligt att avgöra. Flera namn med sådan hl, vilka i dag betecknar skogsmark, har säkerligen en gång avsett mark röjd för svedjeodling eller för främjande av gräsväxten. Se Falck-Kjällquist 1973 s 64 ff för fler exempel på sådan hl.

Om namn på mossar kan helt kortfattat sägas att det förekommer bildningar som *Svarvaren*, stor högt belägen mosse i Nordmarks hd (SOV 9 s 237; till verbet *svarva* 'virvla runt'), ellipsbildningar e d (se ovan), t ex *Vi(der)vangen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 240; till värmländial *vivang* 'dvärgbjörk'), *Märrbolången* i Älvdals hd (SOV 14 s 167), se namnelementet *-lång(en)*, *Namnlösen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 229) och *Rinnan* i Jösse hd (SOV 6 s 164). Observera även *Bleckarna*, stora

mossar med skogsholmar och åsar i Nordmarks hd (SOV 9 s 211; enl SOV till *bleck*, *blick* 'genom borthuggning av ett stycke bark och ytved åstadkommet märke i växande träd'; jfr dock Granlund 1956 s 416 ff, spec s 417 f *Blekorna* m m). Jämförelsenamn eller namn med jämförande namnelement förekommer, t ex *Lillehelvetet* och *Storehelvetet* i samma hd (SOV 9 s 219) samt *Nilsångebetet*, del av mossen *Nilsängen* i samma hd (SOV 9 s 229). Några mossar i Nordmarks hd har fått namn efter naturföremål eller naturformation på eller vid mossen, t ex *Luveguten*, *Porseluggen* och *Smuggelsunden* (SOV 9 s 227, 231, 235; efter en bergsformation som anses likna en pojke med en luva på huvudet, resp efter ett luggliknande bestånd av pors och efter »sund», dvs förträngningar mellan småmossar). Man kan även observera namnet *Fossar* (*bråt*) *arbetet* på en mosse i samma hd. Namnet tyder på att folk på *Fossarbråten* har försökt odla upp mossen (SOV 9 s 216).

13. Huvudleder och vissa andra namnelement i länets territoriella namn och naturnamn

Här redovisas endast namn och namnelement som förekommer i häradsdelarna i SOV.

Huvudled som endast förekommer i enledat namn ingår i allmänhet ej här. Suffix ses här som huvudled. Då *tvåledad* används om icke primära bebyggelsenamn, avses att det urspr namnet är tvåledat.

ahå värmlfi 'sved, äng', motsvarighet till fi *aho* 'övergivet svedjeland vanligen beväxt med gräs och ungskog'. Se G Kallstenius i SSUF 1937-39 s 28 f, Mägiste 1966-70 s 41 f, SOV 3 s 99 och 6 s 163 f samt där cit litt. Förekommer i *Itäaho*, Rämmens sn, Färnebo hd, endast skriftligt belagt i riksförm i Gottlund 1817 s 332, samt *Mackahå*, *Or(r)asahå* och *Ratahå*, Bogens sn, Jösse hd. Inte i något av fallen anges lokalitetens art. Bl är motsvarigheter till fi *itä* 'öst', *mäki* 'berg', *oras* 'sädesbrodd' och möjligen *raita* 'sälgt' (SOV 3 s 99, 6 s 163 f och Mägiste 1966-70 s 143, 420, 460, med tvekan under hänvisning till släktnamnet *Ora(i)nen*, och s 575).

aln fsv *alin*, fvn *alin*, *qln* f; sv dial *aln* om längdenhet av viss storlek; värmlfdial *skogsaln* 'skogsskifte'. Förekommer i *Köpaln*, skogsskifte, Visnums hd (SOV 12 s 76).

ati möjligen värmlfi motsvarighet till fi *autio* 'ödeland, ödeställe, ödegård'. Se Mägiste 1966-70 s 57 f, *Autio*, och s 424 f, ?*Männynautio*. Förekommer i *Mannanati* el *Marnanati*, utskog, Bogens sn, Jösse hd (SOV 6 s 163). Bl är säkerligen en motsvarighet till fi gen *männyn* av *mänty* 'tall' (Mägiste 1966-70 s 424).

ave sv dial *ave*, *ava*, *age* m 'utvidgning av ett vattendrag'. Se vidare Jonsson 1966 s 237 ff och där cit litt. Förekommer i namn på utvidgningar av vattendrag i formen *agen*, *agarna* i Färnebo hd samt sekundärt i ett gårdnamn i Ölme hd och i gårdnamnet *Långav* i Dalby sn, Älvdals hd, urspr namn på den långsträckt utvidgning av Klarälven vid vilken gården ligger. Bl är huvudsakligen annat ortnamn samt i några fall adjektiv.

backe fsv *bakke*, fvn *bakki* m; sv *backe* m. Förekommer i ca 50 bebyggelsenamn och i ett stort antal naturnamn. I de flesta bebyggelsenamnen har elementet den gamla böjningsformen *backa*. Knappt hälften av bebyggelsenamnen är belagda 1540 eller tidigare. De övriga betecknar bebyggelser tillkomna i slutet av 1500-talet och senare. Eftersom så gott som samtliga bebyggelsenamn har formen *backa*, ligger det nära till hands att anta att denna form har blivit mönsterbildande.

bad värmdial *bad* n 'ansträngande arbetsomgång, forcerat svettigt arbete, knog'; jfr no dial *bad* n 'ansträngning, dust, kamp, strid' och Falck-Kjällquist 1973 s 71 f. Förekommer i best form n pl i två bebyggelsenamn, gårdnamnet *Bada* i Fryksdals hd (SOV 2 s 2) och namnet på det numera försvunna torpet *Baen* i Näs hd (SOV 11 s 85) samt i åkernnamnet *Ba* i Näs hd (SOV 11 s 124), och skärnamnet *Kolbad* i Grums hd (SOV 5 s 42, utan tolkning). I SOV 2 och 11 tolkas namnen med hänvisning till E Lidén i NoB 4 (1916) s 113 f som innehållande ett svenskt dialektord **bad* 'tjockt lager (av sand, havstång, snö, hö, torv, gödsel m m)'. Jfr även SOÄ 1:1 s 35.

bastu fsv *baþstova*, fvn *baðstofa* f; sv *badstuga*, *bastu* f. Förekommer i *Fans bastu*, namn på dels ett berg med grottor under nerrasade stenblock, dels ett stenrös, båda i Nordmarks hd (SOV 9 s 159 resp 189).

berg fsv *bærgh*, *biærgh*, fvn *berg*, *bjarg* n; sv *berg*. Förekommer i ca 200 bebyggelsenamn samt i naturnamn. Ca 125 av bebyggelsenamnen har *berg* som s led, varav ca 30 med senareledsbetoning, och flera har formen *Berg*. De namn som har senareledsbetoning i det upptecknade uttalet betecknar till största delen frälsegårdar, i några fall bruksanläggningar och enstaka skattegårdar, torp och lägenheter. Som exempel kan nämnas att av de namn som är belagda sedan 1700-talet betecknar åtta frälsegårdar (fem 1 mtl, tre mindre än 1 mtl), två bruk och ett ett skattetorp samt att namnen med äldsta belägg från 1800-talet i fyra fall betecknar frälsegårdar (två 1 mtl) och i två fall skattegårdar. Skriftliga belägg på namn med nutida senareledsbetoning förekommer tidigast i slutet av 1600-talet: *Scheringsberg*, en lägenhet avstyckad från ett frälsegods i Visnums hd (SOV 12 s 47), bruksegendomen *Brunsborg* i Jösse hd (SOV 6 s 29), där leden antas vara *berg* i betydelsen 'bergswerk' under påverkan från namn som *Värmlandsberg*, *Nordmarksberg* o d (jfr P O Granér i NoB 29, 1941, s 14) och säteriet *Karlberg* (1 fr) i Grums hd (SOV 5 s 14), som tidigare hade namnet *Kälkebräcke*, *-bräcken*. Namnbyte från annat namn till namn på *-berg* förekommer i flera fall och är mest frekvent under 1700-talet. Namnen med nuvarande senareledsbetoning har i de flesta fall ägarens namn i genitivform som bl. De är säkerligen direkt bebyggelsebetecknande, troligen efter mönster av äldre namn utanför länet. I övriga namn på *-berg* är bl vanligen ett substantiv eller adjektiv, i några fall personnamn och ortnamn. De bebyggelsenamn som inte har slutledsbetoning är troligen till stor del urspr naturnamn, utom namnen på *-berga*, av vilka vissa kan vara direkt bebyggelsebetecknande efter mönster av gamla plurala bebyggelsenamn. De flesta naturnamnen har formen *berget* och betecknar höjder och höjdformationer av olika slag på land eller formationer som är omflutna eller överflutna av vatten. Bl är appellativ, ortnamn och

adjektiv, enstaka personnamn och verbala bildningar, t ex *Dansarberget*.

Om analogi i namngivning se S Benson i SOÅ 1972 s 34 ff samt E Kiviniemi i Synvinklar s 25 ff; äldre plurala namn av typen *Berga* diskuteras i Hellberg 1960 och av I Lundahl i NoB 25 (1937) s 68 ff (jfr not i Hellberg 1960 s 69); se även P O Granér i NoB 29 (1941) s 14.

bergslag fsv *biærgs lagh* n pl 'lag som avser bergsväsendet, för bergsmän särskilt gällande lag, bergslag'; se vidare E Hjärne i NoB 35 (1947) s 56 f och där cit litt samt K Calissendorff i OUA 1980 s 5 ff. Se även under *Färnebo härad* i kap 9. Förekommer som beteckning för landområden i namnen *Färnebo bergslag*, *Filipstads bergslag* och *Värmlands bergslag* samt det enledade *Bergslagen* (samtliga SOV 3 s 1).

binge fsv *binge* m 'förvaringsrum för säd och mjöl'; i värmlodial *binge* 'liten inhägnad'; jfr no dial *binge* m i samma betydelse och fvn *bingr* m 'avdelat rum (i ladugård)'. Förekommer i *Bingen* och *Bingarna*, åkrar och småhagar i Nordmarks hd (SOV 9 s 210); jfr även *Grisebingen* och *Kornbingen* i samma hd (SOV 9 s 218 resp 224).

björke fsv **birke*, fvn *birki* n 'bestånd av björkträd, björkskog'; dalm *björke*. Se Broberg 1973 s 130 f, karta 6:1, DNO 1:3 s 102 ff och Lindqvist 1926 s 39 f. Förekommer i gårdnamnet *Ämtbjörk* i Älvdals hd (SOV 14 s 20). Däremot är gårdnamnen *Esbjörke*, *Ivarsbjörke* och *Östanbjörke* i Fryksdals hd sannolikt partialnamn av namnet på en medeltida gård *Bjärka* (SOV 2 s 30, 31, 34). Gårdnamnet är troligen ett urspr ånamn **Bierka* f på den nuv *Björkan*, ä dial *Bjärkan* (SOV 2 s 73), vilken rinner genom den del av området som nu hör till gårdarna *Ivarsbjörke* och *Östanbjörke* och fortsätter ut i och genom sjön *Björken*. Den medeltida gården låg i en halvkrings kring norra delen av sjön. Anorlunda SOV 2 s 30. Möjligen kan också gårdnamnet *Björka*, (i) *Bierka* 1468 i Väse hd (SOV 13 s 10) vara ett gammalt, numera försvunnet ånamn. Ett litet, numera uppdikat vattendrag rinner genom gården (se ek 10D8g).

blöta fvn *bleyta* f 'något blött, blött landområde'; värmlodial *blöta* f 'sumpig mark'; jfr no dial *bløyta* f 'blött och vått ställe, t ex i mosse'. Jfr Hj Lindroth i Fornvännen 10 (1915) s 15. Förekommer i *Blötan*, namn på ett vattensjukt gärde i Näs hd (SOV 11 s 124).

bo(d) 1. fsv *bo*, fvn *bú* n 'bostad, gård'; jfr no *bu*. 2. fsv *boþ*, fvn *búð* f; sv *bod*. De två namnelementen *bo* och *bodh* sammanföll redan under fsv tid genom bortfall av *dh* efter vokal. Se Hellberg 1967 s 183 f och där cit litt, Pamp 1974 s 57 f, SOSk 1 s 13 och SOÅ 1: 1 s 36 ff. Inget medeltida värmländskt ortnamn på *-bo(d)* har belägg från tiden före konsonantbortfallet, och de båda namnelementen går följaktligen inte att särhålla. Namn av denna ålder, vilka senare ändas på *-bod(a)*, har fått *-d* genom korrektion eller hyperkorrektion. Endast i senare tillkomna namn kan det genom skriftliga belägg klart framgå, vilket namnelement som ingår. I länets bebyggelsenamn har elementet vanligen formen *boda*, och ca 15 av namnen på *-boda* är belagda från 1503 eller 1540. Jfr även enledade *Sälboda* på 2 mtl i Jösse hd (SOV 6 s 45 f; fsv *sæliabop* 'fäbodsbod'). I ett fall, *Karsbol* i Fryksdals hd (SOV 2

s 31), har *boda* i jb ersatt *bol* fram till 1913. *Bo(d)* förekommer också i fyra sekundära naturnamn.

bo(e) fsv *boe*, fvn *búi* m 'inbyggare'. Förekommer i *Dalbo socken*, en äldre form av *Dalby*, socken i Älvdals hd (SOV 14 s 2), *Färnebo*, socken och härad (SOV 3 s 1, 7) samt *Slotbohæraþ*, härad (SOV 5 s 1 och 11 s 3). Se vidare kap 9 och 10 under resp namn.

bol fsv *bol*, fvn *ból* n; sv *bol* n 'boning, gård, hemman; nybygge, torp, på allmänning eller på utmark upptagen lägenhet eller gård'. Avledning *böle* (se detta). I namn med officiell form på *-bol* växlar *bol*, *böl* och ibland *böle* i beläggen. I *Nybble* i Visnums hd (SOV 12 s 30) och *Tibble* i Näs hd (SOV 11 s 26) förekommer enbart elementet *böle*. *Böl* är antingen en hybridform av *bol* och *böle* eller ett apokoperat *böle*. Se S Andersson i Budkavlen 35 (1956) s 50 ff, G Hallberg i SOÅ 1972 s 41 ff, Pamp 1974 s 60 ff, J Sahlgren i Nysunds socken s 85 ff, SOSk 1 s 13, SOÅ 1: 1 s 38 f, Ståhl 1976 s 56, 92 f och C-E Thors i NoB 40 (1952) s 11 ff. Förekommer i ca 140 jordeboksnamn, av vilka de flesta betecknar bebyggelser. Enstaka namn betecknar utjordar. Ca 65 namn är belagda 1540 eller tidigare, varav 13 före 1500-talet och ca 80 efter 1540. Ca hälften av namn belagda 1540 och tidigare förekommer i Gillbergs och Visnums hd och där ligger också de största gårdarna med namn på *-bol/-böle*. De övriga namnen förekommer i de övriga häradena vid Vänern samt i Fryksdals, Jösse, Nordmarks och Älvdals hd. I ca 60 av namnen växlar *bol/böle* med annan hl i beläggserierna, i ca 2/3 av fallen med *bo(d)*. Svårigheten att skilja *bol* från *bo(d)* diskuteras av bl a I Lundahl i SOSk 1 s 13 och SOÅ 1: 1 s 36 ff. Se även under *bo(d)*.

I några fall förekommer *bol* som enstaka belägg i beläggserier knutna till namn med annan hl, t ex *Laggaregården* (SOV 13 s 23) och *Tällered* (SOV 13 s 8), båda i Väse hd. I några fall ersätter *bol* annan hl, t ex *rud* i slutet av 1500-talet (*Jonsbol*, SOV 4 s 40). I några fall undanträngs *bol*, t ex i *Arneby* (SOV 2 s 20), där *bol* ersätts av *by* i slutet av 1500-talet. Som bl förekommer bl a personnamn och personbeteckningar, terrängbetecknande ord, trädbeteckningar, adjektiv, t ex *skarp* om torr och mager jord. Adjektiven *ny* och fsv *thykk*, biform till *tjock*, förekommer i namnen på *-böle* (se ovan). Enligt namntolkningarna i häradsdelarna av SOV överväger personnamn och personbeteckningar. Det vore dock önskvärt med en översyn av flera av dessa namntolkningar.

bolstad fsv *bolstaper*, fvn *bólstaðr* m 'gård'. Förekommer i gårdnamnet *Hällbostad*, *Hielliebolsta* 1542, i Näs hd (SOV 11 s 58) i växling med *bostad*.

bonde fsv *bonde*, fvn *bóndi* m; sv *bonde* m. Se även Friberg 1938 s 129, Hj Lindroth i SIOD 3 s 17, K G Ljunggren i NoB 31 (1943) s 157 f, J Sahlgren i NoB 3 (1915) s 134, NoB 47 (1959) s 8 och ds i Hammarö s 160. Förekommer i *Edsbonden*, höjd i Eds sn, Grums hd (SOV 5 s 46). Höjden ligger inte långt från en vik av Vänern, syns långt ut över sjön och används som utgångspunkt för syftningslinjer, med, av sjöfarande på Vänern. Namnelementet förekommer även i *Bonden* eller *Kinnebonde*, som är gamla namn på Kinnekulle, höjd vid Vänern i Kinne och Kinnefjärdings hd, Skar 1 (SOSk 17 s 109, 116). Liksom Edsbonden är Kinnekulle ett av de mest betydande meden för sjöfarande på Vänern

och syns långt ut över sjön. I förhållande till varandra ligger lokaliteterna diagonalt tvärs över Vänern och de båda meden dominerar var sin halva av sjön. Namnelementet förekommer även i Göteborgs och Bohus län i namn på flera höga klippformationer: *Bonden*, högt skär i Skaftö sn, Orusts Västra hd; *Bonden*, högt bergskär i Karingöns sn, Orusts Västra hd; *Sote bonde*, berg nära havet, Askums sn, Sotenäs hd (kallas även *Bonden*). Längre söderut längs kusten ligger *Kullen* i Luggude hd, Krist 1, även kallad *Kulla-bonden* (»itt stoert biergh *Kuldeboenden* kaldit» 1589, Cartographia Scanensis utg av H Richter i: Svensk Geografisk årsbok 1930 s 25). Se K G Ljunggren i NoB 31 (1943) s 155 ff. Samtliga ovannämnda lokaliteter är stora och höga bergsformationer, som syns långt ut över det vatten de ligger vid, de har en bred bas och relativt långsamt sluttande sidor från praktiskt taget vilket håll utifrån vattnet man än ser dem. De är samtliga viktiga för sjöfarande. Enl J Sahlgren i NoB 3 (1915) s 134 och 47 (1959) s 8 är namnet *Kinnebonde* ett noanamn. Detta kan även vara fallet med övriga namn på *-bonde*. Jfr Hj Lindroth i SIOD 3 s 17. Jfr ev *gubbe* och *käring*. Fler exempel finns på att för sjöfarten viktiga märkespunkter har namn av noamnskaraktär. Jfr t ex *Jungfrun* kap 12: 4. Troligen är gårdnamnet *Bon* i Eds sn, Grums hd, med uttalet *bøn* och äldsta belägg *Boon* 1540 (i SOV 5 s 5 anges härledningen som okänd) sekundärt bildat till bygdens namn på *Edsbonden*, som bör ha varit *Bonden*. Best form sg av *bonde* uttalas i ortsdialekten *bøn*.

bor fsv **bor* m 'ställe eller landsträcka (mellan vatten) där man bär eller måste bära båtar eller varor'; i sv dial sekundärt även 'höjd, ås'. Se vidare B Hesselman i NoB 18 (1930) s 28 ff och Gusten Widmark i NoB 45 (1957) s 43 ff. Förekommer i gårdnamnen *Båren* och *Gåsborn* i Färnebo hd (SOV 3 s 8, 15, 16). Namnet *Gåsborn* har även blivit sockennamn.

bord fsv *borþ*, fvn *borð* n; sv *bord* n. Förekommer i *Finnbordet* i Färnebo hd och *Lantmätarbordet* i Nordmarks hd, namn på stora, flata, bordliknande stenar (SOV 3 s 104 och 9 s 191). Namnelementet används i jämförande syfte, men namnen är i sin helhet inte jämförelsenamn, eftersom bl syftar på något karaktäristiskt för just den namngivna bordliknande stenen.

borg fsv *borgh*, fvn *borg* f 'bergavsats med brant sida; befästningsvall, befästning, befäst plats'; sv *borg*. Se även SOÅ 1: 1 s 39 f, 89 samt SOSk 1 s 14. Förekommer i sex bebyggelsenamn samt i naturnamn. I gårdnamnet *Borgene* i Näs hd antas elementet gå tillbaka på *borg* i dess gamla betydelse 'brant höjd' (SOV 11 s 19). Säterinamnet *Rosenborg* i Näs hd, bildat till släktnamnet *Roos af Hjelmsäter* och äldst belagt 1740 (SOV 11 s 33), och gårdnamnet *Anneborg* i Fryksdals hd, äldst belagt i slutet av 1700-talet (SOV 2 s 7 f), har personnamn i bl; järnbruket *Björneborg* i Visnums hd, äldst belagt 1680 (SOV 12 s 32), kan vara uppkallat efter *Björneborg* i Finland; *Noreborg*, järnbruk i Jösse hd, äldst belagt 1751, har i bl namnet på gården *Nora* på vars mark bruket anlagts (SOV 6 s 36). Namnet har senare också använts om gården. *Nyborg* i Väse hd, ett f d torpnamn, senare gårdnamn (nu icke i bruk), äldst belagt 1626 då torpet anlades, har adj *ny* i bl (SOV 13 s 28). Samtliga upptecknade sammansatta bebyggelsenamn har slutledsbeto-

ning. Namnen är tillkomna efter mönster av gamla bebyggelsenamn på *-borg* i dess betydelse 'borg, fäste, stad'. Naturnamnen är *Krinsenberg* (grav accent), rund jordkulle i Nordmarks hd (SOV 9 s 165); *Lövenborg*, utsiktsbacke vid sockenkyrka i Näs hd (SOV 11 s 122), och *Trintenborg*, liten rund holme i Västra Silen i Nordmarks hd (SOV 9 s 146). De två sista namnen har senareledsbetoning.

bostad fsv *bostaper*, fvn *bústaðr* m. Se *bolstad*.

botten 1 fsv *butn*, *botn*, fvn *botn* m; sv *botten*, här med betydelsen 'det innersta av en vik'. Jfr SOSk 1 s 14, 35 och SOÄ 1: 1 s 40 och där cit litt. Förekommer i drygt tio bebyggelsenamn samt i naturnamn, vilka betecknar vikar eller f d vikar. Namnen förekommer i Färnebo, Gillbergs, Jösse, Nordmarks, Väse och Ölme hd. Bl är vanligen sjönamn. I några vikinamn är bl gårdnamn och i ett fåtal fall växtbeteckningar. Former av *hed*, fnord *kjóss* och *vik* förekommer också, liksom enstaka adjektiv. I namnet *Vattensbotten*, gruva i Färnebo hd, har elementet betydelsen 'gruvbotten' (SOV 3 s 112).

botten 2 ellips av *kolbotten*. Förekommer i fyra bebyggelsenamn i skogsområden i Färnebo och Nordmarks hd. Alternativ namnform till ett av namnen är *Kolebotten* (SOV 9 s 44).

bratt fsv *branter*, fvn *brattr*; värmlandial *bratt* m f (rspr *brant*). Förekommer i namn på ovanligt höga och branta höjdformationer i Näs hd. *Lilla Bratt* och *Stora Bratt* utanför Lurö i Väneren (SOV 11 s 90 f) samt *Bratten* (SOV 11 s 91) har sekundärt givit namn åt de kringflutna lokaliteter på vilka de ligger. Ett namn, *Bratten* (SOV 11 s 117), betecknar en hög, till största delen kringfluten udde i samma hd. Elementet ingår vidare i namn på åkrar i Nordmarks hd.

bratta värmlandial *bratta* f 'liten brant backe, tvärbrant sluttning' (SOV 9 s 31, 181). Förekommer i ett bebyggelsenamn i Nordmarks hd samt i namn på backar.

bricka sv dial *bricka* f 'kort, brant backe, särskilt sjö- eller åbrädd' (SOV 3 s 11); jfr fsv *brink* f; närliggande dialektord är *brick*, *brink* och *bräcka*. Se *bräcka*. Förekommer i *Brickan*, det folkliga namnet på Mörtjärnshyttan i Färnebo hd och på ett torp i närheten av hyttan (SOV 3 s 11), samt i namnet på en vägbacke.

bro fsv *bro*, fvn *brú* f; sv *bro*. Se även SOÄ 1: 1 s 40, 90 och där cit litt. Förekommer i namn på broar samt sekundärt i ca 20 gårdnamn. Bl är naturbetecknande appellativ, vattendragsnamn och andra naturnamn, tamdjursbeteckningar som *get* och *nöt*, adjektiv och enstaka personnamn. Jfr *fäbro*, *jordbro*, *kavelbro* och *stenbro*.

brott fsv *brut*, *brot*, fvn *brot* n 'brytande; något brutet'; sv dial *brott* n 'uppbruten mark, mark där nyodling pågick' (OÖD 1 s 199, *brott* 13a), 'plats för svedjefall' (SOV 12 s 74). Jfr *vallbrott* samt *bröta*. Förekommer i *Brottet*, åkerskifte i Visnums hd (SOV 12 s 74).

brottning fsv *brutning*, *brotning* 'uppgörande av bråtar', fvn *brotning* f 'brytande'; sv dial *brottning* m f 'nyodling i skog' (SOV 9 s 211). Om växlande genus vid ord på *-(n)ing* se Beito 1954 § 34, 43, 57 samt Ståhle 1946 s 19 ff. Förekommer i *Brottningen* och *Gubbrottningen*, åkrar i Nordmarks hd (SOV 9 s 211 resp 218).

bruk sv *bruk* n här i betydelsen 'bruksanläggning, fabrik' o d. Förekommer i namn på bruk av olika slag. Bl är gårdnamn och folkbeteckningen *finne*.

brunn fsv *brunder*, fvn *brunnr* m; sv *brunn* 'liten damm, göl; källa'; jfr SOV 9 s 77 och där cit litt samt SOÅ 1:1 s 40, 90. Förekommer i namn på brunnar, små runda skogstjärnar, en utvidgning av en bäck samt sekundärt på en myr. Bl är i ett fall ett bergsnamn och f ö appellativ och adjektiv.

brygga fsv *bryggia*, fvn *bryggja* f; sv *brygga*. Förekommer i jämförande betydelse i ett numera försvunnet torpnamn, *Brygga* 1698 i Grums hd (SOV 5 s 45) samt i namn som betecknar två små flata holmar, ett berg och ett stengrund.

bråte fsv *bruti*, *brote*, fvn *broti* m 'hög av fällda träd'; sv dial *bråte* m 'kalhuggen skogsmark, betesmark, svedjeland'. I häradsdelarna i SOV anför betydelsen 'fälld skog' utom i Nordmarks hd, där betydelsen 'svedjeland, svedjefall' anges. Se vidare Falck-Kjällquist 1973 s 52, Pamp 1974 s 76, SOÅ 1:1 s 41 samt Ståhl 1976 s 91. Förekommer i ca 40 namn på bebyggelser belagda från 1503 och framåt, byar och gårdar, f d torp, lägenheter och hemmansdelar. I några fall förekommer växling med andra namnformer, t ex *Bråten* i Fryksdals hd, som i jb skrivs *Arvidstorp* (SOV 2 s 28). I naturnamn förekommer *bråte* i namn på odlade marker och skogsmarker där man haft svedjefall. Ca hälften av länets bebyggelsenamn på *-bråte* ligger i Kils och Fryksdals hd. F ö förekommer elementet i bebyggelsenamn över hela länet utom i Gillbergs, Nyeds och Älvdals hd. Som bl förekommer oftast personbeteckningar, personnamn och artefaktbeteckningar, men också gårdnamn, beteckningar på växter och växtdelar, djur och naturlokaliteter samt adjektiv påträffas.

bräcka fsv *-brækka* i *þangbrækka* med oviss innebörd, fvn *brekka* f 'brant backe'; sv dial *bräcka*, *bricka* f 'brink, backe osv'. Jfr *bricka*. Se även SOÅ 1:1 s 41 och Ståhl 1976 s 92. Förekommer i två gårdnamn, ett i Fryksdals och ett i Gillbergs hd, i ett numera försvunnet gårdnamn, *Kälkebräcke*, *-bräckan* i Grums hd (SOV 5 s 14) samt i naturnamn, av vilka de flesta betecknar branta backar och landsvägsbackar.

bränna 1 fsv *brænna*, fvn *brenna* f 'brännande, brand'; sv dial *bränna* f 'avbränd mark eller skog, svedjeland'. Ordet betecknar mark som bränts antingen med avsikt eller av våda och kan därför vara både direkt ägobetecknande, 'område avbränt med avsikt att anlägga odling, röja betesmark' e d och rent naturbetecknande 'område bränt av våda' (Falck-Kjällquist 1973 s 64). Se Ståhl 1976 s 91. Förekommer i namn på åkrar och skogsområden.

bränna 2 sv dial *bränna* f 'åker med brännsand', dvs åker med sandjord som lätt torkar ut och förbränner växtligheten. Förekommer i *Brännan*, åker i Nordmarks hd (SOV 9 s 212).

bränning fsv *brænnung*, fvn *brenning* f 'brännande'; värmlldial *bränning* f (ev med växlande genus; se *brottning* och där cit litt) '(plats för) brand'. Förekommer i binamnet *Bränningen* på gården Lövnäset i Färnebo hd (SOV 3 s 17) samt i *Längenäsbränningen*, udde i Ölme hd (SOV 15 s 66).

bränsel värmlldial *bränsel* f 'avbränd plats; inhägnat svedjeland (i allmänhet utanför de inhägnade ägorna)'. Förekommer i *Bränseln*, skogsmark i Gillbergs hd (SOV 4 s 75) och gården i Näs hd (SOV 11 s 125).

bröta värmlldial *bröta* f 'nyodling, uppbruten åker, uppbruten mark; partiet mellan två diken på en åker; gärde'. Jfr fsv verbet *bröta* 'röja mark'. Förekommer i åkernamn samt i namn på vattensamlingar och ett stort gränsrös. Bl är artefaktbeteckningar.

brötning värmlldial *bröt(t)ning* m f 'uppbruten mark, nyodling; åker'. Om växlande genus se *brottning* och där cit litt. Förekommer i åkernamnet *Ekebrötningen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 213).

by fsv *byr*, fvn *býr*, *bór* m 'bostad, enstaka gård; by, samling av gårdar'; sv *by*. I ortnamn förekommer formen *bō* i best form sg i Nordmarks hd och i något enstaka fall även i Fryksdals hd, dvs i västra delen av länet nära norska gränsen. Ordet *by* är sannolikt en avledning till roten i verbet *bo*, väl närmast i dess betydelse 'ställa i ordning, bereda'; ordets betydelseutveckling är omtvistad. Se Hellquist EO s 115 f, O v Friesen i Xen Lid s 237, ds i Symbolae philologicae O A Danielsson octogenario dicatae (1932) s 87 ff, ds i NoB 18 (1930) s 91, Ståhle 1946 s 552 ff och Hellberg 1967 s 375 ff samt sammanfattning s 417. Diskussionen om namnelementets betydelse har huvudsakligen rört sig om huruvida betydelsen 'enstaka gård' eller 'by' är den ursprungliga. För en betydelse 'enstaka gård' kan bl a anses tala att »det knappast är troligt eller rimligt, att utflyttningar skett kollektivt eller lett till omedelbar uppkomst av byar» (G Franzén i NK 5 s 142). Det har å andra sidan hävdats av K Hald att man för Danmarks del i första hand bör räkna med betydelsen 'by, samling av gårdar' (Hald 1965 s 102 f). Senare danska undersökningar (Hjorth Pedersen 1960 s 10 ff med karta s 11) kan dock tyda på att namnelementet även i Danmark eller i delar därav kunnat beteckna 'enstaka gård' likaväl som 'by', åtminstone under vikingatiden. Enligt en teori framförd av L Hellberg var de äldsta namnen på *-by* ägonamn och betecknade »nyodlingar på äldre byars mark och i dessas närhet . . . Nyodlingarna ha upptagits och brukats som byns samfällda egendom» (Hellberg 1950 s 152 f). En vidareutveckling av teorin är att *by* i de äldre ortnamnen syftar på ett slags beredd ängsmark av typ löväng (Hellberg 1967 s 369 ff samt sammanfattning s 417 ff). De äldre namnen på *-by* anses tillhöra ett yngre skikt av de förkristna namntyperna. Deras centralområde i Sverige är mälardalskapen och Östergötland. Namntypen har varit produktiv under en lång tid men man räknar med att de flesta äldre namnen tillkommit under vikingatiden.

Värmland ligger i utkanten av *by*-namnens område. Namn på *-by* nybildas fortfarande, eftersom appellativet *by* är levande i värmlandial. Se även Franzén 1937 s 24 ff, Hellquist 1918, B Hjorth Pedersen i Festskr Hald 1974 s 129 ff, Pamp 1974 s 43 f, SOSk 1 s 14 f och där cit litt, SOÄ 1:1 s 41 ff och där cit litt, Ståhl 1976 s 71 ff samt L Weise i Festskr Hald 1974 s 157 ff. Förekommer i ca 275 bebyggelsenamn, av vilka över hälften är gård- och bynamn, belagda från början av 1500-talet och tidigare. De övriga är till största delen nybyggen tillkomna under 1500- och 1600-talen, utjordar samt ett antal bebyggelser vilka urspr haft en annan hl. Jfr t ex bynamnen *Kilen*, Visnums hd, som efter 1621 skrivs *Kilsby* (SOV 12 s 43 f), och *Åneby*, Fryksdals hd, vars äldsta hl *bol* ersätts av *by* i jb från början av 1600-talet, men är den hl som förekommer i den dialektala namnformen. Namnet på *-by* förekommer ej i dagligt tal (SOV 2 s 6). Elementet förekommer inte i naturnamn. Enl SOV är bl i de flesta fallen personnamn, personbeteckningar och terrängbeteckningar. Det är i flera fall svårt att avgöra vilka av de nämnda kategorierna som förekommer i bl. I åtskilliga fall påträffas riktnings- och lägesangivande adjektiv och adverb i bl samt adjektiv som *mykil*, *diger* 'stor' och *öde*. Gårdnamn och artefaktbeteckningar förekommer också.

Namn på *-by* förekommer i hela länet utom i Färnebo och Karlstads hd, de flesta dock i Fryksdals och Nordmarks hd. De härad som har flest medeltida *by*-namn (här inräknas namn belagda i början av 1500-talet) har också det största antalet yngre namn på *-by*. Ett sockennamn, *Dalby*, i Älvdals hd, har uppkommit ur *Dalbo soken*. Se härom under sockennamnen, kap 10.

både fvn *boði* m 'den som bär bud'; även 'sjö som bryter över klippa under vattenytan'; sv dial *både* m (västsv och blek *både*, östsv *båda* o d) 'klippa i eller under vattenytan', i områden med kraftig landhöjning 'klippa eller berg upp till flera meter ovanför vattenytan'. Ordet förekommer inte i värmlandial. Se vidare P Hovda i ANF 73 (1958) s 245, Hj Lindroth i SIOD 3 s 172 f, Modéer 1933 s 62 f, Ohlsson 1939 s 35 f, 59 samt Zilliacus 1966 s 121. Förekommer i *Klasbådarna* på sjökort från 1866 som namn på ett grund på 5,3 meters djup i Millesviks sn, Näs hd (SOV 11 s 99), samt i *Bojan boja*, *böja*, notvarp och mycket litet skär i Väneren väster om Kalvöns sydvästra udde. Skäret är ofta översköljt av vattnet (SOV 11 s 90, där namnet lämnas otolkat, samt uppteckningar i OAU). Jfr kommentaren under *Bojeflu* i SIOD 3 s 188 f. Namnleden är mycket vanlig i Göteborgs och Bohus län samt längs Östersjö-kusten som beteckning på undervattensberg och på berg och klippor ovanför vattenytan. Säkerligen har *både* kommit in på Vänersjö korten genom inflytande från bohuslänska skärgårdsnamn.

bårro se *porra*.

båtstad värmlandial *båtstad* m f n 'tilläggsplats för båtar, båtställe vid älven även innefattande uppförsbacken därifrån'. Senare leden av dialektordet motsvarar säkerligen fvn *stqð* f 'landningsplats'; jfr no dial *båtstod*. Se DNO 1: 1 s 100 ff och där cit litt, J Sahlgren i NoB 43 (1955) s 11 ff samt i anslutning härtill Falck-Kjällquist 1973 s 32. Jfr *stad 1* och *stad 2*. Se även Widmark 1959 s 278 f med avseende på omljudda former. Maskulint resp neutralt genus förklaras enklast genom påverkan från fsv *stadh* m? n '(sjö)kant, strandkant', no dial *stad* m n

'åkant, älvbacke', speciellt som *båtstad* i vissa områden tycks innefatta såväl båtplatsen som backen upp därifrån, kanske också genom påverkan från *stad* m. Förekommer i gårdnamnet *Båtstad* i norra delen av Älvdals hd (SOV 14 s 23) samt i *Backebåtstaden*, båtplats för hemmansdelen *Backen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 243).

bäck fsv *bækker*, fvn *bekkr* m; sv *bäck*. Förekommer i namn som betecknar mindre vattendrag samt sekundärt i ca 70 bebyggelsenamn, de flesta belagda efter 1540, några dock 1540 och tidigare. Vanlig bl är annat ortnamn, speciellt gårdnamn och namn på sjöar och tjärnar, appellativ av olika slag, som t ex terrängbeteckningar, artefaktbeteckningar m m samt olika uttryck för hur bäckarna rinner, som t ex *Skval*- och *Skvaller*- (till *skvaller* med samma betydelse som *skval*) samt *Frusare*- (till *frusa* 'forsa, skumma, flöda fram med stor häftighet' med verbal kompositionsform på *-are*; jfr Alfvegren 1958 s 152). Bland de namn på *-bäck* som betecknar bebyggelser är dock andra ortnamn sällsynta som bl, liksom f ö personnamn och personbeteckningar. En »för-finskad» form *-peki* (*Skalpeki*) av gårdnamnet *Skallbäcken* förekommer i Södra Finnskoga sn, Älvdals hd (SOV 14 s 27).

böle fsv *bøle*, fvn *bóli* n; sv *böle* med betydelse som *bol*. Se vidare under *bol*.

dal fsv *dal*, fvn *dalr* m; sv *dal*. Förekommer i naturnamn samt sekundärt i ca 60 bebyggelsenamn, av vilka två betecknar socknar och två (bygde)härad (se vidare kap 9 och 10) och de övriga är gårdnamn från början av 1500-talet samt namn på nybyggen, torp och lägenheter fr o m 1600-talet. Sex namn på *-dal* har senareledsbetoning. Tre av dem betecknar bruksanläggningar, *Emilsdal* i Gillbergs hd, *Liljedal* i Grums hd och *Liljendal* i Färnebo hd (SOV 4 s 3 resp 5 s 5 och 3 s 50) och tre är namn på andra slags bebyggelser, *Geijersdal* i Färnebo hd, *Rottnedal* i Fryksdals hd och *Sofiedal* i Karlstads hd (SOV 3 s 3, 2 s 14 och 7 s 8). Denna användning av *dal* har tillkommit med bebyggelsebetecknande namn på *-dal* som mönster. Jfr t ex uppkallelsenamnet *Rosendal*. Bl är huvudsakligen appellativ som betecknar terräng, växtlighet, djur och artefakter samt adjektiv, annat ortnamn, personnamn och personbeteckningar. I bebyggelsenamnen förekommer personnamn dock endast i typen *Emilsdal*, *Geijersdal* (alltså i namn med huvudtrycket på *dal*).

damm fsv *damber*, fvn *dammr* m; sv *damm*. Förekommer i namn på dammar eller dammliknande vattensamlingar och utvidgningar av vattendrag samt med senareledsbetoning i *Niklasdamm*, ett järnbruk i Ölme hd anlagt under 1600-talet. Området där bruket anlades hade tidigare namnet *Mosserud* (SOV 15 s 12). Bl är ort- eller personnamn samt adjektiv. Ett av namnen, *Mannikdammen* i Färnebo hd (SOV 3 s 72), har värmlfi bl.

dele fvn *deili* n pl 'kännetecken, kännemärke'; jfr *markadeili* 'ägo-gräns'; värmdial *dele* n 'gräns (mellan ägor eller skiften)'; jfr no dial *deile* n 'ds'. Förekommer i *Modele*, plats på gränsen mellan två byar i Nordmarks hd (SOV 9 s 246, med annorlunda och sannolikt felaktig tolkning).

dike fsv *dike* 'dike, damm, fördämning', fvn *diki* n 'sump; vattengrav (för att leda av vatten)'; sv *dike*. Förekommer i *Diket*, ett smalt grunt sund i Nordmarks hd (SOV 9 s 127), och i namn som betecknar obetydliga bäckar, i några fall utvidgade genom grävning. Bl är gårdnamn, terrängbeteckning och adjektiv.

djup fsv *diup*, fvn *djúp* n; sv *djup*. Förekommer i *Dockedjupet*, del av Vänern i Näs hd (SOV 11 s 78).

djurgård se **gård**.

drift fvn *-drift* f i *búdrift*, *fjárdrift*; sv dial *drift* f 'fägata'. Jfr SOSk 1 s 35. Förekommer i *Backedriften*, en nu igenväxt stig vid en hemmansdel *Backen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 243).

dråg fvn **drög*; sv dial *dråg* (med växlande genus) 'sänka i terrängen'. Se Widmark 1959 s 34 ff, *dråg* betydelse b och där cit litt. Förekommer i naturnamn samt i tre sekundära bebyggelsenamn. Bl är huvudsakligen appellativ som växt-, djur- och artefaktbeteckningar, adjektiv och enstaka verbala uttryck som *mjölkar-*, *dritar-* och *ropar-* (jfr Alfvegren 1958 s 149 ff) samt i några fall terrängbeteckningar, personbeteckningar, personnamn och annat ortnamn.

dulp(a) sv dial *dulp*, *dolp* m f, *dulpa* f 'grop, håla, fördjupning i marken' i synnerhet 'fördjupning i väg, större eller mindre hålighet oftast vattenfylld; liten, djup tjärn'. *Dulp* förekommer i *Dolpen*, tjärn i Jösse hd (SOV 6 s 83), *dulpa* i namn på tjärnar och vattenhål i Gillbergs, Jösse och Nordmarks hd samt i namnet på en mosse i Jösse hd och en myr i Nordmarks hd. I de fall då elementet förekommer som s led i tvåledade namn i best form f (i namn på småtjärnar i Gillbergs och Nordmarks hd), går det ej att avgöra om dess grundform är *dulp* eller *dulpa*. Bl är appellativ som djur-, terräng- och artefaktbeteckningar samt i något fall ortnamn, personnamn, personbeteckning och väderstrecksangivelse.

dy(e) fsv *dy* n, *dyl*, *dyl* m, fvn *dý* n; sv dial *dy* m f n, *dye* m 'gyttja, ävja' eller 'sump, träsk, kärr, gungfly'; i värmlidial även *dy* 'göl, vattenpuss'; jfr nisl *dý* n 'vattenpuss omgiven av svampig mossa eller gungfly, sump'. *Dy* eller *dye* förekommer i två bebyggelsenamn *Dye* i Karlstads resp Ölme hd, av vilka det i Ölme hd är belagt redan 1381 och det andra betecknar ett skattetorp belagt sedan 1600-talet (SOV 7 s 3 resp 15 s 6), samt i namn på två tjärnar i Jösse hd och en mosse i Näs hd.

dyssel värmlidial *dyssel* f n 'sumpig skogsmark, sank mark med kärrhålor'. Se Falck-Kjällquist 1973 s 43 och där cit litt. Förekommer i *Dysslan*, gården i Näs hd (SOV 11 s 126, där otolkat), säkerligen också i *Dysslerna*, 5/48 mtl av Bergsjö 1 i Ölme hd (SOV 15 s 3, med annan tolkning).

dyvel värml- och dalsldial *dyvel* m 'liten djup, vattenfylld håla i en mosse, liten göl'; jfr no dial *dyvle* n med samma betydelse. Jfr också *dävel*. Se SOÅ 1: 1 s 91. Förekommer i namn på gölar i mossmark. Bl är huvudsakligen namn på mossar, myrar eller gårdar.

dyvling värmlö dial *dyvling* m 'göl i mosse' (SOV 9 s 213). Jfr *dyvel*. Förekommer i namn på gölar i mossar och på en utvidgning av ett vattendrag. Bl är annat ortnamn samt i ett fall beteckning på en fiskart.

dävel värmlö dial **dävel* 'mycket liten pöl, sumphåla'; diminutivbildning antingen till en (forn)värmländsk motsvarighet till (stammen i) fvn *dafi*, *dapi* m 'vattenpöl', sv dial *dave* m '(sank) däld, svacka, liten tjärn, pöl, sumphåla', no dial *dave* 'liten vattensamling mindre än tjärn, fördjupning', liksom *depel* till *dape* (se Jonsson 1966 s 344 samt S Strandberg i NoB 60, 1972, s 81 ff), eller till en (forn)värmländsk motsvarighet till det till samma ord(stam) bildade no dial *dev* n 'gyttjepöl täckt av växtlighet'; jfr no dial *devlehol* 'hål i isen över en ström eller en vattenåder'; jfr även Hellquist 1903-06 s 98, SOV 9 s 79 samt 12 s 51. Förekommer i *Norra* och *Södra Develn* samt *Mellan-Develn*, tillsammans *Devlarna*, utvidgningar av vattendrag i Nordmarks hd (SOV 9 s 79) samt i *Däveln*, liten tjärn i Visnums hd (SOV 12 s 51).

ed fsv *ep*, fvn *eið* n; sv *ed* 'passage (mellan eller utmed vatten)'. Jfr L Elmevik i MASO 15 s 35 ff, B Hesselman i NoB 18 (1930) s 36 ff och Modéer 1936 s 90 ff. Enl SOV 9 s 244 även '(vinter)vägstycke över land'. Se även SOÄ 1: 1 s 46. Förekommer i ca 40 jordeboksnamn, av vilka 15 betecknar gårdar belagda i 1540 års jb eller tidigare, dock äldst i slutet av 1300-talet, och de övriga är namn på smärre bebyggelser fr o m slutet av 1500-talet. Några har senare bytt namn. Från mitten och slutet av 1500-talet ersätter *ed* genom hyperkorrektion även andra namnelement, t ex *ö* och *ved* 'skog', och uppträder även i vissa urspr enledade namn på obetonad vokal, t ex *Gated* av *Gate*, *Gatu* (SOV 9 s 9). De flesta bebyggelsenamnen betecknar lokalteter vid eller mellan vatten och vattendrag, de flesta mellan sjöar. Vidare betecknar ett namn ett sund, två vintervägar över uddar och ett en landtunga mellan två sjöar. Bl är ofta annat ortnamn, namn på sjöar eller vattendrag, men också gårdnamn, liksom adjektiv, artefaktbeteckningar och i enstaka fall personnamn eller personbeteckning. Namngruppen finns i hela länet men är dåligt representerad i Älvdals och Ölme hd.

egg fsv *æg*, fvn *egg* f; sv *egg* 'vass kant'. Förekommer i *Fåeggen*, hemmansdel i Jösse hd (SOV 6 s 11) samt i *Eggen*, lång bergkam i Älvdals hd (SOV 14 s 133).

fall 1 sv *fall* 'vattenfall'; jfr SOÄ 1: 1 s 91. Förekommer i namn på vattenfall samt sekundärt i ett bebyggelsenamn.

fall 2 sv dial *fall* n 'svedjefall, svedjeländ; avbränt skogsområde' eller '(område med) nedhuggen eller av vinden fälld skog'. Fallen blev odlingsbar mark för i synnerhet råg och inhägnades. Hägnaden upprätthölls några år efter det att rågodlingen upphört och området begagnades då till slåtter och betesmark; numera är alla dylika *fall* åter skogsbeväxta men benämningen på platsen kvarstår. Möjligheten att ett *fall* med betydelsen 'sluttning' skulle ligga till grund för elementet i något namn måste anses som tämligen osannolik. Värmlandsdialekterna har andra ord för sluttningar av olika slag. Jfr Falck-Kjällquist 1973 s 65 samt SOÄ 1: 1 s 46 och där cit litt. Förekommer i ca 25 bebyggelsenamn, av vilka ett osammansatt *Falla* med grav accent är belagt som gård-

namn i Ölme hd 1491 (SOV 15 s 7) och de övriga är namn på nybyggen, torp och lhtr med namnbelägg från 1600-talet. Förekommer vidare i namn på skogsområden. I Älvdals hd betecknar namnen på *-fall* skogklädda berg och bergsområden, i ett fall en bergstopp. Ett namn i Näs hd avser en tvärbrant sandås, ett i Fryksdals och ett i Jösse hd berg. Namnen åsyftande branta skogklädda berg, bergsområden o d är ofta sannolikt sekundära och har urspr avsett svedjefall på området eller områden med (av vinden) fälld skog. I flera namn är bl personnamn eller personbeteckning, beteckning för djur, växter, terränger samt annat ortnamn och adjektiv.

femsten värmdial *femsten* m 'gränsröse som visar åt fem håll'; jfr *sten*. Förekommer i *Nyemstenen*, stort stenblock och gränsmärke i Kils hd (SOV 8 s 90).

fjord fsv *fiordher*, fvn *fjorðr* m; sv dial *fiol*, *fjord* m 'vik, fjärd, utvidgning av sjö eller vattendrag', enl SOV 9 s 81 i bygden 'långsträckt, tämligen brett vatten (vanligen del av sjö) utan öar och holmar'. Jfr Jonsson 1966 s 230 ff, Lindqvist 1947 karta 71, SOSk 1 s 36 samt SOÅ 1: 1 s 46, 91. Förekommer i namn på vikar, långsträckta sjöar och delar av sjöar samt sekundärt i *Bryngfjorden*, gård i Karlstads hd vid ett utbuktat parti av Klarälven (SOV 7 s 3). Förekommer även i en variant av ett gårdnamn i Fryksdals hd, *Ingebyfjol(e)n* av *Ingeborgjorden* (SOV 2 s 23). Bl i bebyggelsenamnen är personnamn, i övriga namn annat ortnamn, vissa appellativ, dock inte terrängbeteckningar, och adjektiv med betydelser som 'stor' och 'liten'. I de skriftliga beläggen växlar elementet med *flo*, *flaga* och *fjärd*, t ex *Kattfjärden* för *Kattfjorden*, del av Vänern utanför Hammarö i Karlstads hd (SOV 7 s 26).

fjäll 1 fsv *fiælder* m 'avdelat jordstykke, (åker el ängs)skifte, teg, urfjäll'; jfr *urfjäll*, fsv *urfiælder* m 'jordområde i enskild ägo och med egna gränsmärken, utan delaktighet i den by inom vars ägoområde den ligger'; se T Johannisson i MASO 14 s 116 f och där cit litt. Förekommer i naturnamnet *Höfjällen* i Jösse hd (SOV 6 s 147), möjligen också som äldsta namnform i två bebyggelsenamn i Färnebo resp Kils hd (SOV 3 s 24, nuv *Hättsjön*, resp 8 s 4, nuv *Fjäll*).

fjäll 2 fsv *fiæl*, fvn *fell*, *fjall* n 'fjäll, (brant kalt) berg eller bergsområde'; sv *fjäll*; i värmdial 'vidsträckt berggrund' samt även 'större bergig obygd mellan olika socknar eller bygder' (SOV 9 s 23). Se B Hesselman i NoB 18 (1930) s 14 ff, SOSk 1 s 16, 36 och SOÅ 1: 1 s 46, 91. Förekommer i ca 15 bebyggelsenamn, av vilka sex belagda 1540 eller tidigare. I flera fall nämns att gården ligger vid berg, i två fall i Nordmarks hd att gården ligger i en större bergig obygd mellan olika socknar eller bygder. Förekommer vidare i naturnamn, vilka betecknar berg, bergsområden, ibland kala berg. Bl är annat ortnamn, mest gårdnamn, samt appellativ, huvudsakligen terrängbeteckningar jämte ett fåtal personbeteckningar och adjektiv.

fjöl fsv *fiol*, *fiøl*, fvn *fjøl* f; sv dial *fjöl* f 'bräda; bro, spång'. Om den senare betydelsen i ortnamn se E Hellquist i NoB 4 (1916) s 138 f. Före-

kommer i bynamnet *Fjöle* i Gillbergs hd. Gårdarna ligger vid vattendrag (SOV 4 s 26).

flade sv dial *flade* m 'flat yta'; jfr jössedial *flade* m 'sittbräda i båt'; jfr no dial *flade* m 'flat åker', nordsv *flada* m 'stor slätt, liten vik' samt östsv *flade* m 'utvidgning av sund e d' (i houtskärsdial enl Zilliacus 1966 s 144). Se även Hellquist 1903-06 s 125 f. Förekommer i namn på utvidgningar av vattendrag, på vikar och på en åker vid en vik, här kanske med betydelsen 'flat åker'.

flaga fvn *-flaga* f i *moldarflaga* 'tunt lager av jord eller mull'; sv dial *flaga* 'tunn skiva; flat yta i naturen'. Se Falck-Kjällquist 1973 s 38 f. Förekommer i namn på sund, utvidgningar av vattendrag och smala vatten samt på delar av sjöar och på öppet vatten mellan öar och vikar. Ett namn i Nordmarks hd betecknar en stor åker. Bl är i de flesta fallen annat ortnamn, ofta gårdnamn men också önamn samt enstaka appellativ och adjektiv.

flo(e) fvn *flói* m 'vid havsbukt eller fjord; vid och grund vattensamling eller utvidgning av vattendrag (bildad genom översvämning eller uppdämning)'; värmlidial *flo*, *floe* m '(brett) lugnt flytande parti av eljest stritt vattendrag' (Älvdals hd; SOV 14 s 125). Jfr Jonsson 1966 s 219 ff. Förekommer bl a i namn på breda, lugnt flytande partier av eljest strida vattendrag i Älvdals hd samt i namnet på en utvidgning av ett vatten i Gillbergs hd. Det senare namnet har en alternativ namnform på *-flaga*. Vattenutvidgningen ligger längs samma vatten som två andra lokalteter med namn med denna hl. Bl är annat ortnamn, terrängbetecknande appellativ, i något fall personnamn och adjektiv.

flor fvn *flórr* m; sv dial *flor* m f '(gödsel)ränna i ladugården'. Jfr Torp s 123. Förekommer i *Floren*, *Florarna*, binamn till *Storen*, *Storarna*, som betecknar långsträckta, grunda, tidvis nästan helt uttorkade vattensamlingar innanför torvmossar i Nordmarks hd (SOV 9 s 109), samt i *Gäddefloren*, grund vik i samma hd (SOV 9 s 123). Namnelementet är knappast, som SOV 9 antar, en missuppfattning av dialektordet *slor* f (se *slor*) utan bör sammanställas med dialektens *flor* f '(gödsel)ränna i ladugården'. Antingen kan likhet med gödselränna åsyftas eller också har en terrängbetecknande specialbetydelse utvecklats hos *flor* med betydelsen 'smal grund vattensamling; vattenfylld ränna i terrängen'. Jfr bynamnet *Flor* i Jämtland hos Flemström 1972 s 52 f.

fly fsv *fly* n 'vattenpuss, damm'; värmlidial *fly* n 'vattensamling i kärr, liten rund tjärn; lerigt och gyttjigt ställe, sumpmark'. Se Jonsson 1966 s 222 f och där cit litt, SOSk 1 s 16, 36 samt SOÅ 1:1 s 91. Förekommer i namn på tjärnar i myrmark eller sumpmark.

flyt, flöt fvn *fljót* n 'flytande; (samling av) något flytande, vattensamling; älv'; värmlidial *flyt* f 'sank myr' (Jösse hd); jfr dalm *flyt*, *flöt* f och no dial *fløyt* f 'ofta översvämmat land vid vattendrag' samt 'brett, grunt och lugnt ställe i en bäck'. Se Jonsson 1966 s 224 f. Förekommer i namn på tjärnar och andra vattensamlingar, i några fall även på den omgivande myr- eller sumpmarken, samt på lugnflytande partier av

vattendrag och sekundärt i namn på terränger. Förekommer även i formen *flöt* i *Märrflöten*, lugnt parti av Bogsälven, Jösse hd (SOV 6 s 131).

***flyter** värmdial **flyter* m n, ett i SOV 6 s 86 supponerat dialektord med betydelsen 'sank myr (av viss beskaffenhet)'. Förekommer enligt SOV i tjärnnamnet *Flytrarna*, kanske också i tjärnnamnet *Flytterna*, båda i Jösse hd (SOV 6 s 86).

flå(e) värmdial *flå, flåe* m f n; i mellersta och norra Värmland: 'flat, jämn terräng, jämn äng, vall e d i f ö sluttande terräng'; i Vänerhäraderna: 'flat och långgrund strand (som sjön går över vid högvatten); grund och öppen vik; sankmark'; jfr no dial *flåe* m 'jämn, svagt skålförmig, utsträckt fördjupning, gärna fuktig'. Se Jonsson 1966 s 225. Förekommer i namn på sankmarker vid vatten, i ett fall en vik med sank stränder i Näs hd och i namn på myrar vid vatten, en tjärn och en utvidgning av ett vattendrag i Älvdals hd. Bl är i de flesta fall annat ortnamn. Ev är de fall där elementet betecknar tjärn, utvidgning av vattendrag o d tillkomna under påverkan av *floe* (jfr Jonsson aa).

flöt se *flyt*.

fors fsv, fvn *fors* m; sv *fors*. Förekommer i namn på forsar och strida vattendrag samt i ca 40 bebyggelsenamn, varav tre gårdnamn är be- lagda 1540 och tidigare och ca 25 betecknar eller från början betecknat bruksanläggningar, huvudsakligen järnverk vid forsar eller strida vattendrag. De flesta bruksnamnen men inget av de övriga bebyggelsenamnen har slutledsbetoning. Namn på *-fors* förekommer i hela länet, de flesta bebyggelsenamnen dock i Fryksdals, Jösse och Nordmarks hd. Bl är i bruksnamn med senareledsbetoning vanligen personnamn och ortnamn, i övriga namn personnamn, ortnamn, appellativ som betecknar artefakter, djur, speciellt fiskar, personer och terränger samt adjektiv och enstaka verbala uttryck.

fot fsv *foter*, fvn *fótr* m; sv *fot* 'fot, fotliknande formation' samt 'nedre partiet av höjdformation'. Förekommer i sjönämnet *Bastfoten* i Färnebo hd (SOV 3 s 57) och i namnet på skogsområdet *Älgsjöfoten* i Nordmarks hd. Älgsjöfoten skjuter fram som en fot mellan Älgsjön, dess avlopp och gränsen till Silleruds sn (SOV 9 s 242).

fält fsv *fælt*- möjligen i *fæltflyktogher*?; sv *fält*. Förekommer i *Fältet*, en f d exercisplats i Ölme hd (SOV 15 s 70) samt i *Takfältet*, hemmansdel i Näs hd (SOV 11 s 48).

fördärv sv *fördärv*. Förekommer i *Persfördärv*, avlopp från en tjärn i Kils hd till Klarälven (SOV 8 s 79).

förstu fsv *forstova, farstova*, fvn *forstofa, farstofa* f; sv *förstuga*. Förekommer i *Guds förstu*, trång dæld i Nordmarks hd, i närheten av *Fans bastu*, grottor under nedrasade stenblock (SOV 9 s 200).

galt fsv *galter*, fvn *goltr* m; sv *galt*. Jämförande namnelement, vanligt i namn på stenformationer i sjöar eller på land för att beteckna avlånga kullriga bergsformationer, ofta grund som sticker upp eller

skymtar ovanför vattenytan och som liknar ryggen på en galt. Jfr namn som *Galt(e)ryggen*. Se även SIOD 3 s 26 samt kap 12: 4 och 12: 6. Jfr *gris*. Förekommer i namn på skär och undervattensgrund, samt i namnet på en stor sten på fasta land (SOV 9 s 189).

gata fsv, fvn *gata* f; sv dial *gata* f urspr 'inhägnad väg, byväg, kreatursväg'. Jfr SOSk 1 s 16 och SOÅ 1: 1 s 47. Förekommer i namn på byvägar och fägator samt i sex namn på gårdar och nybyggen och på en utjord.

gjuta, gjota fsv *giuta* f '(kvarn)ränna'; boh *gjuta* f 'liten (sank) dal, dalgång mellan berg, bergsskrev, pass'; no dial *gjota* f 'långsträckt fördjupning i marken, lång gräsplätt mellan backar eller klippor, avsmalnande sumpmark'. Se Jonsson 1966 s 309 f. Förekommer i *Gjotan*, åkrar i en flack sänka, och i *Gjutan*, liten dal med mosse och myr, båda i Nordmarks hd (SOV 9 s 199).

golv fsv, fvn *golf* n 'golv; avdelning, rum'; dalm *golv* n 'slätterareal som gav en vinterhässa, bestående av ett golv hö, liten jämn myr'; förekommer bl a i Malungs sn i Dalarna, vars södra del gränsar mot Dalby sn, Älvdals hd, i Värmland. Se DNO 1: 3 s 31 ff och OÖD 2 s 702, *golv* 8 a, b. Förekommer i *Grötvallgolvet* och *Tutstadgolvet* i Dalby sn, Älvdals hd. Grötvallgolvet går in över gränsen i Dalarna (SOV 14 s 158, 174).

grav(a) fsv *graf*, *grava*, fvn *grøf* f; värmdial *grav* f 'urgrävning, (fångst)grop, grop för förvaring av rotfrukter m m, fördjupning i terrängen'. Älvgropar lär ha iakttagits i närheten av flera lokaliteter med namn på *-grav*. Jfr även SOSk 1 s 16, 36 samt SOÅ 1: 1 s 47, 92. Förekommer i namn på grävda (fångst)gropar och diken samt på smala, djupa dalar. I ett fall betecknas en skogsmark. Det fsv *grava* ingår enl SOV 7 s 2 och 4 i sockennamnet *Grava* i Karlstads hd (se även kap 10). Jfr SOV 2 s 38. Elementet förekommer sekundärt i sex gårdnamn. Ett av dessa, *Grav* i Jösse hd, är äldst belagt 1503 (SOV 6 s 51). De övriga fem tillkom som namn på torp och nybyggen från slutet av 1500-talet.

gris fsv *gris*, fvn *griss* m; sv *gris*. Jämförande namnelement vanligt i skärgårdsnamn för att beteckna avlånga, kullriga bergsformationer som sticker upp ovanför vattenytan och liknar ryggen på en gris. Se t ex SIOD 3 s 26, 28. Jfr *galt*. Se vidare kap 12: 4. Förekommer i *Grisarna* och *Skaggrisen*, som betecknar samma lokaliteter, avlånga bergryggar i Väneren strax ovanför vattenytan syd Hammaröns södra udde *Skagen*, Karlstads hd (SOV 7 s 29).

grop fsv *grop* m f? 'grop, grav', fvn *gróp* f 'vattendrag som häftigt sväller upp vid regn o d och snabbt kastar sig utför stup o d men som förminskas och försvinner vid torra; även om den grop som sådant vattendrag åstadkommer'; sv *grop*. Förekommer i namn på gropar i terrängen samt i en 1751 belagd alternativ namnform *Långegropen* på sjön *Krokvattnet* i Nordmarks hd (SOV 9 s 93).

grund fsv *grun* n, *grunder* m, fvn *grunn* n, *grunnr* m; värmdial *grund* m n; 'undervattensbank, undervattensklippa, fiskegrund'. Liksom

i Bohuslän kan grunden i Värmland ibland ligga på avsevärt djup, men också i eller nära vattenytan. Se vidare SIOD 3 s 193. Förekommer i namn på olika grundformationer. Bl är annat ortnamn, personnamn, terrängbeteckningar och djurbeteckningar.

grunna värmdial *grunda* f 'grund'; jfr *grunna* 'flackt och vidsträckt grund' (SAOB G 1058). Förekommer enl SOV 9 s 147 i *Älgegrundan* i Nordmarks hd, vilket betecknar en mitt i en sjö belägen grund passage över vilken älgar brukar vada.

gruva fsv *gruva* f; sv *gruva*. Förekommer i namn på gruvor samt i *Gruvan*, lht i Kils hd (SOV 8 s 87). Bl är annat ortnamn som sjönamn, gruvfältets namn, vattendragsnamn, appellativ som betecknar terräng, vad som bryts eller artefakt i eller vid gruvan samt personnamn, personbeteckningar och adjektiv.

gruvfält teknisk term för flera gruvor inom samma enhet. Se SAOB G 1073. Ordet är ej genuint som namnelement. Det motsvaras i uttal och äldre skrivningar av pl *gruvor*(na) eller *berget*, t ex *Normarksgruvorna*, *Berget* (SOV 3 s 110; *Normarksgruvnan* 1658), *Persberget* (SOV 3 s 111; *Peders-Bergett* 1606), *Taberget* (SOV 3 s 111 f; *Taberget* 1711). Förekommer i namn på gruvfält i Färnebo hd. Bl är i ett fall namnet på det område i vilket gruvfältet ligger (se Nordmarks sn, kap 10), i ett fall namnet på det berg där den mest betydande brytningen sker och i ett fall oviss.

gruvla sannolikt en icke belagd feminin motsvarighet till värmdial *grövel*, *gruvel*, en motsvarighet till no dial *gruwl* n 'grovt grus, samling av stora stenar, ojämnt, stenigt ställe eller parti'. Förekommer i *Gruvlan* och i *Bygruvlan*, vilka betecknar samma lokalitet, en höjd i Fryksdals hd, som även kallas *Gruvelberget* (SOV 2 s 79). En sentida skrivning *-gräfla*(n) saknar förankring i dialektuttalet. En annan möjlighet är att namnen *Gruvlan* och *Bygruvlan* är feminina elliptiska namnbildningar till *grövel* eller *gruvel*. En trolig ellipsbas är i så fall *höjd*, som i dialekten är femininum; jfr bildningen av namn på berg och höjder, typen *Gullfotan* (kap 12: 6).

gräs fsv *græs*, fvn *gras* n; sv dial *gräs* n 'gräs, gräsmark', som namnelement här i betydelsen 'gräsmark'. Förekommer i myrnamnet *Bjurns gräs* i Jösse hd (SOV 6 s 157) samt i tre gårdnamn, av vilka två är belagda från slutet av medeltiden.

gubbe fsv *gubbe* m; sv *gubbe* m. Jfr Modéer 1933 s 228; jfr även SOSk 1 s 36 och SOÄ 1:1 s 92. Förekommer i två namn på holmar i samma sjö som har holmar med namnet *Käringen* samt i två namn på stenformationer, en uppmurad på en hög ås nära sjön Västra Silen, en på en bergholme som fått namn efter formationen. Namnelementet tycks förekomma mest i namn på lokaliteter med anknytning till sjön. Jfr namnen i SOSk och SOÄ och där cit namn ur OGB samt *bonde* och *käring*.

gård fsv *garþer*, fvn *garðr* m; sv *gård* 'inhägnad, inhägnat område, gård'. Jfr SOSk 1 s 16, SOÄ 1:1 s 47 och Ståhl 1976 s 56. I vissa områ-

den i länet har *gård* även betydelsen 'by', så t ex i Fryksdals, Jösse och Nordmarks hd. Förekommer i ca 100 gårdnamn, varav 16 belagda 1540 och tidigare. De övriga förekommer dels som namn på torp och nybyggen från slutet av 1500-talet och framåt, dels som binamn i muntlig tradition, t ex *Badagården* — *Bada* i Fryksdals hd (SOV 2 s 2), ofta som beteckning på enbart huvudgården eller annan gård i byn. I några fall har namnbyte till namn på *-gård* skett, ofta i samband med bortfall av mellanled, exempelvis i *Folkesgården* i Fryksdals hd, *Ffolkuikeiordh* 1540, *Fålkerudz gårdenn* 1606, *Fålkessgårdenn* 1628 jb, *Folkerudh* 1600 tl (SOV 2 s 38) och *Runnvålen* i Kils hd, *Rönerwål* 1594 jb, med binamnet *Runngården* (SOV 8 s 21), väl redukt av ett **Runnvålsgården* e d. Bl är ofta riktningangivande adjektiv och adverb samt adjektiv som *ny*, *gammal*, *öde* o d, samt personnamn, personbeteckningar, huvudsakligen på olika yrkesutövare, ortnamn och terrängbeteckningar.

Gård i namnen *Ögårdarna*, *Ödegården* i Nordmarks hd (SOV 9 s 242) kan inte ses som indicium på betydelsen 'inhägnad mark' som SOV 9 gör gällande, utan ingår i en enledad namnbildning av appellativet *ödegård*. Jfr *Djurgården*, strandskog i Visnums hd (SOV 12 s 75 f), som går tillbaka på appellativet *djurgård* 'inhägnad skogs- eller hagmark där vilda djur (företredesvis hjortdjur) underhållas' (SAOB D 1776 2).

gås fsv *gas*, fvn *gás* f; sv *gås*. Förekommer i namnet *Gåsen* på en ö i Grums hd (SOV 5 s 41) och i namnen på tre nära varandra liggande holmar eller skär i Väneren i Näs hd, *Grågåsen*, *Skeppargåsen* och *Söta gås* (SOV 11 s 95, 109, 113).

gänge sv dial *gänge* n 'ställe där man kan ta sig fram gående' (Rosell 1981 s 166 ff). Annorlunda i SOV 4, 9 och 11. Se även SOÅ 1: 1 s 47, 92. Förekommer i fem gårdnamn, *Gångene* i Gillbergs resp Nordmarks hd (SOV 4 s 11 resp 9 s 49), *Rämjäng* och *Årjäng* i Nordmarks hd (SOV 9 s 26, 45) samt *Skammengänge(n)* i Näs hd (SOV 11 s 28). Bl är i ett fall gen sg av fsv *a f 'å'*, och i två fall av ovisst ursprung.

gårde fsv *gærþe*, fvn *gerði* n 'gårdesgård, inhägnat jordstykke'; värml-dial *gårde* n 'inhägnat jordstykke, åker'. Jfr Pamp 1974 s 77, SOSk 1 s 16, SOÅ 1: 1 s 47 och Ståhl 1976 s 56. Förekommer i åkernamn samt i två gårdnamn. I gårdnamnet *Ågårde* i Gillbergs hd (SOV 4 s 38) ingår namnelementet urspr som del av bl i det urspr namnet *Ågårds-* eller *Ågårderud*, vars bl väl är ett urspr ägonamn. Bl är ofta en personbeteckning eller ett appellativ som betecknar terräng, artefakt, tamdjur eller träd eller som anger likhet med ett föremål. Adjektiv som *kall*, *skack* 'sned, vind' och *skarp* 'torr, hård' förekommer också.

gårdsla jfr fsv *gærþsla* f 'gårdande, gårdsgårds uppsättande'; värml-dial *gårdsla* f 'gårde'; jfr no dial *gjerdsla* f 'inhägnad'. Förekommer i *Gårdslan*, namn på hemmansdel resp gården i Nordmarks hd (SOV 9 s 35 resp 218).

hag(e) fsv *hagh* n, *haghi* m, fvn *hagi* m; värml-dial *hag* n 'inhägnad, gårdesgård, inhägnad mark, stor hage för kor, hästar o d vanligen belägen ett stycke från gården, ibland ganska avlägset; kan omfatta stora delar av en gårds utskog'. Ordet bör skiljas väl från värml-dial *hage* m 'inhägnad, inhägnad mark, mindre inhägnat område nära gårdsbygg-

naderna ofta använt som betesplats för små djur, som man ville ha nära gården eller för odling av växter som kål, potatis o d'. Se vidare Pamp 1974 s 77, SOSk 1 s 16, SOÄ 1: 1 s 48, 92 och Ståhl 1976 s 93. I best nom sg samt i best och obest pl kan namn på *-hage* m formellt särskiljas från namn på *-hag* n både i enledade namn och i de flesta fall även då det förekommer som senare led med bitryck i tvåledade namn. I det senare fallet kan dock ett *hagen* med bitryck även vara en riksspråkspåverkad bestämd pluralform av *hag* n. Då elementet förekommer i bitonig ställning kan obest sg av *hage* ej skiljas från best sg av *hag*, liksom inte heller best pluralform av *hag* från oblik form sg av *hage*.

Hag(e) förekommer i naturnamn och i ca 20 bebyggelsenamn. Tre av bebyggelsenamnen har formen *Haga* som officiell namnform. En alternativ namnform, *Hagen*, *Hagarna*, förekommer på gården *Agen* i Ölme hd (SOV 15 s 3). *Hage* är här en folketymologisk förvanskning av elementet *age*. Bl är ortnamn, appellativiska beteckningar för tamdjur, terränger och artefakter samt, mer sällan, personer och träd, i enstaka fall även adjektiv.

hall fsv *hal* m? f 'häll, flat sten', fvn *hallr* m 'sten'; värmlösdial *hall* f '(berg)häll; bergpartier som genom släppor eller sprickor är skilda från det övriga berget'. Se SOSk 1 s 17, 36 samt SOÄ 1: 1 s 48, 92 f. Förekommer i ca tio bebyggelsenamn samt i namn på berghällar (på land eller kringflutna av vatten), öar, bergguddar i sjöar samt i ett fall i namnet på en gruva. Då en större lokalitet som en ö betecknas, har namnet äldst syftat på en klippställning på eller invid denna, som t ex i önamnet *Vithall* i Eskilsäters sn, Näs hd (SOV 11 s 115). Enl SOV 11 har namngivningsgrunden ej kunnat utrönas, men namnet är säkerligen givet efter den på ön liggande vitskimrande berghällen *Vithall*, vilken utgjorde ett viktigt märke (med) för den gamla skutfarten på Väneren och ännu används av sjöfarande i området, speciellt vid angöring av bryggan vid ödebo-stället på ön. I några fall i Nordmarks och Älvdals hd, då namnen betecknar berg och höjder i skogen, går det inte att avgöra om det rör sig om *hall* 'stenhäll', *hälla* f 'stenhäll' eller *hälla* f 'sluttning'. Bl är ofta adjektiv som anger färg, t ex *blå* 'mörk, svart', *svart* och *vit* men även t ex *glant* 'hal, glatt', verbala uttryck som *lastar-* och *ropar-*, annat ortnamn, enstaka appellativ som betecknar terräng, djur m m och något enstaka personnamn.

halland se land.

hals fsv, fvn *hals* m; sv *hals* i dess terrängbetecknande betydelse 'smal landremsa mellan två vattendrag, smal och långsträckt i hav eller sjö utskjutande landtunga, näs; smal ägosträckning mellan andra ägor; smalare åt båda sidor sig åter vidgande del av sjö eller hav, myr o d, sund, trångt vattendrag'; jfr *kärrhals*, *mosshals* och *myrhals* (SAOB H 108 k l). Se även S Brink i NoB 69 (1981) s 115 ff, spec s 124 ff och där cit litt samt SOSk 1 s 17 och SOÄ 1: 1 s 48, 93. Förekommer i namnet på ett smalt sund, *Lerhalsen*, i Nordmarks hd (SOV 9 s 127) samt i namn på smala delar av näs och mossar, på en smal, lång dalsänka, som utgår från en myr, strandområdet vid en tjärn, en smal åker samt sekundärt i namnet på en vinterväg över en udde. Bl är terrängbetecknande appellativ och annat ortnamn.

hammar(e) fsv *hamar*, *hamare* 'klippa, bergshöjd (betydelsen endast belagd i ortnamn); stenig mark', fvn *hamarr* m 'sten, framskjutande brant klippa'; värmlöial *hammar*, *hammare* m 'bergutskott, berggudde'; jfr sv dial 'skogbevuxen stenbacke, stenig mark; brant bergstup' och no dial 'brant berg'. I de värmländska namnen ser elementet ut att ha betydelsen 'bergtopp, klippa, berggudde, bergutskott'. Se även Jörel Sahlgren i OUÅ 1949 s 3 ff, SOSk 1 s 17 och SOÄ 1: 1 s 48, 93. Förekommer i namn på berg, bergstoppar, höga bergguddar, höjder och höga holmar. I några fall betecknas bergknallar i vatten (SOV 9 s 161) resp i jäslera (SOV 14 s 14, 136). Förekommer sekundärt i ca tio gårdnamn, varav de flesta belagda 1540 och tidigare, ett redan i slutet av 1200-talet, samt i namnet på en nu försvunnen utjord. Bl är annat ortnamn, appellativ som betecknar terränger och träd eller som har en jämförande funktion samt enstaka adjektiv.

hammar(e) sv *hammar*, *hammare* m 'stångjärnshammare, vattenhammare'. Förekommer i namn på hammare och järnverk anlagda under 1600- och 1700-talen.

hamn 1 fsv *hamn*, fvn *høfn* f; sv *hamn* 'båthamn'. Se även SOSk 1 s 36 och SOÄ 1: 1 s 48. Förekommer i namn på naturhamnar och anlagda hamnar samt i tre bebyggelsenamn, *Örhamn* i Näs hd (SOV 11 s 60), *Kristinehamn*, där leden dock kan vara övertagen från namnet på den gamla vänerhamnen *Brohamn*, vid vilken staden anlades 1642 (SOV 15 s 42), samt gårdnamnet *Medhamn* i Visnums hd i dess moderna form (SOV 12 s 45).

hamn 2 fsv *hamn* 'betesmark, rätt till bete', fvn *høfn* f 'ägande' samt 'betesgång'; värmlöial *hamn* f 'betesmark'. Se även SOÄ 1: 1 s 48. Förekommer i namn på betesmarker, *Hästehamnen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 220) samt *Lillhamnen* och *Storhamnen* i Näs hd (SOV 11 s 107), samt i *Hamna* och *Prästhamna*, namn på en och samma gård i Kils hd (nybygge 1653; SOV 8 s 20).

has värmlöi motsvarighet till fi *haasia* 'hässa'. Förekommer i *Vaja-has*, liten slätteräng i Gåsborns sn, Färnebo hd (SOV 3 s 108). Om namnet se även Mägiste 1966-70 s 752, *Vajanmäki* och där cit litt.

hav fsv, fvn *haf* n; sv *hav*. Om *hav* i namn på insjöar och mindre vattensamlingar se Hj Lindroth i NoB 1 (1913) s 39 ff. Förekommer i tjärnnamnet *Bommerhavet* i Färnebo hd (SOV 3 s 59).

hed fsv *heþ* 'fält, slätt, hed', fvn *heiðr* f 'hed, öde (skoglöst, icke odlat) land, fjällvidd'; värmlöial *hed* f 'mo, grus- eller sandslätt, karg (slätt)mark (sparsamt beväxt med skog); skogshöjd'. Jfr SOV 14 s 2 under *Amnerud* och 8 s 53 under *Forsnåsheden*. Om *hed* i dess betydelse 'ofruktbar, torr stembunden eller grusbemängd mark, lingontallskog' se även B Hesselman i NoB 18 (1930) s 1 ff. Se vidare SOSk 1 s 17 och SOÄ 1: 1 s 49, 93. I Kils och Älvdals hd betecknar namnen sådana slätter vid Klarälven som i området kallas *hed*. I Färnebo, Jösse, Karlstads och Nordmarks hd anges lokalitetens art för naturnamnen i de

flesta fall som »terräng». I ett par fall anmärks att landsvägen går över lokaliteten, i något fall att lokaliteten är en skogbeväxt höjd. Ett namn i Fryksdals hd betecknar en gammal marknadsplats, *Åmbergsheden* (SOV 2 s 83). Elementet förekommer även i ca 30 jordeboksnamn. Bl är ofta annat ortnamn, men appellativ som betecknar terräng, träd och artefakt förekommer också liksom enstaka djurbeteckningar och personnamn. Personnamn förekommer dock endast som bl i bebyggelsenamnen.

helvete fsv *hælvite*, fvn *helvitti* n; sv *helvete*. Förekommer i namn på dåliga betesmarker eller dalar, mossar, backar och höjder som är besvärliga i något avseende, t ex backar, besvärliga att ta sig uppför. Bl är djurbeteckningar, adjektiven *liten* och *stor* och personbeteckningen *käring*. En lokalitet ligger i Jösse hd, övriga i Nordmarks hd.

hem fsv *hem* n 'boningsort, hem, värld', *hember* m 'värld', fvn *heimr* m 'hem, värld'; sv *hem*. I huvudsak har två olika betydelser av namnelementet diskuterats, nämligen 'bygd' och 'gård'. I några fall har *hem* ansetts klart betyda 'bygd', men det bör understrykas att dessa namn är mycket få, t ex norska *Trondheim* och de danska häradsnamnen *Stevens* och *Sømme*, vilka inte är namngivna efter bebyggelser inom de områden de omfattar (Hald 1942 s 41). Hald påpekar att det tyska *Böhmen*, som är det äldsta av alla germanska *hem*-namn, är ett landskapsnamn. Han antar att namnelementet i ett äldre namnskikt kan beteckna 'bygd' och i ett yngre 'gård' (aa).

Namnen på *-hem* har västlig utbredning och finns huvudsakligen i Norge och i Västergötland samt i Danmark och de gamla danska landskapen i södra Sverige, huvudsakligen Halland. Se vidare L Elmevik i OUÅ 1963 s 24 ff, G Franzén i NK 5 s 133 ff och där cit litt, Hald 1942 spec s 39 ff, Hj Lindroth i GBFT 1945 s 21 ff, I Lundahl i NoB 43 (1955) s 138, L Moberg i OUÅ 1974 s 57 f, Pamp 1974 s 32 ff, J Sahlgren i SaoS 1938 s 64, SOSk 1 s 17, SOÅ 1:1 s 49 ff och där cit litt samt Ståhl 1976 s 73 ff. Förekommer i tio namn på gårdar och byar och i tre sockennamn, av vilka ett dessutom är häradsnamn. Följande gårdnamn (bynamn), sammanlagt nio, är belagda 1540 och tidigare: *Lärum* (1503) 1 mtl och *Säm* (1496) 3 mtl i Grums hd (SOV 5 s 23, 18); *Gryttom* (1503) 1 mtl i Jösse hd (SOV 6 s 25); *Gryttom* (1540) 1/2 mtl, *Koppom* (1396) 1 mtl, *Sanda* (1396) 1 mtl och *Sållom* (1540) 1 mtl i Nordmarks hd (SOV 9 s 32, 24, 66, 21); *Allström* (1326) 1 mtl i Väse hd (SOV 13 s 2) och *Skanum* (1268) 2 1/4 mtl i Ölme hd (SOV 15 s 33). Namnet *Hajom* (ä *Hiom*) i Nordmarks hd är belagt som namn på ett skattetorp 1564 (SOV 9 s 24). Bl i gårdnamnen är terrängbeteckningar som *gryt* 'anhopning av sten', *hed*, *kopp* 'rund kulle', *ler*, *sand*, fsv *sæ-* 'sjö' samt, i *Alstrem*, ett vattendragsnamn. Vidare kan nämnas ett *Solhem*, nämligen *Sållom*. Slutligen förekommer ett namn med otolkad bl, *Skanum*. Tre *hem*-namn med belägg från 1540 och tidigare betecknar socknar, *Alstrem*, nuv *Alster*, *Varnum* och *Visnum*, det senare dessutom ett härad (SOV 13 s 2, 15 s 2 och 12 s 1, 22). Sockennamnet *Alstrem* betecknade säkerligen urspr gården *Allström* (se ovan), på vilkens mark sockenkyrkan ligger. Se vidare kap 10. De två övriga namnens primära syftning är oklar, se härom under resp sockennamn. Eftersom inte något talar för en betydelse 'bygd' hos något av de namn i Värmland vilkas primära syftning är bestämbar, är det sannolikt att även de två namn

vilkas primära syftning är oklar är urspr gårdnamn. I såväl de medeltida namnen som i 1500-talsnamnen i Värmland ser elementet *hem* ut att beteckna gårdar. Något *hem*-namn med inbyggarbetecknande *bl*, motsvarande det norska *Trondheim* 'trönders hem', finns inte i länet. Jfr att 57 av de 60 *hem*-namnen i Skaraborgs län, med vilka de värm-ländska namnen bör sammanställas, enl I Lundahl i SOSk 1 s 17 betecknar byar och gårdar, medan syftningen i de tre återstående är oviss. Liknande förhållanden råder i Älvsborgs län (SOÅ 1:1 s 49 f), där 27 av 28 namn i länets västgötadel betecknar byar och ett namn, *Naglum* i Väne hd, endast är känt som sockennamn men antas vara ett urspr by- eller gårdnamn. I dalslandsdelen av länet finns tio *hem*-namn, av vilka sex betecknar gårdar och fyra torp och utjordar. Namnelementet förekommer i sen tid i unga namn på gårdar, lägenheter o d, t ex *Sundhem* (tidigare *Taskerud*) i Visnums hd (SOV 12 s 33), där namnet är givet av prosten Sundelius i slutet av 1700-talet och *bl* säkerligen kommer av namnet *Sundelius*, samt *Bäckhem*, binamn till *Bäck* i Visnums hd (SOV 12 s 24).

hemman fsv *heman* n; sv *hemman* 'lantegendom som åsatts ett visst (dock inte allt för litet) mantal' (kameral beteckning); jfr SAOB H 767 ff, spec 2 och 3. Förekommer i *Pålshemman*, ett obebott skogshemman i Färnebo hd (SOV 3 s 51).

hide fsv *hiþi*, fvn *híði* n; värmlodial *hide* n 'ide, håla för vintersovande däggdjur, lya'. Förekommer i *Skogstjuvehidet*, del av dalgång i Nordmarks hd (SOV 9 s 205). Jfr de enledade *Bjørnehidet*, **Grällehidet*, *Grävlingehidet*, *Rävehidet* och *Ulvehidet*.

hjäll(e) fsv *hiælle*, fvn *hjallr*, *hjalli* m; värmlodial *hjäll* m n, dals- och västgdial *hjal*, *hjäll*, *hjälle* m, n? 'ställning i det fria för torkning eller förvaring, för rostning av myrmalm och för tjärbränning, hylla; plattform mellan träd (använd vid jakt); klippavsats'. Se vidare Eriksson 1943 s 209 ff, spec s 239, B Falck-Kjällquist i OUÅ 1975 s 41 ff och J Sahlgren i NoB 8 (1920) s 146 ff; jfr *skolle*. Förekommer i två enledade gårdnamn, ett i Nordmarks hd i betydelsen 'hylla' m m (SOV 9 s 49 f) och ett i Kristinehamns stad med innebörden 'träställning för torkning av nät' m m (SOV 15 s 46, *Sörkastet*). Jfr det enledade höjdnamnet *Törehjällen* i Gillbergs hd (SOV 4 s 74) och no dial *tjørehjell* 'ett slags tjärugn gjord som en ställning över en liten håla eller grop'.

hjärta fsv *hiærta*, fvn *hjarta* n; sv *hjärta*. Se E Noreen i NoB 7 (1919) s 147 f. Förekommer i namnet på en ö i Värmeln, *Värmskogs hjärta*, *Värmskogs sn*, Gillbergs hd (SOV 4 s 71) och på en ö i Holmsjön, *Hjärtat i Holmsjön*, Jösse hd och Norge (SOV 6 s 92). Båda öarna är mycket små. På dem ligger råmärken som markerar Värmskogs sockengräns resp riksgränsen mellan Sverige och Norge.

hol fvn *huáll*, *hóll* m; värmlodial *hol* m 'rund, låg jordhöjd'. Se B Heselmann i MASO 2 s 1 ff. Förekommer i sju gårdnamn. *Bl* är terräng- eller trädbeteckning.

holm(e) fsv *holmber*, *holme*, fvn *holmr*, *holmi* m; sv dial *holm*, *holme* m 'upphöjning över slät mark eller sumpmark eller vid sjö eller

vattendrag, holme, kringfluten lokalitet'. *Holm* och *holme* går endast att skilja åt då de förekommer i icke apokoperade former av obest sg samt i enledade namn i best sg. En speciell kategori utgör de namn som har s led på *-holm* med slutledsbetoning (se nedan). O von Friesen påpekar i NoB 1 (1913) s 111 ff att stormännen under senare delen av medeltiden anlade sina huvudgårdar som fästningar på naturliga eller konstgjorda holmar. Åt dessa gårdar gav man då egna namn på *-holm*. Så småningom kom sedan *holm* att användas även i namn på herrgårdar som inte låg på någon holme. Se B Ejder i OUÅ 1950 s 25 ff, O von Friesen i NoB 1 (1913) s 109 ff, A-Ch Mattisson i Ortnamn och samhälle 5 s 57 ff, ds i NoB 68 (1980) s 36 ff, SOSk 1 s 18, SOÅ 1: 1 s 52 f, 93 samt Ståhl 1976 s 93 f, 165. Jfr *tex berg* och *hult* och där cit litt. Namnelementet är mycket vanligt i namn på holmar och skär samt förekommer i ca 20 bebyggelsenamn. Ca hälften av bebyggelsenamnen har formen *holm* och de övriga formen *holmen*. Formen *holm* förekommer inte bland naturnamnen. De upptecknade namnen på *-holm* har slutledsbetoning i samtliga fall och har ersatt äldre namn under 1600-, 1700- och 1800-talen, utom i fallet *Geijersholm* i Älvdals hd (SOV 14 s 12), som betecknar en bruksanläggning från 1800-talet. I ett fall avses ett slott med annat namn känt från slutet av 1300-talet, sex frälsegårdar och säterier om minst 1 mtl har andra namn i jb 1540 och tre bebyggelser är kända med andra namn under slutet av 1500-talet och 1600-talet. Namnen *Hynboholm* i Karlstads hd (SOV 7 s 5) och *Käggholm* i Kils hd (SOV 8 s 55), båda nu med slutledsbetoning, är uppkallelsenamn och behandlas därför ej här. Namnen på *-holmen* betecknar torp och nybyggen tillkomna under 1500- och 1600-talen, utom *Kärholm* i Näs hd (SOV 11 s 44) på 1 sk, äldst belagt 1503 som *Tiarehollem* od med hl på *-holm* från 1534, och *Ekholm* i Grums hd, som troligen är uppkallelsenamn och ersätter det äldre namnet *Nytagen* (SOV 5 s 6). I de namn på *-holm* som betecknar medeltida gårdar är, med ett undantag, bl en form av det namn som gården bar innan namnbyte skedde. I dessa fall kopplades alltså leden *-holm* till det urspr gårdnamnet. Undantaget är *Svanholm*, tidigare *Prästgården* eller *Stommen*, i Gillbergs hd (SOV 4 s 37), där bl är ett sjönamn. Bl i de övriga bebyggelsenamnen på *-holm* är i ett fall ett vattendragsnamn, i ett fall ett personnamn (släktnamn) och i ett fall oklar. Som bl i naturbetecknande namn förekommer *tex* annat ortnamn, ofta gårdnamn men också naturnamn, personnamn, appellativ som betecknar terräng, träd och andra växter, djur, personer och artefakter samt adjektiv, mest angivande form, storlek och läge.

holt se hult.

hov namnled bildad efter mönsterbildande namn på *-hov*, troligen tillkomna efter urspr tysk förebild, tyska gårdnamn sammansatta med tyskt *Hof* 'gård' (SOV 8 s 41). Se vidare Lindqvist 1926 s 202 f samt ev SOSk 1 s 18 f och SOÅ 1:1 s 53. Jfr även G Hallberg i SOÅ 1976 s 53 ff om uppkallelsenamn i Skåne efter tyska mönster. Om analogi i ortnamn se S Benson i SOÅ 1972 s 34 ff och E Kiviniemi i Synvinklar s 25 ff. Förekommer i gårdnamnet *Karlshov* (med slutledsbetoning) 1/4 fr, vilket från senare delen av 1700-talet påträffas som binamn till gårdens äldsta namn, *Gårdsvik*. Bl är namnet på gårdens ägare i slutet av 1700-talet (SOV 8 s 41).

hugg fsv *hug*, *hog*, fvn *hogg* n 'hugg, huggning, hygge'; värmländ *hugg* n 'kallhuggen plats'; jfr *högg*. Förekommer i åkernamnet *Bjurhugget* i Jösse hd (SOV 6 s 157) och i *Masthugget*, skogsområde i Ölme hd (SOV 15 s 68).

hult, holt fsv *hult*, *holt* 'liten skog, skogsdunge', fvn *holt* n 'torr ofruktbar (trädbevuxen) stenmark, som höjer sig över den omgivande marken'; sv dial *hult*, *holt* n 'liten skog, skogsdunge; lång och tät gran-skog på god (myraktig) mark'. Se vidare Falck-Kjällquist 1973 s 44 ff. Enligt SOV 15 s 9 tycks *hult* i värmländ ortnamn nästan alltid beteckna '(dunge av) lövskog'. Enligt I Lundahl i SOÅ 1:1 s 54 tycks namnen på *-hult* liksom *torp*-namnen ha vandrat upp i Sverige söderifrån. Se vidare Pamp 1974 s 58 f, SOSK 1 s 19, SOÅ 1:1 s 53 f och där cit litt, 93 samt Ståhl 1976 s 94 f. Om analogi i ortnamn se S Benson i SOÅ 1972, om *hult* spec s 35 ff, och E Kiviniemi i Synvinklar s 25 ff. Jfr ev *berg*, *holm(e)* och *näs*. Förekommer i ca 70 bebyggelsenamn samt i naturnamn. Ca tio bebyggelsenamn är belagda 1540 eller tidigare. De har, liksom de flesta av bebyggelsenamnen, formen *hult*. I sju fall är inte *hult*-namnet det urspr namnet på den lokalitet som betecknas utan uppträder först i mitten och slutet av 1500-talet och under 1600-talet vid sidan av det äldre namnet. I tre fall är *hult*-namnet officiell jrb-form, medan namnet i dialekten växlar mellan den officiella namnformen och en (äldre) variant, t ex *Spässhult* (SOV 11 s 24) och *Tomthult* — *Tomta* (SOV 2 s 34). I två fall, *Edet* (SOV 12 s 4) och *Hökerud* (SOV 2 s 22), försvinner *hult*-varianten ur beläggserien efter någon tid och det äldre namnet består i såväl officiell som dialektal namnform. I de återstående namnen förekommer *hult*-varianten som dialektal namnform vid sidan av det officiella, äldre namnet. Senareledsbetoning förekommer nu i fyra bebyggelsenamn, *Göstahult* i Väse hd (SOV 13 s 12) samt tre *Blomsterhult* i Färnebo, Visnums och Väse hd (SOV 3 s 32, 12 s 24 och 13 s 3), vilka anlades som torp på 1600-talet. *Göstahult* växlar med *Göstholtet*, med huvudtrycket på förra leden. Naturnamnen betecknar skogsområden, i något fall en dalgång i skogsmark eller en skogbeväxt höjd. Ett av namnen, *Midsommarhultet* i Nordmarks hd (SOV 9 s 228), har slutledsbetoning. Endast ett naturbetecknande namn förekommer i obest form. Bl är huvudsakligen ortnamn och appellativiska beteckningar för terränger, växter och artefakter samt, mera sällan, djur, personer och adjektiv. Bland de bebyggelsebetecknande namnen förekommer även enstaka personnamn i bl.

hus fsv *hus*, fvn *hús* n; sv *hus* även 'befäst hus, borg, slott', i Syd-sverige även 'gatuhus, backstuga'. Se G Hallberg i SOÅ 1976 s 53 ff, A-Ch Mattisson i SNF 63 (1982) s 17 ff och Ståhl 1976 s 95 f. Om analogi i namngivning se S Benson i SOÅ 1972 s 34 ff och E Kiviniemi i Synvinklar s 25 ff. Förekommer i bebyggelsenamnet *Harpehus* (med senareledsbetoning), *Arbohus* ek, lägenhet på frälsegodset Nynäs i Visnums hd (SOV 12 s 47). Bl är troligen en förvrängd form av ägarens namn, rikskammarrådet Schering Eriksson *Arp*, som bytte till sig Nynäs 1592. Förekommer vidare i två naturnamn: *Åkarhus* (uttal saknas), småstenar i vattenytan i den yttre delen av Grums härads och Segerstads sockens skärgård (SOV 5 s 44) och *Pelahun* (akut accent), del av bergsmassiv i Nordmarks hd (SOV 9 s 170). Bebyggelsenamnets hl är

säkerligen tillkommen efter mönster av utomvärmländsk, kanske sydsvensk, förebild i fräsegodsets namnmiljö. Om uppkallelse i sådan miljö efter förebild utanför det egna länet och landskapet se G Hallberg i SOÅ 1976 spec sammanfattningen s 90 f. I naturnamnet *Pelachus* kan elementet möjligen ha jämförande betydelse. Jfr OGB 2 s 156 under **Kull(e)berg(et)*, där ett *hus* i de alternativa namnformerna *Kålbergs Huus* 1654, *Kålbergshusbergen* 1791 troligen åsyftar en bergformation.

huvud fsv *hovup*, *huvup*, fvn *hofuð* n; sv *huvud* i ortnamn även 'berggudde, framspringande bergparti'; kan även beteckna terrängformation av annat slag, t ex rundad del av myr eller åker invid ett smalare parti av samma eller liknande lokalitet, som då är »halsen». Se vidare Friberg 1938 s 29 f, Lindqvist 1926 s 243, I Modéer i OUÅ 1948 s 38, NG Indledning s 58, OGB t ex 4 s 77 och där cit litt samt s 142, SOSk 1 s 19, 36 f och SOÅ 1: 1 s 54, 93. Förekommer i namn på höga, mer eller mindre utskjutande landpartier vid Vänern eller höga öar, t ex *Hökö huvud*, hög långsmal ö omedelbart nord Hökön; lokaliteten ser från sjön ut som en udde av Hökön; *Nåshuvud*, det höga, åt öster utskjutande sydostligaste partiet av Värmlandsnäs; båda lokaliteterna i Näs hd (SOV 11 s 97, 119); *Oppehuvudet*, hög udde som från sjön liknar ett huvud och som hör till gården *Där oppe*, i Väse hd (SOV 13 s 38). Jfr ev *Ålghuvudet*, sten i Ämstjön i Ölme hd (SOV 15 s 69), gränsmärke mellan Värmlands och Örebro län. Jfr också namnen på *-huvud* i Göteborgs och Bohus län, t ex *Hönö huvud* i Västra Hisings hd (OGB 4 s 77), vilka betecknar höga uddar och höga formationer på öar, näs o d. Jfr också *Stenshuvud* på skånska sydkusten. Flera av namnen används i medangivelser. Jfr *bonde. Orremosshuvudet* i Nordmarks hd betecknar däremot en del av en mosse invid en smalare del av samma mosse, *Orremosshalsen* (SOV 9 s 230). Jfr ev *Oxehuvudet*, mosse i samma hd (SOV 9 s 230).

hytta fsv *hytta* f; sv *hytta* anläggning för smältning av malm; såväl byggnaden vari smältningen sker som själva smältugnen kan åsyftas, samt dessutom till anläggningen hörande jord (SAOB H 1679 f). Se SOSk 1 s 19 och Ståhl 1976 s 88 f. Förekommer i namn på hyttor. Bl är oftast annat ortnamn, mest namn på sjöar och vattendrag, samt personbeteckningar och enstaka personnamn och adjektiv.

hyttlag sv *hyttlag*, i sht förr sammanfattande benämning på delägarna i en hytta (SAOB H 1683). Förekommer i den dialektala namnformen *Bårs hyttelag*, enl SOV 3 s 8 alternativ namnform till *Bären*, hytta i Färnebo hd.

hå fsv *har* m, *ha?* f?, fvn *hár* m 'årtull'; sv och no dial *há* m f 'årtull'; fvn *hár* m 'haj'; sv och no dial *há* 'haj'; som terrängord i sv och no dial med betydelsen 'utvidgning av vattendrag, lugnvatten'. Om ordet och namnelementet se Jonsson 1966 s 240 f, D O Zetterholm i Ordgeografi och språkhistoria (1936) s 65 ff med utbredningskarta s 71. Jfr även DSÅ 3 s 218 f. Förekommer i namn på utvidgningar av vattendrag samt i två bebyggelsenamn. Bl är adjektiven *stor* och *över*, ett gårdnamn och beteckning på en jordart.

hål(a) fsv *hul, hol* n, *hula, hola* f, fvn *hol* n, *hola* f; sv *hål, håla*. När elementet uppträder i senare sammansättningsled med bitryck, går det i de flesta fall inte att avgöra om det rör sig om en form av *hål* eller *håla*, utom då elementet står i best form f pl. Jfr t ex *hag(e)* och *holm(e)*. Se även SOSk 1 s 19, 37 samt SOÅ 1:1 s 55, 93 f. Förekommer i ett gårdnamn samt i namn på (vattenfyllda) hål och hålör av olika slag i terrängen, små tjärnar o d samt små, ofta smala vikar med höga stränder, grottor, dalar och delar av vägar och olika passager. Det uppträder också i namn på åkrar med myrjord och på småmyrar samt i namnet på en holme som har namn efter en intill liggande fiskeplats, vilken utgörs av en håla på sjöbotten. I några namn förekommer *hål* i obest form i kombination med kvinnonamn och kvinnobeteckning i bl som beteckning på hålör i terrängen. Enl SOV 9 s 198, *Börets hål*, föreligger här jämförelse med det kvinnliga könsorganet. Som bl förekommer bl a personnamn och personbeteckningar, appellativiska beteckningar för djur, växter och artefakter samt adjektiv, huvudsakligen former av *svart*.

hålning värmdial *hålning* f 'hålighet'. Förekommer i *Hemåshålningen*, ängsmark i Visnums hd (SOV 12 s 75). Bl är ett ortnamn.

hågnad fsv *hæghnaþer* m 'hågnad, stängsel; inhågnat område', fvn *hegnadr* m 'hågnad, värn'; sv dial *hågnad* m f 'stängsel; inhågnad mark'. Jfr SOSk 1 s 19 och SOÅ 1:1 s 55. Förekommer i *Hågnaden*, gårde i Näs hd (SOV 11 s 126).

häll(a) fsv *hæl* m? f, *hælla*, fvn *hella* f; värmdial *häll, hålla* f 'bergsluttning, klipphäll, berghäll'. *Hålla* förekommer i *Flate hålle*, strandparti med flata stenhällar i Nordmarks hd (SOV 9 s 215) och *Sladhällorna*, lågt berg i Jösse hd (SOV 6 s 151) samt i fem bebyggelsenamn. I namn där elementet förekommer som senare led med bitryck, går det inte att formellt avgöra om det går tillbaka på *häll* eller *hålla*, eftersom best form sg liksom best form pl för orden sammanfaller. Två av namnen betecknar lokaliteter i Väneren i Näs hd: *Röhällan*, ett relativt stort klippgrund (SOV 11 s 108) och *Entorvshällorna*, små klippskär väster om Entorvan, av vilka några är översköljda av sjön (SOV 11 s 93; ek 9C5j).

härad fsv *hæraþ*, fvn *herað* n; sv *härad*. Ordet har antagits urspr syfta på en indelning sammanhängande med forntidens krigsväsen men har i övrigt en omstridd etymologi. En vanlig tolkning är att ordet är en sammansättning med en äldsta innebörd 'ridande skara, skara som rider åt samma håll; område med en gemensam mötesplats'. En annan tolkning är att ordet är ett urnord **harija-rāða* 'välde över här, maktsfär som omfattar en skara vapenföra män', ev med en betydelse 'folk' i stället för 'här, vapenföra män'. En administrativ indelning i härad förekom på gammalt danskt område och i götalandskapen. I dessa områden förekommer namnelementet huvudsakligen som administrativ teknisk term. I norra delen av det sydsandinaviska häradsområdet och norr därom påträffas elementet med en allmänare innebörd 'bygd' e d. I Värmland finns vid sidan av sådana bygdehärad även härad i teknisk mening. Mera härom samt om förekomst och utbredning i kap 9. Se Andersson 1965, spec s 8 ff samt s 11 not 12 och där cit litt, samt Th

Andersson i Actes du XIe Congrès international des sciences onomastiques 1 (Sofia 1974) s 41 ff, ds i Frühmittelalterliche Studien 13 (1979) s 88 ff, L Elmevik i MASO 15 s 28 ff, Pamp 1974 s 63 ff och Ståhl 1976 s 148 ff.

häst fsv *hæster*, fvn *hestr* m; sv *häst*. Om häst i ortnamn se t ex Modéer 1933 s 87, NG 12 s 174 f, SIOD 3 s 35 och SOÅ 1:1 s 94. Se även *märr*. Förekommer i namn på hästliknande stenar på land eller i vatten, i ett fall på en ås. Några namn syftar på grund som endast är synliga vid lågvatten. Bl är adjektiv, antingen *grå* eller *rad* 'snabb'.

hätta fsv *hættā*, fvn *hetta* f; sv *hätta*. Förekommer i både svenska och norska ortnamn som åsyftar runda bergstoppar, kullar, skär osv. Se t ex SIOD 3 s 5, NG 13 s 40; jfr SOÅ 1:1 s 94. Förekommer i namnet *Gullhättan*, bebyggelse vid ett berg med samma namn i Kils hd (SOV 8 s 58, *Sågbråten*, och 87). Jfr det enledade torpnamnet *Munkhättan* i Väse hd (SOV 13 s 30).

hög fsv *høgher*, fvn *haugr* m; värmlidial *hög* m 'höjd' ofta 'rund gruskulle'; dialektuttalet är i vissa fall *höj*, *hyj*, t ex i Fryksdals hd (SOV 2 s 22) och Gillbergs hd (SOV 4 s 20, 33), ibland *höug*, i Jösse och Nordmarks hd (se t ex SOV 6 s 35 och 9 s 162). Jfr no dial *haug*, spec på Östlandet med betydelsen 'höjd, rund gruskulle'; jfr även boh *hog* m för *hög* (se t ex OGB 12:2 s 254). Förekommer i namn på höjder och kullar samt sekundärt i ca 20 jordeboksnamn av vilka 13 är belagda 1540 och tidigare. Bl är personnamn, appellativ som betecknar terränger och tamdjur samt *huvde* 'vinkel där två gärdesgårdar stött ihop; gräns' och vidare en form av verbet *runsa* 'gunga'.

högg värmlidial *högg* m 'tätt bestånd av skog eller träd och buskar, tät ungskog, dunge'; jfr *hugg*. Förekommer i namn på skogsområden och dungar samt i *Rudhögen*, hemmansdel i Nordmarks hd (SOV 9 s 55). Jfr det enledade *Enerhöggarna*, till *enerhögg* m 'tätt bestånd av en'.

höjd fsv *høghþ* f; sv *höjd*; i Fryksdals och Jösse hd förekommer uttalet *hö'gda*, i Kils hd uttalet *hy'gda*. Jfr SOÅ 1:1 s 94. Förekommer i namn på höjder samt sekundärt i ca 40 bebyggelsenamn, huvudsakligen torp tillkomna under 1600-talet och senare. Några bebyggelsenamn är enbart skrivformer som har dialektala alternativformer, t ex *Böckelshöjden*, *Byckelshöjd* (med senareledsaccent och sjönamn i bl) från 1621, i dagligt tal *Bycke(l)n* (SOV 10 s 3 f), *Fageråshöjd* från 1621 (uttal saknas), i dagligt tal *Fageråsen* (SOV 10 s 4). Bl är ofta annat ortnamn, men också personnamn, personbeteckningar, appellativ som betecknar växter och växtdelar, djur, artefakter och terränger samt adjektiv påträffas. Förekommer som epexegetisk hl i namn med både värmlfi och sv språkods, t ex binamnet *Aamäkhöjden* till *Aamäk* i Gustav Adolfs sn, Älvdals hd (SOV 14 s 129).

höl, hölj fsv *hyl* m f, fvn *hylr* m; värmlidial *höl*, *hölj* m 'en djupare utvidgning av ett vattendrag, liten djup vattensamling, djupt ställe i en sjö eller i ett vattendrag' (SOV 9 s 75, 248). Jfr SOÅ 1:1 s 94. Förekommer i namn på tjärnar eller utvidgningar av vattendrag.

-ing, -ling, -ning, -ung suffix som förekommer vid bildning av såväl ortnamn som appellativ. De är vanliga i germansk ordbildning och anger bl a att substantivet hör till, kännetecknas av eller är försett med det begrepp som uttrycks i grundordet. Se Ståhle 1946 s 10 ff och där cit litt, spec Olson 1916 § 5, 15:3, 25, 42, 71, A Torp, Gamalnorsk ordavledning (nyutgåva av G Holm, 1974) § 36, 43 och Götling 1918 s 122 ff. Ståhle påpekar aa s 20 att de i nordiskt ortnamnsskick vanliga naturnamnsbildningarna på *-ing, -ung* i fråga om bildningssättet ofta naturligt ansluter sig till de motsvarande appellativen och ofta går tillbaka på existerande appellativ. Jfr Th Andersson i NORNA-rapporter 18 s 24 ff. Förekommer i sjönamn på *-ingen*, som *Dösslingen* i Näs hd (SOV 11 s 73), *Grytingen* i Färnebo och Ölme hd (SOV 3 s 64 och 15 s 48), *Hynningsjön* i Nordmarks hd (urspr **Hyrningr* enl SOV 9 s 89), *Hässlingarna* i Fryksdals hd (SOV 2 s 57), *Lilla* och *Stora Rämningen* i Gillbergs och Nordmarks hd (SOV 4 s 57 och 9 s 106) och *Örlingen* i Färnebo hd samt i Ör 1 (SOV 3 s 86), samt i sjönamn på *-ungen* som *Botungen* i Gillbergs hd (SOV 4 s 44), *Västra* och *Östra Römmungen* i Nordmarks hd samt i Römskogens sn i Norge (SOV 9 s 106), *Lilla* och *Stora Salungen* i Jösse hd (SOV 6 s 108) och *Vädungen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 118). Fyra sjönamn har oviss tolkning eller är otolkade men innehåller troligen *ling-* resp *ung-*suffix, *Aplungen* i Fryksdals och Kils hd (SOV 2 s 49 och 8 s 61), *Nisslingen* i Färnebo hd (SOV 3 s 75), *Spättungen* i Fryksdals hd (SOV 2 s 59) och *Vålungen* i Gillbergs hd (SOV 4 s 61).

Vidare förekommer ett önamn på *-lingen*, *Renlingen* i Ölme hd (SOV 15 s 62), och ett på *-ungen*, *Gåsungen* i Grums hd (SOV 5 s 42). Jfr dock *Jättungarna* i Näs hd (SOV 11 s 98) och *Kattungen* i Karlstads hd (SOV 7 s 30), vilka väl går tillbaka på appellativa sammansättningar med ordet *unge*. Ett namn som *Gåsungen* på ett litet skär nära *Gåsskären* och ön *Gåsen* kunde tänkas antyda en onomastisk suffixbildning till önamnet *Gåsen*, inte att namnet går tillbaka på en sammansättning *gås-unge*, eftersom gåsungar kallas *gässlingar*. Namn på *-ung(e)* på små kringflutna lokaliteter invid större med ett djurbetecknande namn, som är bl i den mindres namn, bör troligen dock i de flesta fall sammanhållas med de topografiskt likartade företeelser, där i den mindre lokalitetens namn ingår ett ord för ungen till den djurart o d vars beteckning förekommer i namnet på den större lokaliteten. Klara fall är t ex *Kattungen* vid *Kattholmarna* i Karlstads hd (SOV 7 s 30), *Jättungarna* vid *Stora Jätten* i Näs hd (SOV 11 s 98), *Gässlingen* vid *Gåsen* i Kållands hd, Skar 1 (SOSk 17 s 85). Jfr lokaliteterna med namn på *kalv*, t ex *Kalven* vid Storön i Näs hd (SOV 11 s 98) och även *Ungarna*, alternativt *Tovas ungar* vid *Tovan* i Orusts Västra hd, Göteb 1. Se även SIOD 3 s 72 f. Några namn på kringflutna lokaliteter har oviss tolkning men kan ev vara bildade med *ing-, ling-* och *ung-*suffix, *Fyllingarna*, *Fyllingen*, *Lilla* och *Stora Kräcklingen*, *Kräcklingarna*, *Lilla* och *Stora Sköttungen*, *Sköttungarna*, samtliga öar och ögrupper i Vänern i Näs hd (SOV 11 s 94, 101, 110). Namn på *-lingen* resp *-ingen* har skogarna *Kolingen*, skog med många kolbottnar, och *Veningen*, båda i Näs hd (SOV 11 s 126, 130) samt *Vålungen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 241), och ev *Göpungen* i Jösse hd (SOV 6 s 146). I det senare fallet går det dock inte att avgöra om namnet istället går tillbaka på det dialektala *göpa* 'lodjur' sammansatt med *unge*; jfr ovan. Ett bergnamn *Svartningen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 175) är bildat med *ning-*suffix på samma sätt som *hålning*.

Ett höjdnamn *Siktungen* i Jösse hd (SOV 6 s 150) är otolkat i SOV 6 men kan vara bildat med *ung*-suffix. Åkernamnen *Gövlungen* och *Häjsingen* i Näs hd (SOV 11 s 117, 126) är troligen bildade med *ing*-suffix.

TVå av ovan nämnda naturnamn, sjönamnen *Rämningen* och *Römmungen*, bör sannolikt tolkas annorlunda än i SOV 4 och 9. *Rämningen* är antagligen en onomastisk bildning till vattendragsnamnet *Rämån*, ev ett fsv **Ræ(m)ma* (jfr Hellquist 1903-06 s 504, SOV 9 s 106, Ståhle 1946 s 21), inte en direkt bildning till *ramm* 'moras' utan hänsyn till vattendragsnamnet, som antas i SOV 4 s 57. *Römmungen* har troligen bildats till det gamla namnet på *Römsjön*, **Rymr* eller **Rymir*, vars namn ingår som bl i det norska sockennamnet *Römskogen*. Såväl *Römsjön* som den norska delen av sjön *Römmungen* ligger i *Römskogens* sn, vars centralbygd är belägen vid *Römsjön* (NG 1 s 173). Namnet *Römmungen* är i så fall en onomastisk bildning på *-ung*, där suffixet sannolikt har betydelsen 'sambhörighet med', 'läge intill', inte en direkt bildning till ett mot fvn *rimi* 'långsträckt förhöjning' svarande ord, som förmodas kunnat beteckna den landremsa som skiljer de båda sjöarna Västra och Östra *Römmungen* åt, vilket antas i SOV 9 s 106. Suffixen förekommer alltså i flera sjönamn, men också i namn som betecknar olika slag av kringflutna lokaliteter, liksom i namn på berg, skogar och åkrar. I de flesta fallen går det inte att avgöra om suffixbildningen är en vanlig appellativbildning och om namnet går tillbaka på ett (forn)värmländskt, numera försvunnet, appellativ, eller om namnet är en onomastisk suffixbildning. De namn som är bildade till ett annat namn, *Hässlingarna*, *Rämningen* och säkerligen också *Römmungen*, visar dock klart att suffixet här vid namngivningen har haft karaktären av ett namnsuffix. Härom vidare Th Andersson hos D P Blok i NoB 59 (1971) s 161, ds i NORNA-rapporter 18 s 24 ff samt Ståhle 1946 s 20 ff och där cit litt. Som Ståhle påpekar visar den *i*-omljudda namnformen *Hässlingarna* att denna användning av suffixet är mycket gammal (aa s 21).

-inge suffix som går tillbaka på ett urnord **ingia*, som egentligen består av två suffix: ett inbyggarbetecknande *-ing* och ett lokalitetsbetecknande *-ia*. Se vidare Hellquist 1904, Munske 1964, Palmér i ANF 52 (1936) s 38 ff, Pamp 1974 s 36 f, SOSk 1 s 20, SOÅ 1:1 s 55 ff, Ståhl 1976 s 61 ff samt Ståhle 1946 och där cit litt. Endast två mycket osäkra exempel på gårdnamn bildade med *inge*-suffix finns i länet, *Kärvinge* i Näs hd (SOV 11 s 32 f) och *Skervinge* i Ölme hd (SOV 15 s 45 f).

intag(a) fsv *intaka* f 'mark som på allmänning eller annans egendom tagits i bruk för odling, bete e d'; jfr fsv *tak* n 'tagande; intagande av förut obrukad jord; den intagna jorden', fvn *tak* n 'tagande, intagande'; värmlodial *intag* n 'röjning, åkrar som ej gränsa till hemgårderna', *intaga*, *-taka* f 'nyodling, inrösningsjord som lagts till egendomen'. Se *taka* och där cit litt. *Intag* förekommer i *Intaget* och ev i namnformen *Intagen* *intaka*, åkrar i Nordmarks hd (SOV 9 s 221), om den är pluralform. Den kan också vara best form sg av *intaga* f, i så fall *Intagan*.

jarv se **järv**.

jord fsv *iorb*, fvn *jorð* f 'jord, jordstycke, jordegendom'; sv *jord*. Förekommer i gårdnamnet *Ingeborgjorden*, äldst belagt 1540, samt i

torpnamnet *Folkevik(e)jord*, belagt 1540, numera försvunnet, båda i Fryksdals hd (SOV 2 s 23, 38).

jåk värmlfi motsvarighet till fi *joki* 'älv' i apokoperad form. Förekommer i vattendragsnamn i Älvdals hd som *Manganjåk*, den värmlfi motsvarigheten till *Mangsälven*, även *Mangslidälven*, *Mangslidån*, och *Vigginjåk*, den värmlfi motsvarigheten till *Viggälven*, *Viggan* (SOV 14 s 115, 122 samt SOV 2 s 78).

jämn(a) fvn *jafna* f; sv dial *jämn*, *jämna* f 'slätt ställe, plåtå'. Förekommer i åkernnamnet *Kajämnan* i Nordmarks hd (SOV 9 s 222).

järv, järva, jarv värmlfi motsvarighet till fi *järvi* 'sjö'; *järv* och *jarv* är apokoperade former; formen *järva* i *Karsajärva/Kärsajärva* i Färnebo hd (SOV 3 s 68) är säkerligen en förvrängd form, som möjligen uppstått genom påverkan från *karsa* i bl (R Bg). Förekommer i sjönamn i Färnebo och Älvdals hd: *Karsajärva/Kärsajärva* (se ovan), *Lahtijärvi*, *Räinjärv* och *Vigginjärv* i Älvdals hd (SOV 14 s 57, 87, 97) samt *Väljörvi* i Färnebo hd (SOV 3 s 73). Namnet *Vigginjärv* kan förstås som en till värmlfi språk fonetiskt anpassad form av det svenska namnet med epexegetiskt tillagt *jarv*. Namnformen *Vigginjaro* för *Vigginjärv* eller *-järv* i SOV 14 s 97 är felaktig (R Bg samt Mägiste 1966-70 s 773 och O Olovsson i Finnbygden 1953: 1 s 17 f) liksom tolkningen av det svenska sjönamnet; se kap 12:1. *Lahtijärvi* och *Väljörvi* är endast belagda hos Gottlund 1821 resp 1817 och är av denne anpassade till riksfli språkform. Tolkningen av *Lahtijärvi* i SOV 14 s 57 är förfelad, bl är en värmlfi motsvarighet till *lahti* 'vik'. Om namn innehållande elementet *lahti* se R Broberg i Migrationen mellan Sverige och Finland (Nordiska rådet. Nordisk udredningsserie 14/70) s 106.

kalli, kalliå värmlfi motsvarighet till fi *kallio* 'berg, klippa'. Se G Kallstenius i SSUF 1937-39 s 27 samt Mägiste 1966-70 s 348, 390, 578. Förekommer i namn på höjder i Färnebo, Jösse och Älvdals hd, av vilka ett, *Mattlan-Karl* eller *Mattlan-Kalle*, är en omtydd form av ett urspr **Mattlankalli* e d (SOV 3 s 100; jfr Mägiste 1966-70 s 390). Bl är personnamn, personbeteckning och i ett fall oklar.

kalv fsv *kalver*, fvn *kalfr* m; sv *kalv*. Används i överförd betydelse om en mindre naturlokalitet intill en större. Se även Hellquist 1903-06 s 292 f, Indrebø 1924 s 108 och SOÅ 1: 1 s 95. Förekommer i namn som betecknar en liten sjö eller annan vattensamling invid en större eller en liten holme invid en större. Bl är i de flesta fallen namnet på den större lokaliteten och i ett fall adjektivet *lille*. Observera även det osammansatta *Älgkalven*, väl snarast ett **Älg[tjärns]kalven*, med sekundär anslutning till *älgkalv*, som beteckning på en liten vattensamling nära *Norra* och *Södra Älgtjärnen*. Se även kap 12:1. Jfr *Kattungen* m m s 102.

kammare fsv *kamare*, fvn *kameri* m; jfr fvn *kamarr* m även 'trång passage eller väg mellan två branta fjällsidor'; sv *kammare*. Förekommer i namn på grottor och klipphålor. Jfr *kåve* och *ugn*.

kanal sv *kanal*. Förekommer i namn på grävda kanaler, genom grävning förstörade bäckar o d. Några namn är jämförelsenamn och beteck-

nar dalsänkor med tvärbranta sidor och i ett fall ett sund mellan en holme och fastlandet; samtliga lokaliteter påminner om en grävd kanal. I ett fall betecknar namnet en väg och tillkom i samband med förbättringsarbeten på denna samtidigt som Dalslands kanal byggdes.

kangas, kangla värmlfi motsvarighet till fi *kangas* 'mo, sandbacke'. Namnformen *kangla* är troligen en mot fi adessiv *kankaalla* svarande värmlfi adessiv. Se även Mägiste 1966-70 s 224, 252 f, 258, 764. Förekommer i namn på uddar och åsar i Älvdals hd. Ett namn är endast skriftligt belagt i riksfö form hos Gottlund 1821, *Kirvenkangas* (SOV 14 s 162). Bl är ett värmlfi ortnamn i gen, värmlfi adj *kârki* 'hög' och värmlfi *kota* 'koja'.

kas fvn *kqs* f 'hög'; sv dial *kas* f n 'svedjefall' m m. Se vidare dialektbelägg Falck-Kjällquist 1973 s 60 och där cit litt. Se även SOÅ 1:1 s 58, 95. Förekommer i namn på skogsmarker och f d odlingar samt i en alternativ namnform på en gård i Näs hd. Bl är djurbeteckningarna *björn* och *fä*, appellativ som betecknar terrängformationer och artefakter, adjektivet *svart* och en personbeteckning.

kaski fi *kaski* 'sved'. Förekommer i namnet *Risu-kaski*, en enbart hos Gottlund 1817 belagd finsk form av bergsnamnet *Riskasberget*, Färnebo hd (SOV 3 s 101 f).

kast fsv *kast*, fvn *kast* n 'kast, kastande'; sv dial *kast* n 'ställe där något kastas eller sänkes ned (timmer eller not), notvarp'. Förekommer i namn på branta stup där man brukat kasta ner timmer, ved o d (SOV 9 s 183), på platser där man kastar i eller sänker ner not och på notvarp samt sekundärt i några få fall på gårdar och hemmansdelar. I ett fall har en holme sekundärt fått namn efter ett notkast, *Långkastet* i Visnums hd (SOV 12 s 63 f), och i ett annat, *Kastarna* i Nordmarks hd (SOV 9 s 123), har en vik fått namn efter timmerkast invid. I det sistnämnda fallet har namnformen plural maskulin eller feminin moverad form. Bl är adjektiv, terräng- och fiskbeteckningar samt ortnamn.

kil(e) fvn *kill* m 'kil, trång djupt inskärande vik'; sv dial *kil, kile* m 'kilformig terräng, kilformig ägofigur, kilformig vik'. Se vidare OGB 17 s 239, SOSk 1 s 20 och SOÅ 1:1 s 58, 95. Förekommer i naturnamn samt i åtta bebyggelsenamn. Endast då elementet förekommer som enledat namn med akut accent kan det härledas till *kil*. Fem namn betecknar gårdar, tre avser socknar och ett betecknar ett härad. I tre gårdnamn betecknar *kil(e)* antagligen 'kilformig ägofigur' eller 'kilformig terräng', i ett troligen urspr 'kilformig vik' och i ett är det tveksamt om en kilformig ägofigur, kilformig terräng eller kilformig vik avses. Sockennamnen *Stora Kil*, Kils hd, och *Visnums-Kil*, Visnums hd, är sannolikt f d gårdnamn och urspr namn på killiknande vikar. Även sockennamnet *Kila*, Näs hd, är ett urspr gårdnamn; elementet kan här betyda 'kilformig vik' eller 'kilformig ägofigur'. Se vidare under resp namn, kap 10. Häradnamnet *Kil* är givet efter sockennamnet *Stora Kil* (se kap 9).

Naturnamnen betecknar kilformiga uddar i vatten eller på land, kilformiga ägofigurer samt vikar. Man kan jämföra med förekomsten av namnelementet i Skar 1, där det förekommer med betydelsen 'kilformigt

jordstykke, kilformig terräng' (SOSk 1 s 20). Elementet förekommer också i ett antal namn i Älvsb l dels med betydelsen 'kilformig terräng', dels, som i Bohuslän, med betydelsen '(smal) vik som skjuter in i landet'. Enl SOÄ tycks den senare betydelsen endast förekomma i Dalsland (SOÄ 1:1 s 58, 95).

kitta värmdial *kitta* f 'litet gärde inkilat i annan terräng, inhägnad, odlad mark'. (Väl identiskt med sv *kätte*, fsv *kætte*, *kætta*; se Hellquist EO s 549.) Förekommer i *Kittan*, små åkrar, *Finnekittan*, en liten hage, samt, möjligen, i *Västra Vättkättan*, även *Vättkättorna*, två vattensamlingar med omgivande myrar, samtliga i Nordmarks hd (SOV 9 s 223 resp 214 och 119).

klack fsv *klacker* i *biärgs klacker* 'bergstopp', fvn *-klakkr* m 'klack, klump' i *illviödrisklakkr* 'oväderssky'; sv dial *klack* 'framskjutande bergshöjd, högsta toppen på ett berg, sten eller klippa över eller under vattentytan'. Jfr SOÄ 1:1 s 95. Förekommer i *Ellidas klackar*, grund i Vänern syd Lurö (SOV 11 s 92). Grundet består av två relativt djupt liggande små spetsiga grund, som ligger bredvid varandra. Bl är namnet på en båt som grundstött här och förlist.

klamm fvn *klombr* f; värmdial *klamm* f 'trång passage mellan berg, klämma, klyfta'. Se Widmark 1959 s 79 ff samt för no dial aa s 78 f, 81. Förekommer i namn på trånga passager, klyftor samt i ett fall en sjö, vars ena ände är mycket smal. Bl är djur- och terrängbeteckningar.

klatt en värml motsvarighet till no dial *klatt*, en assimilerad biform till *klant* '(berg)knöl'. Förekommer i bergnamnet *Grötbacksklatten* i Älvdals hd (SOV 14 s 135).

klev, klöv fsv *klef*, fvn *kleif* f; sv dial *klev*, *klöv* f 'bergklyfta, trång bergsstig, brant backe eller klippa'. Förekommer i naturnamn samt i fem gårdnamn. Ett *Kleven* i Näs hd (SOV 11 s 99) betecknar en kringfluten lokalitet och är enligt SOV 11 best form av *klev* 'brant berg'. Den dialektala biformen *klöv* förekommer i höjdnamnen *Bickklöven* i Färnebo hd och *Linnklöven* i Jösse hd (SOV 3 s 98 resp 6 s 149). Namnen är alla urspr naturnamn. Bl är oftast beteckningar för djur och terrängformationer. Personnamn och personbeteckningar förekommer, liksom adjektiv, verb och ortnamn. Några namn syftar på någon händelse som inträffat i kleven, t ex att man tappat ostar eller smugglat tobak, eller på jämförelse med olika föremål som *trappa* eller *täxle* 'yxa av en viss typ'.

klint, klätt fsv *klinter*, fvn *klettr* m; sv dial *klätt*, no *klett* 'bergstopp' m m, värmdial *klint*, *klätt* m 'bergstopp'. Större delen av Sverige har formen *klint*, medan *klätt* förekommer i Västsverige (Pamp 1974 s 99 f). Se även SOÄ 1:1 s 95 resp 58, 96. *Klint* förekommer i namn på berg och bergstoppar på land eller på små kringflutna lokalteter samt sekundärt i två bebyggelsenamn. Bl är ortnamn, appellativ som betecknar djur, naturföremål och artefakter samt adjektiv. *Klätt* förekommer i namn på bergstoppar och höjder. Bl är ofta ortnamn, men terräng- och enstaka personbeteckningar samt adjektiv förekommer också.

klo fsv *klo*, fvn *kló* f; sv *klo*. Förekommer i *Tingklon*, ö i Vänern i Grums hd (SOV 5 s 44), samt i *Älgsöklon*, liten ö intill den större *Älgön* i sjön Stora Gla i Gillbergs hd (SOV 4 s 71), vilken troligen setts som en udde av *Älgön* utifrån sjön, samt troligen i *Jämmerklo*, ås i Näs hd (SOV 11 s 122). Öarna har framspringande kloliknande uddar (ek 10C4j resp 11C0c). Namnleden är inte närmare kommenterad och namnen otolkade i häradsdelarna av SOV. Elementet förekommer i flera norska gårdnamn, där det tycks beteckna framspringande kloliknande höjder och uddar. Se t ex NG 1 s 212 och 14 s 138.

klubb sv dial *klubb* 'klump' (SOV 11 s 99), 'liten hög holme'. Namnelementet förekommer längs Sveriges östkust från Småland och norrut och är mycket vanligt i sydvästra Finlands skärgårdsområden liksom i Västra Nyland (Pamp 1974 s 97). Förekommer i namn på grund, småskär och holmar, t ex *Svartklobben* intill den större och högre Svarten i Grums hd (ek 10D5b). *Lilla* och *Stora Klubben* samt *Småklubbarna* är ganska små men höga holmar och ligger inom ett relativt litet område i skärgården utanför Ekenäs i Eskilsäters sn, Näs hd (SOV 11 s 99 resp 110). *Stora Klubben* är högst av alla omgivande öar, holmar och skär.

kläpp fsv *klæpper* i *klokko klæpper*, fvn *kleppr* m 'klump'; sv och no dial *kläpp* m 'bergsknöl'. Förekommer i den feminina ellips- eller analogibildningen *Kläppan*, holme i sjön Fuxen i Nordmarks hd (SOV 9 s 141; se kap 12:4).

klätt se **klint**.

klöv se **klev**.

knagg(e) värmdial *knagg*, *knagge* m 'liten knöl, liten bergknalle'. Förekommer i namnet på två små skär i Vänern, *Djupknaggen* och det närliggande *Grundknaggen*, samt på det större och i ett annat skärgårdsområde belägna *Hälleknaggen*, samtliga i Näs hd (SOV 11 s 92, 95, 96). De två småskären är ovala med en oval jämn förhöjning mitt på skäret. Mitt på den rundade huvuddelen av det större *Hälleknaggen* ligger en rund förhöjning på drygt 10 m.

knall(e) värmdial *knall*, *knalle* m '(berg)knöl'. Förekommer i namn på berg och stengrund.

knart värmdial *knart* m '(berg)knöl'. Förekommer i höjdnamn, varav ett sekundärt är namnet på ett torp. Bl är annat ortnamn.

knatt(e) fvn *knattr*, *knatti* m; sv dial *knatt*, *knatte* m 'bergknöl, bergklint, hög bergstopp'. Jfr SOÅ 1:1 s 96. Förekommer i namn på berg och höjder samt sekundärt i två torpnamn.

knip sv och no dial *knip* m 'brant bergstopp'. Förekommer i namn på höjder samt sekundärt i namnet på en hemmansdel.

knipp värmdial *knipp* f 'bråddjup, brant backe' (Dalby sn, Älvdals

hd); jfr ovan under *knip*. Förekommer i *Knippen*, *gnápa*, höjd i Dalby sn, Älvdals hd (SOV 14 s 140).

knopp fsv *knopper* m 'knopp'; sv dial *knopp* m 'mer eller mindre rund kula eller knapp'. Förekommer i *Ormkullsknoppen*, som betecknar högsta toppen på höjden *Ormkullen* i Färnebo hd (SOV 3 s 101).

knott(e) fvn *knøttr* m; sv och no dial *knott*, *knotte* m 'mycket liten knöl'. Jfr SIOD 3 s 41. Förekommer i *Knotten*, en bergstopp i Jösse hd (SOV 6 s 148).

knut fsv *knuter*, fvn *knútr* m 'knöl, knut'; sv dial *knut* m 'knöl, bergstopp'. Jfr no dial *knut* m 'hög bergstopp'. Förekommer i bergnamnet *Saxe knut* med binamnet *Knutan*, Färnebo hd, med sjönamnet *Saxen* i bl (SOV 3 s 102).

knä fsv *knæ*, fvn *kné* n; sv *knä* i betydelsen 'skarp, knäliknande vinkel'. Förekommer i namn på skarpa krökar av vattendrag och sekundärt i namnet på en myr vid en sådan krök. Vattendragens namn är bl.

knöl värmlfdial *knöl* m 'kulle, rund kulle med markerad topp'. Förekommer i namn på höjder.

knös fvn *knauss* m 'bergknöl'; sv dial *knös* 'klump, liten kula'; jfr no dial *knaus* m 'klippa, bergknöl'. Förekommer i *Knös*, holme i Näs hd (SOV 11 s 100).

kodd fsv *kodder*, fvn *koddr* m; sv dial *kodd* m 'scrotum och penis'. Förekommer i *Kodden*, udde, samt i *Laggekodden*, odlad myr, båda i Nordmarks hd (SOV 9 s 150 resp 226). Jämförelsenamn.

kolko, korko värmlfi motsvarighet till fi *kulkku* eller *kurkku* 'strupe, gap, hals'. Förekommer i tjärnnamnet *Kolionskolko* eller *Korionskorko* och i myrnamnet *Koliskolko* på samma hemman i Mangskogs sn, Jösse hd (SOV 6 s 95, 161). Jfr G Kallstenius i SSUF 1937-39 s 25, 29.

koll(e) se **kull(e)**.

kombo, kompo värmlfi motsvarighet till fi *kumpu* 'kulle, upphöjning, holme i kärr'. Förekommer i höjdnamn i Norra och Södra Finnskoga snr, Älvdals hd. Bl är värmlfi och består av personnamn, djurbeteckning och terrängbeteckning. Jfr Mägiste 1966-70 s 308, *Kärppäkumpu*, och s 782, *Vuorikumpu*.

korko se **kolko**.

krog fsv *krogger* m?; sv *krog*. Förekommer i tre bebyggelsenamn, *Vallkrog*, hemmansdel i Visnums hd, *Kyrkebykrogen*, torp i Grums hd (nuv *Kyrkeskogen*) och *Göstakrog*, f d gästgiveri i Näs hd (äldst belagt 1694) (SOV 12 s 40, 5 s 7 och 11 s 37). Förekommer också i namnet på ett vägskäl, *Fattigkrog* i Visnums hd, där resande brukat rasta och äta matsäck, samt troligen i namnet *Klippkrogen* på ett brant berg i

Färnebo hd (SOV 12 s 79 resp 3 s 99). Elementet betecknar krogar, gästgiverier, eller jämför skämtsamt en lokalitet med en krog.

krok fsv *kroker*, fvn *krókr* m 'krok'; sv *krok* 'krok, avkrok'. Om betydelsen 'avkrok' se spec K Rencke i NoB 38 (1950) s 125 ff. Jfr SOÅ 1:1 s 59. Förekommer i namn på skarpa å- eller vägkrökar, på en sjö med krokig form samt på avlägset liggande lokalteter, avkrokar. Tre namn är bebyggelsenamn. Ett betecknar en avlägset liggande del av en socken, *Åsen-* eller *Åskogskroken* i Långseruds sn, Gillbergs hd (SOV 4 s 76).

kull(e), koll(e) fsv *kulder*, *kulle*, fvn *kollr* m; sv och no dial *kull*, *koll*, *kulle*, *kolle* m 'rund bergshöjd'. Formerna med *o* har västlig utbredning. Jfr SOÅ 1:1 s 59, 96. Förekommer i naturnamn samt sekundärt i namn på bebyggelser. I de flesta fallen går det ej att avgöra om den starka eller svaga formen ligger till grund för namnelementet.

kulpa värmdial *kulpa* f 'bråddjuft (i dial *kulpdjuft*) ställe i en mosse, sjö eller vattendrag, vattenfylld håla, (liten) tjärn'. Förekommer i namn på obetydliga tjärnar samt i namn på myrar och inägor i en dalsänka.

kult sv dial *kult* m 'liten gosse, liten gris, klint, backe', i no dial även 'bergknalle' o d (SOV 11 s 101). Jfr SOÅ 1:1 s 96. Förekommer i namn på småskär. Jfr ev *gris* ovan som betecknar en liknande typ av skär- gårdslokaliteter.

kvarn fsv *qværn*, fvn *kvern* f; sv *kvarn* f. Förekommer i det försvunna bebyggelsenamnet *Maghulseqværn* i Grums hd, endast belagt i ett diplom 1357 (SOV 5 s 19).

kvill fsv *qvild* f; sv dial *kvill* f 'liten älvgren' (SOV 14 s 113). Se vidare Ståhl 1950, spec s 9 ff, 111 ff. Se även SOÅ 1:1 s 60 och där cit litt. Förekommer i namn på bäckar i Älvdals hd.

kyrka fsv *kirchia*, *kyrkia*, fvn *kirkja*, *kyrkja* f; sv *kyrka*. Förekommer dels i namn på grottor och klipphålor, dels i namn på stenar och höjder som till formen liknar kyrkor. I ett fall betecknas en dal. I de fall där håligheter av olika slag avses jämförs lokaliteten med själva kyrksalen och har i något fall också använts som sådan. I de fall där stenar och höjder betecknas åsyftas formlikhet med den yttre delen av en kyrka, dvs en toppig naturformation påminner om tornet eller ett spetsigt kyrktak.

kåve fsv *kovi*, fvn *kofi* m; sv dial *kåve* m 'litet rum (urspr utan eldstad och fönster); kök, mjölkammare', no dial även 'trångt område inneslutet av branta höjder' (SOV 9 s 124). Se även B Ejder i SOÅ 1966 s 56 f och SOÅ 1:1 s 60. Förekommer i namn på grottor och klipphålor, klyftor och trånga och instängda lokalteter, en liten vik och ett notkast. Bl är personnamn och även djurbeteckningar. Jfr *kammare*.

käl se **köl**.

källa fsv *kælda*, fvn *kelda* f; sv *källa*. Se även SOÄ 1: 1 s 60, 96. Förekommer i namn på källor, jättegrytor, obetydliga skogstjärnar och, i ett fall, en plats i en sjö där vattnet sällan fryser. Flera av källorna anses ha hälsobringande vatten. Bl är *brunn* i nästan hälften av namnen och i de övriga mest personnamn och personbeteckningar.

källare fsv *kællare*, fvn *kellari* m; sv *källare*. Förekommer i namnet *Krigskällaren* på ett stenkummel i Nordmarks hd (SOV 9 s 191).

käring fsv *kærling*, fvn *kerling* f; sv *käring* f bl a 'uppbyggt stenröse använt som sjömärke' (SIOD 1 s 80 ff), 'stenröse använt som råmärke' (SOV 11 s 121). Om *käring* i dessa och andra, icke personbetecknande betydelse se Hj Lindroth i SIOD 1 s 80 ff och 3 s 89 samt Modéer 1933 s 229 f. Jfr *bonde* och *gubbe*. Förekommer i namn på holmar samt i ett tvåledat namn på ett berg i Näs hd, där tre sockengränser stöter samman. Namnet betecknar här urspr ett röse på berget.

kärr fsv *kiær* n med ungefär samma betydelse som i sv dial (se strax nedan), fvn *kjarr* n, *kjorr* m 'buskage, snårskog särskilt på fuktig mark'; sv dial *kärr* n 'sankt eller sumpigt (gräsbevuxet) område (med snår och små träd) som tidvis står under vatten; (grunt) stillastående vatten, göl'. Jfr Jonsson 1966 s 336 ff, Pamp 1974 s 85, 93 samt SOÄ 1: 1 s 60, 96. Förekommer i naturnamn samt i ca 35 bebyggelsenamn, av vilka ca tio är belagda 1540 och tidigare. I flera fall växlar elementen *kärr* och *tjärn* i beläggen även i sådana fall då ingen tjärn finns vid gården. I något fall, exempelvis *Blåkärr* i Ölme hd, finns inte någon sumpmark vid gården i dag enl SOV 15 s 21 f. Naturnamnen betecknar myrar, mossar, sumpmarker o d samt en tjärn, en myr med tjärn och två gruvor. Bl utgörs ofta av appellativiska beteckningar för terränger eller växter; personnamn och personbeteckningar är sällsynta.

köl, käl fsv *kiol*, *kiöl*, fvn *kjöl* m 'skeppsköl; fjällrygg som skiljer två vattendrag eller bygder' (jfr Lindberg 1941 s 251 ff); sv dial *köl* (m fl former) m 'högländ skogstrakt mellan två bygder, utmark; sumpig slättermark, myr- och mosskomplex' (aa s 185 ff). Jfr värmdial *myrköl* 'högt belägen, långsmal myr'. Se vidare Lindberg 1941 spec s 17 ff, S Ekbo i OUÅ 1941 s 34, C Lindberg i OUÅ 1942 s 17, ds i NoB 31 (1943) s 108 ff och i NoB 38 (1950) s 71 ff, Pamp 1974 s 93, 100 och SOÄ 1: 1 s 60 f.

Förekommer i fem (ev sex) bebyggelsenamn av vilka två betecknar socknar, *Köla* i Jösse hd och *Trankil* i Nordmarks hd, fyra gårdar, varav en är en f d utjord. Om sockennamnen se kap 10. Gårdarna ligger i Nordmarks hd och gränsar mot skogsmarken mellan två socknar, vilken är högländ och rik på myrar och småtjärnar. I samtliga fall tolkar SOV 9 *käl* och *köl* som 'högländ skogstrakt mellan två bygder'. Betydelsen kunde dock även vara densamma som för *köl* i norra Värmland och den som SOV 6 antar i Jösse hd, dvs 'umpig slättermark' m m. Namnelementet förekommer vidare i naturnamn som betecknar myrmark. Flera av lokaliteterna ligger vid foten av berg, en invid en tjärn och en vid en sjö. Kanske kan de bebyggelsenamn på *-köl* som finns i länet, med koncentration till dess västra del, antyda att en betydelse 'utmark' även förekommer i södra delen av *köl*-namnens utbredningsområde (jfr Lindberg 1941 s 189). De tre *köl*-gårdarnas läge vid foten av höjdsträck-

ningar kan också peka mot en betydelse 'sumpig slättermark' för flera av namnen på *-köl* i länet.

köna en värmlf motsvarighet till no dial *køyna* f 'blemma, blåsa med svulst'. Se E Noreen i NoB 7 (1919) s 121 ff, 137 f. Förekommer i det tidigare *Könan*, *Staffz skönan*, *Staffköna* m m, som avser ett riksröse mellan Nordmarks hd och Norge, nu kallat *Könenäbbsrösen* (SOV 9 s 151).

lamp, **lam** värmlfi motsvarighet till fi *lampi* 'tjärn'. Någon form *lammi* (B Collinder i SOV 14 s 65, 75) finns inte i värmlfi dial (R Bg). Förekommer i namn på tjärnar och utvidgningar av vattendrag. *Lamp* är den vanliga apokoperade formen och förekommer i namnen i Fryksdals, Jösse och Älvdals hd samt i det enda namnet i Gillbergs hd; *lammit* är plural form av *lamp(i)* och är belagd i Älvdals hd i t ex *Maklammit* (SOV 14 s 51; se även Mägiste 1966-70 s 421 f, *Mäkilammet*). *Lam lam*, *lam* är en i svagton reducerad form av *lamp* vilken förekommer i namn i Färnebo hd och i ett namn i Södra Finnskoga sn, Älvdals hd; samtliga namn i Färnebo hd förekommer i denna namnform. I två namn i Gustav Adolfs sn, Älvdals hd, förekommer elementet i formen *lan lan*, en urspårad form av *lamp* med anknytning till sv *land*, vilken enl B Collinder i SOV 14 s 65, 75 inte är ovanlig i östra Värmland och Närke. Det i SOV 14 givna uttalet *-lan* motsvaras i bygdens dialekt av *l-an* vilket ligger nära uttalet *-lam* (se ovan). I en namnform i Älvdals hd, belagd endast i skrift, förekommer elementet i formen *lampi*. Det är ovisst om *lampen* i *Korsilampen* i Älvdals hd (SOV 14 s 72) är en försvenskad form av *lampi* eller en form av den finska diminutiven av ordet, *lampinen*.

land fsv, fvn *land* n; sv *land*. Namnelementets innebörd är omdiskuterad och olika förslag har framlagts, såsom 'mark, terrängområde som utnyttjas eller kan utnyttjas för svedjande, odling, slätter, bete etc' (F Hedblom i NoB 35, 1947, s 148 f) eller 'mark vid vatten, strandmark, strand (slutning)' (Jungner 1922 s 101 f, Lindroth 1931 s 122, ds i GBFT 1945 s 25 och OGB 2 s 6). Andra betydelser som föreslagits är 'terräng, speciellt öppen, fri terräng' (Hj Lindroth i SIOD 1 s 65 ff), 'jord som brukas (och därför även ägs) av enskild person' (O v Friesen i Fataburen 1906 s 23). Se även SOSk 1 s 21 f och där cit litt, SOÅ 1: 1 s 61 och Ståhl 1976 s 81 ff. I länets bebyggelsenamn har elementet vanligen formen *landa*. Det förekommer i gårdnamnet *Landa* i Ölme hd (SOV 15 s 26), i ytterligare ca 20 bebyggelsenamn (gårdnamn samt ett sockennamn, f d gårdnamnet *Karlanda*; se kap 10), samt i naturnamn. Se även namnet *Värmland* (kap 2). Av gårdnamnen är 13 belagda 1540 eller tidigare och 11 betecknar bebyggelser på 1 mtl eller mer. *Spässlanda* i Näs hd (SOV 11 s 25) och *Hovlanda* i Väse hd (SOV 13 s 21 f) förekommer i plural form i medeltida diplombelägg. Singular form i medeltida belägg har däremot *Hovlanda* i Karlstads hd (SOV 7 s 13; (j) *Hoklande* 1486), sannolikt också äldsta belägget på sockennamnet *Karlanda* (SOV 9 s 30; se kap 10). Materialet i jb och tl är disparat, men mycket tyder på att flera namn som från början är singulara får plural form i jb i slutet av 1500-talet och början av 1600-talet. Nybildade eller ombildade bebyggelsenamn får hl på *-landa*, som t ex *Landa* i Ölme hd (SOV 15 s 26), vars äldsta namn *Åm* (*Om* 1540 jb) år 1892 byttes ut

mot *Landa*, vidare *Söpplanda* i Nordmarks hd (SOV 9 s 8), som skrivs *Söpplä* i jb 1544 och som förekommer med hl på *-landa* fr o m jb 1633. I länet finns även *Hallanda*, kanske till ett fsv **Hardhland* där bl är fsv adj *hardh* 'hård' (SOV 11 s 62; jfr SOV 13 s 4) i Gillbergs, Kils, Näs och Väse hd, *Råglanda* i Färnebo, Kils, Nyeds, Näs och Väse hd samt *Upplanda* i Kils och Visnums hd; jfr SOSk 1 s 22.

De flesta lokaliteterna ligger vid sjöar och vattendrag, fyra vid samma vattensystem i Silbodals sn, Nordmarks hd, där det analogibildade *Söpplanda* också ligger, och två vid ett vattensystem i Eda sn, Jösse hd, *Kortlanda* och *Långlanda* (SOV 6 s 35). Naturnamnen betecknar ett gårde och två dalar, troligen urspr svedjeland i dalarna, i Nordmarks hd. Jfr de enledade *Vällanden* och *Vällandet* 'svedjeland' som namn på skogsmarker. Namngruppen förekommer i delar av Jösse och Nordmarks hd i sydväst samt i Vänerhäraderna.

le fvn *hlér* m 'hav'. Förekommer i sjönamnen *Stora* och *Lilla Le* i Nordmarks hd (SOV 9 s 95 f) och i *Lelång(en)* i Gillbergs och Nordmarks hd (SOV 4 s 53 och 9 s 96). Delar av *Stora Le* hör till Ålvsborgs län samt till Norge. *Lilla Le*, en mycket obetydlig sjö, är säkerligen namngiven efter den intilliggande *Stora Le*, vars namn förekommer i belägg från 1200-talet. Namnelementet har sannolikt betydelsen 'sjö'. Se vidare A Noreen i *Indogermanische Forschungen* 26 (1909) s 222 ff, SOV 9 s 95 f, 4 s 53 och SOÄ 19 s 218. I *Lelång* i Nordmarks hd (SOV 9 s 96) är *Le-* bl, som anger läge intill *Stora Le*. I namnet *Lelång(en)* i Gillbergs och Nordmarks hd är *Le-* troligen framförställd artbetecknande hl. En möjlighet är dock att sjön är analogiskt namngiven efter sjön *Lelång* i Nordmarks hd. Tillägget *-en* kan då uppfattas antingen som bestämd artikel eller snarast som ett suffix tillagt efter mönster från andra sjönamn (se kap 12: 1).

led 1 fsv *lep*, fvn *leið* f; sv dial *led* f 'farled, färdväg'. Förekommer i namnet *Väteled*, tjärn i Jösse hd, sannolikt urspr namn på en myr invid tjärnen. Över tjärnen, väl även över myren, gick en vinterled (SOV 6 s 117).

led 2 fsv *lip*, fvn *hlið* n; sv dial *led* n 'öppning i gärdesgård som stängs med skjutbara stänger'. Jfr SOSk 1 s 22 f och SOÄ 1:1 s 62. Förekommer i *Finnledet*, plats i skogen, Jösse hd (SOV 6 s 168).

lek fsv *leker*, fvn *leikr* m (ej belagt i platsbetecknande betydelse); sv dial *lek* m bl a 'djurlek, öppen plats (i skog eller på mosse) där tjäder och orre har sina parningslekar' (Dalby sn, Älvdals hd; ULMA). Ordet används även om fiskars lekplatser. Se även J Sahlgren i NoB 38 (1950) s 10 ff. Förekommer i *Leken*, hemmansdel i Nordmarks hd (SOV 9 s 66), och *Tutjärnsleken*, slät jämn bergshöjd i Nordmarks hd (SOV 9 s 177). Jfr de enledade *Fjäderhan(e)leken*, skogsmarker i Jösse och Nordmarks hd (SOV 6 s 158 resp 9 s 215), *Fågelleken*, skog och berg i Nordmarks hd (SOV 9 s 216), samt *Mörteleken*, vik och lekplats för mört, samma hd (SOV 9 s 124).

lev se **löv**.

lid fsv *lip*, fvn *hlið* f; sv dial *lid* f 'dalsida, sluttning'. Jfr SOÄ 1:1 s 63. Förekommer i naturnamn samt i ca 30 bebyggelsenamn, de flesta i Nordmarks hd.

lina fvn *lina* f; värmlö dial *lina* f 'linje, sträckning, bana, rågång' i best form även 'norska gränsen'. Förekommer i *Yxesjö lina*, ett skogsområde vid Norra Yxesjön i Nordmarks hd (SOV 9 s 241).

-ling se **-ing**.

lo fsv *loe*, fvn *lófi* m; sv *loge*; sv dial även *lo* 'tröskgolv'. Jämförande namnelement som förekommer i namnet *Rävas lo*, en sten i Färnebo hd (SOV 3 s 104).

lok älvdalsdial *lok* m 'grund vik av en älv' (SOV 14 s 78). Jfr dalm *lok* 'vattenpuss'. Se Jonsson 1966 s 269 f. Förekommer i namn på serpentinvikar eller f d serpentinvikar av Klarälven i Älvdals hd.

lon(a), **lun** fvn *lón*, *lún* f 'ställe i sjö eller å där vattnet står stilla', *lón* n 'ställe där vattenytan inte sätts i rörelse genom sjögång'; no dial *lon*, *lun* f n, *lona* f 'ställe (i ström) där vattnet rinner sakta eller står stilla; stilla, nästan strömfri å mellan insjöar; grunt vatten utan synligt avlopp'. Jfr det norska *lon*, *lun* som ingår som senare led i ett flertal trøndiska namn på insjöliknande älvutvidgningar o d (Indrebø 1924 s 239). Se Jonsson 1966 s 254 ff. Formen *lon(a)* förekommer i *Parke-lonan*, ställe med lugnvatten i Ristjärnsälven i Nordmarks hd (SOV 9 s 251), varianten *lun* i *Deglunden* och *Upplunden*, uttal *-lun*, *-lgn*, två intill varandra liggande sjöar i Gustav Adolfs sn, Älvdals hd (SOV 14 s 56 resp 96). Sjöarna är omgivna av sankar, vattensjuka marker och är förbundna med varandra genom ett sund. Annan tolkning i SOV 14 samt i Hellquist 1903-06 s 89.

lugg sv *lugg*. Jämförande namnelement som förekommer i namnet *Porseluggen*, mosse i Nordmarks hd, enl SOV 9 s 231 väl urspr betecknande luggliknande (troligen i betydelsen tofsliknande) porsbestånd vid eller på mossen.

lun se **lon(a)**.

lund fsv *lunder*, fvn *lundr* m; sv *lund* 'lund, skog'. Förekommer i ca 25 bebyggelsenamn, därav 11 i formen *-lund*, av vilka sex i sitt nuvarande uttal har senareledsbetoning. För två av namnen saknas uttalsuppgift. Namnen på *-lund* med senareledsbetoning, t ex *Karlslund* i Kils hd (SOV 8 s 22) och *Agnelund* i Ölme hd (SOV 15 s 24), tillkom i mitten av 1700-talet eller senare och avlöste samtliga ett äldre namn. De flesta har bl på personnamn, något på den angränsande gårdens namn. I tre namn förekommer elementet i formen *-lunda*. Av dessa är dock *Höglunda* i Nors sn, Grums hd, en omtydning av ett urspr *Hølene*, äldst belagt i formen *Høløne* 1509 (SOV 5 s 22).

lunna sv dial *lunna* f 'till en basväg i skogen framläpade timmerstockar, timmerstapel'; jfr fvn *hlunnr* m; no dial *lunn* m 'stock till underlag för något som skall släpas eller till underlag i stapel eller stack' och *lunne* m 'timmerstapel eller höstack eller underlag i stapel eller stack'. Förekommer i *Munkelunna*, plats i skogen i Nordmarks hd (SOV 9 s 250), där en timmerlunna lär ha legat och ruttnat.

lycka fsv *lykkia*, fvn *lykkja* f; värmdial *lycka* f 'liten inhägnad äga'. Förekommer i namn på åkrar och ängar samt sekundärt i tre namn på f d torp tillkomna efter 1540.

-lång(en) maskulin namnbildning till adj *lång*. Om bildningstypen se t ex Sahlgren 1912, spec s 26 ff, 32 f och Ståhl 1976 s 114 f. Jfr kap 12:1. Förekommer i namn på långsträckta sjöar och tjärnar, mossar och myrar med tjärn i. De senare antas i häradsdelarna vara f d sjöar och tjärnar. I ett fall betecknar sjönamnet sekundärt dessutom en gård vid sjön.

lähtä fi *lehto* 'hult, lövskog'. Förekommer i *Mackåsenlähtä*, skog i Älvdals hd (SOV 14 s 165 f), samt i det endast hos Gottlund 1817 belagda *Heinäsuonlehto*, troligen en av Gottlund konstruerad riksfi form av terrängnamnet *Hägnamossen*, Färnebo hd (SOV 3 s 105).

lök fvn *løkr* m 'bäck'; boh *lök* m 'vattenflöde, liten (bred, stilla) bäck', dalm 'djupt inskjutande vik, liten vattensamling ofta utan till- och avlopp, mindre vattensamling vid sidan av vattendrag, med vilket det står i förbindelse'. Jfr no namnelementet *løk* som ingår i namn på små stilla tjärnliknande älvutvidgningar i Opplands och Buskeruds fylken (Indrebø 1924 s 239 och Indrebø 1933 s 224). Jfr Jonsson 1966 s 270 f. Förekommer i *Löken*, äv *Lökviken*, vik av Värmeln i Jösse hd (SOV 6 s 122) samt i två feminina *Löken* i Nordmarks hd, det ena betecknande en tjärnliknande utvidgning nära utloppet av en bäck som rinner genom en långsträckt sankmark (SOV 9 s 99) och det andra en sänka med bäck, nu diken (SOV 9 s 202).

-lös(an), -lös(en) feminin eller maskulin namnbildning till olika adjektiv på *-lös*, t ex *bottenlös*, *brödlös*, *fisklös*, *hårlös*. Samtliga namn på *-lös*, *-lösa* i SOV är antagligen bildade till adjektiv som ansetts kunna beskriva den namngivna lokaliteten, inte med *-lösa* 'äng, betesmark', möjligen med ett undantag, *Gässlösa* i Ölme hd (SOV 15 s 23 f). Namnet är belagt i två varianter, dels med skrivningar som *Gestlos* 1503, *Geslösse* 1551, *Giässt-* 1568, dels med spridda former som *Gärdzlössa* 1540 jb, *Gierdislös* och liknande från 1540-talet och fram till 1830-talet. I SOV 15 anses bl växla mellan en motsvarighet till det fvn personnamnet *Gestr* och gen av ett fsv mansnamn **Gærdhi*, och namnet anses vara ett »äkta» *lösa*-namn. Troligen har dock namnet den appellativiska personbeteckningen *gestr* 'gäst' i bl och ansluter sig i så fall till övriga värmländska *lösa*-namn och får tolkas som 'byn (gården) utan gäster' eller snarare 'byn (gården) där man inte brukar ha gäster' (jfr I Lundahl i NoB 39, 1951, s 35 och Pamp 1974 s 30). Jfr kartan över »äkta» *lösa*-namn på Själland och i Sverige av J Sahlgren i Rig 3 (1920) s 161 (även återgiven i Pamp 1974 s 29) där *Gässlösa* är det enda markerade namnet i Värmland (se nedan). Om bildningssätt m m se litt cit under *-lång(en)*. Om namnelementet *lösa* se L Elmevik i NoB 59 (1971) s 15 ff, Hj Lindroth i Fornvännen 10 (1915) s 1 ff, I Lundahl i NoB 39 (1951) s 32 ff och i NoB 41 (1953) s 73 f, Pamp 1974 s 28 ff, J Sahlgren i NoB 7 (1919) s 96 ff, SOSk 1 s 23 f, SOÅ 1:1 s 64 f, Ståhl 1976 s 77 f och C-E Thors i NoB 45 (1957) s 27 ff. Förutom i det ovan diskuterade *Gässlösa* förekommer elementet i bebyggelsenamnet *Väglösa*, Visnums hd (SOV 12

s 12), samt i namn på åkrar, mossar och myrar, tjärnar samt i ett vikinamn. Vanligast av tjärnnamnen är *Fisklösen* och *Namlösen*.

löt fsv *löt*, fvn *laut* f 'mark, jord'; sv dial *löt* f 'betesmark'. Se vidare J Sahlgren i NoB 7 (1919) s 102 f och Ståhl 1976 s 97 f. Förekommer i namn på ängar och betesmarker samt i två namn på f d torp i Visnums resp Ölme hd.

löv fsv *lef*, fvn *leif* f 'något efterlämnat', i ortnamn sannolikt 'arvegods' eller 'egendom (som någon disponerar över och kan lämna i arv)'. De flesta *löv*-namnen finns på de danska öarna, på Jylland och Skåne, men namntypen förekommer också i Halland och Bohuslän, Småland, Väster- och Östergötland, troligen i Värmland samt i Sydnorge.

Den påträffas inte i Danelagen eller i Normandie, vilket tyder på att den har upphört att vara produktiv före vikingatiden i de trakter varifrån vikingarnas kolonisationståg utgick. Bl är nästan alltid ett icke kristet personnamn. Se vidare B Ejder i NoB 44 (1956) s 164 ff, Pamp 1974 s 27 f, J Sahlgren i Hälsingborgs historia 1 (1925) s 111 ff, Ståhl 1976 s 63 ff och Søndergaard 1972, med där cit litt och utbredningskartor s 189 f. Förekommer troligen i gårdnamnet *Återslöp* i Näs hd (SOV 11 s 27), *j ottersleiff* 1463 22/5 *Återslöp* NoH 5 s 106. Belägget 1463 var inte känt vid tillkomsten av SOV 11, där hl på grundval av då befintligt material anses vara fsv *løp* 'lopp', här 'strömfåra', och avse det parti av Byälven vid vilket gården ligger. Sedan diskussionen tillförts belägget 1463 anser C-I Ståhle i NoH 5 s 106 f och B Ejder i NoB 44 (1956) s 175 att elementet går tillbaka på ett *-löv* (*-lev*), medan namnet i Ståhl 1976 s 63 och i Søndergaard 1972 s 115 betraktas som ett osäkert *löv*-namn.

mad fsv *maþ* f; sv dial *mad* f 'sank äng'. Förekommer i *Maden*, gårde i Näs hd (SOV 11 s 127), och *Backamaden*, jordlägenhet i Visnums hd (SOV 12 s 24).

mag se **mäk**.

mal fvn *møl* f; värml dial *mal* m '(strand)bank av småsten'; jfr no dial *mol* f. Förekommer i *Malen*, stengrund i sjön Lelång i Nordmarks hd (SOV 9 s 142).

man fsv *man*, fvn *møn* f 'hästman'; värml dial *man* f 'smal och långsträckt ås eller ö'. Se vidare G Holm i OUÅ 1958 s 30 ff och DNO 1:1 s 80 ff. Förekommer i namn på smala åsar och smala långsträckta öar. Ett av namnen betecknar sekundärt ett torp.

mang(en), **mång(en)** maskulin namnbildning till »fsv. adj. *mang* . . . under förutsättning att detta liksom *mykil* kunnat betyda ej blott 'mycken' utan även 'stor'» (SOV 2 s 62 f, 6 s 100 f och 10 s 16). Rspr *lång*, *mång* uttalas *lang*, *mang* i större delen av Värmland liksom rspr *tång* motsvaras av värml *tang* utom i den sydöstra delen av länet (jfr karta 16:10 i Broberg 1973 s 150 f). Uppslagsformen i häradsdelarna av SOV är *mangen* eller *mången* men uttalsformen är *mangen*. Om namnbildningstypen se *-lång(en)* och där cit litt. Förekommer i namnen på relativt stora sjöar. Flera av sjönamnen uppträder sekundärt som bebyggelsenamn.

mannicke värmlfi motsvarighet till fi *männikkö* 'tallskog, tallbacke'. Förekommer i det tvåledade naturnamnet *Sickamannicke*, Bogens sn, Jösse hd (SOV 6 s 150). Jfr även Mägiste 1966-70 s 660.

mar sv dial *mar* 'kärr, moras, grund och gyttjig havsvik, träskartad insjö'. Se Jonsson 1966 s 242 ff. Förekommer i *Maren*, vik på Lurö i Vänern i Näs hd (SOV 11 s 81). Enligt SOV är namnet förkortat av ett *Marsjön* »där f. led. är av oviss härledning». Säkerligen går dock namnet tillbaka på sv dial *mar*. Viken är insjöliknande, grund och gyttjig och fylld av växande vass.

mark fsv *mark* 'skogsmark, mark, fält', fvn *mørk* f 'skog, obygd, ödemark'; sv dial *mark* f. Som namnelement med betydelsen 'gränsområde, ödeskog, utskog, utmark o d'; se vidare B Falck-Kjällquist i NoB 72 (1984) och där cit litt, Pamp 1974 s 59 f, J Sahlgren i NoB 13 (1925) s 145 f, SOSk 1 s 24, SOV 9 s 3 och där cit litt, SOÅ 1: 1 s 65 samt Ståhl 1976 s 98 f; om namnelementets förekomst i bynamn i Västerbotten se G Holm i Lövsånger 2 s 95 ff. Förekommer i namn på avsides liggande skogsmarker, i ett sekundärt tjärnamn, i *Markir*, den fvn formen för namnet på gränsområdet på båda sidor om den nuvarande norska gränsen (SOV 9 s 3 och där cit litt) samt i drygt 15 bebyggelsenamn, av vilka ett är häradsnamn, *Nordmarks härad* eller *Nordmarken* (SOV 9 s 3), fem sockennamn, *Gräsmark* (SOV 2 s 7), *Nordmark* (SOV 3 s 46), *Skillingmark* (SOV 9 s 57), *Töcksmark* (SOV 9 s 64) och *Östmark* (SOV 2 s 47), och de övriga namn på gårdar och smärre bebyggelser. Häradsnamnet och sockennamnen *Gräsmark*, *Skillingmark* och *Töcksmark* betecknade urspr det område som socknen resp häradet ligger i eller omfattar (se härom kap 9 och 10). Namnen *Gräsmark*, *Nordmark* och *Östmark* betecknar såväl gårdar som socknar: *Gräsmark* är som gårdnamn sekundärt till områdesnamnet (se B Falck-Kjällquist i NORNA-rapporter 10 s 82 ff), *Nordmark* och *Östmark* är mycket unga som sockennamn och betecknade tidigare den hytta resp gård som blev centralort då socknarna bildades. Om gårdnamnen se B Falck-Kjällquist i NoB 72 (1984). Bl anger ofta läge och består av ortnamn, adjektiv, adverb eller preposition. I namnet *Skillingmark* är bl sannolikt inbyggarebeteckning och i *Gräsmark* sannolikt växtbeteckningen *gräs*. Inte i något fall förekommer personnamn i bl.

marknad fsv *marknaþer*, fvn *marknaðr*, *markaðr* m; värmlfdial *marten* m. Förekommer i namnet på en gammal marknadsplats i Nordmarks hd, *Strandemarknaden* (SOV 9 s 236).

matta antagligen värmlfi motsvarighet till fi *mätäs*, genitiv *mättään*, 'tuva' (Mägiste 1966-70 s 285 f). Förekommer i namnet på en sumpig och gräsrik myr i Färnebo hd, *Koramatta* (SOV 3 s 106).

minne fsv *minne*, fvn *minni* n; sv *minne* n 'till minne av'. Förekommer i bebyggelsenamnet *Stephensminne* i Väse hd, vilket 1847 avlöste det äldre namnet *Skrymterud* på förslag av dåvarande ägaren till hågkomst av en avliden engelsk agronom *Stephens* (SOV 13 s 8). Namnet är tillkommet efter mönster av anglosachsiska namn med hl *Memorial* 'minne' och personnamn i bl. Förekommer också i namnet *Ekens minne*,

hög av pinnar o d på en plats där en gårdfarihandlare *Ek* rånmördats (SOV 9 s 249).

mo fsv *mo(r)*, fvn *mór* m; värmlldial *mo* m 'sandmo, torr sandslätt', ev 'torr sandig slätt längs vattendrag' (i varje fall i Kils och Älvdals hd, samt i no dial), 'stor skogstrakt oduglig till odling, men bördig på (tall)skog'. Se I Lundahl i Minnesskr 1930 s 20 ff, SOSk 1 s 24 och SOÄ 1:1 s 65, 97 f. Förekommer i namn på sandmoar och (tallskogsbeväxta) sand- och grusåsar, åtminstone i Kils och Älvdals hd i flera fall på sandslätter vid vattendrag, samt sekundärt i ca 20 bebyggelsenamn. Bl är ofta terrängbeteckning eller adjektiv betecknande terrängens art. Växtbeteckningar som *fura* och *skaverör* 'Equisetum hiemale' förekommer också i bl liksom ortnamn och beteckningar för artefakter och väderstreck.

mosse fsv, fvn *mosi* m; värmlldial *mosse* m 'mossmark, sumpmark, svampig, sumpig, till intet användbar terräng' (Falck-Kjällquist 1973 s 11 f och där cit litt, 132 not 3). Förekommer i naturnamn samt i ca 20 bebyggelsenamn.

mun fsv *munder*, fvn *muðr*, *munnr* m; rspr o dial *mun* m 'mun, mynning av ett vattendrag'. Förekommer i namn på åmynningar och på en sjös utlopp genom ett sund i en tjärn. Jfr de enledade *Åmunnen* och *Älvemunnet* i Kils hd (SOV 8 s 34 resp 82 f; det senare en endast i skrift belagd moving av *älvmun*) samt *Älvemulen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 252).

murva sv dial *murva* 'cunnus'. I *Fittemurvan*, göl i Nordmarks hd (SOV 9 s 81).

myr fsv *myr*, fvn *mýrr* f; värmlldial *myr* f. Se vidare Falck-Kjällquist 1973 s 11 f och där cit litt samt s 132 not 3. Förekommer i naturnamn samt i ca 35 bebyggelsenamn.

mång(en) se **mang(en)**.

mäk, mäg, mag värmlfi motsvarighet till fi *mäki* 'kulle, berg'. Den vanliga värmlfi formen är *mäg*. *Mäk* är ett uttal som håller på att försvinna och *mag*, som kan vara påverkat av värmlldial, är mycket sällsynt (R Bg). Förekommer i namn på berg och höjder, de flesta i Älvdals hd, samt i bebyggelsenamnet *Pallåmäk* i Älvdals hd, alternativ namnform till *Igelsjöberget* (SOV 14 s 36). Sju av namnen är alternativformer till namn med svensk hl. Namnelementet påträffas även i den konstruerade formen *mäki* i två namn, kända endast från Gottlund 1817 resp Gottlund 1821, *Lohenlahenmäki* i Färnebo hd och *Vilhulamäki* i Älvdals hd (SOV 3 s 100 resp 14 s 147). Bl är vanligen värmlfi.

märr fsv *mær*, fvn *merr* f; värmlldial *märr* f. Förekommer i *Märren* i Ölme hd, ett grund i Vänern som vid lågvatten liknar en simmande häst (SOV 15 s 61), samt *Den grå märren* i Nordmarks hd, en stor rund sten i ett sund av Blomsjön (SOV 9 s 189). Jfr *häst* och där cit litt.

nattstuga värmlldial *nattstuga* f 'liten byggnad med ett rum, använt som sovrum för tillfälliga gäster', senare 'gästrum på övre våningen'.

Förekommer i *Elovs nattstuga* i Nordmarks hd, som betecknar några stora stenblock strax norr om en hemmansdel i Järnsöks sn (SOV 9 s 189).

-ning se **-ing**.

nit(t), **nitti**, **nity** värmlfi motsvarighet till fi *niitty* 'äng' (t ex SOV 14 s 159, *Hervnity*). De apokoperade formerna påträffas i namnen i Gustav Adolfs sn, Älvdals hd. Förekommer i namn på myrar, en mosse med tjärnar och ett kärr i Älvdals hd och i namnet på en dal i Jösse hd. Namnelementet är också belagt i formen *niitu* i det i Gottlund 1817 förtecknade namnet *Pelto-niitu*, av Gottlund angivet som alternativ namnform till *Päldomossen* i Färnebo hd (SOV 3 s 107). Formen kan vara en konstruktion av Gottlund och är i varje fall anpassad till riksfli språkform. Bl är genomgående värmlfi.

nolla värmlfi motsvarighet till fi *nulho* 'toppen av en kulle'. Förekommer i höjdnamnet *Nolla* (SOV 14 s 143), även sekundärt bebyggelsenamn, samt i höjdnamnen *Rattanolla* i Fryksdals hd (SOV 2 s 81) och *Rånolla* i Fryksdals och Älvdals hd (SOV 14 s 145). Jfr Mägiste 1966-70 s 442 ff, 576, 610. I ett av namnen är bl värmlfi, i det andra troligen sv.

noppi värmlfi motsvarighet till fi *nuppi* 'knapp, knopp, toppen av en backe'. Förekommer i höjdnamn i Älvdals hd med fi bl. Några namn har sv efterställd best art m sg (SOV 14 s 143). Namnelementet påträffas dessutom sekundärt i ett bebyggelsenamn i Fryksdals hd. Jfr Mägiste 1966-70 s 448, 57, 720 f.

nor fsv *nor* n; värmlfdial *nor* n 'sund eller vattendrag mellan sjöar; lång, smal bäck' (se även *Diarium Gyll* s 12). Förekommer i namn på vattendrag, förbindelser mellan sjöar, små långsmala sjöar samt i drygt tio sekundära bebyggelsenamn. De namn som urspr betecknat förbindelse mellan sjöar eller mellan sjöar och tjärnar förekommer i Färnebo, Gillbergs, Jösse, Kils, Nordmarks, Nyeds, Älvdals och Ölme hd, medan de som äldst åsyftat vattendrag påträffas i Grums, Karlstads, Kils, Älvdals och Ölme hd. Ett av dessa namn, *Nor* i Grums hd (SOV 5 s 20), är även sockennamn.

nos fsv *nos* f 'näsborre på djur, nos'; sv *nos* f. Förekommer med jämförande betydelse i *Risnosen*, hemmansdel i Näs hd (SOV 11 s 7).

nubb(e) värmlfdial *nubb*, *nubbe* m 'udde, vanligen höglänt och rundad' (Nordmarks hd, OAUd). Förekommer sannolikt i *Kartnubben*, liten udde i Nordmarks hd (SOV 9 s 150), där elementet i SOV 9 antas innebära jämförelse med en *nubb* men väl går tillbaka på terrängorden *nubb* eller *nubbe* (se ovan). Jfr även boh *nubbe* m 'smal, ofta hög udde' (SOÅ 1: 1 s 98, OGB 18 s 117 och SIOD 2 s 83) och dalm *nubba* f 'liten udde' (Näs, Järna och Äppelbo snr i Västerdalarna; OAUd).

näbb(a) fsv *næb* n, *næbber* m; sv dial *näbb* m f 'udde' samt *näbba* f 'udde, bergudde', avledning till *näbb*; jfr nno *nebb* m f n (Beito 1954 s 292). Se vidare SOÅ 1: 1 s 66, 98. Förekommer i namn på uddar, näs

och öar samt på en mosse med inskjutande berggudde. I ett flertal namn går det inte att avgöra om *näbb* m f eller *näbba* f ligger till grund för namnets hl. Ett önamn i Visnums hd i obest form sg har senareledsbetoning.

näs fsv *næs*, fvn *nes* n; sv *näs* n. Se även SOÄ 1: 1 s 66 f. Förekommer i namn på näs i sjöar och stora älvar samt i ca 200 bebyggelsenamn och jordeboksnamn, av vilka ett betecknar den bygd som utgörs av det i Väneren utskjutande *Värmlandsnäs*, även kallat *Näset*. Jfr *Näs härad* kap 9. I de allra flesta fallen är namnet på *-näs* också den äldst belagda namnformen och lokaliteten ligger vid eller på ett näs. I *Björknäs* i Väse hd (SOV 13 s 10 f), *Duvenäs* i Nyeds hd (SOV 10 s 4) och *Fyksenäs* i Gillbergs hd (SOV 4 s 3) tycks dock inte något näs finnas vid lokaliteten i fråga. I drygt tio fall är namnet på *-näs* inte det ursprungliga utan har tillkommit på 1600-talet eller senare. Namnet *Framnäs* beror på uppkallelse (SOV 11 s 62). Flertalet övriga bebyggelser, av vilka de flesta ligger på eller vid ett näs, är torp och nybyggen tillkomna efter 1540.

I några bebyggelsenamn förekommer senareledsbetoning, dels som enda uttalsalternativ i namnet *Liljenäs* i Grums hd från 1840-talet då det avlöste det äldre namnet *Busken*, belagt första gången 1686 (SOV 5 s 30 f), dels växlande med svagton i namnen *Bergsjönäs* i Ölme hd belagt från 1680 (SOV 15 s 4), *Ekenäs* i Nordmarks hd belagt från 1542 (SOV 9 s 5) samt *Älvenäs* i Grums hd från slutet av 1800-talet, då det avlöste det urspr namnet *Jerpeta*, belagt första gången 1581 (SOV 5 s 26). Senareledsbetoning har i dag även bygdenamnet och naturnamnet *Värmlandsnäs*. Sådan betoning förekommer också i några naturnamn i Nordmarks hd: *Holkenäs*, näs och hemmansdel (SOV 9 s 149), *Kallarebodnäset* (SOV 9 s 149), *Kyrkenäset* (SOV 9 s 150) och *Lammenäset* (SOV 9 s 151).

Bl är ofta appellativ som betecknar terränger, växter, djur och artefakter samt adjektiv eller ortnamn, mer sällan personnamn.

omm se *ugn*.

os fsv *os* m? n, fvn *óss* m; värml dial *os* n 'åmynning, ställe i sjö där vattnet ej så lätt fryser till, antingen utanför mynningen av ett vattendrag eller vid själva utloppet'. Se även G Franzén i NoB 24 (1936) s 283 ff, J Kalén i NoB 9 (1921) s 132 ff, K G Ljunggren i NoB 24 (1936) s 122 ff, SOSk 1 s 25, SOÄ 1: 1 s 67, 98 och där cit litt samt Ståhl 1976 s 39. Förekommer i namn på älvmyrningar samt i fyra bebyggelsenamn. Jfr även de enledade *Åroset* och *Årås*. Säterinamnet *Rottneros* i Fryksdals hd (SOV 2 s 23) och hemmansnamnet, f d bruksnamnet, *Frederos* i Jösse hd (SOV 6 s 47), med bruksprivilegier 1743, har senareledsbetoning. Bl är genomgående namnet på vattendraget som bildar oset eller, i ett fall, namnet på den sjö i vilken vattendraget faller ut.

packi antagligen värmlfi motsvarighet till sv *bäcken*. Jfr Mägiste 1966-70 s 491. Förekommer i bäcknamnet *Peckåmpacki* i Jösse hd (SOV 6 s 132).

park fsv *parker* m; sv dial *park* m 'avgränsat, urspr inhägnat om-

råde, avsett eller använt för visst ändamål; skogsområde'. Förekommer i namn på skogsområden i Jösse och Nordmarks hd.

part fsv *part*, fvn *partr* m; sv dial *part* m 'del'. Se även SOÄ 1: 1 s 67. Förekommer i namn på skogsområden.

pick fvn *pikkr* m; värmlfdial *pick* m 'penis'. Förekommer i jämförande betydelse i *Dubbelpicken*, berg med två toppar i Nordmarks hd (SOV 9 s 158).

pik fsv *piker*, fvn *-pikr* m i *stálpikr*; sv dial *pik* m 'spetsigt föremål'. Förekommer i namn på spetsiga uddar och i en »uppsnyggad» form på ek och G av namnet *Dubbelpicken*, samt i namnet på en lht i Älvdals hd.

pina fsv *pina*, fvn *pína* f; värmlfdial *pina* f 'straff, plåga'. Förekommer i ett åkernamn i Nordmarks hd och i ett myrnamn i Jösse hd.

pinka verbalsubstantiv till verbet *pinka*. Förekommer i tjärnnamnet *Anderssonspinkan* i Nordmarks hd (SOV 9 s 73); jfr I Modéer i NoB 41 (1953) s 183 om den i SOV 9 anförda namnparallellen *Pinkan*, holme, Sigtuna stad, Sthlms l. Holmens namn kan innehålla fartygsbeteckningen *pinka*, varom se SAOB P 891 f.

porra, porro, porrå värmlfi motsvarighet till fi *puro* 'bäck'. Förekommer i namn på bäckar i Jösse och i Älvdals hd; i ett av namnen i Älvdals hd i formen *bårro*, *Gissanbårro* (SOV 14 s 108 och Mägiste 1966-70 s 225), med substitution *k—g* och *p—b*; jfr kap 8 slutet och där cit litt, spec Broberg 1973 s 65 ff, särskilt 68 f. De övriga namnen i Älvdals hd har sv alternativa former. Namnelementet förekommer även i tre tvåledade namn på bäckar i Älvdals hd, belagda i Gottlund 1821 i den riksfli formen *puro*. Namnen kan vara konstruktioner och är i varje fall anpassade till riksfli språkform.

pott fsv *potter?* m? 'grop, brunn, avgrund', fvn *pottr* m 'gryta'; sv dial *putt*, *pott* m 'liten vattensamling, vattenhål, (mycket) liten (rund) tjärn'. Jfr Jonsson 1966 s 325 ff. Förekommer i namn på småtjärnar och pölar i Färnebo, Jösse, Kils och Fryksdals hd.

potta fsv *potta* f 'gryta'; sv dial *potta* f 'liten vattensamling, liten tjärn'. Jfr Jonsson 1966 s 325 ff. Förekommer i namnen på en förr odlad dalhåla i Nordmarks hd och på en liten rund tjärn i Älvdals hd.

potti värmlfi *putti* 'liten tjärn, vattenpöl' säkerligen bildat av sv dial *pott* m. Ordet har av systemtvång fått fi nominativ-*i* tillagt i ordslutet för att kunna anpassas till fi substantivböjning; jfr Mägiste 1966-70 s 552. Förekommer i *Harkapott(i)*, sank äng i Jösse hd (SOV 6 s 160 och Mägiste 1966-70 s 138).

prick sv *prick* 'sjömärke avsett att utmärka grund i farled' (SAOB P 1822). Förekommer i *Fallskärspricken* (SOV 15 s 59), namn på ett sjömärke i Ölme hd och sekundärt på det grund som märket markerar.

puss fsv *putz(s)*, *pud(h)z*, *puz(s)*, *pus* m 'brunn, avgrund'; värmlidial *pus(s)* m n 'vattenpöl, pöl täckt av vegetation som bildar en svag upphöjning'. Se Jonsson 1966 s 291 ff. Förekommer i best form *pus(s)et* i namn på vattenpölar och myrhål i Jösse och Nordmarks hd samt i best form *pussen* i namn på småtjärnar i Älvdals hd. Möjligen kan den geografiska distributionen av formerna *pus(s)et* och *pussen* motsvara förhållandet mellan formerna *tjärnet* och *tjärnen*, varom se *tjärn* och där cit litt.

päs värmlfi motsvarighet till fi *pesä* 'bo'. Förekommer i *Majanpäs*, mosse i Älvdals hd (SOV 14 s 166). Se även Mägiste 1966-70 s 377.

pöl fsv *pøl* m; sv dial *pöl* m. Förekommer i *Tors pöl*, utvidgningar av bäck i Näs hd (SOV 11 s 76).

rajs, rajt värmlfi motsvarighet till fi *raisio* 'moras, övergiven mark, för fädot lämnad odling' enl SOV 6 s 164 och där cit litt; enl Mägiste 1966-70 en värmlfi motsvarighet *ras* (> *rais*) till fi *rasi* 'nedhugget svedjefall som förblivit obränt under året, obränd fläck i svedjeland' (aa s 597, *Riitarasi*, med hänvisning till ortnamn på *Rasi-* och *Rasi(n)-* s 583 ff). Förekommer i *Ritarajs* eller *Ritarajt*, skogsterräng i Jösse hd (SOV 6 s 164).

rajviå värmlfi motsvarighet till fi *raivio* 'röjd mark' (SOV 14 s 156, 160 samt Mägiste 1966-70 s 96, *Heinäpuro(i)nraivio*, och s 777, *Vilpuno-puro(in)raivio*). Förekommer i två namn på en myr resp en äng i Älvdals hd, med fi bl.

rammel sv dial *rammel* n 'stenrammel, stenrös'. Förekommer i *Räve-ramlet*, stenrös med rävide i Nordmarks hd (SOV 9 s 193).

rast fsv *rast* 'viss väglängd', fvn *røst* f 'väg, stig, landsträcka, viss längdenhet'; sv dial *rast* m f n 'väg(stycke)'. Förekommer i två bebyggelsenamn, *Morast* i Jösse hd (SOV 6 s 36) samt *Rasten* i Älvdals hd (annorlunda i SOV 14 s 34, under *Norra Torp*, där namnet tolkas som 'raststället, viloplatsen'). Namnelementet påträffas vidare i namn på skogar genom vilka väg går (SOV 11 s 128) samt i namnet *Gamla rasten* på gamla landsvägen från Stömne till Söpple i Gillbergs hd (SOV 4 s 76).

redd värml- och dalsldial *redd* 'sträcka gårdar, rad (av stugor), bygd; långsträckt terrängparti'. Förekommer i *Redden* och *Dalboredden*, alternativa namnformer på samma område, vilket består av delar av Svanskogs sn, Gillbergs hd, och av Silleruds sn, Nordmarks hd (SOV 4 s 31 och 9 s 213).

rem fsv *rem*, fvn *reim* f 'rem'; värmlidial *rem* f 'långt, smalt markstycke av tex vall, åker, skog'. Se SOÄ 1:1 s 67 ff. Förekommer i gårdnamnet *Fläskremmen* i Älvdals hd (SOV 14 s 3). Gården ligger vid Klarälven på en lång smal sandslätt mellan en brant grusås och älven.

ren fsv *ren*, fvn *rein* f; sv dial *ren* f 'smal ängsremsa invid åker eller mellan åkrar'. Förekommer i naturnamn i Nordmarks hd.

res värmdial **res* n; jfr no dial *rīs*, *rēs* n 'jordrygg, bergrygg, högsta punkten på en backe' (SOV 9 s 171). Förekommer i *Reset*, högsta punkten på en landsväg, och i plural form i höjdnamnet *Kopperudresen*, båda i Nordmarks hd (SOV 9 s 171 resp 165).

rev fvn *rif* n; sv *rev* n. Förekommer i *Koskärsrev*, grund i Vänern, Näs hd (SOV 11 s 101).

revel fvn *refill* m 'smalt stycke av något, t ex väv, mark'; sv dial *revel*, *rävel* m 'långsträckt upphöjning av sand, grus eller sten'. Förekommer i *Brunnsreveln*, fors där åbädden är uppfylld av sten, och *Mörtereveln*, sandbankar i älv, båda i Nordmarks hd (SOV 9 s 129 resp 251).

ris fsv *ris*, fvn *hrīs* n; sv dial *ris* n 'buskskog, småskog'. Se även SOSk 1 s 25 och SOÅ 1: 1 s 68, 98. Förekommer i gårdnamn i Grums, Kils och Ölme hd.

rud fvn *ruð* n 'röjning'; jfr *ryd*. Namnen på *-rud* tycks ha tillkommit ungefär samtidigt som de på *-torp*, de äldsta troligen under vikingatiden, men de flesta under medeltiden. Namntypen är mycket vanlig i Norge och förekommer i Sverige i stort sett i Götaland och västra Svealand. Se vidare Ejder 1979, Hellberg 1967 exv s 178 f, 192 f samt registret s 568, Pamp 1974 s 52, SOSk 1 s 26, SOÅ 1: 1 s 68 ff, 99 och Ståhl 1976 s 85 f samt i dessa cit litt. Om elementets förekomst i Vingåker i Södermanland se C I Ståhle i Vingåkersboken 2 (1955) exv s 18. Under senare tid har elementet utvecklats till bebyggelsenamnsuffix, åtminstone i sydvästra Värmland. Se nedan samt Falck-Kjällquist 1973 s 124 f, Hesselman Huvudl s 196 f, Kallstenius 1927 s 201 och SOV 6 s 68. Namnelementet förekommer i ca 480 bebyggelsenamn. Nio namn är sockennamn. I ca 60 namn förekommer elementet i växling med andra element, varom utförligare nedan. Namn på *-rud* ser inte ut att förekomma i Färnebo hd och inte heller inom de värmlandsfinska språkkontaktstrådena.

Ca tio *rud*-namn, inklusive sockennamnen *Sillerud* i Nordmarks hd och *Ölserud* i Näs hd (se kap 10), är belagda på 1300-talet, drygt 15 på 1400-talet och ca 150 i början av 1500-talet fram till ca 1540, inklusive sockennamnet *Långserud* i Gillbergs hd. Av de senare betecknar ca 30 *torp* och *nybyggen*. Sockennamnen *Råda* i Visnums hd, äldst belagt på 1300-talet, och *Råda* i Älvdals hd, äldst belagt på 1500-talet, kan gå tillbaka på antingen *rud* n eller *ruda* f med samma betydelse. Ca 290 namn, av vilka *Högerud* i Gillbergs hd blivit sockennamn, är belagda först efter 1540. Med några undantag betecknar de *torp*, *nybyggen*, *lägenheter* och *hemmansdelar*.

Bl är mest personnamn och personbeteckningar, ortnamn samt appellativiska beteckningar för terränger och terrängförhållanden, växter, djur och artefakter samt adjektiv och i enstaka fall verb. Ortnamnen i namnens bl betecknar gårdar, sjöar och vattendrag samt annan naturlokalitet. De flesta personbeteckningarna ser ut att ange yrkesutövare och de flesta personnamnen är mansnamn. Enstaka kvinnonamn förekommer dock. I åtskilliga fall är bl djurbeteckningar,

vilka dock är svåra att skilja från binamn eller förnamn som *Björn* och *Ulf*. Elementet förekommer endast i två tvåledade naturnamn: *Föskerud*, skogsmark i Nordmarks hd (SOV 9 s 217) och *Oxterud*, gärde i Näs hd (SOV 11 s 127).

Namnelementet var mycket produktivt som bebyggelsenamnelement i slutet av medeltiden. Senast 1436 förändrades sockennamnet *Frykahæridh* till *Frykerud* och *Ullerö* i sockennamnen *Nedre* och *Övre Ulle-rud* förekommer med *rud* som hl i belägg från i varje fall 1503 (se kap 10). Under 1500- och 1600-talen tycks *rud* ha haft stor genomslagskraft och flera namn med annan hl bytte då denna mot *rud*, t ex nuv *Algutstad* 1 sk i Grums hd, äldst belagt som *Algutztake* i jb 1540, *Algutstadhen* 1540 Skjb, som skrevs *Alguttrudh* o d i jb åren 1543-1550 (SOV 5 s 28), och nuv *Norra* och *Södra Grimbråten*, vardera 1 sk i Näs hd, äldst belagda från 1503, som skrevs *Grimmerud* o d i jb och tl från mitten av 1500-talet till början av 1600-talet (SOV 11 s 69). Fall av hyperkorrektion till *rud* påträffas i belägg på nuv *Snåre* 1/2 sk i Näs hd, som skrivs *Snarrudh* i db 1663 och *Snårud*, *Snårerud* i lh från 1700- och 1800-talen (SOV 11 s 65 f). Bebyggelsenamn på *-rud* nybildas fortfarande åtminstone i sydvästra Värmland, där elementet såsom ovan nämnts ännu i dag är produktivt som bebyggelsenamnsuffix.

I några fall har *rud* bytts ut mot annan hl. Nuv *Jonsbol* 1/2 sk i Gillbergs hd, äldst *Jonsrvud* 1540 jb, blev *Jonsbol* i jb 1569 (SOV 4 s 40) och nuv *Smedstad*, 1/3 sk i Grums hd, äldst *Smisrud* 1590 tl och *Smidzrudh* 1600 jb, blev *Smedstad* i jb 1633 (SOV 5 s 24). Under 1700- och 1800-talen ersätts flera namn på *-rud* med namn som *Hökellund*, nu med senareledsbetoning (1/4 sk i Näs hd, tidigare *Klunserud* o d; SOV 11 s 42 f), *Sundhem* (1/3 fr i Visnums hd, tidigare *Taskerud*; SOV 12 s 33) och *Stephensminne* (1/4 sk i Väse hd, tidigare *Skrymterud*; SOV 13 s 8). De äldre namnen förekommer i dag ofta som alternativ namnform med pejorativ laddning.

I några namn har namnelementet slipats ner genom spontana ljudförändringar. Så antas t ex namnet *Gårdsjö* i Fryksdals hd vara ett urspr **Gårdsjörud* (SOV 2 s 30; jfr Ejder 1979 s 328, 332). I flera namn har ett *æ*-ljud utvecklats som stödvokal i den uttalsvidriga kombinationen *sr*. Se härom t ex under *Gilserud* i SOV 6 s 8 och *Kilserud* i SOV 8 s 19. Om sådan hjälpvokal i *rud*-namn se Ejder 1979 s 46 ff.

rump(a) fsv *rumpa*, *rompa* f; sv dial *rump*, *rumpa* (*romp*, *rompa*) f 'svans'. Elementet betecknar områden som utgör svansformiga bihang till andra, eller som har långsmal form. Se även SOÅ 1: 1 s 68. *Rump* eller *rumpa* förekommer i formen *Romppen*, *Rompan(n)* m m (med dialektal övergång av *u* till *o* framför nasal) som äldre namn på gården *Ekenäs* i Näs hd (SOV 11 s 30; gården omfattar den yttersta delen av Värmlandsnäs) samt i namnet *Dalborumpan*, ett annat namn på *Dalbo-redden*. Se *redd*. Vidare förekommer *rumpa* i namn som betecknar avlägset liggande, svansliknande delar av en gårds ägomark eller i namn på andra långsmala terrängområden.

ryd fsv *ryþ* f? i *rovo ryþ* 'jordstykke röjt till rovland'; jfr *rud*; värmdial *ryd* f 'småskog, klen skogsmark, område med tät granskog'. Se Ejder 1979 s 75. Förekommer i fem namn på lägenheter och hemmansdelar, ett i Kils hd och de övriga i Jösse hd, samt i namnet på ett skogsområde i Jösse hd.

rågland se land.

ränna fsv *rænna* f; sv *ränna* f 'djupränna' m m. Förekommer i *Löjerännan*, strömfåra i fors i Nordmarks hd (SOV 9 s 133).

rönning fsv *rydhning* 'jord som röjs till odling; i skog upptagen nyodling'; sv dial *rönning* m f 'svedjeland och nyodlingar som man inhägnat (i allmänhet utanför de sammanhängande ägora)'. Se vidare Falck-Kjällquist 1973 s 61 f och SOSk 1 s 27. Förekommer i namn på gården och betesmarker samt i tre bebyggelsenamn.

rös(e) fsv *røse* n, *røsir* f pl, fvn *hreysi* n, *hreysar* f pl; sv dial *røs* f n, *røse* n 'stenrös o d'. Jfr SOÄ 1: 1 s 72, 99. Förekommer i namn på gränsrösen och andra stenrösen, bl a minnesrösen upplagda på platser där någon har dött (jfr *Offerröserna* SOV 9 s 192), såsom *Stuterösen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 194), samt i namnet på ett berg. Bl är vanligen ortnamn men även enstaka adjektiv, personnamn och appellativ förekommer.

röv fsv *røf*, fvn *rauf* f; sv *röv* f 'ändtarmens mynning; stuss, bak'. Jfr SOSk 1 s 39 och SOÄ 1: 1 s 99. Förekommer i namn på tjärnar och (vatten)hål samt som namn på ett litet skär i Nordmarks hd med en formation som liknar avtrycket av en människas bakdel. Jfr de enledade *Billröven*, *Jätteröven* och *Svinröven* (SOV 3 s 87, 11 s 122 och 13 s 38). Ordet *röv* har säkerligen av såväl namngivare som namnbrukare uppfattats som obscen. Vattenhålen *Röven* och *Fittan* i Nordmarks hd ligger i närheten av varandra och kallas tillsammans *De där stygga hålen* (SOV 9 s 80).

sand fsv *sander*, fvn *sandr* m; sv dial *sand* m 'sandstrand, område med sand eller sandjord (såväl på land som på sjöbotten)'. Se SOSk 1 s 27, 39 samt SOÄ 1: 1 s 99. Förekommer i namn på sandstränder, partier med sand eller sandjord, på vikar med sandbotten samt i ca tio bebyggelsenamn, varav ett gårdnamn i sen tid blivit sockennamn.

sank värmlfi motsvarighet till fi *sänki* 'stubb' med ev anknytning till värmlfdial *sank*, *sack* f 'sänka'. Förekommer i *Pickasank*, skogstrakt i Mangskogs sn, Jösse hd (SOV 6 s 164) och ev, med senare anknytning till *sack* 'sänka' eller till värmlfi *sakka* 'grums, grummel, bottensats' i *Peckasacka*, udde och grund i Silbodals sn, Nordmarks hd (SOV 9 s 152). Se Mägiste 1966-70 s 519, *Pitkäsänki* och Mägiste 1955 s 42.

sek sv dial *sek* f 'sidlänt, sankt eller sumpigt ställe, sankmark, sankdal'; jfr no dial *sik* f 'frodig, (vattenrik) äng (nära husen)'. Se Jonsson 1966 s 271 f. Förekommer i *Mellanseken*, förr sank åker i Nordmarks hd (SOV 9 s 228).

sida fsv *siþa*, fvn *síða* f; sv *sida*. Jfr SOÄ 1: 1 s 99 f. Förekommer i två bebyggelsenamn *Lötsidan*, det ena alternativt namn på Östra Klenoret, gård i Färnebo hd (SOV 3 s 35 f), det andra betecknande en del av Kristinehamns stad (SOV 15 s 45); vidare förekommer elementet i ett naturnamn, *Björnsidan*, som betecknar ett skogsområde i Nordmarks hd (SOV 9 s 20) och ett naturnamn.

sidd fsv *sid?* f ?; värmlldial *sidd* f '(fuktig) dalgång, lågt belägen, sidlänt eller vattensjuk mark'. Förekommer i *Sidden*, dal i Jösse hd (SOV 6 s 156).

sik fsv *sik* f 'sidlänt ställe', fvn *sik* n 'stillastående eller långsamt rinnande vatten'; sv dial *sik* f 'sank (ängs)mark, sankt ställe, vattensjuk sänka (där vattendrag rinner fram); liten fördjupning där vatten samlas, liten vattensamling'; jfr no dial *sik* n 'liten myr med framsipprande vatten; liten skvätt vätska'. Se SOSk 1 s 27 och SOÄ 1: 1 s 73. Förekommer i namn på gården och i ett namn på en hemmansdel, samtliga i Näs hd.

sjö fsv *sior*, fvn *sjár, sjór, sær* m; sv *sjö*. Jfr SOÄ 1: 1 s 73, 100. Namnelementet förekommer i sjönamn över hela länet och ingår också i ca 70 sekundära bebyggelsenamn samt som senare led, dock ej som hl, i fyra gårdnamn som är bildade med preposition i kombination med elementet *sjö*. Hl saknas i dessa namn. Jfr kap 11. I namnformen *Sjön* förekommer elementet som alternativ namnform till *Björklången*, jordlägenhet och f d *sjö* i Nyeds hd, samt till *Sjönsjö*, *sjö* i Näs hd (SOV 10 s 3 resp 11 s 75).

skaft fsv, fvn *skapt* n; värmlldial *skaft* n, bl a med betydelsen 'ända på eller utlöpare av en bergshöjd' (SOV 14 s 134, *Fjällstången*; jfr NG Indledning s 75). Förekommer endast i en skrivning på ett konceptblad till G, *Fjällskaftet*, för *Fjällstången* i Ekshärads sn, Älvdals hd (SOV 14 s 134).

skag(e), skav(e) fvn *skagi* m; sv dial *skag* m n, *skage* m 'udde'; i vissa dialektområden *skav, skave*. Om växlingen *g:v* i Västergötland se Göt-lind—Landtmanson s 27 f samt s 18, *skog*, och s 16, *skogar* och *krage*. Förekommer i namn på uddar samt sekundärt i tre bebyggelsenamn. Vanligen går det inte att med ledning av accenten avgöra om leden går tillbaka på ett *skag* eller ett *skage*. *Skag* förekommer dock i uddnamnet *Skagen* i Nordmarks hd, vilket växlar med *Skaven*. Båda formerna har akut accent (SOV 9 s 153). Formen *skave* förekommer i uddnamnet *Skaven*, med grav accent, i samma hd (SOV 9 s 153). Om gårdnamnet *Skagene* i Karlstads hd se förutom SOV 7 s 15 även J Sahlgren i Hammarö s 154 ff, där han kompletterar den tolkning av namnet som ges i SOV 7. Enl SOV 11 s 119 är tolkningen av uddnamnet *Skavorna* oviss, men namnet skall säkerligen sammanställas med länets övriga namn på *-skag(e)/-skav(e)*.

skalle fsv *skalle*, fvn *skalli* m 'huvudskalle; hårlöst huvud'; sv dial *skalle* m 'skalle; berg i dagen, upphöjning'. Jfr SOSk 1 s 27, 39 samt SOÄ 1: 1 s 73. Förekommer i namn på runda kala berg eller på holmar med sådana bergsformationer. Jfr bergnamnet *Märreskallarna* i Nordmarks hd (SOV 9 s 169).

skans fsv *skanz* m; sv *skans*. Se SOÄ 1: 1 s 100. Förekommer i namn på lokaliteter där det förr funnits anlagda skansar eller på hemmansdelar vid åsar. Jfr Falck-Kjällquist 1973 s 98.

skate fsv *skati* m 'det översta (yttersta) av något, topp eller spets av träd (eller annan växt) eller gren e d'; sv dial *skate* 'framskjutande

bergig udde'. Förekommer i namn på bergguddar och på en liten ö utanför en berggudde samt i det sekundära gårdnamnet *Hjälleskate* (SOV 11 s 52). Samtliga lokaliteter ligger i Näs hd.

skav(e) se **skag(e)**.

skifte fsv *skipte* f? n, fvn *skipti* n; sv *skifte* n. Förekommer i namn på skogsskiften i Nordmarks hd.

skog fsv *skogher*, fvn *skógr* m; sv *skog* m. Om namn på *-skog* se E Noreen i NoB 10 (1922) s 92 f och SOÅ 1: 1 s 74. Förekommer i namn på skogar samt i ca 85 bebyggelsenamn. Förhållandevis många av namnen på *-skog*, 14 stycken, är sockennamn: fem i Gillbergs hd (*Svanskog* och *Värmskog* samt de tre f d socknarna *Långskog*, *Åskog* och *Ämmeskog*), tre i Jösse hd (*Brunskog*, *Gunnarskog* och *Mangskog*), tre i Nordmarks hd (*Blomskog*, *Järnskog* och *Östervallskog*) samt tre i Älvdals hd (*Norra* och *Södra Finnskoga* och *Nyskoga*). Samtliga socknar ligger i utkanten av resp härads kärnområde och namnen har säkerligen från början betecknat utmarksområden. Se vidare härom under resp sockennamn, kap 10. Bl i sockennamnen på *-skog* är i åtta fall ortnamn. I sex av dessa är bl namnet på den sjö och i ett namnet på den älv som dominerar bygden (*Gunnarskog*, *Långskog*, *Mangskog*, *Svanskog*, *Värmskog* och *Östervallskog* resp *Blomskog*), medan bl i *Nyskoga* består av namnet på den socken till vilken området urspr hörde. I namnet *Brunskog* går bl tillbaka på appellativet fsv *bruni*, *broni* 'brand' eller 'svedja' och i *Finnskoga* en folkslagsbeteckning. I tre namn är bl otolkad (*Järnskog*, *Åskog* och *Ämmeskog*). Om sockennamnet *Rudskoga* se kap 10.

Samtliga övriga bebyggelsenamn på *-skog* betecknar byar, gårdar, torp och nybyggen samt i några fall hemmansdelar. De flesta namnen är belagda från 1500- och 1600-talen, gårdnamnet *Ölmskog* i Väse hd dock redan 1441 (SOV 13 s 29). Singular form av namnelementet är vanligast. Sannolikt har dock namnet *Skoga* i Ekshärads sn, Älvdals hd, plural form (SOV 14 s 17 f) liksom *Skogarna*, ett äldre namn på *Lönskog* i Gillbergs hd (SOV 4 s 21). Båda namnen betecknar nu byar, *Skogarna* troligen även del av en socken. Som senare led förekommer *skoga* i tre sockennamn, *Norra* och *Södra Finnskoga* samt *Nyskoga*. Formen är den gamla dialektala pluralformen för maskulina substantiv i best form i målet i Södra Finnskoga. Som naturnamnelement förekommer *skog* endast i singular form, i obest form i *Edaskog*, ett gammalt namn på en del av gränsskogsområdet, *Tolvmilaskogen*, mellan Värmland och Norge (SOV 2 s 83).

skolle sv dial *skulle*, *skolle* m n 'hylla, höskulle; plattform mellan träd (använd vid björnskytte); utbyggnad framför ingången till ett hus, klippavsats'; jfr *hjäll(e)*. Förekommer i *Skollen*, skogshöjd i Jösse hd (SOV 6 s 151) med en bred avsats på sin norra sida (ek 11B8i), vilken säkerligen utgjort namngivningsgrunden. Något annorlunda SOV 6.

skov no dial *skov* n 'kort vägstycke'. Förekommer i bergnamnet *Fastraskovet* i Jösse hd (SOV 6 s 144).

skuta fvn *skúti* m 'fjäll vars ena sida lutar framåt med utskjutande överdel, grotta bildad under dylik fjällsida'; värmlidial *skuta* f 'fram-

skjutande klippa, bergvägg som skjuter fram något eller sluttar ut över en klippåla' (SOV 9 s 173); jfr *bergskuta* i västgdial samt SOÄ 1: 1 s 100 och där cit litt. Beträffande det där anförda *Alskutorna* jfr dock A Janzén i NoB 42 (1954) s 3 f och där cit litt. Förekommer i bergnamnet *Skutan* eller *Ulvshuvudskutan* i Järnskögs sn, Nordmarks hd (SOV 9 s 177). Jfr t ex bergnamnet *Åreskutan* i Jämtl l.

skåp fsv *skap*, fvn *skáp* n; sv *skåp* n. Förekommer i *Toresskåp* i Nordmarks hd och har från början åsyftat ett skåpliknande mellanrum mellan ett par stora stenar där en Tore skall ha krupit in och frusit ihjäl. Numera åsyftar namnet själva stenarna som omger »skåpet» (SOV 9 s 195).

skåra fsv *skora*, fvn *skor*, *skora* f; sv *skåra*. Jfr SOÄ 1: 1 s 100. Förekommer i två gårdnamn i Karlstads resp Ölme hd samt i naturnamn. Namnleden åsyftar säkerligen i samtliga fall inskränningar i terrängen.

skär fsv *skær*, fvn *sker* n; sv *skär* n 'ur en omgivande yta uppstickande klippa eller skarpkantig sten'; ofta om kringfluten klippa eller klippö eller om undervattensklippa; även 'samling av större eller mindre, vassa, tätt intill varandra liggande stenar i berg eller fjällsidor'. Se OGB, t ex 8 s 166, 12: 1 s 240 och 18 s 193, *brännskär*, samt SOÄ 1: 1 s 100 och där cit litt. Förekommer i naturnamn, av vilka två betecknar höjder i Älvdals hd, men de flesta något slag av kringfluten lokalitet, samt sekundärt i sex bebyggelsenamn.

skärgård fsv *skæria gardher*, *skærgardher*, fvn *skergarðr* m; sv *skärgård*. Se SOÄ 1: 1 s 100. Förekommer i fem namn i Näs hd, vilka betecknar olika områden i den skärgård som ligger söder och väster om Värmlandsnäs. Bl är namnet på den socken till vilken området hör eller på den största och mest betydelsefulla ön i området.

skärv sv dial *skärv* n 'stenhög, stenröse' ev 'skrovlig, ojämn berggrund'; jfr no dial *skjerv* n 'naken klippa, naket berg'. Jfr Modéer 1933 s 95. Förekommer i *Hönsskärvorna*, små klippskär mellan Hönsholmen och Hönsskären i Vänern, Näs hd (SOV 11 s 97), där namnelementet har maskulin eller feminin plural form, kanske med anslutning till namn på *-stenarna* e d.

slog värmdial *slog* m 'plats för myrslätter, slätteräng på myr'. Förekommer i namn på platser för myrslätter i Älvdals hd.

slor värmdial *slor* f 'långsträckt, smal och mycket grund vattensamling; lång och smal sankmark som ofta står under vatten, lång, blöt myr'. Jfr SOV 9 s 135. Förekommer i Nordmarks hd i namn på vattendrag, sund och långsträckta, grunda, tidvis nästan helt uttorkade vattensamlingar innanför torvmossar vid kanten av en tjärn. De senare kallas också *Floren* och *Florarna* (SOV 9 s 109). Jfr *flor*.

slått fsv *slat* f, fvn *slátt* m 'slätter, höskörd'; sv dial *slått* m f 'plats för slätter, slättermyr'. Förekommer i namn på slättermyrar i Älvdals hd.

släppa värml dial *släppa* f 'brant backe där timmer släppes att gå ned av sig självt'; jfr no dial *sleppa* f 'plats där något släpps loss eller skjuts ner; timmersläppa'. Förekommer i namn på ett brant stup, en strandslutning, en älvbrink och en upplagsplats för timmer vid älv, samtliga i Nordmarks hd. Elementet har här betydelsen 'brant backe där timmer släppes att gå ned av sig självt'.

slätt(a) fsv *slæt*, *slætta*, fvn *slétta* f; sv *slätt*, sv dial *slätta* f 'liten slätt; slätteräng' (SOV 14 s 8). Jfr SOÄ 1: 1 s 74. *Slätt* förekommer i namnet på en utjord i Nordmarks hd. I gårdnamnen *Slättene* och lägenhetsnamnet *Slättan* i Älvdals hd kan hl gå tillbaka på antingen ett *slätt* eller ett *slätta* (SOV 14 s 8, 160, *Husmyren*), liksom i ett antal namn i Nordmarks, Näs och Visnums hd, av vilka två betecknar bebyggelser.

snipa sv dial *snipa* f 'framskjutande spets'; jfr SOÄ 1: 1 s 101. Förekommer i namn på berg i Fryksdals och Jösse hd.

snår sv *snår* n; jfr no dial *snår* n; formen *snar* förekommer såväl i sv dial som på Östlandet i Norge. Förekommer i ett gårdnamn i Näs hd, i gårdnamnet *Lindesar* i Kils hd (SOV 8 s 8) och i namnet på ett skogskifte i Älvdals hd. Elementet har uttal med långt *a*-ljud i namnet i Kils hd och i de övriga namnen med långt *å*.

so, soå, soåt, så värmlfi motsvarighet till fi *suo* 'kärr, myr, mosse' med fi pluralformen *suot*. Formen *suo* förekommer endast i namn belagda i Gottlund 1817, vilka av honom återgivits i riksfi språkform. Förekommer huvudsakligen i namn på myrar jämte på några mossar i Färnebo, Jösse och Älvdals hd samt på en tjärn i myrmark i Gillbergs hd. I fyra namn förekommer pluralformen *soåt*. Bl är i de flesta namnen värmlfi. Flera av namnen har svenska dubbelformer.

socken fsv *sokn*, fvn *sókn* f; sv *socken* f 'område, varifrån människor sökte sig till samma kyrka eller samma (hedniska ?) helgedom'. Se Pamp 1974 s 62 och Ståhl 1976 s 159 f. Förekommer i växlande utsträckning i äldre belägg på sockennamn, t ex *empterwiikssokn* 1460 (24/3 Varnum UUBp) i Fryksdals hd och *sigherstadh sokn* 1381 (7/4 Vadst RAP; SRP 1572) i Grums hd. Lever i uttalet kvar i vissa sockennamn, t ex *Nysocken* i Jösse hd och *Gravsocken* i Karlstads hd. Se vidare kap 10.

soå, soåt se **so**.

spjäll fsv *spjæld* 'skiva (att stänga med), spjäll; hörnig åker', fvn *spjeld*, *spjald* 'tavla, fyrkantig platta' n; sv dial *spjäll* n, som betecknar ett flertal olika slags föremål, tunna, platta, ofta fyrkantiga eller rektangulära bitar av skilda slag, även åkrar och hörn av åkrar. Jfr SOSk 1 s 39. Förekommer i namn på små åkrar.

sprungna fvn *sprungna* f; no dial och nisl *sprungna* f 'springa, rämna, reva'. Förekommer i *Laxesprungan*, trångt pass i Blommaån i Nordmarks hd (SOV 9 s 250).

spräck värmlidial *spräck* m 'spricka'; jfr no dial *sprekk* m. Förekommer i *Kloftaspräcken*, en sex fot bred spricka i ett berg i Nordmarks hd (SOV 9 s 250).

stad 1 fsv *staper*, fvn *staðr* m; värmlidial *stad* m i t ex *ståstad* 'plats där kreaturen samlas och idisslar' och *häggestad* 'plats för hägg'; jfr *stöde*. Den urspr innebörden av namnelementet är mycket omdiskuterad. Tidigare utgick man direkt från den vanligaste betydelsen 'ställe, plats' och ansåg allmänt att elementet i s k »äkta» *stad*-namn betydde 'uppehållsplats, boställe'. I dessa namn har leden urspr haft plural form, dvs *-stapir*, dat *-stapum*, vilket förklarats på så sätt att elementet syftade på flera hus och andra anordningar som hör till en gård. Sådana namn som är urspr naturnamn kräver dock en annan förklaring. L Hellberg anser att namnelementet har en urspr ägobetecknande betydelse och går tillbaka på urspr appellativiska sammansättningar, som betecknat olika slags ställningar och att appellativets förled angivit vad för slags ställning det rört sig om. Denna förled antas ha försvunnit genom reduktion, då den appellativiska sammansättningen blivit senare led i ett ortnamn på samma sätt som *bombflygplan* blivit *bombplan*. G Holm modifierar Hellbergs teori och antar att namnelementet urspr kan ha betecknat såväl bebyggelser som ägor. Han antar att urnord **staðir* betytt 'ställe, plats för något', men att namnelementet uppstått genom reduktion av appellativiska sammansättningar i senareledsposition i ortnamn. H Ståhl anser det onödigt att räkna med reduktionsbildningar i den omfattning som G Holm gör. Han menar att det enkla **staðir* kunnat beteckna platser av olika slag och att slutleden kan ha använts i mera specifika betydelser i stället för de längre sammansättningarna på *-staper*, som t ex *bostaper* o d. Se vidare DNO 1: 1 s 100 ff, G Franzén i NK 5 s 137 ff, ds i NoB 49 (1961) s 172 ff, L Hellberg i NoB 46 (1958) s 1 ff, Hellberg 1967 s 243 ff, G Holm i *Íslendzk tunga* 6 (1965) s 7 ff, A G Högbom i NoB 10 (1922) s 119 ff, Kousgård Sørensen 1958, G Linde i *Quatrième congrès international de sciences onomastiques*. Uppsala 1952 (tr 1954) s 368 ff, ds i NoB 34 (1946) s 99 ff, Linde 1951, I Olsson i OUÅ 1964 s 3 ff, Pamp 1974 s 38 ff, J Sahlgren i NoB 9 (1921) s 155 ff, 10 (1922) s 127 ff, 15 (1927) s 1 ff och 43 (1955) s 6 ff, Sandred 1963, SOSk 1 s 27 f, SOÅ 1: 1 s 74 f, *Stad*-namnen passim, Ståhl 1976 s 67 ff samt C-E Thors i NoB 45 (1957) s 1 ff.

I motsats till vad kartan i NK 5 s 139 ger anledning att förmoda är det inte självklart att så många s k »äkta» *stad*-namn finns i länet. Visserligen förekommer ca 80 bebyggelsenamn på *-stad*, varav ca 25 är belagda före 1540 (ca 15 före 1500), men eftersom samtliga lokaliteter med medeltida namnbelägg, utom tre, ligger vid eller går ner till vikar och ett namnelement *stad 2* 'båtplats' förekommer i länet, går det inte att sakligt avgöra om dessa namn går tillbaka på *stad 1* eller *stad 2*. De tre undantagen är gårdar genom vilka smala vattendrag flyter. Vattendragen är så smala att någon båtplats knappast funnits i dem. I dessa namn kan namnelementet dock vara *stad n* 'äkant' (se *stad 3*). Inte heller kan man med hjälp av språkliga kriterier särskilja namnelementen. Av de före 1500-talet belagda bebyggelsenamnen förekommer ett i Nordmarks hd och de övriga i häradena vid Väneren: *Segestad*, sn och by på tre gårdar på vardera 1 sk i Grums hd (SOV 5 s 28, 31 f); i äldsta belägget, *cum curia sigarstad* 1287 14/7 Skällvik RAP (SD 2 s 29), avses dock en gård; *Lökstad*, gård på 1 fr i Visnums hd, (*in*) *løkestadhum*

1304 (SOV 12 s 17 f); *Averstad*, två gårdar på 1 resp 2 fr i Näs hd, *Afræstadha*, *Æfræstadha* 1354 (SOV 11 s 68); *Odenstad*, gård på 1 fr i Gillbergs hd, (*innan*) *Odinstadum* 1355 (SOV 4 s 6); *Årstad*, gård på 1 sk och två utjordar i Nordmarks hd, (*j*) *Ormstadha* 1396 (SOV 9 s 37); *Lilla Herrestad*, gård på 1 fr i Näs hd, *Horrestadha* 1401 (SOV 11 s 6); *Drevstad* nuv *Gustavsberg*, gård på 1 fr i Ölme hd, *Driustadha* 1402 (SOV 15 s 8); *Gösta*, gård på 1 sk i Näs hd, (*i*) *Iutzstadom* 1414 (SOV 11 s 37); *Krokstad*, gård på 1 fr i Näs hd, ?*Krockstade* 1415, *Krokstada* 1540 (SOV 11 s 21); *Faxstad*, gård på 1 sk i Väse hd, *Faxstadha* (nom) 1441 (SOV 13 s 20); *Gårstad* nuv *Rosenborg*, gård på 2 fr i Näs hd, *garæstadha* 1450 (SOV 11 s 33); *Ramstad*, gård på 1 fr i Näs hd, (*i*) *Ramstada* 1467 (SOV 11 s 59); *Stömmestad*, gård på 1 fr i Grums hd, *Stumpnesthada* 1480 (SOV 5 s 32); *Silkesta*, gård på 1 sk i Väse hd, *Ssilkishtha* 1497 (SOV 13 s 25); *Snårstad*, gård på 1 sk i Väse hd, *Ssnorsstha* 1497 (SOV 13 s 7 f).

I de ca 65 bebyggelsenamn som är belagda på 1500-talet och senare går det inte att säkert avgöra om hl är ett *-taka* eller ett *-stad* utom i enstaka fall, där *-stad* säkerligen är tillkommet efter mönster av äldre namn på *-stad*. I namn med förled på *-s* kan nämligen elementen *-stad* och *-taka* inte säkert särskiljas med hjälp av sena medeltida belägg, eftersom *-takan* i Värmland kunnat reduceras till *-tan* och *-stadhen* till *-stan* redan vid 1500-talets början och *-s* + *-taka* liksom *-stadha* kunde bli *-sta* åtminstone redan under 1400-talet. Se härom Sahlgren i NoB 43 (1955) s 6 ff.

I naturnamnen *Kurstaden*, *Ropstaden* och *Äspestad* i Nordmarks hd antas hl av SOV 9 vara *stad* 'båtplats' resp 'plats (vid stranden av en sjö)' och 'strand' eller 'båtstad' (SOV 9 s 225 resp 231 f och 242). Lika troligt är emellertid att *stad* här utgör senare leden i ett sammansatt dialektord, dvs *kurstad* 'plats för kur', *ropstad* 'plats där man ropar (efter båt)' och *äspestad* 'plats där det finns äspe'.

Bl i bebyggelsenamnen är namn på gårdar, sjöar och vikar, vidare personnamn och personbeteckningar, appellativ som betecknar naturföremål, växter och växtdelar samt adjektiv.

Ett flertal bebyggelse- och naturnamn går tillbaka på sammansatta dialektord med *stad* 'plats' m m som senare led, exv: *Bålstad*, gård på 1 sk i Jösse hd, *Bolstad*, *Bulstade* 1503, *Bolstadh* 1540 (SOV 6 s 50 f), som säkerligen återgår på fsv *bolstaper*. Utvecklingen till *bål-* beror väl på en folketymologisk anknytning till dialektordet *bål* 'stor'. Annorlunda SOV 6. *Lakestad*, vik i Nordmarks hd (SOV 9 s 124) motsvaras av värmlidial *lakestad* 'plats där det finns lake'. *Pukestaden*, område vid väg i Nordmarks hd är best form sg av ett dialektord *pukestad* 'plats för liten mila (*puke*)' (SOV 9 s 231). Två gårdnamn, *Rudsta*, gård på 1 sk i Grums hd, *Rodstade* 1503, och *Rustan*, gård på 1/3 sk i Näs hd, *Rwdstade* 1568 (SOV 5 s 24 och 11 s 71), går tillbaka på en motsvarighet till fvn *rudstaðr* 'uppröjd plats'. *Sågstad*, utjord i Nordmarks hd, är värmlidial *sågstad* 'plats för såg' (SOV 9 s 21). *Sätterstad*, gård på 1/8 sk i Fryksdals hd, *Sätterstad* 1681 (SOV 2 s 34), är säkerligen värmlidial **sätterstad* 'plats för säter'; jfr t ex *sågstad* ovan och fsv *tomtastadher* och *qværnastaper*. *Nedre* och *Övre Älgestad*, två gårdar på 1/2 resp 1 sk i Jösse hd, *Ostre Eliastat* 1503 resp *Eliastat* 1503 (SOV 6 s 57), är väl

ett värmlodial **älgstad* 'plats där älg brukar uppehålla sig'. Se även J Sahlgren i NoB 38 (1950) s 34 f.

stad 2 fvn *stōð* f; värmlodial *stad* m f n 'landningsplats för båtar, båt-plats vid älven även innefattande backen upp därifrån'. Med tanke såväl på ordets alternativt neutrala genus som på att ordet i vissa områden tycks beteckna både båtplatsen och backen upp därifrån, kan man tänka sig inflytande från no dial *stad* m eller n 'åkant, älvbacke'. Jfr fsv *stadh* n och de olika sammansättningar med detta ord som dras fram i Linde 1951 s 22 ff samt Lindes påpekande att ordet med betydelsen 'kant på vattendrag eller sjö' endast förekommer i sammansättningar i sv dial och i fsv. Jfr även Ståhle 1946 s 432 f. Se även DNO 1: 1 s 100 ff, *båtstad*, J Sahlgren i NoB 43 (1955) s 6 ff samt Widmark 1959 s 278 f om förhållandet mellan omljutt *stōd* och oomljutt *stad* i sv och no dial samt om möjligheten av påverkan på västsvenskt område från ett *stōde* n 'plats' (jfr no dial *stōde* i samma betydelse och se vidare nedan). Förekommer i namn på båtplatser eller f d båtplatser. Bl är gårdnamn, naturnamn, personnamn eller djurbeteckning samt adjektiv.

Här ges exempel på enledade bebyggelse- och naturnamn, vilka sannolikt går tillbaka på sammansatta dialektord med *stad* 'båtplats' m m som senare led: *Färjestad*, gård i Karlstads hd (SOV 7 s 4); *Likstad*, bergstorp i Färnebo hd — *likstad* 'den båtplats som användes då lik fraktades till kyrkan' (SOV 3 s 55); *Sommersta*, gård i Visnums hd, (in) *sumarstathum* 1268 (SOV 12 s 32) — *sommarstad* 'ställe där man lägger till med båt sommartid' (annorlunda SOV 12); *Vinterstad(en)*, *Vinterstan*, förekommer som både gård- och naturnamn i Nordmarks och Jösse hd (SOV 6 s 31 och 9 s 71, 155, 245) — *vinterstad* 'plats där vinterväg på is går upp på land'. Om förekomst i övrigt se även *stad 1*.

stad 3 fsv *stadh* m? n 'kant'; sv dial *stad* n, no dial *stad* m n 'kant, strand, älvbacke'. Ordet ingår väl i de enledade gårdnamnen *Sjöstad* i Nyeds (SOV 10 s 8), Väse (SOV 13 s 7) och Ölme hd (SOV 15 s 33). Annorlunda SOV 10, 13 och 15. Om förekomsten i övrigt se *stad 1*.

stad 4 sv *stad* 'köpstad'. Förekommer i namn som *Oscarsstad* i Jösse hd (SOV 6 s 75), *Filipstad* (SOV 3 s 54) och *Karlstad* (SOV 7 s 17, 22).

stall fsv *stalder* m, *stal* n, fvn *stallr* m; sv *stall* n, i sv dial även m. Förekommer i namn på skogsområden och höjder, vilka varit uppehållsplatser för hästar på den tid dessa gick lösa på skogen. Bl är *Häst(e)*- och *Kampe*-. Namnen, som står i plural form m *stallarna* eller n *stallen*, kan även uppfattas som enledade.

steg fsv *stīgher*, fvn *stigr* m; värmlodial *steg* m; ingår i dialektordet *gensteg* m 'genstig, genväg'. Se vidare SOV 6 s 124, *Stejen*, och där cit litt. Förekommer i *Stejen* och i *Gravstejen*, vikar i Jösse hd (SOV 6 s 124, 121), vilka antas ha fått namn efter stigar som går invid dem. Jfr det enledade *Genstegen*, del av en bäck i Jösse och Fryksdals hd och en stig i Nordmarks hd (SOV 6 s 129 och 9 s 243). Jfr *stig*.

sten fsv *sten*, fvn *steinn* m; sv *sten*. Förekommer primärt i namn på stenar, ofta råstenar, stenar vid vägar, s k vilstenar och stenar i och under vattenytan samt sekundärt i sex namn på gårdar och hemmans-

delar. Namnen på vilstenar har oftast personnamn eller personbeteckning i bl. Jfr det enledade *Vilarestenen* (SOV 9 s 195). Ett av namnen är prepositionsnamn, *Stenen i tallen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 252).

stig fsv *stīgher*, fvn *stīgr* m; sv *stig*. Förekommer i det numera försvunna *Björkestigen* (SOV 12 s 78). Jfr *steg*.

stol fsv *stol*, fvn *stóll* m; sv *stol*. Förekommer i *Frustolen*, naturformation som liknar en stol, Näs hd (SOV 11 s 122).

stom fsv *stomn* m i *prästa stomn*; sv *stom*, varom I Lundahl i NoB 33 (1945) s 162 ff och SOÄ 1:1 s 76. Förekommer i ca 30 namn vilka dels betecknar prästgård, dels hytta, gård eller del av gård anslagen till prästens underhåll. Namnelementet påträffas också i naturnamnet *Ormestommen*, fiskeplats i Nordmarks hd, vid strand där man sett en mängd ormar i ett stenharg under ett berg (SOV 9 s 251). Jfr *Klockarestommen* (t ex SOV 2 s 31 f och 4 s 4, *Haga*, 26).

strand fsv *strand*, fvn *strōnd* f; sv *strand*. Förekommer i namn på stränder, i ett fall i Visnums hd sekundärt på en vik, samt i ca 15 bebyggelsenamn. De flesta namnen står i obest form sg.

stret värmdial *stret* n 'ansträngning, besvärlighet'; jfr no dial *strit* n. Förekommer i plural form i skärnamnet *Streten strêta* med binamnet *Fittestreten* i Nordmarks hd (SOV 9 s 145; kvinnorna brukade ro hit på hemväg från kyrkan, sedan tog männen vid) samt i namnet på hemmansdelen *Streten* i Näs hd (SOV 11 s 43, *Knöstad*; namnet syftar väl på hårda arbetspass, kanske i samband med uppodlingen). Observera även namnet *Stretan* med grav accent (grav cirkumflex i SOV 3), gruva i Färnebo hd (SOV 3 s 111) som är en feminin bildning till *stret* n.

strupe fsv *strupe*, fvn *strúpi* m; sv *strupe*, väl här i betydelsen 'trång passage'. Förekommer i *Fjällstrupen*, mosse i Ekshärads sn, Älvdals hd, genomfluten av en bäck och åtsnörd på mitten av framskjutande bergpartier (SOV 14 s 156).

ström fsv *strømber*, fvn *straumr* m; sv *ström*. Jfr SOÄ 1:1 s 102. Förekommer i namn på vattendrag. Namnen är endast belagda i skrift utom *Gullspångsströmmen* och *Hallesundsströmmen* (SOV 12 s 60 och 9 s 131), som är yngre namn på *Gullspång*, fors i Visnums hd och Skar l, resp *Hallefors(en)*, vattendrag mellan sjöarna Västra Silen och Lelång, Nordmarks hd och Älvsb l, samt i namnet på ett sund, *Hökeströmmen* eller *Strömmen* i Näs hd (SOV 11 s 84). Förekommer också i sju bebyggelsenamn, av vilka fem enledade samtliga betecknar gårdar vid strömmar. De återstående två betecknar bruksanläggningar vid strömmar och tillkom då bruken anlades, nämligen *Arvikanderström* i Jösse hd 1763 med anläggarens namn i bl (SOV 6 s 46, *Västra Sälboda*) och *Gustavsström* (med senareledsbetoning) i Färnebo hd 1749 med dåvarande kronprins Gustavs, senare Gustav III:s, namn i bl (SOV 3 s 16).

stubbe fsv *stubbe*, fvn *stubbi*, *stobbi* m; sv *stubbe*. Förekommer i namn på stubbar, sekundärt också på en plats på en vinterväg, samt ev i gårdnamnet *Stubbe* i Näs hd (SOV 11 s 34).

stuga fsv *stuva*, *stova*, *stugha*, fvn *stofa* f; sv *stuga*. Förekommer i tre gårdnamn i Gillbergs och Jösse hd. Jfr *Sockenstugan* och *Jättestugan* (SOV 8 s 42, *Klockartomten*, resp s 95).

stup sv *stup* n. Förekommer i namn på branta sluttningar och i vattenfallsnamnet *Killbond(s)stupen* i Älvdals hd (SOV 14 s 124 f). Detta förekommer dock endast på ek och G. Det namn som brukas i dagligt tal är *Killbonforsen*.

stälp värmdial *stälp* n 'stalp, bristning, plats för jordskred'; jfr no dial *stelpa* 'hindra', *stelp* 'hindrande' och fvn *stelpa* 'kasta omkull'; jfr även bergsverkstermen *stalp* n 'fall, ras; på vägg el i tak av gruva sittande halvlös bergmassa som hotar att falla ned eller som fallit ned' (Holmkvist 1941 s 73). Förekommer i namn på sjöar i Färnebo hd och på platsen för ett jordskred vid Klarälven i Kils hd samt i två bebyggelsenamn, ett betecknande en lht i Jösse hd och ett en hytta i Färnebo hd.

stöde västsv och no dial *stöde* n 'plats'; se DNO 1: 1 s 127 not 5 samt Widmark 1959 s 279. I Widmarks arbete påpekas växlingen *-sta/-stö* i sammansatta dialektala appellativ som *dragstad / dragstöde* n, *lögarsstad / lögarsstöde* n, där en apokoperad form av *stöde* n 'ställe, plats för något' ingår som senare led och växlar med ett *stad*. Jfr även *ståstad / ståstöde* 'ställe där kreaturen samlas och idissla' (SOV 3 s 80 samt 6 s 34, *Häljeboda*, 166). Förekommer i naturnamn i Jösse och Nordmarks hd, exempelvis *Bäljarstödet* i Jösse hd (SOV 6 s 157). Jfr de enledade *Häggstödet*, *Häggstöden*, *Lakestad*, *Ståstödet*, *Torpstöd* (med ombildningen *Torvstöd*) och *Vattnarestödet* (SOV 8 s 97 resp 9 s 124, 6 s 166, 5 s 18 samt 9 s 252).

stöt i bergslagets gruvspråk *stöt* m 'sida el tak av gruva som skjuter fram eller hänger ut över brytningsplatsen, stor uppstående knöl i botten av gruvan; stor och vid gruvöppning (särskilt om gruvöppning åstadkommen genom ras); gruva' (Holmkvist 1941 s 79); jfr no dial *støyt*, *støt* m 'bergstopp med brant eller tvär sida'. Förekommer i *Skärstöten*, berg och gruva inom Persbergs gruvfält, Färnebo hd (SOV 3 s 111).

sund fsv, fvn *sund* n; sv *sund* n. Förekommer i namn på sund samt sekundärt i ca 20 bebyggelsenamn, av vilka det enledade *Sunne* i Fryksdals hd betecknar en socken och de övriga gårdar. Ett tvåledat gårdnamn, *Lungsund* i Färnebo hd, har även blivit sockennamn.

svälta no dial *svelta* f 'magert bete'; jfr SOV 9 s 237 och där cit litt. Förekommer i namn på magra åkrar och betesmarker samt i ett namn på en vik och ett på en holme.

sväng sv *sväng*. Förekommer i *Bickjesvängen*, sväng på landsvägen, Nordmarks hd (SOV 9 s 243).

sylta sv dial *sylta* f 'sankt markområde, sumpig äng'; jfr no dial *syllt*, *sylta* f 'liten sump som oftast saknar synligt avlopp och vegetation och

som är salthaltig i mitten'. Förekommer i *Syltan*, åkrar vid älv i Nordmarks hd (SOV 9 s 238).

syssla fsv *sysla*, fvn *sýsla* f 'uppdrag, ämbete; ämbetsdistrikt'; sv *sysla*. Se ovan kap 1. Förekommer i t ex *Nässysla* och *Västersysla* samt, som ett ombildat neutralt *syslet*, i t ex *Östra syslet* och *Västersyslet*.

så se **so**.

säter 1 fsv *sæter*, fvn *sætr* n; värmdial *sät(t)er* f 'fäbodställe'. Av de båda varianterna *säter* och *sätter* förekommer huvudsakligen den förra i västra och den senare i södra och östra Värmland (se Broberg 1973 s 134 f, karta 8: 2).

säter 2 fsv *sæter*, fvn *setr* n; i dial i östra Sverige 'utmarksäng, skogsäng'. Både *sæter* och *sæter* är klenlyt belagda i fsv. Se vidare Hedblom 1945 spec s 29 ff, 41 f, 96 f (utbredning) samt s 191 ff, Hedblom 1958 s 68 f, Pamp 1974 s 55 f, SOSk 1 s 28 f, SOÅ 1: 1 s 77 f och Ståhl 1976 s 101. Hedblom skiljer mellan två namngrupper, dels en grupp där *sät(t)er* går tillbaka på fvn *sætr* 'fäbodställe', dels en där elementet återgår på fvn *setr* med en allmänare betydelse, som på skilda håll specialiserats i olika riktningar, i östra Sverige till 'skogsäng, utmarksäng'. De värmländska namnen antas innehålla *säter 1*. Enligt Hedblom finns i länet två grupper, av vilka den äldre, ofta med slutledsuttal *-sätt*, betecknar gårdar i den gamla centrala bygdens randområden och den yngre, ofta med uttalet *sät(t)ra*, betecknar fäbodan. I den senare gruppen är bl vanligen namnet på den gård eller by som fäboden hör till, i den förra vattendragsnamn, appellativ eller adjektiv som syftar på terrängens beskaffenhet (Hedblom 1945 s 96 f, 191 ff). Namnelementet förekommer i ca 45 namn i länet, vilka betecknar socknar (tre namn), gårdar, fäbodan och f d fäbodan. De två medeltida sockennamnen *Botilsäter* och *Eskilsäter* i Näs hd och det yngre *Ransäter* i Kils hd är samtliga urspr gårdnamn (se kap 10). Ca 20 namn är belagda från tiden före 1540. Av dessa betecknar de flesta gårdar i Gillbergs, Kils och Näs hd (varav två i Kils och fyra i Näs hd på 2 mtl) och tre gårdar i Jösse, Karlstads (2 mtl) och Nordmarks hd. De namn i länet som är belagda efter 1540 betecknar vanligen fäbodan, f d fäbodan samt torp och nybyggen.

Bl i namnen på *-säter* är sannolikt personnamn i *Avelsäter*, personbeteckningen *bödel* i *Botilsäter* samt gårdnamn i *Brosäter*, samtliga i Näs hd (SOV 11 s 61 resp s 4 och s 10), appellativ som betecknar naturlokalitet; *äske* 'askbestånd' i *Eskilsäter* i Näs hd (SOV 11 s 29), *källa* i det numera försvunna *Källsätter* samt *ris* i *Risätter* och *våla* (se detta ord under namnelementet *våla*) i *Välsätter*, samtliga i Kils hd (SOV 8 s 27 resp s 45 och s 26), samt troligen adjektivet eller appellativet *hög* i *Högsäter* i Gillbergs och Nordmarks hd (SOV 4 s 5 och 9 s 58) och vidare älvnamn i *Aspsäter* i Gillbergs hd (SOV 4 s 2), sannolikt också i *Ransäter* i Kils hd (SOV 8 s 32). I övriga namn belagda 1540 och tidigare är bl oviss.

taka fsv *taka* 'något taget; tagen eller förvärvad jord', fvn *taka* f 'intagande; förvärv; bevis på jordförvärv'; jfr *intag(a)*. Jfr Pellijeff 1967 s 89 ff, spec s 118 ff, J Sahlgren i NoB 43 (1955) s 6 ff och SOÅ 1: 1 s 78. Förekommer i ca 85 bebyggelsenamn. I sådana fall där nam-

nets förled har *s*-genitiv eller av annan anledning slutar på *-s*, går det inte att särskilja namn på *-taka* från namn på *-stad*. Se vidare härom under *stad* 1.

teg fsv *tegher*, fvn *teigr* m; sv *teg* 'långsträckt mindre jordstycke, särskilt om andel i till en by hörande ägor'. Se H Ståhl i KL 18 sp 175 ff. Förekommer i ca 15 namn i Gillbergs, Nordmarks, Älvdals och Ölme hd. De flesta namnen betecknar nu bebyggelser i Nordmarks hd. Om namnelementets förekomst i Västsverige och sydöstra Norge se även OGB 18 s 127.

tjärn fsv *tiern* f n?, fvn *tjorn* f, *tjarn* n; sv dial *tjärn* m f n 'liten sjö (i skog eller myr)'; no dial *tjørn* f, östno dial någon gång *tjern* n. Om ordet *tjärn* se Broberg 1973 s 128 f, karta 5: 7 (uttalet), s 146 f, karta 14: 4 (genusväxling), Jonsson 1966 s 48 ff samt SOÅ 1: 1 s 78, 103. Förekommer i namn på smärre vattensamlingar. Ca 50 namn betecknar sekundärt bebyggelser. I Fryksdals, Färnebo och Älvdals hd, vilka ligger i det värmländska dialektområde som har ovillkorlig apokope i tvåstaviga substantiv och verb (se Broberg 1973 s 138, karta 10), är det ibland möjligt att skilja ett maskulint *tjärn* från ett neutralt i best form sg med hjälp av accenten, dock inte där *tjärn* är senare led och har bitryck. Genus hos *tjärn* som appellativ och ortnamnsэлеment sammanfaller normalt. Enstaka namn på *-tjärnet* förekommer dock i områdena med maskulint genus och tvärtom, liksom belägg på båda formerna i gränzonerna för *tjärn* m och n. I Fryksdals hd, som normalt har maskulint *tjärn*, förekommer t ex en uttalsform *-jærnə* som senare led i några få fall, de flesta från Gräsmarks och Västra Ämterviks sn i gränzonen för apokope i tvåstavningar (Broberg 1973 s 146 f, karta 14: 4). I Älvdals hd, som normalt har maskulint *tjärn*, förekommer ett neutralt *tjärnet* i tvåledade namn i Södra Finnskoga sn, i enstaka fall i Norra Finnskoga sn mot norska gränsen samt i Nyskoga sn mot gränsen till Södra Finnskoga sn. Neutralt genus har här troligen kommit in genom finnbygdsvarianten av de norska Solörmålen, vilka ligger till grund för socknens nordiska dialekt (aa s 71). I Fryksdals och Färnebo hd liksom i Älvdals hd med undantag av Södra Finnskoga sn bör alltså den normaliserade formen i best form sg av namnelementet vara *tjärnen*. SOV 2, Fryksdals hd, har dock felaktigt formen *tjärnet*. De namn som i SOV 3 skrivs *tjärne* är best form sg och bör skrivas *tjärnen* (se t ex *Liskas tjärne*, SOV 3 s 71), eftersom *jærn*, *jærn* är dialektens form för best form sg m liksom det enledade *Tjärne jærn* i Ransätters sn, Kils hd (SOV 8 s 34). Uttalet *-jærn*, *-jærn* som SOV 3 normaliserar *tjärnen* är dialektens uttalsform av samma grammatiska form i bitryck i området.

tomt, toft fsv *tom(p)t*, *topt*, fvn *tupt*, *topt* f; sv dial *tomt*, *toft* m f 'enskild mark med hus, hustomt, ödetomt' (ev även 'husgrund'). Se vidare Hellberg 1967 s 196 ff, Holmberg 1946, Pamp 1974 s 45 ff, 78, SOSk 1 s 29 och SOÅ 1: 1 s 78 f. Förekommer i ca tio bebyggelsenamn. Jfr det enledade *Klockar(e)tomten* (t ex SOV 8 s 42 och 13 s 13). Samtliga utom *Tömte*, gård på 1 sk i Jösse hd, och *Tofta*, två gårdar, 1 sk och 1 fr i Ölme hd, båda äldst belagda 1503 (SOV 6 s 56 resp 15 s 36) har sina tidigaste belägg från 1600-talet, i den mån skriftliga belägg förekommer, och betecknar bebyggelser på mindre än 1 mtl. Fyra tvåledade

namn betecknar torp och hemmansdelar inom det värmlfi språkkontaktområdet i Jösse hd med värmlfi personnamn i bl.

topp fsv *topper*, fvn *toppr* m; sv *topp* m. Förekommer i *Sölvtopparna*, högt berg med flera toppar i Nordmarks hd (SOV 9 s 176). Jfr enledade holmnamnet *Torretopp* (SOV 11 s 114) och SOÅ 1:1 s 103.

torg fsv *torgh*, fvn *torg* n; sv *torg* n. Förekommer i *Kotorget*, öppen plats vid gård i by, troligen tidigare rastställe för kreatursdrifter till Norge (SOV 9 s 225).

torp fsv *þorp* n, fvn *þorp* n; sv *torp* n. En mycket stor del av de svenska bebyggelsenamnen har hl på *-torp*. Namntypens ursprung är omstritt. L Hellberg påpekar i NoB 42 (1954) s 106 ff att man bör räkna med ett äldre och ett yngre namnskikt med olika betydelser hos namnelementet. I det yngre skiktet anses elementet ha betydelsen 'nybygge, utflyttad gård, avgärda hemman' och i det äldre en terrängbetecknande innebörd. De bornholmska ägonamnen på *-torp* knyts till det äldre skiktet. I en genomgång av det tyska *Dorf* som ord och namnelement gör W Foerste i *Studium Generale* 16 (1963) s 422 ff sannolikt att den urspr betydelsen hos ordet *torp* (*Dorf*) och hos namnelementet i det äldre namnskiktet är 'fålla, inhägnad ängsmark'. Vidare förekommer ett mycket ungt namnskikt från nyare tiden, där hl har den ännu levande betydelsen 'dagsverkstorp, lägenhet på ofri grund'. Namn på *-torp* förekommer i Danmark och av danska vikingar koloniserade områden i Danelagen och Normandie, på Åland och i Syd- och Mellansverige upp till Dalälven. Enstaka fall påträffas norr därom. I Norge förekommer ett antal *torp*-namn huvudsakligen i Östfold, och på Bornholm förekommer elementet i ett antal ägonamn. Se vidare S Andersson i *Budkavlen* 35 (1956) s 26 ff, M Eriksson i NoB 31 (1943) s 72 ff, ds i SL 81 (1958) s 83 ff och 90 (1967) s 28 ff, Franzén 1937 s 26 ff, ds i NK 5 s 147 ff (med utbredningskarta), L Hellberg i NoB 42 (1954) s 106 ff, Pamp 1974 s 48 ff, E Rooth i SL 89 (1966) s 1 ff, J Sahlgren i NoB 10 (1922) s 141 ff och 11 (1923) s 69 ff, SOSk 1 s 29 f, SOÅ 1:1 s 79 f samt Ståhl 1976 s 83 ff.

Namnelementet förekommer i Värmland i ca 450 bebyggelsenamn samt i ett naturnamn, *Allmanstorp*, ett under 1900-talet uppodlat gårde i Nordmarks hd (SOV 9 s 208). Ca 30 namn i Vänerhäraderna samt i Fryksdals, Kils och Nordmarks hd är belagda 1540 och tidigare och de flesta betecknar enl ä jbr gårdar på 1 mtl och mer. Jfr J Sahlgrens genomgång av *torp*-namn i Fryksdals, Karlstads och Gillbergs hd i NoB 11 (1923) s 91. De övriga namnen betecknar vanligen nybyggen, torp och lägenheter tillkomna i slutet av 1500-talet och senare. Det är troligt att namnelementet i länet har betydelsen 'nybygge, utflyttad gård, avgärda hemman' och 'dagsverkstorp, lägenhet på ofri grund'. Bl är ofta personnamn, personbeteckningar och ortnamn, både bebyggelsenamn och naturnamn.

torva fsv *torva*, fvn *torfa* f; värmlfdial *torva* f bl a 'en på vattnet flytande mosse vid stranden av en sjö'. Förekommer i önamnet *Entorvan* i Näs hd (SOV 11 s 93) samt i det endast skriftligt belagda »*Långevatns Torffva*» och »*Långevatns torffve*» (1666), namn på samma gränsmärke i Nordmarks hd på gränsen mellan Sverige och Norge (SOV 9 s 250).

trakt sv *trakt* m; i värmlidial 'skogstrakt, skogsområde'. Förekommer i *Hoptrakten*, skogsområde i Nordmarks hd (SOV 9 s 220).

trappa fsv *trappa* f; sv *trappa* f. Förekommer i *Trapporna*, ö i Visnums hd (SOV 12 s 67), samt i *Jungfrutrapporna* i Jösse hd, backe på skogsstig med naturliga trappsteg i berget (SOV 6 s 153). Jfr även det enledade *Stentrappan*, brant sluttning i Älvdals hd (SOV 14 s 153).

tråd fsv *-trodh* i *fætrodh*, fvn *troð* n 'trampande'; värmlidial *tråd* n 'av djur upptrampad väg, fägata' (Dalby). Förekommer i *Kyrketrådet* (*-trå*), plats för Silbodals gamla sockenkyrka, Nordmarks hd (SOV 9 s 40).

tränge fsv *thrænge* n; sv dial *tränge* n 'trångt ställe, trång passage'. Förekommer i *Bäcketränget* och *Bäcketrängena*, trång bäckdal i Nordmarks hd (SOV 9 s 198).

tut värmlidial *tut* m 'trut, mun'. Förekommer i *Geveltuten*, äng som består av två sammanlöpande dalsänkor i Nordmarks hd (SOV 9 s 217). Namnet förmodas i SOV 9 vara ett jämförelsenamn.

tvet fvn *þveitr* m 'hugg, slag', *þveit* f 'mindre jordstykke?'; sv dial *tvet* m f n 'huggspån, inhuggning i träd', pl *tvetar* 'fällda trän' m m; no dial *tveit* m 'huggspån', *tveit* f 'röjning, gräsplätt mellan klippor, slätteräng i skog'. Namnelementet anses ha betydelsen 'uthuggning i skog, röjning', kanske även 'genom röjning åstadkommen äng i utmarken'. Se vidare G Knudsen i *SaoS* 1938 s 53 ff, ds i NK 5 s 107 f, Hellquist EO s 1251 f, L Moberg i *Landstingsbygd. Kalmar läns norra landstings minnesskrift 1862-1962 (tr 1962)* s 133, OGB 18 s 49 f, SOÅ 1: 1 s 80 f. Förekommer i fyra gårdnamn, varav *Tveta* i Näs hd också blivit sockennamn. Se kap 10. Namnelementet uttalas *tveta* med grav accent i gård- och sockennamnet i Näs hd (SOV 11 s 61, 64), *tveten* med akut i gårdnamnet *Tveten* i Nordmarks hd (SOV 9 s 21), *tveta* med bitryck i *Bartveten* (SOV 9 s 46) och *tveten* med bitryck i det återstående *Gårdtveten* (SOV 9 s 16). Formerna på *-tveten* kan, liksom det enkla *Tveten*, förklaras som återgående på best form dativ f på *-inne* eller som best form av ett maskulint *tvet*.

tyve värmlidial *tyve* n 'tuvig vegetation, tuvmark, tuvig och vattensjuk mark'. Förekommer i namn på tuviga ängar i Ölme sn och hd, samt i *Tyven*, ö i Älgsjön i Gillbergs hd (SOV 4 s 70; se även kap 12: 4).

tå fsv *ta* 'fägata?, väg?', fvn *tá* 'väg, öppen plats' n; sv dial *tå* m f n 'bygata, smal väg mellan gårdsgårdar; liten inhägnad plats för småkreatur nära gårdsbyggnaderna'. Se även SOÅ 1: 1 s 81. Förekommer i gårdnamnet *Krokåtån* i Näs hd (SOV 11 s 21).

tånge fvn *tangi* m; värmlidial *tånge* m 'lång smal udde eller landremsa mellan två vatten eller mellan mossmarker, framskjutande förhöjning i terrängen'. Förekommer i namn på långa uddar i sjöar eller i mossmark eller framskjutande förhöjningar i terrängen samt sekundärt i sex gårdnamn.

täppa fsv *tæppa* f; sv dial *täppa* f 'inhägnad, inhägnat område'; se vidare J Sahlgren i ANF 44 (1928) s 279 ff. Förekommer i namn på åkrar samt sekundärt i namnet på en gård på 1/8 mtl i Kils hd.

udde fsv *udde*, fvn *oddi* m; sv *udde*. Förekommer i namn på uddar av olika slag samt sekundärt i ett sjönamn och ca tio bebyggelsenamn. I fyra tvåledade naturnamn förekommer en skrivning *-udd* på ek, som emellertid inte motsvaras av dialektuttalet. Som I Lundahl påpekar i SOÅ 1: 1 s 103 går det dock inte att formellt avgöra om namn på *-udden* har *udd* eller *udde* som hl.

ugn fsv *ughn*, fvn *ofn* m; rspr *ugn*, värmdial *omm* m f. Förekommer i formen *omm* i namn på grottor och klipphålor samt i namnet på en stor sten ute i en sjö. Stenen liknar en pörtugn av en viss typ. *Göp-ugnen*, namn på ett berg i Jösse hd (SOV 6 s 146), kan innehålla ettdera av substantiven *ugn* eller *unge* eller vara en *ung*-avledning. Jfr det enledade *Bakugnen* (SOV 9 s 246).

ulv fsv *ulver*, fvn *ulfr* m; sv *ulv* m 'varg'. Förekommer i *Kerstins ulvar*, stenar i Rämshöjden i Färnebo hd (SOV 3 s 104).

-und suffix med betydelsen 'försedd med (det som förleden utsäger)'. Se vidare SOSk 1 s 31 och där cit litt, s 40 samt Strid 1981 s 118 ff och där cit litt. Förekommer inte med säkerhet i något namn i länet, men ingår möjligen i gårdnamnen *Åsunda* i Grums hd (SOV 5 s 33) och *Valunda* i Visnums hd (SOV 12 s 23, 24, 25, 36) samt ev i *Värmunden*, sjö i Älvdals hd (SOV 14 s 98). Se härom även under *und* nedan.

und fvn *unnr* f 'våg, bölja'. Se Jonsson 1966 s 228, I Olsson i NoB 56 (1968) s 130 f och där cit litt, SOÅ 1: 1 s 32 samt Strid 1981 s 118 ff och där cit litt. Förekommer ev i *Värmunden*, sjö i Älvdals hd (SOV 14 s 98). Det är ovisst om sjönamnet är en sammansättning med detta substantiv eller en avledning med det ovan diskuterade suffixet *-und*.

-ung se **-ing**.

utskog sv *utskog*; jfr *skog*. Förekommer i namn på avlägset från bygden liggande skogsmarker. Bl är namn på de gårdar och byar som områdena tillhör.

vad fsv *vap*, fvn *vað* n; sv *vad* n 'vadställe'. Om namn på *-vad* se Friberg 1938 s 110 ff och J Sahlgren i UFT 26 s 98 f. Förekommer i namn på vadställen samt sekundärt i fem gårdnamn. I gårdnamnet *Enarsval* i Näs hd har *vad* senare ersatts av *val* (SOV 11 s 36). Jfr det enledade *Stenvadet*, värmdial *stenvad* 'ställe (på en väg) där man kunnat gå torrskodd på stenar över en bäck e d' (SOV 9 s 245) eller 'ställe där man körde på berggrund över en bäck' (SOV 9 s 67).

vak fsv *vak*, fvn *vøk* f; sv *vak*. Förekommer i gårdnamnet *Långvak* i Jösse hd (SOV 6 s 11).

vala se **väla**.

val(e) se **varde** och **vål(e)**.

vall 1 fsv *valder*, fvn *vollr* m; sv *vall* m 'gräsvall, fält, grässlätt, gräsbevuxen mark'. Jfr SOSk 1 s 31, 40, SOÅ 1: 1 s 82, 103 samt Widmark 1959 s 222 ff. Förekommer i naturnamn samt i ca tio bebyggelsenamn. Samtliga namn utom tre är belagda under medeltiden. *Gladwol*, nuv *Glava*, och *Tingvalla*, nuv *Karlstad*, betecknar socknar, det senare även urspr en tingsplats (se kap 10) och resten gårdar. Tre namn är belagda på 1600-talet och senare och betecknar smärre bebyggelser och ett bruk tillkommet i slutet av 1600-talet. I flera skriftliga belägg på de från medeltiden belagda namnen förekommer den västnordiska formen *voll*. Ett av de medeltida gårdnamnen har senare fått namnform på *-vål*, väl genom anslutning till namn på *-vål*.

vall 2, vassel värmdial *vall* f 'större bäck' (i den del av Älvdals hd som gränsar till Malungs tg i Kopp 1), jfr dalm *vassel* f (i övre Dalarna) och *vall* f (Malungs tg); *vall* är utvecklat ur *vassl*, tidigare **vatl*. Se B Lindén i SL 89 (1966) s 75 ff, spec s 88 f, samt SOV 14 s 121. Jfr SOÅ 1: 1 s 103, *vall 3*. Förekommer i namn på vattendrag eller delar av vattendrag i Älvdals hd.

vallbrott värmdial *vallbrott* n 'det skifte som föregående höst plöjdes upp från gammal vall, med plog eller hacka uppvänd gräsvall innan grästorven ännu förmultnat'. Förekommer i *Vallbrottet* och *Vallbrotten*, gården i Näs hd (SOV 11 s 130).

vang se **vång**.

varde fvn *varði* m 'pyramid- eller kägelformig stenhög uppsatt som märke'; värmdial *varde*, *vale* m 'vårdkase, pyramidformigt kummel eller röse'. En betydelse 'vägmärke' har funnits åtminstone i övre Dalarna och troligen också i Bohuslän. Se vidare Noreen Spr stud 4 s 46, OGB 18 s 2 f och där cit litt, SOÅ 1: 1 s 103, H Ståhl i KL 19 sp 532 f och där hänvisad litt. Förekommer i namn på berg i Jösse och Nordmarks hd samt ev i det endast en gång belagda »*Stafwerswålen*» (1666) som namn på ett berg med gränsröse i Älvdals hd (SOV 14 s 146, *Sjöberget*). För det sistnämnda jfr ev *vål(e)*.

varp fsv, fvn *varp* n 'kast med dragnet, notvarp'; värmdial *varp* n 'kast; kast med dragnet, notvarp; plats där not kastas eller landas; hopkastad sten- eller rishög, offervål'; se *vål(e)*. Förekommer i namn på hopkastade högar av sten eller ris samt i namn på notvarp och vidare på en obetydlig tjärn i Fryksdals hd. Ett namn betecknar sekundärt en vattningsplats för hästar.

varv fsv, fvn *hvarf* n; sv *varv* n. Har i ortnamn ofta betydelsen 'krökning'. Se V Jansson i NoB 26 (1938) s 172, Lundahl 1927 s 143, NG 1 s 39, *Bækkevarv*, och SOÅ 1: 1 s 82 f. Förekommer i två gårdnamn, *Bækkevarv* och *Myrevarv* i Nordmarks hd (SOV 9 s 16, 19). Namnet *Bækkevarv* kan också innehålla ett appellativ **bækkevarv* 'bäckkrökning'.

vass fsv *vas* m; sv dial *vass* m' (bestånd av) vass; område beväxt med vass'. Se även SOÄ 1: 1 s 104. Vass var i äldre tid en viktig foderväxt och en bys vassområden var uppdelade mellan de olika gårdarna. Ett sådant vassområde betecknade det nu försvunna »*Bänctrydhwassen*» (1502?) i Grums hd (SOV 5 s 33). Förekommer i namn på vassområden, sekundärt även på vassbeväxta vikar, skär och holmar omgivna av stora vassområden samt i ett gårdnamn i Näs hd.

vassel se **vall 2**.

vatten fsv, fvn *vatn* n; sv *vatten* n. Se Jonsson 1966 s 213 ff. Förekommer i sjönamn i Vänerhäraderna och i sydvästra Värmland, de flesta i Nordmarks, Jösse och Gillbergs hd, samt sekundärt i några få bebyggelsenamn.

vattendrag sv *vattendrag* n. Förekommer i *Liljendals vattendrag*, binamn till *Fjällrämsälven* i Färnebo hd (SOV 3 s 91).

vetter se **vätter**.

vida värmlfi motsvarighet till fi *viita* 'ungskog av lövträd'. Se G Kallstenius i SSUF 1937-39 s 29, *Kissavida*, och Mägiste 1966-70 s 226. Förekommer i *Kissavida* i Bogens sn, Jösse hd (SOV 6 s 160).

vik fsv *vik*, fvn *vík* f; sv *vik*. Se även SOSk 1 s 32 samt SOÄ 1: 1 s 83. Förekommer i namn på vikar samt i ca 170 bebyggelsenamn. Så gott som samtliga bebyggelsenamn betecknar lokaliteter vid vikar. Sex namn betecknar medeltida socknar: *Lysvik* och *Ämtervik* i Fryksdals hd (SOV 2 s 16, 37, 41), *Arvika* i Jösse hd (SOV 6 s 6), *Västra Fågelvik* i Nordmarks hd (SOV 9 s 10), *Millesvik* i Näs hd (SOV 11 s 51) och *Östra Fågelvik* i Väse hd (SOV 13 s 10). Ett gårdnamn, *Borgvik* i Grums hd, blev sockennamn då socknen tillkom 1795 (SOV 5 s 2). Se vidare kap 10. Flera namn är belagda före 1500-talet. Åtskilliga betecknar säterier och gårdar på över 1 mtl. Av de ca 70 bebyggelsenamn där elementet har formen *-vik* som s led, förekommer senareledsbetoning i två namn på vid vikar liggande frälsegårdar i Ölme hd, *Gustavsvik* (SOV 15 s 16 f; del av säteriet *Västra Vik*) och *Vänersvik*, tidigare *Havsto(d)* (SOV 15 s 39), samt i *Sundsvik*, binamn på tätorten Sunne i Fryksdals hd (SOV 2 s 24, *Skäggeberg*). De två gårdarna i Ölme hd fick namnen i slutet av 1700-talet resp mitten av 1800-talet.

Fyra namn på *-vik* har tillkommit genom namnbyte. De två f d torpen *Ödebottnen* (Väse hd) och *Spickerud* (Ölme hd) omdöptes i slutet av 1800-talet till *Björkvik* resp *Strandvik* (SOV 13 s 18 f resp 15 s 34 f). En gård på över 1 mtl, *Tarm* i Nordmarks hd, fick i början av 1900-talet namnet *Fagervik* (SOV 9 s 11 f). Slutligen blev i mitten av 1600-talet *Fors* (1 fr) i Näs hd *Forsvik* (SOV 11 s 5 f). Alla bebyggelserna ligger vid vikar. Bl är appellativ, adjektiv, ortnamn och, mycket sällan, personnamn och personbeteckningar.

vila fsv *hvila* 'vila, ro', fvn *hvíla* f 'säng, läger'; sv dial *vila* f 'plats i skogen där korna kan lägga sig och idissla' (Faludoms n tg, Kopp 1; OAUd), 'viloplats' (Vartofta hd, Skar 1; OAUd). Se även A Rostvik i

OUÅ 1953 s 32 f. Förekommer i *Fiskevilan*, plats vid landsväg i Jösse hd där gubbarna brukade vila när de varit och dragit not (SOV 6 s 168 f).

vin(i) namnelement med betydelsen 'äng, betesmark, bete' e d; jfr got *winja* 'betesmark'. Ett appellativ *vin* finns inte bevarat som simplex eller senare led i appellativiska sammansättningar i de nordiska språken, men namnelementet förekommer som slutled i bebyggelsenamn. Namnen på *-vin* har västlig utbredning och finns huvudsakligen i Norge och i Västergötland. De äldsta namnen har *i*-omljud och har bildats senast vid tiden för *i*-omljudet, de yngsta anses av V Jansson ha kommit till omkring 1000-talet. Se vidare T Bucht i NoB 32 (1944) s 14 ff, V Jansson i NoB 23 (1935) s 114 ff, Jansson 1951, Pamp 1974 s 30 ff, T Sköld i NoB 55 (1967) s 64 ff, SOSk 1 s 32 f, SOÄ 1: 1 s 83 ff och Ståhl 1976 s 65 ff. Förekommer i nio bebyggelsenamn, de flesta i Grums och Näs hd vid Vänern samt ett i Arvika sn, Jösse hd, och ett i Stora Kils sn, Kils hd. Namn som har *i*-omljud är *Hölene* 1540 (nu *Höglunda*) och *Törne* i Grums hd (SOV 5 s 22 resp 25 och 32), *Brättne* i Jösse hd (SOV 6 s 7) och *Remmene* i Näs hd (SOV 11 s 14). Namn som inte har *i*-omljud är *Skane* i Grums hd (SOV 5 s 24) och i Näs hd (SOV 11 s 23 f). Övriga tre namn är från denna synpunkt ovissa fall (Jansson 1951 s 111, 117). För en fullständig redovisning av *vin*-namnen i Värmland se aa s 86 ff.

vist namnelement, kanske med en betydelse 'åkrök', vilket förekommer i flera namn på sjöar och vattendrag. Se Lindqvist 1926 s 381 ff, spec s 399 f, 442. Förekommer i tre sjönamn, *Visten* i Fryksdals och Kils hd (SOV 2 s 71 och 8 s 70 f) samt *Bredvisten* och *Mjövisten* i Älvdals hd (SOV 14 s 54, 81).

vom se **våm**.

vål(e), **val(e)** sv dial *vål*, *val* m f n, *våle*, *vale* m 'rishög, bråte, svedjefall; offerkast (= hög av pinnar o d upplagd till minne av någon; kallas även *offerhål*; jfr *Offervålen* och *Offervålet* i Nordmarks hd, SOV 9 s 169 resp 192, 251); risvase utlagd i sjö för fiskets främjande'; i värmlidial tycks betydelsen 'svedjefall' mest förekomma då ordet är m eller f; jfr no dial *vål* m n (f i Hallesby 1945 s 33) och *våle* m. För växlingen *a/å* se Broberg 1973 s 152 f, karta 17: 1, :3 och :4. Se vidare DNO 1: 3 s 47 ff och där cit litt, för *våle* spec s 61 ff. Förekommer i namn på skogsmarker och f d gården i Nordmarks hd, ett skogklätt berg i Älvdals hd, ev i det endast en gång belagda »*Stafversvålen*» (1666) som namn på ett berg med gränsröse i Älvdals hd (SOV 14 s 146; jfr ev *varde*) samt i ca 15 bebyggelsenamn.

vålland se **land**.

våm fsv *vamb*, fvn *vomb* f; sv *våm* m 'idisslars mage'. Förekommer i jämförande betydelse och syftande på lokalitetens form i åkernamnet *Våmmen* i Nordmarks hd (SOV 9 s 241) samt i »*Daalwoomen*» (1690), äldre namn på den del av Vänern som kallas *Dalbosjön* (SOV 11 s 78).

vång, **vang** fsv *vanger*, fvn *vangr* m; sv *vång* m; värmlidial *vang* m 'åker, äng, grässlätt, betesmark'; jfr no dial *vang* m 'grässlätt' och syds

vång 'sammanhängande stycke av odlad jord eller ängsmark, hörande till inägorna till en gård eller by' (Pamp 1974 s 78). Se SOSk 1 s 33. Förekommer i fem bebyggelsenamn i Jösse, Nordmarks och Väse hd.

väg fsv *vægher*, fvn *vegr* m; sv *väg*. Se även SOÄ 1: 1 s 86, 104. Förekommer i namn på vägar, vanligen med bl som anger namnet på den ort till vilken vägen går samt sekundärt i torpnamnet *Vägen* i Färnebo hd (SOV 3 s 43).

våla värmlidial (Nordmarks hd) *våla*, *vala* f 'mindre hygge av småskog för fallbränning, hög av ris som sedan bränns'. Jfr no dial *væla* f 'oordnad massa, hög, hop'. Se DNO 1: 3 s 65 f. I västra Värmland övergår *æ* till *a* framför kakuminal (Broberg 1973 s 128, karta 5: 7). Förekommer i namn som *Valan*, *Valorna* och *Vålan*, åkrar och hagar i Nordmarks hd (SOV 9 s 240, 241).

vänd(a) värmlidial *vänd*, *vända* f 'del av åker som plöjs i en plogvända, vändteg'; jfr no dial *vend*, *venda* f. *Vänd* förekommer i *Vänden*, gården i Näs hd (SOV 11 s 130); *vänd* eller *vända* som senare led i namn som *Kungsvänden*, åker i Näs hd (SOV 11 s 127).

vätter fsv **vætur* 'vatten, sjö'. Se Hellquist 1903-06 s 748 ff samt SOSk 17 s 45. Förekommer i sjönamnen *Ullvettern*, Färnebo och Ölme hd samt Ör 1 (SOV 3 s 83 f och 15 s 50) och *Övettern*, Färnebo hd samt Ör 1 (SOV 3 s 87).

å fsv *a*, fvn *á* f; sv *å*. Om böjningen i värmlidial av enstaviga feminina på vokal se Kallstenius 1927 s 151 § 142. 2. anm 2 samt J Sahlgren i Bidrag till nordisk filologi tillägnade E Olson 1936 s 332 ff. I best form sg uppträder i namn i Fryksdals, Gillbergs, Jösse och Nordmarks hd såväl *ån* som *åna*. Jfr *ö*. Förekommer i namn på vattendrag, i ca 20 namn som sekundärt betecknar bebyggelser samt i ca tio bebyggelsenamn som består av preposition + *å*, t ex *Sunnanå* i Väse hd (SOV 13 s 8), *Våstanå* i Fryksdals hd (SOV 2 s 6) och *Östanå* i Nyeds hd (SOV 10 s 13; numera förvanskat till *Östanås*).

ådra fsv *apra* f 'vattenåder, källåder'; sv dial *ådra*, *åra* f 'smal vattendragspassage, smalt vattendrag, smalt och grunt sund'. Jfr SOSk 1 s 40 och SOÄ 1: 1 s 86. Förekommer i fyra namn på förgreningar av Klarälven i Karlstads och Kils hd.

åker fsv *aker*, fvn *akr* m; sv *åker*. Se vidare Pamp 1974 s 44 f, SOÄ 1: 1 s 86 och Ståhl 1976 s 81. Förekommer i namn på åkrar, av vilka fem sekundärt betecknar bebyggelser.

ås fsv *as*, fvn *áss* m; sv *ås*. Se vidare SOSk 1 s 34, 40 och SOÄ 1: 1 s 86. Förekommer i namn på höjder, av vilka ett flertal sekundärt betecknar bebyggelser. Ett fåtal bebyggelsenamn består av preposition + *ås*, t ex *Östanås* i Karlstads hd (SOV 7 s 16).

äckra fsv *ækra* 'liten åker', fvn *ekra* f 'upplöjt odlat land'; värmlidial *äckra* f 'äldre (slåtter)vall eller åker med utgången ädelgräs; ofruktbar åkerlapp'. Jfr no dial *ækra* f. Se även SOÄ 1: 1 s 86 f. Förekommer i

Gråtaräckran, utlagd åker i Nordmarks hd (SOV 9 s 218), samt i namn på hemmansdelar i Jösse resp Kils hd.

älv fsv *ælf*, fvn *elfr* f; sv *älv*. Jfr SOÄ 1: 1 s 33. Förekommer i namn på vattendrag, i vissa fall epexegetiskt fogat till ett enledat eller med *ä* 'å' sammansatt älvnamn, t ex *Billan* — *Billälven* i Jösse hd (SOV 6 s 127) och **Blomma* — *Blom(me)älven* i Nordmarks hd (SOV 9 s 4 och 129). Se kap 12: 3. Några namn betecknar sekundärt bebyggelser. Bl är ofta namn på en bebyggelse eller naturlokalitet vid älven, i rena undantagsfall på en person, vidare appellativiska beteckningar för personer, djur, träd, artefakter (t ex broar och dammar) och naturlokaliteter samt adjektiv som anger egenskap eller läge, t ex *svart* resp *väster*.

ände fsv *ænde*, fvn *endi(r)* m; sv *ände*. Jfr SOÄ 1: 1 s 87. Förekommer i sockennamnet *Fryksände* i Fryksdals hd (se kap 10), i namnet *Långbansände*, 1/2 hytta sk i Färnebo hd (SOV 3 s 17) och i det endast i skrift belagda vikinamnet *Knoänden* i Älvdals hd (SOV 14 s 103). Namnen har urspr betecknat resp betecknar änden på de sjöar vilkas namn förekommer i bl.

äng fsv *æng*, fvn *eng* f; sv *äng*. Förekommer i naturnamn samt i ca 30 bebyggelsenamn. Bl är ortnamn, personnamn och personbeteckningar, djurbeteckningar, substantiv som betecknar artefakter, naturföremål och terrängområden samt adjektiv som t ex *deger* 'stor' och *nord*.

ätto värmlfi motsvarighet till fi *hetto* 'gungfly, gungmossa eller hängdy med underliggande vatten, pöl, göl; källa, källsprång'; se Mägist 1966-70 s 490, *Peko(i)nhetto(i)*. Förekommer i *Päggonätto*, mosse i Älvdals hd (SOV 14 s 169). Bl går tillbaka på fi personnamnet *Pekko*, biform till *Pekka*. Hl annorlunda tolkad i SOV 14.

ö fsv *ø*, fvn *ey* f; sv *ö*. Om böjningen i värmlfdial av enstaviga femininer på vokal se Kallstenius 1927 s 151 § 142. 2. anm 2. Jfr *å*. Se även SOSk 1 s 34 och SOÄ 1: 1 s 87, 104 samt där cit litt. Förekommer i naturnamn samt i ca 260 jordeboksnamn, av vilka de flesta sekundärt betecknar olika slag av bebyggelser. Tre namn betecknar öar och socknar, *Hammarö* i Karlstads hd (SOV 7 s 11) och *Nedre* och *Övre Ullerön*, nuvarande *Nedre* och *Övre Ullerud* i Kils hd (SOV 8 s 37, 51). Se vidare kap 10. De lokaliteter som bebyggelsenamnen primärt betecknat består vanligen av kringflutna öar, halvöar, som tidigare kan antas ha varit kringflutna eller som är förenade med fastland genom smala näs, samt av upphöjningar över sankmark eller av land vid vatten. Naturnamnen betecknar vanligen kringflutna lokaliteter. Enstaka undantag förekommer dock, t ex *Skråkviksön*, skog vid Väneren i Ölme hd, vars hl i SOV 15 s 72 anses ha innebörden 'land vid vatten'. Elementet *ö* kan ibland ombildas till *ed*, se *Kåted* i Gillbergs hd (SOV 4 s 34), ibland till *sjö*, se *Gullsjö* i Grums hd (SOV 5 s 14). Bl är ort- eller personnamn, personbeteckningar, appellativiska beteckningar för djur, växter, artefakter (bl a sjömärken) och naturlokaliteter (framför allt sådana som betecknar terrängform eller terrängtyp) samt adjektiv och adverb. Önamn med bl bestående av djurungebeteckning som *kalv*, *kid*, *killung* osv syftar ibland på betesgång (se t ex Modéer 1933 s 153 f) och ibland på en mindre ös läge intill och samhörighet med en större ö. Jfr *kalv*.

öfs jfr fsv *ups*, *ops* i *opsa drup* n 'dropp från takskägget', fvn *ups* f 'lodrätt klippvägg med skarp kant upptill; takskägg' (jfr *upsi* m 'takskägg'); sv dial *ofs*, *öfs* m f 'takskägg', boh *öfs(e)* f n? 'takskägg; över-skjutande bergkant'; jfr no dial *ufs* f 'takskägg; brant fall på bergsida', *ufs* m och *yfse* n 'takskägg'. Orden *öfs*, *öfse* o d utgår säkerligen från ett fornspråkligt **yfs-*, en *ia*-bildning till *ufs* o d. Förekommer i *Tranhems öfs*, gränsmärke mellan två byar i Nordmarks hd (SOV 9 s 180). Bl är den ena byns namn.

öga fsv *øgha*, fvn *auga* n; sv *öga*, i sv dial även med betydelsen 'pöl eller vattenhål'. Se SOSk 1 s 40 och SOÄ 1: 1 s 104 och där cit litt. Förekommer i namn på små runda tjärnar, t ex *Norra* och *Södra Krovvatts-ögat* och *Svartögat*, i Nordmarks hd (SOV 9 s 94 resp 113). Jfr de enledade *Getögat* i Nordmarks hd (SOV 9 s 83), *Oxögat* i t ex Fryksdals hd (SOV 2 s 64), *Stutögat* i t ex Nordmarks hd (SOV 9 s 112) och *Västra* och *Östra Trollöga*, *Trollögonen*, i samma hd (SOV 9 s 116), vilka samtliga betecknar tjärnar.

öl se örd.

ör fsv *ør* f? i *fiskis ør*, fvn *aurr* m eller avledningen fvn *eyrr* f; värmlldial *ör* m 'grus, grov sand, stengrund, sandbank'; jfr no dial *øyr*. Se SOSk 1 s 40 samt SOÄ 1: 1 s 104 f, *ör* 1. Förekommer i *Ören*, obetydlig holme i Näs hd (SOV 11 s 116); jfr det enledade *Stenören*, holme i Näs hd (SOV 11 s 111).

örd fvn **yrð* f; värmlldial *öl* f 'sten- eller sandgrund, stenar som vid lågt vatten sticker upp ur vattnet'; jfr gotländska *örd* f 'grusrygg som sticker upp över vattenytan'. Se vidare Olsson 1959 s 52 ff, spec s 59 f. Förekommer i namn på grund, stengrund, i eller under vattenytan. *Klemetsörd* i Visnums hd betecknar ett skär och förekommer endast i belägg från 1200- och 1300-talen (SOV 12 s 71).

öse no dial *øse* n 'älvmynning', bildat till *os*. Se vidare K G Ljunggren i NoB 24 (1936) s 122 ff, SOSk 1 s 35 och SOÄ 1: 1 s 87. Förekommer i gårdnamnet *Höljes* i Älvdals hd (SOV 14 s 23).

Källförkortningar

- A 12=Registrum de bonis præposituræ Scarensis. RA.
- A 16=Registrum ecclesie Scarensis. RA.
- Aasen=Aasen, Ivar, Norsk Ordbog med dansk Forklaring. 4 uforandrede Udg. Kra 1918.
- AdB=Adam von Bremen, Hamburgische Kirchengeschichte. 3 Aufl herausg von B Schmeidler. Hannover & Leipzig 1917.
- Aisl Gr= Noreen, Adolf, Altisländische und altnorwegische grammatik (laut- und flexionslehre) unter berücksichtigung des urnordischen. 4 vollständig umgearbeitete aufl. Halle (Saale) 1923.
- AL=Almquist, Johan Axel, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630 med särskild hänsyn till den kamerala indelningen. 1—4. Sthlm 1917—23.
- Alfvegren 1958=Alfvegren, Lars, r-genitiv och are-komposition. Upps 1958.
- AM=handskrift i Arnamagneanska samlingen, Kbhvn.
- Andersson 1965=Andersson, Thorsten, Svenska häradsnamn. Upps 1965.
- ANF=Arkiv för nordisk filologi. 1—1883—.
- ATb=Arboga stads tänkebok. 1—4. Utg av E Noreen (1—4) och T Wennström (1—3). Register av S Ljung. Sthlm 1935—50.
- B 15=Lars Eriksson Sparres kopiebok. RA.
- B 16=Lars Eriksson Sparres kopiebok. RA.
- Beito 1954=Beito, Olav, Genusskifte i nynorsk. Oslo 1954.
- Blöndal=Blöndal, Sigfús, Íslensk-dönsk orðabók. Íslandsk-dansk Ordbog. Reykjavík m fl 1920—24. Viðbætir. Supplement. Reykjavík 1963.
- Broberg 1973=Broberg, Richard, Språk- och kulturgränser i Värmland. Sthlm 1973. (=SL B 67.)
- C 4=Register över konung Karl Knutssons och drottning Katarinas jordabrev. RA.
- C 20=Förteckning på Johan Beses gods i Värmland m m. RA.
- Codex A 93 KB=Processus seu negocium canonizacionis B. Katerine de Vadstenis. Suecice et Britannice præfatus edidit Isak Collijn (faksimilutgåva). Hafniae 1943.
- D 11=Vadstena klostets jordeböcker 1447 och 1457. RA. (Tr i SFSS ser 1 bd 72.)
- DaRA=[Danska] Rigsarkivet, Kbhvn.
- DaRAp=pergamentsbrev (or) i DaRA.
- DCP=Diplomatarium Christierni Primi. Udg af C F Wegener. Kbhvn 1856.
- Diarium Gyll=Diarium Gyllenianum eller Petrus Magni Gyllenii dagbok 1622—1667. Utg och kommenterad av C J Gardberg och D Toijer. (I: Värmland förr och nu 60, 1962.)
- Djurklou=Djurklou, Nils Gabriel, Bidrag till Östra Wermlands antiqvariska topografi. (I: Värmland förr och nu 52, 1954.)
- DN=Diplomatarium Norvegicum. 1—. Chra (Oslo) 1847—.
- DNO=Lindén, Bror, Dalska namn- och ordstudier gällande särskilt Mora tingslag och Österdalsområdet. 1:1—3. Sthlm 1947—54. (=SL B 49, B 55, B 57.)
- DSÅ=Kousgård Sørensen, John, Danske sø- og ånavne. 1—. Kbhvn 1968—.
- Edestam=Edestam, Anders, Karlstads stifts herdaminne från medeltiden till våra dagar. 1—5. [1—6.] (Sjätte delen, Person- och församlingsregister, utarb av G Bergström.) Karlstad 1965—76.
- Ejder 1979=Ejder, Bertil, Ryd och rud. Lund 1979.
- EK=Erikskrönikan enligt cod. Holm. D 2. Utg av R Pipping. Upps 1921.
- ek=ekonomisk karta (i de fall nya ek avses, anges särskild bladbeteckning).

- Ekman=Ekman, Emanuel S, Wärmeland I Sitt Ämne Och I Sin Upodling. 1. Ups 1765.
- Ekström=Ekström, Gunnar, Västerås stifts herdaminne. 1: 1. Falun 1939. 1: 2, 2: 1. Västerås 1949—71.
- Ep=pergamentsbrev (or) i Ericsbergsarkivet. RA.
- Eriksson 1943=Eriksson, Manne, Hjäll och tarre samt andra ord för översäng och övervåning. Upps 1943.
- Ernvik 1974=Ernvik, Arvid, Att resa i Värmland. 1—2. Sthlm 1974.
- esp=Eirspennill. AM 47 fol. Udg . . . ved F Jónsson. Kra 1916.
- Falck-Kjällquist 1973=Falck-Kjällquist, Birgit, Studier över ägonamn i sydvästra Värmland. Lund 1973.
- Fataburen=Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok. (1906—30: Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift.) 1906—.
- Fernow=Fernow, Erik, Beskrifning Öfwer Wärmeland, Afdeld I Sex Tidehwarf . . . 1—3. Gbg 1773—79.
- Fernow Met=Fernow, Erik, Dissertatio historico-topographica de regione Wermelandorum metallica . . . Ups 1764.
- Festskr Ahlbäck 1971=Festskrift till Olav Ahlbäck 28.3.1971. Hfors 1971.
- Festskr Hald 1974=Festskrift till Kristian Hald 9.9.1974. Kbhvn 1974.
- Finnbygden=Finnbygden. Tidskrift för Värmlands finnbygder. 1—. 1947—.
- fl=Flateyjarbok. 1—3. Chra 1860—68.
- Flemström 1972=Flemström, Bertil, Jämtländska ortnamn. Östersund 1972.
- FMU=Finlands medeltidsurkunder. Samlade och i tryck utg av Finlands statsarkiv genom R Hausen. 1—8. Hfors 1910—35.
- Franzén 1937=Franzén, Gösta, Vikbolandets by- och gårdnamn. 1. Upps 1937.
- Friberg 1938=Friberg, Sven, Studier över ortnamnen i Kållands härad. Upps 1938.
- Fritz 1972=Fritz, Birgitta, Hus, land och län. Förvaltningen i Sverige 1250—1434. 1. Sthlm 1972.
- Fritz 1973=Fritz, Birgitta, Hus, land och län. Förvaltningen i Sverige 1250—1434. 2. Sthlm 1973.
- Fritzner=Fritzner, Johan, Ordbog over Det gamle norske Sprog. 1—3. Nytt uforandret opptrykk av 2 utg (1883—96). Oslo 1954. 4. Rettelser og tillegg ved F Hødnebo. Oslo m fl 1972.
- frs=Codex Frisianus. Udg . . . af C R Unger. Chra 1871.
- G=Generalstabens karta över Sverige.
- GBFT=Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförenings Tidskrift. Gbg 1914—57.
- GFR=Konung Gustaf den förstes registratur. 1—29. Sthlm 1861—1916.
- Gottlund 1817=Gottlund, Carl Axel, Dagbok öfver dess Resor på Finnskogarne i Dalarne, Helsingland, Vestmanland och Vermland år 1817. Utg av N Sahlström. Sthlm 1931.
- Gottlund 1821=Ur Carl Axel Gottlunds dagboksanteckningar från en resa genom Värmlands finnmarker år 1821. (I: Värmland förr och nu 29, 1931 och 30, 1932.)
- Granlund 1956=Granlund, Åke, Studier över östnyländska ortnamn. Hfors & Kbhvn 1956. (=SNF 44.)
- Götlind 1918=Götlind, Johan, Studier i västsvensk ordbildning. Sthlm 1918—21. (=SL B 19.)
- Götlind—Landtmanson=Götlind, Johan—Landtmanson, Samuel, Västergötlands folkmål. 1—4. Upps 1940—50.
- Hadorph Rimkr=Twå gamla Swenske Rijm-Krönikor. Utg av J Hadorph. 1—2. Sthlm 1674—76.
- Hald 1942=Hald, Kristian, De danske Stednavne paa -um. Kbhvn 1942.
- Hald 1965=Hald, Kristian, Vore Stednavne. 2 reviderede og forøgede Udg. Kbhvn 1965.
- Hallesby 1945=Hallesby, Helge, Stedsnavnene i en Østfoldbygd (Østkroken i Aremark). Oslo 1945.
- Hammarin=Hammarin, Johan, Carlstads Stifts Herdaminne. 1—3. Carlstad 1845—48.
- Hammarö=Hammarö. En hembygdsbok. Utg av Hammarö köping. Karlstad 1957.
- Hedblom 1945=Hedblom, Folke, De svenska ortnamnen på säter. Upps 1945.

- Hedblom 1958=Hedblom, Folke, Gästriklands äldre bebyggelsenamn. [Gävle] 1958. (Särtryck ur Från Gästrikland. Gästriklands kulturhistoriska förenings meddelanden. 1957—58.)
- Heggstad=Heggstad, Leiv, Gamalnorsk ordbok med nynorsk tyding. Ny umvølt og auka utg av »Gamalnorsk ordbok» ved Hægstad og Torp. Oslo 1930.
- Heimskr=Heimskringla. Nóregs konunga sagnar af Snorri Sturluson. Udg . . . ved F Jónsson. 1—3. Kbhvn 1893—1900.
- Hellberg 1950=Hellberg, Lars, Inbyggarnamn på -karlar i svenska ortnamn. Upps 1950.
- Hellberg 1960=Hellberg, Lars, Plural form i äldre nordiskt ortnamnsskick. Upps 1960.
- Hellberg 1967=Hellberg, Lars, Kumlabygdens ortnamn och äldre bebyggelse. (I: Kumlabygden. 3. Kumla 1967.)
- Hellquist 1903—06=Hellquist, Elof, Studier öfver de svenska sjönamnen, deras härledning och historia. Sthlm 1903—06. Del 1. (=SL 20: 1.)
- Hellquist 1904=Hellquist, Elof, Om de svenska ortnamnen på -inge, -unge och -unga. Gbg 1904.
- Hellquist 1918=Hellquist, Elof, De svenska ortnamnen på -by. Gbg 1918.
- Hellquist EO=Hellquist, Elof, Svensk etymologisk ordbok. 3 uppl. Lund 1948.
- Hermelin=Karta öfver Carlstads Höfdingdöme eller Wärmeland utg af Friherre S G Hermelin. Författad af C P Hällström. 1808.
- Hesselman Huvudl=Hesselman, Bengt, Huvudlinjer i nordisk språkhistoria. Upps m fl 1948—53.
- HH=Historiska handlingar. 1—. Sthlm 1861—.
- Hjorth Pedersen 1960=Hjorth Pedersen, Birte, Bebyggelsesnavne på -by sammensat med personnavn. (I: Ti Afhandlingler. Udg i anledning af Stednavneudvalgets 50 års jubilæum, Kbhvn 1960, s 10 ff.)
- Holmberg 1946=Holmberg, Bengt, Tomt och toft som appellativ och ortnamnelement. Upps 1946.
- Holmkvist 1941=Holmkvist, Erik, Bergslagens gruvspråk. Upps 1941.
- Hovda 1966=Hovda, Per, Norske elvenamn. Oslo & Bergen 1966.
- HSkH=Handlingar rörande Skandinaviens Historia. 1—40. Sthlm 1816—65.
- Hultén 1971=Hultén, Erik, Atlas över växternas utbredning i Norden. Fanevogamer och ormbunksväxter. 2 helt omarbetade uppl. Sthlm 1971.
- Hård av Segerstad=Hård av Segerstad, Fredrik, Den värmländska kärnväxtfloras geografi. Gbg 1952.
- Høeg 1974=Høeg, Ove Arbo, Planter og tradisjon. Oslo m fl 1974.
- Indrebø 1924=Indrebø, Gustav, Norske Innsjonamn. 1. Upplands fylke. Kra 1924.
- Indrebø 1933=Indrebø, Gustav, Norske Innsjonamn. 2. Buskerud fylke. Oslo 1933.
- Jansson 1951=Jansson, Valter, Nordiska vin-namn. Upps & Kbhvn 1951.
- JbVärml=Jordebok för Värmland 1540. Med inledning och kommentar utg av R Broberg. Upps 1952.
- JHD=Jämtlands och Härjedalens diplomatarium. 1—. Del 1 under red av K-E Löfqvist och R Swedlund. Östersund 1943—56. Del 2, h 1, 2 under red av H Björkvik (h 1), K Haarstad (h 1, 2) och H Öhberg (h 2). Östersund 1974, 1978. Register till första delen av B Flemström. Östersund 1965.
- Jonsson 1966=Jonsson, Hans, Nordiska ord för vattensamling. Lund 1966.
- Jungner 1922=Jungner, Hugo, Gudinnan Frigg och Als härad. Upps 1922.
- Jørgensen 1980=Jørgensen, Bent, Stednavne og administrationshistorie. Kbhvn 1980.
- KA=Kammararkivet i RA.
- Kallstenius 1911=Kallstenius, Gottfrid, Filipstad 1611—1911. Filipstad 1911.
- Kallstenius 1927=Kallstenius, Gottfrid, Översikt av Värmlands svenska dialekter. Sthlm 1927. (=SL 21: 2.)
- KB=Kungliga Biblioteket, Sthlm.
- Kjellin 1959=Kjellin, Helge, Nedre Ulle-ruds kyrkor. [Deje] 1959.
- KL=Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid. 1—22. Malmö 1956—78.

- Kousgård Sørensen 1958 = Kousgård Sørensen, John, Danske bebyggelsesnavne på -sted. Kbhvn 1958.
- KrL = Konung Christoffers Landslag. Utg av C J Schlyter. Lund 1869.
- ldb = Lagmansdombook aff Wermelandh för år 1666 i Göta hovrätts arkiv, signum E VII AAAL: 11.
- Lignell = Lignell, Anders, Beskrifning öfver grefskapet Dal. 1—2. Sthlm 1851—52.
- Liljegren = Liljegren, Johan Gustaf, Förteckning öfver en samling af permbref uti . . . Lars von Engeströms bibliotek. Sthlm 1819.
- Lindberg 1941 = Lindberg, Carl, Terrängordet köl (käl, kielas). Upps 1941.
- Linde 1951 = Linde, Gunnar, Studier över de svenska sta-namnen. Upps 1951.
- Lindqvist 1926 = Lindqvist, Natan, Bjärka-Säby ortnamn. 1. Sthlm 1926.
- Lindqvist 1947 = Lindqvist, Natan, Sydväst-Sverige i språkgeografisk belysning. 1. Text. 2. Kartor. Lund 1947.
- Lindroth 1926 = Lindroth, Hjalmar, Ölands folkmål. 1. Gbg 1926.
- Lindroth 1931 = Lindroth, Hjalmar, Våra ortnamn och vad de lära oss. 2 uppl. Sthlm 1931.
- LSBp = pergamentsbrev (or) i Stifts- och landsbiblioteket i Linköping.
- LUB = Lunds universitetsbibliotek.
- Lundahl 1927 = Lundahl, Ivar, Falbygden by- och gårdnamn. Gbg 1927.
- Lundahl 1961 = Lundahl, Ivar, Det medeltida Västergötland. Upps & Kbhvn 1961.
- Lyttkens = Lyttkens, August, Svenska växtnamn. 1—3. Sthlm 1904—15.
- Länsreg = Länsregister 1556, Rosenbladiska samlingen, vol 3. KA.
- Lövånger 2 = Lövånger. En sockenbeskrivning under medverkan av flere fackmän. 2. Utg av G Holm. Umeå 1949.
- MASO = Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning utg av Styrelsen för Meijerbergs institut vid Göteborgs högskola (universitet). 1—. Gbg 1939—.
- MEL = Konung Magnus Erikssons Landslag. Utg af C J Schlyter. Lund 1862.
- Minnesskr 1930 = Minnesskrift utg av Filologiska Samfundet i Göteborg på tretioårsdagen av dess stiftande den 22 okt 1930. Gbg 1931.
- Modéer 1933 = Modéer, Ivar, Småländska skärgårdsnamn. Upps 1933.
- Modéer 1936 = Modéer, Ivar, Färdvägar och sjömärken vid Nordens kuster. Upps m fl 1936.
- MoM = Maal og Minne. Kra (Oslo) 1909—.
- Munske 1964 = Munske, Horst Haider, Das Suffix *-inga/-unga in den germanischen Sprachen. Marburg 1964.
- Mägiste 1955 = Mägiste, Julius, De värm-landsfinska ortnamnens vittnesbörd. Karlstad 1955. (= Småskrifter utg av Värmlands museum. 1.)
- Mägiste 1966—70 = Mägiste, Julius, Värmlandsfinska ortnamn. 1—3. Hfors 1966—70.
- NG = Norske Gaardnavne. Ud af O Rygh m fl. 1—19. Kra (Oslo) 1898—1936.
- NK = Nordisk kultur. 1—30. Sthlm m fl 1931—56.
- NMU = Närkes medeltida urkunder. 1. Riseberga kloster. Utg av K G Grandinson. Sthlm 1935.
- NoB = Namn och bygd. 1—. 1913—.
- NoH = Nationen och Hembygden. Skriftserie utg av Värmlands nation i Uppsala. 1—. Upps 1930—.
- Noreen Spr stud = Noreen, Adolf, Spridda studier. 1. 2 uppl. Sthlm 1912. 2—3. Sthlm 1903—13. 4. Lund 1924.
- NORNA = Nordiska samarbetskommittén för namnforskning.
- NORNA-rapporter 10 = Ortnamn och samhälle. Aspekter, begrepp, metoder. Rapport från NORNA:s fjärde symposium i Hanaholmens kulturcentrum 25—27 april 1975. Red av V Dalberg, B Helleland, A Rostvik, K Zilliacus. Upps 1976. (= NORNA-rapporter 10.)
- NORNA-rapporter 18 = Sprogvidenskabelig udnyttelse af stednavnematerialet. NORNAs syvende symposium i København 18—20 maj 1979. Red af V Dalberg, B Holmberg, J Kousgård Sørensen. Upps 1980. (= NORNA-rapporter 18.)
- NTU = Nordiska texter och undersökningar utg i Uppsala av Bengt Hesselman. 1—. 1934—.
- Nysunds socken = Nysunds socken. Minnesskrift utg på uppdrag av kyrko-

- stämman år 1938 med anledning av kyrkans 300-åriga tillvaro. Örebro 1938.
- OAU=Ortnamnssarkivet i Uppsala.
- OAUd=OAU:s dialektordsregister.
- OGB=Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. 1—. 1923—.
- Ohlsson 1939=Ohlsson, Bertil, Blekingekusten mellan Mörrums- och Ronnebyån. Upps 1939.
- Olson 1916=Olson, Emil, De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan. Lund 1916.
- Olsson 1959=Olsson, Ingemar, Gotländska terrängord. Sthlm 1959.
- Ortnamn och samhälle 5=Uppsalastudier i namnforskning. Upps 1979. (=Ortnamn och samhälle. 5.)
- OUÅ=Ortnamnssällskapet i Uppsala årskrift. 1936—.
- ÖÖD=Levander, Lars—Björklund, Stig, Ordbok över folkmålen i Övre Dalarna. 1—. Sthlm m fl 1961—.
- Pamp 1974=Pamp, Bengt, Ortnamnen i Sverige. 4 uppl. Lund 1974.
- Pellijeff 1967=Pellijeff, Gunnar, Lag om gård. Upps 1967.
- RA=Riksarkivet, Sthlm.
- RAp=pergamensbrev (or) i RA.
- RAp odat=odaterade pergamentsbrev (or) i RA (särskild numrerad svit).
- RApp=pappersbrev (or) i RA.
- R Bg=Richard Broberg (=muntlig uppgift eller tolkning av Richard Broberg).
- Rietz=Rietz, Johan Ernst, Svenskt dialektlexikon. Ordbok öfver svenska allmogespråket. 1—2. Malmö m fl 1867. 3. Register och rättelser av E Abrahamson. Upps & Kbhvn 1955.
- Rig=Rig. [Numera:] Tidskrift utg av Föreningen för svensk kulturhistoria i samarbete med Nordiska museet och Folkliksarkivet i Lund. 1—. 1918—.
- Rimkr=Svenska Medeltidens Rim-Krönikor, utg af G E Klemming. 1—3. Sthlm 1865—68.
- Rosell 1981=Rosell, Erland, Värmländsk medeltid i ortnamnspektiv. Karlstad 1981.
- Ross=Ross, Hans, Norsk Ordbog. Tillæg til »Norsk Ordbog» af Ivar Aasen. Chra 1895. Ny utgåva av ordboken samt senare tillägg. Oslo m fl 1971.
- Rääf=Rääf, Leonard Fredrik, Samlingar och anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergöthland. 1—5. Link m fl 1856—75.
- Sahlgren 1912=Sahlgren, Jöran, Skagershults sockens naturnamn. 1. Sthlm 1912.
- Sandred 1963=Sandred, Karl Inge, English Place-Names in -stead. Upps 1963.
- SAOB=Ordbok över svenska språket utg av Svenska akademien. 1—. Lund 1898—.
- SaoS=Saga och sed. 1—. 1932—.
- Saxo=Saxonis Gesta Danorum. Primum a C Knabe & P Herrmann recensita. Recognoverunt et ediderunt J Olrik & H Ræder. 1. Hauniæ 1931.
- SD=Svenskt diplomatarium. 1—. Sthlm 1829—.
- SDa=Diplomatarium Svecanum. Appendix. Acta pontificum Svecica. 1. Acta cameraia. 1—. Sthlm 1936—.
- SdmL=Södermanna-Lagen, utg av C J Schlyter. Lund 1838.
- SDns=Svenskt diplomatarium [ny serie] från och med år 1401. 1—. Sthlm 1875—.
- Sdw=Söderwall, Knut Fredrik, Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. 1—2. Lund 1884—1918. Supplement av K F Söderwall, W Åkerlund, K G Ljunggren, E Wessén. Lund 1925—73.
- SFS=Svensk författningssamling.
- SFSS=Samlingar utg av Svenska Fornskrift-Sällskapet. 1—. 1844—.
- SIOD=Skrifter utg av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola. 1—5. Gbg 1918—34.
- Skb=En värmländsk skattebok från 1503. Utg av S Samuelsson och G Kallstenius. (I: NoH 2, 1939, s 49 ff.)
- Skjb=Skara stifts kyrkliga jordebok af år 1540. Utg af Vestergötlands fornminnesförening. Sthlm 1899.
- Skoglund=Skoglund, Harald, Redogörelse för de ecklesiastika boställena. 5. Värmlands län. Sthlm 1922.
- Skoklp=pergamensbrev (or) i Skoklostersamlingen. RA.
- SL=Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folkli.

- (Från och med 1904: Svenska landsmål och [och] svenskt folkliv.) 1—. 1879—.
- SMP=Sveriges medeltida personnamn. Ordbok utg av Kungl Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Personnamnskommitté. Förnamn. 1—. Sthlm 1967—.
- SMPsaml=samlingarna till ordboken Sveriges medeltida personnamn, Upps.
- SMR=Svenska medeltidsregister. Förteckning över urkunder till Sveriges historia 1434—1441. Utg av S Tunberg . . . Sthlm 1937.
- SNF=Studier i nordisk filologi. 1—. Hfors (bd 40—50: Hfors & Kbhvn) 1910—.
- SOSk=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Skaraborgs län. 1—18. 1950—81.
- SOV=Sverges ortnamn. Ortnamnen i Värmlands län. 1—. 1922—.
- SOÅ=Sydsvenska ortnamnssällskapets årskrift. 1925—.
- SOÅ=Sverges ortnamn. Ortnamnen i Älvsborgs län. 1—20. 1906—48.
- SRP=Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref från och med år 1351. 1—3. Sthlm 1866—72.
- SRS=Scriptores rerum Svecicarum medii ævi. 1—3. Ups 1818—76.
- SSUF=Språkvetenskapliga sällskapets i Uppsala förhandlingar. 1882—1960. Upps (Jan 1955—Dec 1957: Upps & Wiesbaden) 1886—1961.
- Stanmen=En diskussion om stanmenen. Förhandlingar vid symposium i Lund 1963 utg av G Holm. Lund 1967.
- STb=Stockholms stads tänkeböcker 1474—1591, utg av E Hildebrand m fl. Sthlm 1917—48, Lund 1929—40.
- Stednavneforskning 2=Dalberg, Vibeke—Kousgård Sørensen, John, Stednavneforskning 2. Kbhvn 1979.
- Strid 1981=Strid, Jan Paul, Nären, Njärven och Njurhulten. Sthlm 1981.
- Strängnp=pergamensbrev (or) i Strängnäs stifts och läroverks bibliotek.
- Styffe 1911=Styffe, Carl Gustaf, Skandinavien under unionstiden med särskildt afseende på Sverige och dess förvaltning åren 1319 till 1521. 3 uppl. Sthlm 1911.
- Styffe Bidr=Bidrag till Skandinavien historia ur utländska arkiver samlade och utgifna af C G Styffe. 1—5. Sthlm 1859—84.
- Ståhl 1950=Ståhl, Harry, Kvill och tyll. Upps 1950.
- Ståhl 1976=Ståhl, Harry, Ortnamn och ortnamnsforskning. 2 uppl. Sthlm 1976.
- Ståhle 1946=Ståhle, Carl Ivar, Studier över de svenska ortnamnen på -inge. Upps 1946.
- SvTr 3=Sverges traktater med främmande magter . . . utg af O S Rydberg. 3. Sthlm 1895.
- Synvinklar=Synvinklar på ortnamn. Red av K Zilliacus. Hfors 1973.
- Sävstahp=pergamensbrev (or) i Sävstaholmssamlingen. RA.
- Søndergaard 1972=Søndergaard, Bent, Indledende studier over den nordiske stednavnetype lev (löv). Kbhvn 1972.
- Torp=Torp, Alf, Nynorsk etymologisk ordbok. Kra 1919. Uforandret opptrykk. Oslo 1963.
- Tunberg 1911=Tunberg, Sven, Studier rörande Skandinavien äldsta politiska indelning. Upps 1911.
- UFT=Uplands fornminnesförenings tidskrift. 1—. 1871—.
- ULMA=Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala.
- UUB=Uppsala universitetsbibliotek.
- UUB C 32=Vadstena klostets uppbördsbok 1466. UUB.
- UUBp=pergamensbrev (or) i UUB.
- UUBpp=pappersbrev (or) i UUB.
- VFT=Västergötlands fornminnesförenings tidskrift. 1—. 1869—.
- vgl=Westgöta-Lagen, utg af H S Collin och C J Schlyter. Sthlm 1827.
- Widmark 1959=Widmark, Gun, Det nordiska u-omljudet. Upps 1959.
- Vjb=Kong Valdemars Jordebog. Udg . . . ved S Aakjær. 1—3. Kbhvn 1926—45.
- Vkjb=Vadstena klostets jordebok 1480. KA.
- Värmland=En bok om Värmland av värmlänningar. Red av H H Hildebrandsson och S Samuelsson. 1—3. Upps & Sthlm 1917—21.
- Xen Lid=Xenia Lideniana. Festskrift tillägnad prof Evald Lidén på hans femtioårsdag den 3 okt 1912. Sthlm 1912.

Zilliacus 1966=Zilliacus, Kurt, Ortnamnen
i Houtskär. Hfors 1966. (=SNF 55.)
Åke Ax:s jb=Herr Aage Axelssons (Thott)
»jordebok». DaRA.
Åström 1893=Åström, Per, Degerforsmå-
lets formlära jämte exkurser till ljud-
läran. Sthlm 1893. (=SL 13: 2.)

ÆDA=De ældste danske Archivregistratu-
rer. Udg ved T A Becker (1—2) m fl.
1—5: 2. Kbhvn 1854—1910.
Österberg 1977=Österberg, Eva, Kolonisa-
tion och kriser. Lund 1977.

Övriga starkare förkortningar samt tecken- förklaringar

I upplysningarna om förkortningarnas innebörd har inte genitivformer och vanligen inte heller pluraler redovisats.

Ett antal vanliga förkortningar av typen *dvs*, *m m*, *p g a* har inte upptagits i förteckningen. Se beträffande sådana förkortningar bl a senaste upplagan av Skrivregler (Skr utg av Svenska språknämnden. 4).

aa=anfört arbete
adj=adjektiv(et)
art=artikel(n)
a t=a tergo
avskr=avskrift(en)
avtr=avtryck(et)
b=början av (t ex b 1700t)
bd=band(et)
best=bestämd(a), -t
bet=betydelse(n)
bih=bihang(et)
bil=bilaga(n)
bl=bestämningsled(en). (Bestämning till hl; i sammansatta namn vanligen f led, t ex *Nord-* i *Nordmark*, stundom med underförstådd hl, t ex *Västana* 'väster om ån'; jfr hl.)
blek=blekingsk(a), -t
boh=bohuslänsk(a), -t
Chra=Christiania
cit=citerad(e), -t
cod=codex(en)
dalm=dalmål(et)
dalsldial=dalslandsdialekt(en)
dat=dativ(en); datum(et)
db (dbr)=dombok(en), (domböcker, -na)
dial=dialektal(a), -t; dialekt(en)
doms=domsaga(n)
ds=de(n) samma, -e; detsamma
e=efter (i datumangivelse)
f=femininum; folio; (och) följande (sida); före (i datumangivelse)
ff=(och) följande (sidor)
fi=finsk(a), -t
fisl=fornisländsk(a), -t

f led=förra led(en)
fnord=fornnordisk(a), -t
fr=från; frälse
fsv=fornsvensk(a), -t
fvn=fornvästnordisk(a), -t
fvärml=fornvärmäländsk(a), -t
g (ggr)=gång(en), (gångar, -na)
Gbg=Göteborg
gd (gdr)=gård(en), (gårdar, -na)
gen=genitiv(en)
got=gotisk(a), -t
Göteb l=Göteborgs och Bohus län
h=häfte(t)
hd=härad(et)
hdstg=häradsting(et)
Hfors=Helsingfors
hl=huvudled(en). (Anger namnets art; i sammansatta namn vanligen s led, t ex *-mark* i *Nordmark*, eller ensam, utan bl, t ex *Markerna*; jfr bl.)
hmn=hemman(et)
ib=ibidem
jb (jbr)=jordebok(en), (jordeböcker, -na)
Jämtl l=Jämtlands län
jössedial=jössehäradsdialekt(en)
k:a=kyrka(n)
kb=kyrkobok(en)
Kbhvn=København
kl=kloster, klostret
Kopp l=Kopparbergs län
Kra=Kristiania
Krist l=Kristianstads län
l=län(et)
lat=latin(sk)

- lh (lhr) = lantmäterihandling(en), (lantmäterihandlingar, -na)
 lht (lhtr) = lägenhet(en), (lägenheter, -na)
 Link = Linköping
 litt = litteratur(en)
 m = maskulinum; maskulin(a), -t; meter; mitten av (t ex m 1400t)
 marg = marginal(en)
 ms = manuskript(et)
 mtl = mantal(et)
 n = neutrum; norra
 nisl = nyisländsk(a), -t
 nno = nynorsk(a), -t
 no = norsk(a), -t
 nom = nominativ(en)
 nordsv = nordsvensk(a), -t
 nsv = nysvensk(a), -t
 nuv = nuvarande
 obest = obestämd(a), -t
 odat = odaterad(e), -t
 or = original(et)
 pb = pergamentsbrev(et)
 pl = plural(is)
 r = recto
 red = redaktör(en); redigerad(e), -t
 reg = regest(en)
 riksf = riksfinsk(a), -t
 rspr = riksspråk(et); riksspråklig(a), -t
 s = senare; sida(n), sidor(na)
 ser = serie(n)
 sg = singular(is)
 sk = skatte
 Skar l = Skaraborgs län
 sl = slutet av (t ex sl 1600t)
 s led = senare led(en)
 sn (snr) = socken, -nen, (socknar, -na). Vid redovisningen av nysvenska belägg används förkortningen *sn* för både ordet *socken* och i originalakterna förekommande förkortningar som *S*; *S.*, *s*., *s.*
 sp = spalt(en)
 Sthlm(s l) = Stockholm(s län)
 subst = substantiv(et)
- sv = svensk(a), -t
 sydsv = sydsvensk(a), -t
 Söderk = Söderköping
 t = talet (t ex 1600t)
 tg = tingslag(et)
 tl = tiondelängd(en)
 tr = tryckt(a)
 ud = utan (dags) datum
 uo = utan ort(sangivelse)
 U(p)ps = Uppsala
 urnord = urnordisk(a), -t
 urspr = ursprunglig(a), -t; ursprungligen
 utg = utgivare(n); utgiven; utgåva(n)
 uå = utan år
 v = vers(en); verso
 Vadst = Vadstena
 vid = vidimation(en); vidimerad(e), -t
 värml = värmländsk(a), -t
 värmdial = värmlandsdialekt(en)
 värmlfi = värmlandsfinsk(a), -t
 Värml (l) = Värmland(s län)
 västgdial = västgötadialekt(en)
 västsv = västsvensk(a), -t
 y = yngre
 årsb = årsbok(en)
 ä = äldre
 Älvsb l = Älvsborgs län
 ö h = över havet
 Ör l = Örebro län
 Östg l = Östergötlands län
 östno = östnorsk(a), -t
 östsv = östsvensk(a), -t
 övers = översättning(en)
 * = (anger:) konstruerad, ej belagd språkform
 > = (anger:) utvecklad till
 < = (anger:) utvecklad ur
 / = (anger:) växlande med
 . . . = (anger vid beläggredovisning att) text har utelämnats avsiktligt
 [] = (anger vid beläggredovisning att) text har utelämnats på grund av oläslighet

Register

- Aamäk 101
Aamäkhöjden 101
Abrahamsvarp 69
Ackaren 66
Agen 93
Agnelund 113
Alanitti 72
Alderhultet 17
Algudtzrudh 123
Algustad 123
Algutztake 123
Allmanstorpet 136
Allström 49, 95
Alskogen 67
Alskutorna 127
Alster 48, 49, 53, 64, 95
*Alster 49, 63, 64
Alstersocken 49
Alstirs quern 49
Alstran 63, 64
Alstrem 49, 64, 95
Alstremsrud 49
Altartavlan 71
Amerika 74
Amn 64, 65
Amnebro 22
Amnehärad 30, 38
Anderssonspinkan 120
Andskockarna 67
Anneborg 79
Annevass 62
Apertin 55
Aplungen 102
Arbohus 98
Arneby 78
Arresten 73
Arvidstorp 81
Arvika 38, 53, 140
Arvikanderström 132
Arviken 38
Arviksocken, -socknet 38
*A'span 59
Aspen 58
A'spen 58, 59
Aspsäter 134
Autio 75
Avelsäter 134
Averstad 130
Axeln 71
Ba 73, 76
Backamaden 115
Backebåtstaden 84
Backedriften 85
Backen 84, 85
Bada 76, 92
Badagården 92
Baen 76
Bakugnen 138
Barlingen 59
Bartveten 137
Bassbärisa 56
Bassissa 56
Bastfoten 89
Berg 49, 76
Berga 77
Bergat 91
Bergsjönäs 119
Bergslagen 25, 77
Bibeln 71
Bickjesvängen 133
Bickklöven 106
Billan 63, 143
Billröven 61, 124
Billälven 63, 143
Bingarna 77
Bingen 77
Bjurdämman 72, 74
Bjurhugget 98
Bjurns gräs 91
Bjärka 77
Bjärkan 77
Björka 49, 77
Björkan 64, 77
Björk(e)längen 59, 125
Björken 59, 67
Björkestigen 132
Björknäs 119
Björkvik 140
Björneborg 79
Björnehäsen 72
Björnehidet 96
Björnespjut 60
Björnklam 60, 61
Björnespjutet 71
Björnsidan 124
Blaggarnsbacken 18
Bleckarna 74
Blekorna 75
*Bloma 43, 63
Blomma 43, 63
*Blomma 43, 63, 143
Blom(me)älven 43, 63,
143
Blomsjön 43
Blomskog 43, 45, 53, 63,
126
Blomsterhult 98
Blåbergskullen 17
Blåbergsåsen 17
Blåbärskullen 17
Blå Jungfrun 69
Blåkärr 110
Blötan 77
Bocken 71
Boda 38
Bogen 39
Bojan 83
Bojeflu 83
Bolden 70
Bollsäter 45
Bollsätsocken 45
Bolstad 130
Bommerhavet 94
Bommesloren 62
Bon 79

- Bonden 78, 79
 Borgene 79
 Borgvik 33, 37, 140
 Botilsäter 45, 46, 53, 134
 Botilsätersbyn 45
 Botungen 102
 Bratten 80
 Brattfors 33, 34, 37, 39,
 52, 54
 Bredene 57
 Bredvisten 141
 Brickan 80
 Bringan 73
 Bro 46, 53
 Brohamn 94
 Brosäter 46, 134
 Brottet 80
 Brottningen 81
 Brunnsreveln 65, 122
 Brunsberg 76
 Brunskog 39, 43, 53, 126
 Brygga 81
 Bryngfjorden 87
 Brånen 71
 Bråten 81
 Brännan 82
 Bränningen 82
 Bränseln 82
 Brättne 141
 Brödlösan 73
 Busken 119
 Busocknen 38
 By 46, 53
 Bycke(l)n 101
 Byckelshöjd 101
 Bygruvlan 91
 Bykåringen 71
 Byn 45, 46
 Bynvassen 62
 Bysocken 46
 Byxen 67, 73
 Byxorna 73
 Bålaren 66
 Bålstad 130
 Båren 79, 99
 Bårs hyttelag 99
 Båtsman 67
 Båtstad 84
 Bäck 96
 Bäcketrånga 137
 Bäcketrånget 137
 Bäckevarv 139
 Bäckhem 96
- Bäljarstödet 133
 »Bänctrydhwassen» 140
 Bänkarna 71
 Bässetorpet 74
 Böckelshöjden 101
 Böhmen 95
 Börets hål 100
 »Daalwoomen» 141
 *Dalbo(a) soken 50, 54
 Dalboredden 121, 123
 Dalborumpan 123
 Dalbosjön 61, 141
 Dalby 33, 50, 52, 54, 78,
 83
 *Dalen 27, 50
 Dals Långed 72
 Dansarberget 77
 De där stygga hålen 124
 Degerloven 61
 Deglunden 113
 Den grå märren 117
 Devlarna 86
 Diket 62, 85
 Djupen 59
 Djupknaggen 107
 Djupvassen 62
 Djupviken 74
 Djurgården 92
 Dockedjupet 85
 Dolpen 85
 Drevstad 130
 Dubbelpicken 120
 Dumparen 70
 Duvenäs 119
 Dye 85
 Dysslan 74, 85
 Dysslerna 85
 Dälkalamp 19
 Där oppe 99
 Däveln 86
 Dösslingen 102
 Ed 37, 45, 53, 54
 Eda 39, 47, 48, 53
 Edaskog 126
 Edet 62, 98
 Edsbonden 78, 79
 Edsocken 37
 Eggen 86
 *E'kan 59
 Ekebrötningen 82
 Ekens minne 116
- Ekenäs 119, 123
 Ekeshæraþ 27, 28, 29,
 30
 Ekholmen 97
 Ekshärad 28, 31, 41, 50
 53
 Ellidas klackar 106
 Elovs nattstuga 118
 Embisko Sokn 37
 Emilsdal 84
 Enarsval 138
 Enerhög(g)arna 101
 Enerhög(g)en 18
 Entorvan 69, 136
 Entorvshällorna 100
 Enås 18
 Esbjörke 77
 Eskiln 70
 Eskilsäter 46, 53, 134
 Fagervik 140
 Fageråsen 101
 Fageråshöjd 101
 Falla 86
 Fallskårspricken 120
 Fans bastu 76, 89
 Farmyren 18
 Fartjärnet 18
 Fastraskovet 126
 Fatet 60
 Fattigkrog 108
 Faxstad 130
 Ffolkuikeiordh 92
 Filipstad 131
 Filipstads bergslag 77
 Fillskruck 60, 61
 Finnbordet 79
 Finnekittan 106
 Finnledet 112
 Finnskoga 50, 51, 126
 Finnskogarna 50
 Firne Siön 33
 Fiskakil(en) 48
 Fiskbyttan 60
 Fiskevilan 141
 Fisklösen 59, 115
 Fittan 60, 124
 Fittemurvan 60, 117
 Fittestreten 132
 Fjäderhan(e)leken 112
 Fjäll 87
 Fjällbu 60
 Fjällrämsälven 140

- Fjällskafket 125
 Fjällstrupen 132
 Fjällstången 125
 Fjöle 88
 Flate hälle 100
 Floken 68
 Flor 88
 Florarna 88, 127
 Floren 88, 127
 Fluxen 70, 71
 Flytrarna 89
 Flytterna 89
 Fläskremmen 121
 Folkerudh 92
 Folkesgården 92
 Folkevik(e)jord 104
 Fors 35, 140
 Forsvik 140
 Fossar(bråt)arbetet 75
 Fossarbråten 75
 Framnäs 119
 Frederos 119
 *Frika 28, 41, 63
 Frikuhæraþ 28, 29, 30, 31, 41, 63
 Friskdal 24
 Frun 69
 Frustolen 132
 Frykerud 28, 31, 36, 41, 42, 50, 53, 54, 123
 Fryksdalen 24, 28, 29
 Fryksdals härad 24
 Fryksände 32, 53
 Fryksände(n) 32
 Furholmarna 18
 Fyksnäs 119
 Fyllingarna 66, 102
 Fyllingen 66, 102
 *Fyrinæs 18
 Fæggen 86
 Fågelleken 112
 Fågelvik 43, 49, 53, 140
 *Fågelvik 49, 50
 Fållerudz gårdenn 92
 Fältet 89
 Fänadsfjuset 67
 Färjestad 131
 *Færnaþoa sokn 33
 *Færne 33
 Färn(e)bo 18, 25, 33, 52, 54, 78
 Färnebo bergslag 77
 Färnebo härad 24, 25, 30, 77
 Föskerud 123
 Galtarna 68
 Galten 68, 71
 Galt(e)ryggen 68, 71, 74, 90
 Gamla rasten 121
 Gammalkroppa 55
 Gate 86
 Gated 86
 Geijersdal 84
 Geijersholm 97
 Genstegen 62, 65, 131
 Geteryggen 68, 71
 Getögat 60, 144
 Geveltuten 137
 Giljan 64
 Gillberga 25, 34, 35, 53
 Gillbergs härad 25, 30
 Gilserud 123
 Gissanbårro 120
 Gjotan 90
 Gjutan 90
 *Gladh 35
 *Gladhavall, -våll 35
 Glava 35, 53, 139
 Grav 90
 Grava 40, 90
 Gravsocken 40, 128
 Gravstejen 131
 Grimmerud 123
 Grisarna 68, 90
 Grisebingen 77
 Griseryggen 68
 *Grom 37
 Grums 37
 Grums härad 25, 29, 30
 Grums(härad) 25, 37, 53
 Grundknaggen 107
 Grundvassen 62
 Gruvan 91
 Gruvelberget 91
 Gruvlan 91
 Grytingen 102
 Gryttom 95
 Gråfoten 19
 Grågåsen 69, 92
 Grå hästen 71
 *Grållehidet 96
 Grållitjärn 19
 Grållögepusset 19
 Gråns gosse 68
 Gråtaren 72
 Gråtaräckran 143
 Grånsjön 18
 Grånsviken 49
 Gråsmangen 59
 Gråsmark 32, 54, 116
 Gråsmången 59
 Grävlingehidet 96
 Grötbacksklatten 106
 Grötebyttan 70
 Grötvallgolvet 90
 Gubbehålet 62
 Gubbekuken 70
 Gubben 71
 Gubbrotningen 81
 Guds förstu 89
 Gullfotan 19, 70, 91
 Gullhättan 101
 Gullsjö 143
 Gullspång 132
 Gullspångsströmmen 132
 Gulvedan 73
 Gunnarskog 39, 53, 126
 *Gunne 39
 *Gunner 39
 Gunnern 39
 Gustava 51, 54
 Gustav Adolf 51, 54
 Gustavsberg 130
 Gustavsström 132
 Gustavsvik 140
 Gyltan 60
 Gårdsjö 123
 *Gårdsjörud 123
 Gårdsvik 97
 Gårdtveten 137
 Gårstad 130
 Gåsborn 33, 79
 Gåsen 69, 92, 102
 Gåsskären 102
 Gåsungen 102
 Gäddefloren 88
 Gångene 92
 Gårdslan 92
 Gässlingen 102
 Gåsslösa 114
 Göpugnen 138 (jfr 102)
 Göpungen 102 (jfr 138)
 Gösta 130
 Göstahult 98
 Göstakrog 108

- Göstholtet 98
 Gövlingen 72, 103
- Haga 93
 Hagarna 93
 Hagen 93
 Hajom 95
 Halgån 63
 Hallanda 112
 Hallefors (en) 132
 Hallesundsströmmen 132
 Hammarö 40, 53, 143
 Hammarön 40
 Hamna 94
 Hampkölen 39
 Hansan 73
 *Hardhland 112
 Harkapott (i) 120
 Harpehus 98
 Hasslan 64
 Havsto (d) 140
 Heinäpuro (i) nraivio 121
 Heinäsuonlehto 114
 Hemåshålingen 100
 Herneskog 43
 Hible 74
 Hiom 95
 Hjälleskate 126
 Hjärtat i Holmsjön 96
 Holkenäs 119
 *Holmä 43
 *Holmasiör 43
 *Holme 43
 Holmedal 43, 53
 Hoptrakten 137
 Horrestadha 130
 Hovlanda 111
 Huderud 35
 Huderudsocknen 35
 Huggenäs 46, 53
 Huggenässlöan 64
 Huggnässocken 46
 Hummeln 73
 Hundslorten 60
 Hundslungen 61
 *Hylia 63
 Hyliufiæll 63
 Hynboholm 97
 Hy'nnan 59
 *Hy'nnan 59
 Hynningsjön 102
 *Hyrningr 102
- Håganporra 66
 Håkanbäcken 66
 Hålan 62
 Hårlösen 73
 Hägertjärnet 19
 Häggstöden 133
 Häggstödet 133
 Hägnaden 100
 Hägnamossen 114
 Häjerviken 19
 Häjnaporra 66
 Häjsingen 72, 103
 Hällbostad 78
 Hälleknaggen 107
 Hängeskåpen 73
 Hässlingarna 102, 103
 Hästehamnen 94
 Hättsjön 87
 Höbäcken 66
 Höfjällen 87
 Högerud 35, 122
 Höglunda 113, 141
 Högsäter 134
 Hökelund 123
 Hökerud 98
 Hökeströmmen 132
 Hökämman 73
 Hökö huvud 68, 99
 Hölene 113, 141
 Höljan 63, 64
 Höljes 50, 51, 54, 144
 Hönsskärvarna 127
 Hönö huvud 99
 Hö'rkan 59
 *Hö'rkan 59
- Igeln 60
 Igelsjöberget 117
 Ingeborgjorden 87, 103
 Ingebyfjol(e)n 87
 Intagan 103
 Intagen 103
 Intaget 103
 Ithermarchen 42
 Itäaho 75
 Ivarsbjörke 77
- Jakoben 73
 Jappinen 60
 Jerpetagen 119
 Jola 64
 Jolen 64
 Jonsbol 78, 123
- Jonsrvd 123
 Juddehamnen 62
 Jungfrun 69, 79
 Jungfrutrapporna 137
 Justus 67
 Jämmerklo 107
 Jänken 69
 Järnskog 43, 53, 126
 Jättan 67
 Jätteröven 124
 Jättestugan 133
 Jättungarna 102
 Jösse 26
 Jösse härad 25, 26, 30
 Jössehäradshamnen 62
 Jösshärad 26
- Kajämnan 104
 Kallarebodnäset 119
 Kalven 60, 102
 Kamperyggen 71
 Kanalen 62, 72
 Kapitlet 73
 Karland 44
 Karlanda 44, 53, 111
 Karlberg 76
 Karlshov 97
 Karlslund 113
 Karlstad 26, 41, 131, 139
 Karlstads härad 26, 30
 Karsajärva 104
 Karsbol 77
 Kartnubben 118
 Kastarna 62, 105
 Kattfjorden 87
 Kattfjärden 87
 Kattholmarna 102
 Kattiska 61
 Kattuggeln 70
 Kattungens 102, 104
 Kerstins ulvar 138
 Kesaren 70
 Kil 26, 41, 48, 53, 105
 Kila 46, 47, 53, 105
 Kilasocknen 46
 Kile 46, 47
 Kilen 48, 56, 83
 Kilene 56
 Kilesocken 46
 Killbond(s)stupen 133
 Killbonforsen 133
 Kilsby 83
 Kilsrud 123

- Kils härad 26
 Kinnebonde 78, 79
 Kiolinn 39, 40
 Kirvenkangas 105
 Kissavida 140
 Kittan 106
 Kjosen 74
 Klaran 64
 Klarälven 64
 Klasbådarna 83
 Klemetsörd 144
 Kleven 106
 Klippkrogen 108
 Klockarestommen 132
 Klockar(e)tomten 135
 Kloftaspräcken 129
 Kloftorna 73
 Klunserud 123
 Kläppan 67, 107
 Klöven 67
 Knippen 108
 Knotten 108
 Knoänden 143
 Knus 73
 Knutan 108
 Knös 108
 Kodden 70, 108
 Kolbad 76
 Kolebotten 80
 Kolingen 102
 Kolionskolko 108
 Koliskolko 108
 Kopperudresen 122
 Koppom 95
 Koramatta 116
 Korionskorko 108
 Kornbingen 73, 77
 Korsilampen 111
 Kortlanda 112
 Koskärsrev 122
 Kotorget 136
 Krigskällaren 110
 Krinsenborg 80
 Kristinehamn 94
 Krocketån 137
 Krokstad 130
 Krokvattnet 90
 Kroppa 33, 56
 Kräcklingarna 102
 Kuddby 50
 Kulla-bonden 79
 *Kull(e)berg(et) 99
 Kullen 79
 Kungsvänden 142
 Kurstaden 130
 Kyrkan 71
 Kyrkebykrogen 108
 Kyrkebyn 38
 Kyrkebyälven 38
 Kyrkenäset 119
 Kyrkeskogen 108
 Kyrketrädet 137
 Kålbergshusbergen 99
 Kålbergs Huus 99
 Kåled 143
 Kåven 61 72
 Käggelholm 97
 Kälkebräcken 76, 81
 Kälkebräcke 76, 81
 Källsätter 134
 Käringen 71, 91
 Kärppäkumpu 108
 Kärrholmen 97
 Kärsajärva 104
 Kärvinge 103
 Köla 39, 40, 45, 53, 110
 Kölen 39, 40
 Könan 111
 Könenäbsrösen 111
 Köpaln 75
 Ladan 71
 Laggaregården 78
 Laggekodden 108
 Lagmannen 60
 Lahtijärvi 104
 Lakestad 130, 133
 Lammenäset 119
 Landa 111, 112
 Landfasten 69
 *Lange 35
 *Langer 35
 Lantmätarbordet 79
 La'xan 59
 *La'xan 59
 Laxesprungan 128
 Ledsamman 67
 Leken 112
 Lekvattnet 32, 54
 Lelång(en) 57, 61, 112
 Lerhalsen 93
 Likstad 131
 Liljedal 84
 Liljendal 84
 Liljendals vattendrag 140
 Liljenäs 119
 Lilla Bratt 80
 Lilla E'ken 59
 Lilla Flat 61
 Lilla Herrestad 130
 Lilla Jungfrun 69
 Lilla Jätten 68
 Lilla Klubben 107
 Lilla Krokabborrstjärnet 19
 Lilla Kräcklingen 102
 Lilla Le 112
 Lilla Lungen 61
 Lilla Munken 60
 Lilla Rämningen 102
 Lilla Salungen 102
 Lilla Skrubban 69
 Lilla Sköttungen 102
 Lilla Sönnervass 69
 Lillehelvetet 72, 75
 Lillhamnen 94
 Lillnor 38
 Lindesnar 128
 Linnklöven 106
 Liskas tjärne 135
 Ljunggården 18
 Ljusnan 64
 Lohenlahenmäki 117
 Lommehalsen 62
 Lovarna 61
 Lugnan 64
 Lungsund 33, 54, 133
 Lungsundet 33, 54
 Lursegelarna 68
 Lusten 60
 Lutefuran 70
 Luveguten 75
 Lysan 32
 Lysvik 32, 53, 140
 Låkan 68
 Långav 75
 Långbansände 143
 Långegropen 90
 Lången 35, 59
 Långenäsbränningen 82
 »Långenäs torffve» 136
 Långerud 35
 Långerumpan 73
 »Långevatns Torffva» 136
 Långfredagen 73
 Långkastet 105
 Långlanda 112

- Långserud 35, 36, 53, 122
 Långskog 36, 53, 126
 Långsocken 35
 Långvak 138
 Länsmannen 68
 Lärum 95
 Löjerännen 124
 Löken 114
 Lökstad 129
 Lökviken 114
 Lönskog 36, 126
 Lötsidan 124
 Lövenborg 80

 Mackahå 75
 Mackåsenlähtå 114
 Maden 115
 Maggan 74
 Maghulseqværn 109
 Majanpäs 121
 Maklammit 111
 Malen 115
 Manganjåk 66, 104
 Mangen 59
 Mangskog 39, 40, 54, 126
 Mangskogen 40
 Mangslidån 104
 Mangsälven 66, 104
 Mannanati 75
 Mannikdammen 84
 Maren 116
 Markir 26, 116
 Marnanati 75
 Masthugget 71, 98
 Matlöpen 60
 Mattlan-Kalle 104
 *Mattlankalli 104
 Mattlan-Karl 104
 Medhamn 94
 Mellan-Develn 86
 Mellanseken 124
 Mellan-Svan 36
 Midsommarhultet 98
 Millesvik 47, 53, 140
 Millsvika 47
 Missionsfältet 74
 Mjövisten 141
 Modele 84
 Moltelösan 74
 Morast 121
 Mosserud 84

 Muggedalen 19
 Munkelunnan 113
 Munkhättan 101
 Musen 68
 Myrevarv 139
 Måken 68
 Mången 59
 Mäkilammet 111
 Männynautio 75
 Märrolången 74
 Märren 117
 Märreskallarna 125
 Märflöten 89
 Mörteleken 61, 112
 Mörtereveln 122

 Naglum 96
 Namnlösen 59, 74, 115
 Nebo 71
 Nedre Gräsviggen 59
 Nedre Långhalen 60
 Nedre Ullerud 42, 54, 123, 143
 Nedre Ullerö(n) 53, 143
 Nedre Älgestad 130
 Nersocknen 42
 Nerämten 61
 Niklasdamm 84
 Nilsängenbet 75
 Nilsängen 75
 Nisslingen 102
 Nolla 118
 Nor 38, 53, 118
 Nora 79
 Nordmark 33, 34, 116
 Nordmarken 34, 116
 Nordmark(en) 26, 28, 29
 Nordmarksberg 76
 Nordmarkshyttan 34
 Nordmarks härad 26, 116
 Nordsjö 55
 Noreborg 79
 Normarka 34
 Normarksgruvorna 91
 Norra Develn 86
 Norra Finnskoga 50, 51, 54, 126
 Norra Grimbråten 123
 Norra Gubban 73
 Norra kapellet 50, 51, 54
 Norra Knådträgan 60

 Norra Krokvattsögat 60, 144
 Norra Megången 62
 Norra Ny 40, 47, 51
 Norra Råda 48, 51, 53
 Norra Skane 56
 Norra Törne 57
 Norra Älgtjärnen 104
 Norsocken 38
 Norsälven 28
 Norum 56
 Noteboden 69
 Ny 40, 45, 47, 51, 54
 Nybble 78
 Nyborg 79
 Nyed 26, 45, 54
 Nyeds bergslag 26
 Nyeds härad 26, 30
 Nyfemstenen 87
 *Nyfinnskogen 51
 Nyggen 73
 *Nyiakirkiu sokn 40
 Nykroppa 55
 Nyskoga 51, 54, 126
 Nysocken 40, 45, 47, 51, 54, 128
 Ny Sockens Finnbyggd 51
 Nytagen 97
 Näset 27, 119
 Näshuvud 99
 Näs härad 27, 30, 119
 Näsräms Capell 34
 Näsrämshyttan 34
 Nässyssla 7, 134
 Nötehelvetet 74

 Odenstad 35, 130
 Offerröserna 124
 Offervålen 141
 Offervålet 141
 Oppehuvudet 99
 Ormestommen 132
 Ormkullen 108
 Ormkullsknoppen 108
 Ormstadha 130
 Or(r)asahå 75
 Orremosshalsen 99
 Orremosshuvudet 99
 Oscarsstad 131
 ottersleiff 115
 Oxehuvudet 99

- Oxterud 123
 Oxögat 60, 144

 Pallåmäk 117
 Pa'nken 58
 Paradisen 58
 Parkelonan 113
 Peckasacka 124
 Peckåmpacki 119
 Peko (i) nhetto (i) 143
 Pelahus 98, 99
 Pelto-niitu 118
 Persberget 91
 Persfördärv 65, 89
 Pickasank 124
 Pinan 73
 Pinkan 120
 Pitkäsänki 124
 Plågan 73
 Porseluggen 75, 113
 Predik(e)stolen 71
 Pråmstaden 62
 Prästbol 38
 Prästegården 47
 Prästen 70
 Prästgården 38, 97
 Prästhamna 94
 Pukestaden 130
 På grotte 71
 Pålshemman 96
 Päggonätto 143
 Pöldomossen 118
 Pörtarna 58

 Ra(d)hästen 68, 70, 71
 Rammala 56
 Ramstad 130
 Ransby 32
 Ransäter 42, 134
 Rassbåran 60
 Rasslan 67, 69
 Rasten 121
 Ratahå 75
 Rattanolla 118
 Ravskåran 62
 Redden 121
 Remmene 141
 Renlingen 102
 Reset 122
 Rickonen 60
 Riitarasi 121
 Rinnan 74
 Riskasberget 105

 Risnosen 118
 Risu-kaski 105
 Risätter 134
 Ritarajs 121
 Ritarajt 121
 Ro'mmen 59
 Rompan(n) 123
 Romppen 123
 Ropstaden 130
 Rosenborg 79, 130
 Rosendal 84
 *Rotn 59, 63, 65
 Rotna 59, 63
 Rottnan 59, 63, 64
 Rottnaälven 63
 Rottnedal 84
 Rottnen 59
 Rottneros 63, 119
 Rotvältan 72
 Rudhögen 101
 Rudskoga 39, 47, 53, 126
 Rudsta 130
 Runngården 92
 Runnvålen 92
 *Runnvålgården 92
 Rustan 130
 *Rymir 103
 *Rymr 103
 Råda 48, 51, 53, 122
 Rådane 48
 Rådom 48, 56
 Råglanda 112
 Råinjärv 104
 Rånolla 118
 Råviggen 59
 Räckespäden 70
 Rämjäng 92
 *Ræ(m)ma 103
 Rämnen 33, 34
 Rämningen 103
 Räms socken 34
 Rämån 103
 Rännberget 71
 Råvas lo 113
 Rävåsen 61
 Rävehidet 96
 Råvelåmmen 74
 Råveramlet 121
 Röhällan 100
 Römmungen 103
 Römsjön 103
 Römskogen 103
 Rönnen 67
 Röven 68, 124

 Sadeln 71
 Salm 60
 Samfallen 71
 Sanda 95
 Saxeknut 108
 Saxen 108
 Scaður 58
 Scheringsberg 76
 Segerstad 38, 53, 129
 Sibirien 74
 Sickamannicke 116
 Sidden 125
 Siken 74
 Siktungen 103
 Silbodol 44, 53
 Silkesta 130
 Sillerud 36, 44, 47, 48,
 53, 122
 Sillmack 60
 Sjön 125
 Sjönsjö 125
 Sjöstad 131
 Skacken 73
 Skagen 56, 90, 125
 Skagene 56, 125
 Skagern 58
 Skaggrisen 90
 Skallbäcken 84
 Skalpeki 84
 Skammengänge(n) 92
 Skane 141
 Skansan 70
 Skanum 57, 95
 Skarpan 73
 Skarpen 70
 Ska'rpen 59
 Skaven 125
 Skavorna 125
 Skeppargåsen 69, 92
 Skeringemark 44
 Skervinge 103
 Skillingmark 44, 45, 53,
 116
 Skinnhålan 62
 Skoga 126
 Skogarna 126
 Skogstjuvehidet 96
 Skollen 71, 126
 Skottfjolen 73
 Skrymtan 74
 Skrymterud 116, 123
 Skråkviksön 143
 Skutan 127
 Skvallran 67, 69

- Skåre 52
 Skäfthöjden 18
 Skäggas 73
 Skällingmark 44
 Skäptesberget 18
 Skärstöten 133
 Sköttungarna 102
 Sladhällorna 100
 Slorarna 88
 Slogen 88
 Slotbohæraþ 29, 78
 Slottet 71
 Slängkappan 73
 Slättan 128
 Slättene 128
 Slöan 64
 Smedstad 123
 Smisrud 123
 Smugan 62
 Smuggelsunden 75
 Småklubbarna 107
 Småvassarna 62
 Snarrudh 123
 Snåre 123
 Snå(re)rud 123
 Snårstad 130
 Sockenstugan 133
 Sofiedal 84
 Sogn 65
 Solhem 95
 Sommen 60
 Sommersta 131
 Sorkan 64
 Soryggen 71
 Sote bonde 79
 Soten 58
 Spickerud 140
 Spragden 59
 Spraggen 58, 59
 Spässhult 98
 Spässlanda 111
 Spättungen 102
 Stackston 73
 Staffköna 111
 Staffz skönan 111
 »Stafwerswålen» 139,
 141
 Stampen 62
 Stavnäs 36, 53
 Stavnässocken 36
 Stejen 62, 65, 131
 Stenen i tallen 122
 Stengubben 67
 Stenshuvud 99
 Stentrappan 137
 Stenvadet 138
 Stenören 144
 Stephensminne 116, 123
 Stevns 95
 Stommen 43, 44, 97
 Stommen i Segerstad 38
 Stora Bratt 80
 Stora-Börsviken 61
 Stora E'ken 59
 Stora Flat 61
 Stora Jungfrun 69
 Stora Jätten 68, 102
 Stora Kil 41, 44, 53, 105
 Stora Klubben 107
 Stora Krokabborstjär-
 net 19
 Stora Kräcklingen 102
 Stora Le 112
 Stora Lungen 61
 Stora Munken 60
 Stora Rämningen 102
 Stora Salungen 102
 Stora Skrubban 69
 Stora Sköttungen 102
 Stora Sönnervass 69
 Stora Ullen 61
 Storehelvetet 72, 75
 Storhamnen 94
 Stormen 69
 Storsjön 61
 Storsugnet 65
 Strandemarknaden 116
 Strandvik 140
 Stretan 132
 Streten 67, 132
 Strytarna 73
 Stryten 73
 Strömmen 132
 Stubban 73
 Stubbe 132
 Stuterösen 124
 Stutögat 60, 144
 Ståstödet 133
 Stävarby 32
 Stömmestad 130
 Stöpan 64
 Stöpälven 64
 Sumpen 73
 Sund 29
 Sundhem 96, 123
 Sundshæraþ 29, 30
 Sundsvik 140
 Sunnanå 55, 142
 Sunne 31, 32, 53, 133
 Sunnemo 33, 52
 Suttern 67
 Svaneholm 97
 Svanskog 36, 37, 39, 43,
 53, 126
 Svansocken 36
 Svarta hålet 62
 Svartan 64, 67
 Svarten 67, 70
 Svarte Pelle 60
 Svartklobben 107
 Svartningen 70, 102
 Svartälven 64
 Svartögat 60, 144
 Svarvaren 74
 Svingaren 72
 Svinryggen 68
 Svinröven 124
 Svältan 62
 Syltan 134
 Sågestad 130
 Sällom 95
 Sälboda 77
 Sälgedrågarna 60
 Säm 57, 95
 Särvtjärn 19
 Sätterstad 130
 Södra Develn 86
 Södra Finnskoga 50, 51,
 54, 126
 Södra Grimbråten 123
 Södra Gubban 73
 Södra kapellet 51, 54
 Södra Knådträgan 60
 Södra Krokvattsögat 60,
 144
 Södra Megången 62
 Södra Ny 40, 47, 51
 Södra Råda 48, 51, 53
 Södra Skane 56
 Södra Törne 57
 Södra Älgtjärnen 104
 Sölvtopparna 136
 Sømme 95
 Söpplanda 112
 Söplä 112
 Sörfinnskogen 51
 Söta gås 69, 92
 Taberget 91

- Takene 56
 Takfältet 89
 Tarm 140
 Taskerud 96, 123
 Telkalamp 19
 Tiarehollem 97
 Tibble 78
 Tingklon 68, 107
 Tingvalla 41, 53, 139
 Tistelman 74
 Tjärnarna 61
 Tjärne 135
 Tjärnemellan 65
 Tjärnen (Tjärnarna) på
 berget 57
 Tofta 135
 Tolvmilaskogen 126
 Tomta 98
 Tomthult 98
 Toresskåp 127
 Torpstöd 133
 Torretopp 136
 Tors põl 121
 Torsängen 62
 Torvstöd 133
 Tovan 102
 Tovas ungar 102
 Tranhems öfs 144
 Trankil 44, 53, 110
 Tranköl 44, 45
 Trantemyren 18
 Trapporna 137
 Trehörningen 60
 Trintenborg 80
 Trollögonen 144
 Trondheim 95, 96
 Tronshatten 70
 Trulsen 68
 Tröskeln 65
 Tutemo 52
 Tutjärnsleken 112
 Tutstadgolvet 90
 Tveta 39, 47, 53, 137
 Tvete 47
 Tveten 137
 Tvetsocken 47
 Tvetsockna 47
 Tvärkavlarna 68
 Tvättaren 69
 Tyskland 69
 Tyven 67, 137
 Tåsan 64
 Tällerud 78
- Töck 45
 Töcksmark 45, 53, 116
 Tömte 135
 Törehjällen 71, 96
 Törne 141
 Törnebol 18
- *Ull 64, 65
 *Ullä 64
 Ullerud 41, 42, 54, 123
 Ullervad 22
 Ullerö 42, 53, 64, 123
 Ullerön 42
 Ullvettern 142
 wllærwis bro 22
 Ulvehidet 96
 Ulvshuvudskutan 127
 Ungarna 102
 Upphärad 30
 Upplanda 112
 Upplunden 113
 Uppämten 61
 vtreullærø 42
 Uvan 64
- Vajahas 94
 Vajanmäki 94
 Valan 142
 Vallbrotten 139
 Vallbrottet 139
 Vallkrog 108
 Valorna 142
 Valunda 138
 Ván 57
 Varalden 58
 Varan 63
 *Varn 52, 65
 *Varna 52, 65
 Varnan 52, 65
 Varnomme 52, 54
 Varnum 48, 52, 53, 54,
 95
 Varpenäs 74
 Varån 63
 Vattensbottnen 80
 Vattnarestödet 133
 *Vaxa 63
 Vaxu (bru) 63
 Veningen 102
 Verald 58
 Vermaland 15, 16
 *Vermilar 15
 *Wermön 15, 16, 63
- Vestmarken 44
 Vi(der)vangen 74
 Viggan 59, 104
 Vigger 59
 Vigginjaro 104
 Vigginjarp, -järv 104
 Vigginjåk 104
 Viggälven 59, 104
 Vilarestenen 132
 Vildporstjärn 18
 Vilhulamäki 117
 Villingborsiko 18
 Vilpunpuro(in)raivio
 121
 Vingsöflagan 61
 Vinicken 60
 Vinterstad(en) 70, 131
 Vinterstan 131
 *Virmil 15, 16
 Visman 65
 *Visn 48, 65
 *Visna 48, 65
 Wisneem 27
 Visnommet 48
 Visnum 27, 29, 30, 41, 48,
 50, 53, 95
 Visnums härad 27
 Visnums-Kil 47, 48, 53,
 105
 Visten 141
 Vithall 93
 Vitsand 32
 Vuorikumpu 108
 Vålingen 102
 Vållanden 112
 Vållandet 112
 Vålungen 102
 Våmmen 141
 Vädungen 102
 Vägen 142
 Våglösa 114
 Välan 142
 Välijärvi 104
 Välsätter 134
 Vänden 142
 Vänern 57, 58
 Vänersvik 140
 Vænr 57, 58
 *Værma 15, 16, 57, 63,
 64
 Værmaland 15
 Værmeln 15, 36, 57

- Värmland 11 ff, 15, 57, 63, 111
 Värmlandsberg 76
 Värmlands bergslag 77
 Värmlandsnäs 119
 Värmskog 36, 53, 126
 Värmskogs hjärta 96
 Värmskogssocken 36
 Värmullen 61
 Värmunden 61, 138
 *Væs 50, 65
 *Væsa 50, 65
 Väse 27, 30, 41, 50
 Väse härad 27, 29, 65
 Vähärad 27, 50, 53
 Västanå 55, 142
 Västen 73
 Västersyssla 7, 134
 Västersysslet 6, 7, 134
 Västra Fågelvik 43, 49, 53, 140
 Västra Jola 64
 Västra Jolen 64
 Västra Råda 51
 Västra Römmungen 102
 Västra Svan 36
 Västra Syssla 7
 Västra Sälboda 132
 Västra Trollöga 60, 144
 Västra Vik 140
 Västra Vättkättan 106
 Västra Ämtervik 32
 Väteled 61, 112
 Vättern 60
 Vättkättorna 106
 Växan 63

 Ylma 52, 63
 Yttre Ullerö 42
 Yxesjö linan 113

 Ågårde 92
 Ågårderud 92
 Ågårdsrud 92
 Åkarhus 98
 Ålkärr 17
 Åm 111
 Åmbergsheden 95
 Åmunnen 117

 Ångersviken 61
 Anneby 83
 Åreskutan 127
 Årjäng 92
 Åroset 119
 Årstad 130
 Årås 119
 Åsenkroken 37, 109
 Åskog 37, 126
 Åskogskroken 37, 109
 Åstenskog 36, 37, 53
 Åsunda 138
 Återslöp 115

 Älgegroparna 72
 Älgegrundan 91
 *Älghä 40
 Älghuvudet 99
 Älskalven 104
 Älgsjöfoten 89
 Älgsöklon 68, 107
 *Älg[tjärns]kalven 104
 Älgå 40, 53
 Älgån 40
 Älgön 107
 Ælvahæraþ 29, 30
 Älvbäck 17, 18
 Älvdalen 27, 28, 30
 Älvdals härad 27
 Älvemulen 117
 Älvemunnet 117
 Älvenäs 119
 Älvsbacka 45
 Ämmeskog 36, 37, 53, 126
 Ämtbjörk 77
 Ämten 61
 Ämtervik 31, 32, 43, 53, 140
 Ängen 70
 Äspestad 130
 Ässäsocken 46

 Ödebottnen 140
 Ödegården 92
 *Öfsta-vatn 45
 Ögårdarna 92
 Ölkytan 59
 Ölman 52, 63

 Ölme 52
 Ölme härad 28
 Ölme(härad) 28, 30, 52, 53, 63
 Ölmskog 126
 Ölserud 47, 53, 122
 Ölserudsocken 47
 Ören 144
 Örhamn 94
 Örlingen 102
 Östansbjörke 77
 Östanskog 37
 Östanudsko 45
 Östanå 142
 Östanås 55, 142
 *Östauadsko 45
 Ö'sten 45, 59
 Östenskog 36, 37, 53
 Östersyssla 7
 Östersysslet 6, 7
 Östervall 45
 Östervallskog 43, 45, 53, 59, 126
 Östevall 45
 Östevallskog 45
 Östmark 33, 45, 116
 Östmarken 44, 60
 Östra Berga 32
 Östra Fågelvik 32, 43, 49, 53, 140
 Östra Jola 64
 Östra Jolen 64
 Östra Råda 51
 Östra Römmungen 102
 Östra Svan 36
 Östra sysslet 7, 134
 Östra Trollöga 60, 144
 Östra Vättkättan 106
 Östra Ämtervik 32
 Ö'vern 59
 Översocken 42
 Överstemark 42
 Övettern 142
 Övre Gräsviggen 59
 Övre Långhalen 60
 Övre Ullerud 42, 54, 123, 143
 Övre Ullerö(n) 53, 143
 Övre Älgestad 130
 *Övsten 59

Innehåll

Förord	3
1. Landskapet Värmland och Värmlands län. Historia, tidigare omfattning och indelning	5
2. Namnet Värmland, inbyggARBETEckningar och adjektivet värmsk	11
3. Naturförhållanden, vegetation, fauna, befolkning och näringar	16
4. Den svenska bebyggelsen	20
5. Den finska kolonisationen och bebyggelsen	21
6. Kommunikationerna	22
7. Värmlands svenska dialekter	22
8. Värmlandsfinska ortnamn och språkdrag. En kort översikt	23
9. Häradnamn och häradindelning	24
Häradnamn	24
Häradindelning	30
10. Sockennamn och sockenindelning	31
Sockennamn	31
Sockenindelning	54
11. Namn på byar och gårdar	55
12. Naturnamn	57
1. Namn på sjöar och andra vattensamlingar	57
2. Namn på vikar, sund och andra delar av sjöar	61
3. Vattendragsnamn	62
4. Namn på öar, holmar, skär och grund	66
5. Namn på uddar och näs	69
6. Namn på berg och höjder, backar och stenar	70
7. Namn på dalar och sänkor	71
8. Terräng- och ägonamn	72
13. Huvudleder och vissa andra namnelement i länets territoriella namn och naturnamn	75
Källförkortningar	145
Övriga starkare förkortningar samt teckenförklaringar	152
Register	154

SER. A: SVERIGES ORTNAMN

- Ortnamnen i Blekinge län: II *Bräkne härad, territoriella namn* (1971).
- Ortnamnen i Hallands län: I *Bebyggelsenamnen i södra Halland* (1948), II *Bebyggelsenamnen i mellersta Halland* (1950), III *Bebyggelsenamnen i norra Halland* (1980).
- Ortnamnen i Jämtlands län: 6 *Ragunda kommun, bebyggelsenamn* (1983).
- Ortnamnen i Jönköpings län: II *Mo härad, bebyggelsenamn* (1974).
- Ortnamnen i Skaraborgs län: I *Inledning* (1972), II *Barne härad* (1961), III *Frökinds härad* (1961), IV *Gudhems härad* (1954), V *Kinne härad* (1965), VI *Kinnefjärdings härad* (1966), VII *Kåkindes härad* (1950), VIII *Kållands härad* (1963), IX *Laske härad* (1962), X *Skånings härad* (1960), XI: 1 *Vadsbo härad, norra delen* (1969), XI: 2 *Vadsbo härad, södra delen* (1967), XII *Valle härad* (1958), XIII *Vartofta härad* (1955), XIV *Vilske härad* (1957), XV *Viste härad* (1964), XVI *Åse härad* (1965), XVII *Naturnamn* (1970), XVIII: 1 *Rättelser och tillägg* (1973), XVIII: 2 *Register 1. A. Territoriella namn, B. Naturnamn* (1974), XVIII: 3 *Register 2. Register över senare leder. Förkortningar i delarna I—XVIII* (1981), XVIII: 4 *Register 3. A. Personnamn, B. Ordregister, C. Register över språkliga iakttagelser* (1975).
- Ortnamnen i Värmlands län: I *Inledning* (1984), II *Fryksdals härad* (1923), III *Färnebo härad* (1934), IV *Gillbergs härad* (1922), V *Grums härad* (1926), VI *Jösse härad* (1942), VII *Karlstads härad* (1922), VIII *Kils härad* (1939), IX *Nordmarks härad* A. Territoriella namn (1950), B. Naturnamn (1952), X *Nyeds härad* (1925), XI *Näs härad* (1944), XII *Visnums härad* (1939), XIII *Våse härad* (1924), XIV *Älvdals härad* (1938), XV *Ölme härad* (1939), XVI *Register 1. A. Territoriella namn, B. Naturnamn* (1962).
- Ortnamnen i Västernorrlands län: I *Ångermanlands södra domsagas tingslag* (1955), II *Ångermanlands mellersta domsagas tingslag* (1965), III *Ångermanlands västra domsagas tingslag* (1967), IV *Ångermanlands norra domsagas tingslag* (1972).
- Ortnamnen i Älvsborgs län: I: 1 *Inledning* (1948), I: 2 *Namn på lägenheter och hemmansdelar* (1923), II *Ale härad* (1909), III *Bjärke härad* (1906), IV *Bollebygd härad* (1909), V *Flundre härad* (1906), VI *Gäsene härad* (1911), VII: 1 *Kinds härad, norra delen* (1919), VII: 2 *Kinds härad, södra delen* (1918), VIII *Kullings härad* (1914), IX: 1 *Marks härad, norra delen* (1916), IX: 2 *Marks härad, södra delen* (1917), X *Redvägs härad* (1908), XI *Vedens härad* (1910), XII *Väne härad* (1906), XIII *Vättle härad* (1908), XIV *Ås härad* (1909), XV *Nordals härad* (1911), XVI *Sundals härad* (1910), XVII *Tössbo härad* (1913), XVIII *Valbo härad* (1915), XIX *Vedbo härad* (1915), XX: 1 *Rättelser och tillägg* (1921), XX: 2—4 *Register* (1930—1940).
- Ortnamnen i Östergötlands län: 11 *Hammarkinds härad, bebyggelsenamn* (1982).
- Ordbok till Sveriges lapska ortnamn. Av Björn Collinder (1964).

SER. B: MEDDELANDEN

1. Korta anvisningar för ortnamnsupptecknare. Av Jöran Sahlgren. 2:a uppl. (1929).
2. Ågonamn i Rönnebergs härad. Av Erik Bruhn (1931).
3. Korta anvisningar för ortnamnsupptecknare. Av Jöran Sahlgren. 3:e omarbetade och utvidgade uppl. utgiven av Helge Lindberg och Jöran Sahlgren (1945).
4. Övredalsk ar-genitiv. Av Bror Lindén (1976).
5. Ortnamnsarkivet i Uppsala. En presentation. Av Leif Nilsson och Allan Rostvik (1983).

SER. C: KÄLLSKRIFTER

1. 1663—64 års inventering av fäbodan och nybyggen, hyttor, hamrar, sågar, kvarnar, fiskerier m.m. inom Kopparbergs län enligt i 1663 års jordebok intagna originalförteckningar. Med kommentar och register utgiven av Bror Lindén (1974).

(Ovanstående seriebeteckningar införda 1974.)

ISBN 91-85452-06-8

Lund 1984. Bloms Boktryckeri AB